TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

Jaan Malla

TALLINNA TÖÖLISKLASSI PROFESSIONAALNE KOOSSEIS aastail 1913 - 1940.

Diplomitöö.

Juhendaja: ajalookandidaat R. Pullat.

TRÜ NSV Liidu ajaloo kat.
Inv. nr. 2215

Vastseliina

1969

SISSEJUHATUS.

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks on välja selgitada eeldused kapitalistlikult formatsioonilt sotsialistlikule üleminekuks peamise revolutsioonilise jõu – tööliskassi – koosseisu osas Tallinnas. Selleks on vaja uurida ühiskonna struktuuris toimuvaid protsesse ja muutusi, antud juhul just Tallinna tööliskassi kui ühiskondliku grupi arvulise suuruse, dünaamika, professionaalsuse, kontsentreerituse, struktuursete muutuste jm. ühiskondliku elu eri külgede omavaheliste seoste ja vastastikuse mõju alusel enam kui veerandsaja aasta vältel – aastail 1913 - 1940, kusjuures lähtealuseks on analüüs perioodi 1913 - 1917 osas.[1]

Tööliskassi kui kõige eesrindlikuma klassi, kapitalismiperioodi materiaalsete hüvede tootja ajaloo uurimine on erilise tähtsusega, sest on ju mehhaniseeritud suurtööstuse elanikkond, s. o. proletariaat sõna otseses mõttes kogu töörahva ja ekspluateeritavate

---

1. Vt. [Eduard Päll], Ühiskonnateaduste tänased ja homsed ülesanded, „Edasi" 31. juulil 1969, nr. 177 (5947), lk. 2 ja J. Kahk, Konkreetsetest sotsioloogilistest uurimustest, „Eesti Kommunist" 1965, nr. 3, lk. 10 - 11.

massi esirida, avangard.[2]

Demograafia alal on seoses ühiskonna arenemise ja sotsiaalmajanduslike probleemide lahendamisega vaja süvendada teaduslikku uurimistööd.[3] Seda on vaja laiendada tagasiulatuvalt ka Eesti kodanliku perioodi sotsiaalse struktuuri uurimisele.

Uurimisobjektiks on valitud Tallinna kui kodanliku Eesti vabariigi tähtsaima majandusliku, poliitilise ja administratiivse keskuse tööliskiass. Kuna siin paiknes kogu Eesti kohta kõige suurem ja kontsentreeritum tööstus, siis oli siin järelikult ka kõige arvukam, tugevam, ühtlasem ja organiseeritum tööliskiass. Ta karastus revolutsioonilises võitluses ja võitis rahva hulgas suure autoriteedi. Tallinna organiseeritud tööliskonna eesotsas sammus bolševike partei kui kõige tugevam ja kogenum poliitiline partei Eestis. Tallinna tööliskiassi uurimine nimetatud perioodil annab pealegi konkreetse pildi kuni 1917. aastani rajatud suurtööstuse likvideerimise mõjust tema koosseisule ja revolutsioonilisusele. Tallinn oli kapitalistliku korra kujunemise perioodil kubermangulinn ja sõjasadam ning suur tööstuskeskus.

---

2. V. I. Lenin, Kapitalismi arenemine Venemaal, Teosed, 3. kd., Tallinn 1950, lk. 491.

3. Постановление ЦК КПСС о мерах по дальнейшему развитию общественных наук к повышению их роли в коммунистическом строительстве „Вопросы истории" 1967, №9, стр. 3, 6.

Ta oli keskuseks ka Eestimaa kubermangu aadlile. Impordi osas oli Tallinn 3. kohal jäädes maha vaid Peterburist ja Riiast.

Just Tallinna proletariaat pani hegemoonina aluse 1905.- 1907. aasta revolutsioonile Eestis üldstreigiga 12. jaanuaril 1905, kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni võidule võimu võtmisega 2. (15.) märtsil 1917 Tallinnas ning tema ettevalmistusel ja toetusel läks Tallinnas, selles strateegiliselt tähtsas punktis võim Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee kätte faktiliselt juba 23. oktoobri (5. novembri) õhtul kella 7-ks, s. t. juba 2 päeva varem kui Petrogradis, ja seejuures ilma verevalamiseta; täites seega õigeaegselt V. I. Leninilt saadud ülesanded revolutsiooni tagamiseks Venemaal.

Tallinna töölised etendasid eesrindlikku osa ka võitluses sotsialistliku revolutsiooni edasiarendamise ja nõukogude võimu kindlustamise eest. 23. veebruari keskpäeval 1918 andis Keila lahingus umbes 400 - 500 meheline Tallinna tööliste Punase Kaardiväe e. Punakaardi ja I Tallinna Punase polgu sõjameeste võitlussalk esimese tõsise vastulöögi Saksa vägedele Eestis. Esimesed kokkupõrked toimusid juba 21. ja 22. veebruaril Üdrumaal, Koloveres ja Riisipere raudteejaama piirkonnas.

Kuigi lahingud Saksa okupantidega 21.- 23. veeb-

ruarini lõppesid punakaartlaste ja madruste lüüasaamisega, oli neil Tallinna kaitsmise seisukohalt suur tähtsus. See võimaldas plaanikindlalt lõpule viia evakueerimise Tallinnast. Keila lahing oli lahingute kõrval Narva ja Pihkva taga üks esimesi (suuremaid Eestis). 23. veebruari peetakse Nõukogude Armee sünnipäevaks.

8.- 12. novembrini 1918 astus Tallinna proletariaat üksmeelselt välja Saksa okupatsioonivõimude vastu. Üheaegselt poliitilise üldstreigiga puhkes ka Tallinna mereväebaasi madruste võidukas ülestõus. Ka Tallinna proletariaat valmistus relvastatud ülestõusuks 1918. aasta detsembris, kuid siin muutis poliitilist olukorda Inglise sõjalaevastiku ilmumine Tallinna reidile 12. detsembril kell 15 admiral E. Sinclair'i juhtimisel. Et laevastik kindlasti lõpuks ikka Tallinna tuleks, sõitis polkovnik J. Laidoner isiklikult koos lootsidega 11. detsembril Liepajasse (Liibavisse) vastu Inglise sõjalaevastiku juhtimiseks läbi miinivälja de Tallinna.[4] Seega saabusid lõpuks „...bolševike läm-

---

4. Vt. O. Jalajas, Lühike ülevaade Eesti iseseisvuse tekkimisest ja arengust, Tallinn 1928, lk. 91; Ed. Laaman, Eesti iseseisvuse sünd, Eesti rahva ajalugu, Lisaköide, I, toim. August Oinas jt., Tartu 1936, lk. 394; V. K. Jatsunski, Majanduslikud sidemed Venemaaga Baltimaade linnade arenguteguriina kapitalismi ajastul, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", II kd., nr. 3, Tallinn 1953, lk. 330, 332; V. Reiman, Eesti bolševikud võitluses nõukogude võimu eest, 1917 - veebruar 1918, Tallinn 1957, lk. 15, 16, 138, 139,

matamiseks kohale... [Eesti kodanluse ja sotside liidrite poolt nii kaua ja tungivalt palutud esimesed – J. M.] antantofiilsed „vabastavad väed""[5].

253; M. Petrov, Balti laevastiku meremeeste osavõtt võitlusest nõukogude võimu eest Eestis 1917. aastal, Tallinn 1957, lk. 187, 188; U. Taigro, Eesti töörahva võitlus nõukogude võimu ja rahu eest Kodusõja aastail (1918 - 1920), Tallinn 1957, lk. 14, 15, 41, 43, 64; Id., 29. november 1918. 50 aastat Eesti Töörahva Kommuuni asutamisest, Tallinn 1968, lk. 11, 12, 26; Id., Kilde suure võitluse teelt, „Horisont" 1968, nr. 2, lk. 34; Paul Vihalem, Eesti kodanlus imperialistide teenistuses (1917 - 1920), Tallinn 1960, lk. 47, 110, 111, 160, 330, 331; A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, Tallinn 1961, lk. 185; J. Raid, Okupatsiooni ikkes. 1918. a. Saksa okupatsioon Eestis, Tallinn 1966, lk. 48 - 51, 171 - 173, 176, 192; K. Siilivask, Eesti Oktoobrirevolutsiooni ja Kodusõja perioodil 1917 - 1920, 3. tr., Tartu Riiklik Ülikool, NSV Liidu ajaloo kateeder, Tartu 1967, lk. 39, 61, 77, 78, 85; Id., Veebruarirevolutsioon Eestis, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 2, lk. 33 - 35; Id., Eesti bolševike sidemed teiste VSDT(b)P organisatsioonidega oktoobriperioodil, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 10, lk. 20; Id., Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit Eestis, „Nõukogude Kool" 1967, nr. 11, lk. 847, 848; J. Saat, Oktoobrirevolutsioon Tallinnas, tema saavutusi ja nende kaitsmine (november 1917 - märts 1918), „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVI kd., „Ühiskonnateadused", nr. 16/1, Tallinn 1967, lk. 3, 4, 10, 20, 21; J. Käbin, Suure Oktoobri võiduka lipu all, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 10, lk. 4; Eesti NSV ajalugu, Toim. G. Naan, 2. tr., Tallinn 1957, lk. 278, 312, 373, 383, 386; Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, toim. A. Panksejev, A. Liebman, Tallinn 1961, lk. 46, 202, 203, 253, 255, 287, 308 - 310, 318, 319; Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, Tallinn 1963, lk. 354, 561; Eesti NSV ajaloo lugemik, II kd., toim. E. Laul ja A. Traat, Tallinn 1964, lk. 355.

5. V. I. Lenin, VI Ülevenemaaline Erakorraline Tööliste, Talupoegade, Kasakate ja Punaarmeelaste Saadikute Nõukogude kongress 6.–9. novembril 1918, Teosed, 28. kd., Tallinn 1955, lk. 131.

Nendega koos saabus ka Eesti sotside liider M. Martna. Inglise laevastiku Tallinna reidile ilmumisel oli „... määratu [kodanluse – J. M.] meeleolu rahustav tähtsus"[6].

„...Eesti elab üle Kerenski võimu taolise perioodi, töölised hakkavad jõudma arusaamisele, et nende asutavat kogu pakkuvad juhid, kes rüüstasid ametiühingud ja tapsid 20 kommunisti, om alatud, töölised kukutavad varsti selle võimu ja loovad Nõukogude Eesti, kes sõlmib meiega (s. o. Nõukogude Venemaaga – J. M.) uue rahulepingu."7

„...Linnaproletariaadi... ülesandeks om kodanliku korra kukutamine."[8] 1. detsembril 1924 kell 5.15 alustasid Tallinnas umbes 300 võitlusrühmlast Tallinna proletariaadi hulgast ülestõusu, kuid lõpptulemusena said siiski lüüa.

Kulus üle kahekümne aasta enne, kui kujunesid välja eeldused sotsialistlikuks revolutsiooniks, õigemini selle uuesti alustamiseks Eestis. Lõpuks 21. juunil 1940. aastal kehtestati Tallinna tööliskassi nõudmisel uus, demokraatlik valitsus eesotsas dr. J. Varesega, millega pandi alus proletariaadi diktatuurile Eestis.

---

6. O. Jalajas, op. cit., lk. 91.

7. V. I. Lenin, Kõne Presnja rajooni tööliste ja punaarmeelaste parteitul konverentsil 24. jaanuaril 1920. Ajalehes avaldatud kokkuvõte, Teosed, 30. kd., Tallinn 1954, lk. 280.

8. Karl Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümäär, Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitud teosed kahes köites, I kd., Tallinn 1957, lk. 260.

Selle rahulikul teel saavutatud revolutsioonilise aktiga algas Eestis uuesti sotsialistlik revolutsioon, mis enam kui paariks aastakümneks oli katkenud, ja kehtestati varsti ka nõukogude võim.[9]

Kõik nimetatud väljaastumised toimusid kommunistliku partei organiseerimisel ja juhtimisel. Peale nende suurte väljaastumiste toimus veel palju streike, demonstratsioone, poliitilisi väljaastumisi ja üldstreike Tallinna proletariaadi võitlusteel.

Esmalt on vaja analüüsida Esimese maailmasõja mõju Tallinna proletariaadi koosseisule. Välja selgitada muutuste üldised ja spetsiifilised tendentsid Tallinna proletariaadi koosseisus 1917. aasta eel, kuna tööliskonnas toimus intensiivne ja alaline **uuene**mise protsess, millise ulatus järsult kasvas peale sõja algust. Demograafiliste protsesside objektiivseks valgustamiseks tuleb nende analüüsimisel silmas pidada

---

9. Vt. H. Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920 - 1924), Tallinn 1958, lk. 198; A. Liebman, Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebruar 1920 - detsember 1924), Tallinn 1961, lk. 153 - 159; A. Sunila, Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, Tallinn 1961, lk. 156 - 212; I. Sildmäe, Oktoobrirevolutsioon ja nõukogude riikluse areng Eestis, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 10, lk. 12; J. Käbin, op. cit., lk. 5; V. Krinal jt., Majandusliku mõtte põhijooni kodanlikus Eestis (1920 - 1940), Tallinn 1968, lk. 29, 248; Op. cit., toim. G. Naan, lk. 451, 516, 517; Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, toim. A. Panksejev, M. Pesti, Tallinn 1963, lk. 112 - 115, 353 - 360.

majanduse arenemise põhijooni.[10] Kodanliku Eesti ökonoomika uurimisel on vaja täpselt ära määrata Esimese maailmasõja eelse tööstuse tase, mis on lähtepunktiks kodanliku Eesti tööstuse analüüsimisel. Selle õigesti ära määranud, saab õigesti hinnata ja analüüsida ka neid tohutuid muudatusi tööstuse ja töölisklonna osas, mis toimusid kodanliku Eesti vabariigi olemasolu ajal. Selle probleemi lahendamine ei ole kerge. Probleem on aga ülitähtis![11] Siin võib kergesti üldiste fraaside lipu all sisse poetada salakaupa. Selle vältimiseks on vaja kasutada statistikat. Statistikast tulebki alustada.[12] Tänapäeva riikide majanduslikku korda ja selle arenemist puudutavaid probleeme ei saa praegu läbi töötada arvesse võtmata statistilisi andmeid.[13] Ühiskondlike nähtuste valdkonnas „...on tarvis võtta mitte üksikuid fakte, vaid käsitletavasse küsimusse puutuvate faktide kogusumma, ilma ühegi erandita... Faktid, kui neid võtta kui tervikut, ...on ...tingimata ...tõestavat jõudu omavad asjad."

---

10. W. Billig: ref. R. Pullat, Eesti linnarahvastiku dünaamika aastail 1917 - 1940; „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 17/4, Tallinn 1968, lk. 367.

11. O. Sepre, Suurtööstustööliste arv Eestis enne Esimest maailmasõda ja kodanliku diktatuuri lõpupäevil, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", VII kd., „Ühiskonnateaduste seeria", nr. 3, 1958, lk. 198.

12. V. I. Lenin, Statistika ja sotsioloogia, Teosed, 23. kd., Tallinn 1953, lk. 261, 263.

13. V. I. Lenin, Tänapäeva põllumajanduse kapitalistlik kord, Teosed, 16. kd., Tallinn 1953, lk. 397.

Täpsed faktid, vaieldamatud faktid – ...just need on eriti vajalikud, kui tahetakse...orienteeruda keerukas ja raskes küsimuses, mida meelega...vassitakse."[14]

„...Kuivad ...arvud ...tegelikkuses annavad enam väärtuslikku materjali natsioomi üldise ajaloo arengu jaoks kui kõited täis retoorilist mõttetust ja poliitilist loba.[15]" Harilikud, tummad arvud pakuvad neid õigesti lugedes igaühele mii „sotsioloogilises", s. t. klassivõitluse seisukohalt, kui ka praktilis-poliitilises mõttes suurt huvi.[16]

Kuna siin on vaja esile tuua massilistele nähtustele omaseid üldisi omadusi, on siin vaja kasutada ka statistilisi uurimismeetodeid, s. t. vastavaid konkreetseid võtteid, vahendeid ja viise faktilise materjali saamisel ja töötlemisel, sest iga sotsioloogiline analüüs on seotud statistiliste andmete kogumise, töötlemise ja analüüsiga.[17] Sotsiaalne uurimus vaatab ka kõige autoriteetsemat arvamust vaid kui hüpoteesi senikaua, kui seda ei kinnita kogemus,

---

14. V. I. Lenin, Statistika ja sotsioloogia, lk. 262.

15. К. Маркс, Население, преступность, пауперизм, К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., Т. 13., стр. 513.

16. V. I. Lenin, Vaimulik seisus valimistel ja valimised vaimuliku seisusega, Teosed, 18. kd., Tallinn 1953, lk. 313, 314.

17. О. Эйот, Статистика в социологическом исследовании, Москва 1966, 2 серия философия, стр. 4, 9; О. Эйот, Статистическая закономерность в социологическом анализе, Москва 1969, серия философия, 4, стр. 3.

praktika. Sotsioloogilised uurimused annavad olukorra täieliku ja usaldatava analüüsi, annavad informatsiooni ühiskonna arenemise käigus tekkivatest protsessidest ja vastuoludest.[18]

Ühiskonnateaduste probleemide teaduslikust seisukohast käsitlemiseks on kõige tähtsam „...mitte unustada põhilist ajaloolist seost, vaadelda iga küsimust sellelt seisukohalt, kuidas teatud nähtus ajaloos on tekkinud, millised peamised etapid see nähtus on oma arenemises läbi teinud, ja sellelt tema arenemise seisukohalt vaadata, milliseks antud asi on muutunud nüüd,[19] ...milline ühiskondlik-majanduslik formatsioom mimelt annab sisu sellele [ajaloo]-protsessile, milline klass nimelt määrab selle paratamatuse[20]". Seega probleemide käsitlemisel tuleb tugineda marksistlikule metodoloogiale, mis aga ei tähenda sugugi ühesuguselt uurimist ja kirjutamist, s. t. tardumist.[21]

Analüüsimisel on kasutatud tabeleid ja diagramme. Tabel muidugi „...esimesel pilgul võib tunduda liiga

---

18. P. Vihalemm, Sotsioloogia ja tootmine, „Abiks lektorile", nr. 10, Käsikirja õigustes, Tallinn 1969, lk. 3, 4.

19. V. I. Lenin, Riigist. Sverdlovi Ülikoolis 11. juulil 1919 peetud loeng, Teosed, 29. kd., Tallinn 1954, lk. 437.

20. V. I. Lenin, Narodnikluse majanduslik sisu ja selle arvustus hr. Struve raamatus. (Marksismi kajastus kodanlikus kirjanduses), Teosed, 1. kd., Tallinn 1948, lk. 363.

21. [J. Kahk], Vastused lugejate küsimustele, „Noorte Hääl" 6. VIII 1969, nr. 181 (7759), lk. 2.

abstraktsena ja keerulisena ja sellega lugejat „eemale peletada". Kuid suhteliselt väikese tähelepanu korral ei tee selle tabeli „lugemine", mõistmine ja analüüsimine mingisuguseid raskusi.[22]" Statistilise tabeli, milline sisaldab statistilisi reeglipärasusi, konstantsusi, stabiilsusi, s. o. kindlaid statistilisi seaduspärasusi, analüüs ise — on üks sotsioloogilise analüüsi vorme.[23] Tänapäeva loenduste andmete kokkuvõtmise või rühmitamise võtetel on määratu suur, äärmiselt suur tähtsus.[24]

Allikmaterjal osutub oma väärtuselt üsna erinevaks. On ju kapitalistlikus ühiskonnas statistiliste andmete esitamine enamasti vabatahtlik. Nende esitamata jätmise eest karistatakse vaid väikese rahatrahviga. Seetõttu on statistilised andmed ebatäpsed, sagedasti koguni võltsitud. Andmeid esitavad enamasti kapitalistid ise ja ka statistika on rakendatud nende kui valitseva klassi teenistusse. Tema ülesandeks on klassivastuolude varjamine või tasandamine. Seepärast ei tungi kodanlike riikide statistika sügavale sotsiaalsetesse nähtustesse, ei paljasta neid, vaid esitab

---

22. V. I. Lenin, Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses, I vihk, Kapitalism ja põllumajandus Ameerika Ühendriikides, Teosed, 22. kd., Tallinn 1953, lk. 66.

23. О. Ахом, Статистическая..., стр. 13.

24. V. I. Lenin, Tänapäeva põllumajanduse kapitalistlik kord, lk. 400.

kõige üldisemad näitajad, millede kogumine ei ole kapitalistile raske ega ohusta tema huve. Öeldu kehtib ka nii tsaari-Venemaa kui kodanliku Eesti statistika suhtes. Kodanliku Eesti majandusteadlased, kuigi harva, ikka võrdlesid kodanliku Eesti tööstuse taset samal territooriumil enne Esimest maailmasõda eksisteerinud tööstuse tasemega. Üldiselt hoiduti sellest sihilikult, sest võrdlus sõjaeelse perioodiga ei näidanud kodanliku Eesti tööstuse arengut kuigi heas valguses. Kui võrreldi, siis selleks, et näidata kui vajalik oli Eestile suurtööstuse asemele arvuka väike- ja kesktööstuse rajamine Vene turust loobumise tingimustes. Kuna ei olnud ka selgust Esimese maailmasõja eelse tööstuse taseme kohta, siis võimaldas see probleemi mitmeti tõlgitsemist. Tööstuse taseme täpsemaks näitajaks tuleb pidada tööliste arvu suurtööstuses.

Tallinna tööliskassi professionaalse koosseisu uurimisel ja analüüsimisel saab selgemaks tööliskassi professionaalne struktuur, tema ealine ja sooline struktuur, tema rakendatus ja dünaamika, tema suurus koos perekonnaliikmete ja töötutega. See kõik aga abistab revolutsioonilise liikumise ajaloo läbitöötamist ja hindamist. See aitab nii mõnetigi paremini mõista sündmuste toimunud kulgu ja resultaate, poliitilist elu mõjutanud tegureid, aitab selgitada tööliskassi ja toimunud sündmuste vahelisi seoseid ja sõl-

tuvust ning omavahelisi suhteid. See annab võimaluse komkretiseerida järeldusi ja sügavamalt mõista nähtuste omavahelisi seoseid.

Lähtepunkti kindlaksmääramisel Tallinna töölisklassi analüüsimiseks tuleb kindlasti arvestada sellega, et 1913. aastal ei töötanud paljud ettevõtted kaugeltki normaalse koormusega. Oleks täiesti ebaõige piirduda nende ettevõtete puhul formaalselt 1913. aastaga. Pärandas ju kodanlik Eesti need peaaegu tervetena, s. t. sõjategevuses neid ei purustatud. Küll aga evakueeriti osa sisseseadeid kaugemale tagalasse. Õige pole arvutuse aluseks võtta ka sõjaaegset kõrgtaset, vaatamata sellele, et täie jõuga ei töötanud riigikaitseettevõtted Tallinnas tsaarivalitsuse ajal mitte kunagi. Kord oli puudus küttematerjalist, kord toorainest, tihti vähendati tootmist isegi tellimiste puudumisel. Nähtavasti tuleb kasutada mõningaid kodanliku Eesti statistikas kasutatud arve.[25]

Käesolevas diplomitöös tuleb vaatluse alla ainult Tallinna linn ilma Nõmmeta. Tallinn jäi kodanlikul perioodil endiselt Eesti ala kõige tähtsamaks majanduslikuks keskuseks. Ta oli kogu Eesti liikluse sõlmpunkt, tähtsaim kaubasadam ja tööstuskeskus. Nõmme, mis 1917. aastal sai alevi õigused ja 12. novembril 1926 linna õigused, oli administratiivselt tegelikult küll

---

25. O. Sepre, op. cit., lk. 198 - 200; H. Palli, Kvantitatiivne ajalugu, „Nõukogude Kool" 1969, nr. 6, lk. 451; Tallinna tööstusringkonnast ja tema korraldusest. „Kiir" 1.(14.) VII 1917, nr. 79, lk. 2.

omaette üksus ja Tallinnast eraldatud, kuid teda tuleb sisuliselt lugeda ikkagi vaid Tallinna eeslinnaks, ja seda üldiselt tihedate sidemete tõttu nende kahe linna vahel. Nõmme kiiret kasvu põhjustasid pealinna lähedus, hõlbus ühendus temaga, suhteliselt odavad ehituskrundid ja korteriüür ning Tallinnast tervislikum kliima, samuti korteripuudus Tallinnas. Seetõttu kujunes ta kõige muu kõrval osalt ka tööliste linnaks.[26] Nõmme linnast aga koostas diplomitöö TRÜ diplomand Maire Velling 1969. aastal. Õigemate tulemuste saamiseks tuleb edaspidi analüüsida Tallinnat siiski koos Nõmmega.

Materjalide läbitöötamist andmete saamise eesmärgil käesoleva diplomitöö jaoks on alustatud ajaloo alasest nõukogude võimu päevil ilmunud kirjandusest ja perioodikast. Sellele järgnesid kodanliku Eesti statistiline ja majanduslik kirjandus ja perioodika ning statistilised väljaanded 1922. ja 1934. aasta rahvaloenduste ja 1937. aasta majandusloenduse kohta. Osalt on läbi töötatud ka tööliste elu puudutavat perioodikat. Lõpuks ka arhiivi fondid, milliste andmed

---

26. R. Sõrmus, Käsitöö ulatus ja levik, „Konjunktuur" 1937, nr. 36/37 (11/12), lk. 752; R. Pullat, Mõningaid andmeid Tallinna demograafiast aastatel 1917 - 1940, „Ajaloo järskudel radadel", toim. J. Kahk, Tallinn 1966, lk. 210; Id., Eesti linnarahvastiku dünaamika aastail 1917 - 1940, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 17/4, Tallinn 1968, lk. 369.

aga vajavad otsimist ja töötlemist, enne kui neid on võimalik kasutada. Jutt on muidugi nendest andmete allikatest, millised on seotud käsiteldava perioodiga ja kus leidub andmeid Tallinna tööliskonna kohta.

Otseselt Tallinna tööliskonna kohta on vaid üks artikkel[27]. Peale selle on paljude autorite töödes muu hulgas andmeid ka Tallinna suurtööstustööliste arvu kohta nii tervikuna kui ka üksikute suuremate ettevõtete kaupa, kuid siiski nii lünklikult, et koguarvu leiab vaid mõne üksiku aasta kohta. Pealegi esineb erinevate autorite töödes kasutatud arvudes üsnagi suuri lahkuminekuid, kuna neid on kasutatud põhiliselt illustreeriva materjalina majandusliku ja poliitilise analüüsi juures. See näitab, et vastav ala on veel väga vähe uuritud. Diplomitöö raames ei ole aga võimalik arhiivimaterjalide alusel leida tõepoolest kõige õigemaid arve. Pealegi on Eesti NSV Oktoobrirevolutsioomi ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikus Keskarhiivis andmeid kogu Eesti tööliskklassi arvu ja üksikute suurettevõtete tööliskonna kohta laiali erinevates fondides. Tallinna Linna Riiklikus Arhiivis on andmeid vaid linnavalitsusele allunud ettevõtete kohta. Seetõttu on käesolevas diplomitöös analüüsimise aluseks võetud O. Karma, R.

---

27. Vt. viide 11 lk. 9.

Pullati ja O. Sepre töödes esinevad arvud 1913. ja 1914. aasta, osalt ka 1917. aasta kohta, kuna nendes töödes kõige lähemalt puudutatakse Tallinna tööliskklassi arvulist suurust ja need uurimused on ka värskemad, hilisemad. Üldse andmeid esineb peale loendus-te andmete vaid suurtööstuse ettevõtete kohta, kesk-ja väiketööstuse ning käsitööonduse e. käsitööstuse kohta, nagu viimast kodanliku perioodi statistikas ja kirjanduses nimetati, aga andmeid ei leia. Puuduvad andmed ka tööliskonna vanuselise koosseisu kohta. Kaudselt seda ju mingil määral elanikkonna vanuserühmade alusel võib piiritleda, kuid päris objektiivne see ei ole. Puuduvad samuti andmed rahvusliku koossèisu ja migratsioonide kohta. Ka neid ei saa objektiivselt määrata elanikkonna vastavate andmete alusel. Väga puudulikud on andmed tööse rakendatuse kohta. Siin siiski mingil määral saab kaunis objektiivsed arvud kindlaks määrata kodanlike autorite poolt esitatud metoodika järgi tööbörsi ja eravahetalituskontorite andmete alusel.

Tõenäoliselt on võimalik mingil määral andmeid leida veel, kui läbi töötada kogu kodanlik perioodika ja tööliskklassi või tööstusega mingil määral tegelnud asutuste, aga samuti üksikute ettevõtete fondid Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehi-

tuse Riiklikus Keskarhiivis, Eesti NSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis, Tallinna Linna Riiklikus Arhiivis ja võib-olla ka EKP KK Partei Ajaloo Instituudi Parteiarhiivis. See aga on diplomitöö raames nii ajaliselt kui ka mahuliselt võimatu, kuigi probleem on väga huvitav ning väärib edasist ulatuslikumat uurimist.

Käesolevaks diplomitööks vajalikud allikmaterjalid on saadud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Teadusliku Raamatukogu, Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Raamatukogu, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi ja Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riikliku Keskarhiivi fondidest ja erifondidest ning Vastseliina asula ja samuti isiklikust raamatukogust.

Käesolev diplomitöö on koostatud iseseisva uurimistöö tulemusena, kusjuures töö üldplaani ning metoodilisi näpunäiteid andis ja suunas juhendaja ajalookandidaat Raimo Pullat. Väga palju abistasid ja suunasid V. I. Lenini artiklid ja ka K. Marxi tööd. Analüüsitud on arvestades EKP ajaloo ülevaadetes ja Eesti NSV ajaloo väljaannetes kasutatud periodiseeringut.

Käesolev diplomitöö võiks olla ka argumenteerivaks materjaliks veel kodanlike vaadete ja propaganda kammitsais olevate inimeste nii mõnigi kord vil-

dakate arvamuste ja arusaamiste kummutamisel, sest arvulise analüüsita materjale alati ei usuta vajalikul määral.

I. TALLINNA TÖÖLISKLASSI SUURUS JA DÜNAAMIKA AASTAIL 1913 - 1940.

1. Tallinna tööliskласs Esimese imperialistliku maailmasõja ajal kuni Veebruarirevolutsioonini (juuli 1914 - märts 1917).

a) Majanduslik- ja poliitiline olukord Tallinnas (juuli 1914 - märts 1917).

Võitlus imperialistlike riikide vahel kutsub esile katseid relvastatud jõudude kasutamise abil turgusid ja tooraineallikaid ümber jaotada. Imperialistlikud riigid sõlmisidki juba ammu enne sõda sõjalisi lepinguid ja liitusid. Sõja vallapäästmise initsiaatoriks sai Saksamaa, kes 19. juulil (1. augustil) 1914 kuulutas sõja Venemaale. „Euroopa sõda, mida kõigi maade valitsused ja kodanlikud parteid aastakümnete jooksul ette valmistasid, [oli - J. M.]...puhkenud. Relvastuse kasv, turgude pärast peetava võitluse äärmine teravnemine eesrindlike maade kapitalismi arengu uusima, imperialistliku staadiumi ajastul, ja kõige mahajäänumate, Ida-Euroopa monarhiate dünastilised huvid

pidid paratamatult viima ja viisidki selle sõjani."[28]

Tsaari-Venemaa ei olnud sõjaks ette valmistatud. Mobilisatsioon ja sõja puhkemine tõid esialgu endaga kaasa üldise majandusliku vapustuse. Sõda viis samuti Eesti ja sealhulgas ka Tallinna majanduse sõja esimestel kuudel rööpaist välja. Mobilisatsioonid tabasid ka tööliskonda.

Eesti kuulus sõja ajal suurde Põhjarinde tagalarajooni. 18. juulil 1914 kehtestati Eestimaa kubermangus sõjaseisukord. 20. juulil kehtestati Tallinnas ja selle ümbruskonnas kuni 50 versta kauguseni, s. o. alal, mis kuulus Peeter Suure mimelise merekindluse rajooni, piiramisseisukord, mis andis tsaarivõimu esindajatele vabad käed revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks selles Eesti suurimas tööstuskeskuses. Tsaarivõimud rüüstasid kõikjal töölisorganisatsioone. Keelati ametiühinguline tegevus ja igasugused tööliste väljaastumised oma õiguste eest. Keelati omavoliline töökoha vahetamine ja töö katkestamine. Sõjaliste ettevõtete töölised kuulutati mobiliseerituks ja allutati sõjaseadustele. Riigikaitseks tähtsate ettevõtete hulka loeti: 3 laevaehitustehast, sadam ning kindluse ehitamine, 2. detsembril 1915 ka „Volta", 16. jaanuaril 1916 R. Mayer, Fr.

---

28. V. I. Lenin, Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia, Teosed, 21. kd., Tallinn 1953, lk. 11.

Krull, Wiegand, „Dvigatel": Sel viisil oli Tallinna tööliste enamik – üle 23000 inimese – allutatud kindluse komandandi võimule. Mistahes tööliste väljaastumist oma õiguste kaitseks võis vaadelda kui tegevust, mis on suunatud riigi sõjalise võimsuse nõrgendamisele. Kõik kindluse piirkonna töölised, eriti aga need, kes olid saanud ajapikendust, olid sõjaväevõimude alalise valve all. Kogu Eestis allutati sõjaseadustele 77,1 % suurtööstustöölistest. Seoses sellega halvenes järsult tööstusproletariaadi olukord. Tööstusettevõtteis, mis töötasid riigi kaitseks ja olid tellimistega üle koormatud, pikendati juba sõja alguses tööpäeva 10 tunnini ning kehtestati kohustuslikud ületunnitööd kuni 6 tundi päevas. Puhkepäevade arvu vähendati, paljudes ettevõtetes tühistati aga hoopiski. Hiljem kehtestati 12 - 14 tunnine tööpäev. Sõja-aastail lubas valitsus ekspluateerida naiste ja laste tööjõudu eranditult kõigis tööstusharudes, kus tööprotsess seda võimaldas, nii päevastes kui ka öistes vahetustes, tervisele kahjulikel töödel ning kohustuslikel ületunnitöödel. Kasutati isegi alla 13 aasta vanuste laste tööd. Naiste ja laste tööjõu pakkumist suurendasid paljude meeste mobiliseerimine armeesse ja materiaalne kitsikus. 1915. aastal pöördus Tallinna „töökuulamise büroo" poole 1811 naistööotsijat, kes enamikus olid kohalike armeesse mobiliseeri-

tud tööliste naised. Üldse oli tööotsijaid 2875. Odava tööjõuna kasutati nii mõneski Tallinna ettevõttes ka sõjavange. Pidevalt kasvas elukallidus, kuna tarbekaupade hindade kiire tõusu tagajärjel langes pidevalt reaalpalk.[29] „Madal tasu ja pikk tööpäev käivad alati koos ja üks on ilma teiseta võimatu. Kui tasu on madal, siis tuleb töölisel paratamatult töötada lisatunde, töötada ka öösiti, et endale ülalpidamist teenida."[30] Nüüd toimus nende absoluutse lisaväärtuse tootmise meetodite rakendamine kohustuslikus korras. Alanud sõda katkestas ka revolutsioonilise liikumise tõusu Venemaal. Õigustades end sõja ja riigikaitse vajadustega, süvendasid reaktsioonilised ringkonnad terrorit ja šovinistlikku survet, halvendades seega järsult tööliste õiguslikku olukorda.

Lootes sõja läbi oma kasumite suurenemist, asus eesti kodanlus koos kogu Venemaa kodanlusega sõja

---

29. A. Takkin, Tallinna tööstustööliste majanduslikust ja poliitilisest olukorrast 1914.- 1917. a., „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", VIII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 2, Tallinn 1959, lk. 139, 140, 142, 143; O. Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis. Tööstuse arenemine 1917. aastani, Tallinn 1963, lk. 385; A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, „Eesti Kommunist" 1966, nr. 12, lk. 23; Id., Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikest eeldustest Baltimaadel, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVI kd., „Ühiskonnateadused", nr. 1, Tallinn 1967, lk. 36; Op. cit., toim. E. Laul ja Ä. Traat, lk. 520; Op. cit., toim. G. Naan, lk. 308.

30. V. I. Lenin, Uus vabrikuseadus, Teosed, 2. kd., Tallinn 1949, lk. 244.

puhkemisel tsaarivalitsuse sõjapoliitika toetamisele. Esialgu sõda õigustaski kodanluse lootusi. Tallinnas arenes tööstus intensiivselt militariseerimise (toimus kogu Eestis) baasil. Tööstusettevõtted said soodsatel tingimustel sõjalisi tellimusi, mida Eestis rinde läheduse ja Balti sõjalaevastiku baaside tõttu eriti rohkesti kokku kuhjus. Isegi väikesed tööstusettevõtted ja töökojad valmistasid mitmesuguseid sõjamaterjale. Paberi-, riide-, naha- jt. tooted läksid enamalt jaolt samuti sõjavõimude käsutusse. Eriti jõudsalt arenesid aga otseselt sõjatööstusse lülitatud ettevõtted, kus tööliste arv tunduvalt kasvas. Kapitalistide, eriti aga suurmonopolide kasumid suurenesid tunduvalt sõjaliste tellimuste ja tarbeesemete hindade tõusu läbi. Kuid samal ajal vähendati reas vabrikutes tootmist või suleti üldse ettevõtted, mis ei olnud otseselt sõjaga seotud, sest väliskaubanduse katkemise tõttu tekkis tõsiseid raskusi tööstuse varustamisel toor- ja kütteainega - metalli, puuvilla ning kivisõega. Transpordi ülekoormatuse tõttu sõjaliste vedudega halvenes järsult tööstuse varustamine ka kodumaise kütuse ja toorainega. Tarbeesemete tööstuslik tootmine katkes peaaegu täielikult, kuna tellimused rahuaegsele toodangule olid ära jäänud. Mõned väike-ettevõtted likvideeriti lõplikult. 1914. aasta

lõpul alustasid küll mõned vabrikud ning töökojad, mis sõja algul olid töö katkestanud, osalise koormusega uuesti tööd sisemiste toor- ja kütteainete baasil. Ka tööliste arv nendes ettevõtetes suurenes, kuid sõjaeelsest tasemest jäi siiski palju puudu. Metallitöötuses oli eelkõige tooraine ja kütuse puudus, aga samuti tööjõu puudus, eriti kvalifitseeritud tööliste osas. Seetõttu töötas Tallinna tehastes ja vabrikutes kõrvuti eestlastega rohkesti teistest rahvustest töölisi. 1915. aastal kasvas nende arv Lätist, Leedust ja Poolast evakueerunud oskustööliste arvel. 1915. aasta suvel mobiliseeriti Tallinna merekindluse ehitustöödele tööjõulisi mehi kokku umbes 10000 inimest. Sellega seoses ületas tööpakkumine suuresti töö nõudmise ning paljud ettevõtted olid sunnitud tootmist koondama. Tööjõu vähesuse tõttu venis kõikides Tallinna suurtehastes sõjaliste tellimuste täitmine. 1916. aasta 25. juuni seisuga oli neis puudu 2600 kvalifitseeritud metallitöölist. Juurdetulijad olid enamikus aga kvalifitseerimata. Tallinna laevaehitustehastes töötas palju mobilisatsioonist vabastatud sõjaväekohuslasi, kuna seal valmistati ainult sõjalist toodangut. 1917. aastal töötas 77,1 % Eesti suurtööstustöölistest vahetult sõjaliste tellimuste täitmisel. 1916. aasta sügisel, seoses üldise laose suurenemise-

ga, said ettevõtted üha vähem toorainet ja kütust. 1916. aasta juunis jäi puudu 40 %, augustis 615 vagu-
mit, (septembris ja) oktoobris 50 %, novembris ja järgmistel kuudel 75 % ettenähtud kütusest. Selle kroonilise defitsiidi tõttu sagenesid Eestis seisakud tööstuses, tööstusettevõtete sulgemised ja 1917. aastal tekkis Tallinnas kütuse puudumise tõttu tööstusettevõtete täieliku seismajäämise oht. Tootmine vähenes, tööpuudus kasvas. Järsult halvenes linnade varustamine toiduainetega. Tagavarad olid otsas. Seega imperialistlik sõda laostas rahvamajanduse ning muutis poliitilised ja majanduslikud vastuolud äärmiselt teravaks ja lähendas revolutsiooni puhkemist. 1. märtsil 1917 algasid ka Tallinnas tööliste koosolekud ja demonstratsioonid, 2. märtsil streigid (17700 töölist) ja võimas demonstratsioon, mis muutus ülestõusuks. Vana võim langes. 3. märtsil valiti sõjalaevadel ja väeosades ning vabrikutes ja tehastes saadikud Tallinna Tööliste ja Sõjaväelaste Saadikute Nõukogusse.[31]

---

31. A. Takkin, op. cit., lk. 138, 139; Id., Eesti Esimese maailmasõja aastail, Tallinn 1961, lk. 105, 108; O. Karma, op. cit., lk. 360; A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 89; Id., Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, lk. 24; Id., Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikest eeldustest Baltimaadel, lk. 35; J. Saat, Eesti bolševikud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise perioodil, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", I

b) Tallinna tööliskl**a**ssi arvuline suurus

aastail 1913 - 1917.

Usaldusväärseid andmeid leidub vaid suurtöostuse kohta. Kogutud andmete alusel on koostatud tabelid.

Tabelist 6 18.53 on näha, et 1913. aastal oli Tallinna suurtööstustööliste arv 81 ettevõttes[32] kokku 16326[33]. Samal ajal kogu Eesti suurtöostuse 217 ettevõttes[34]

---

kd., nr. 1, Tallinn 1952, lk. 20 - 22; A. Takkin, Eesti majandus sõja-aastail, Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, lk. 535; J. Saat, Kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon Eestis, Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 561 - 564; Op. cit., toim. G. Naan, lk. 312 - 313; Op. cit., A. Panksejev, A. Liebman, lk. 202 - 204; Op. cit., toim. E. Laul ja A. Traat, lk. 519, 524;

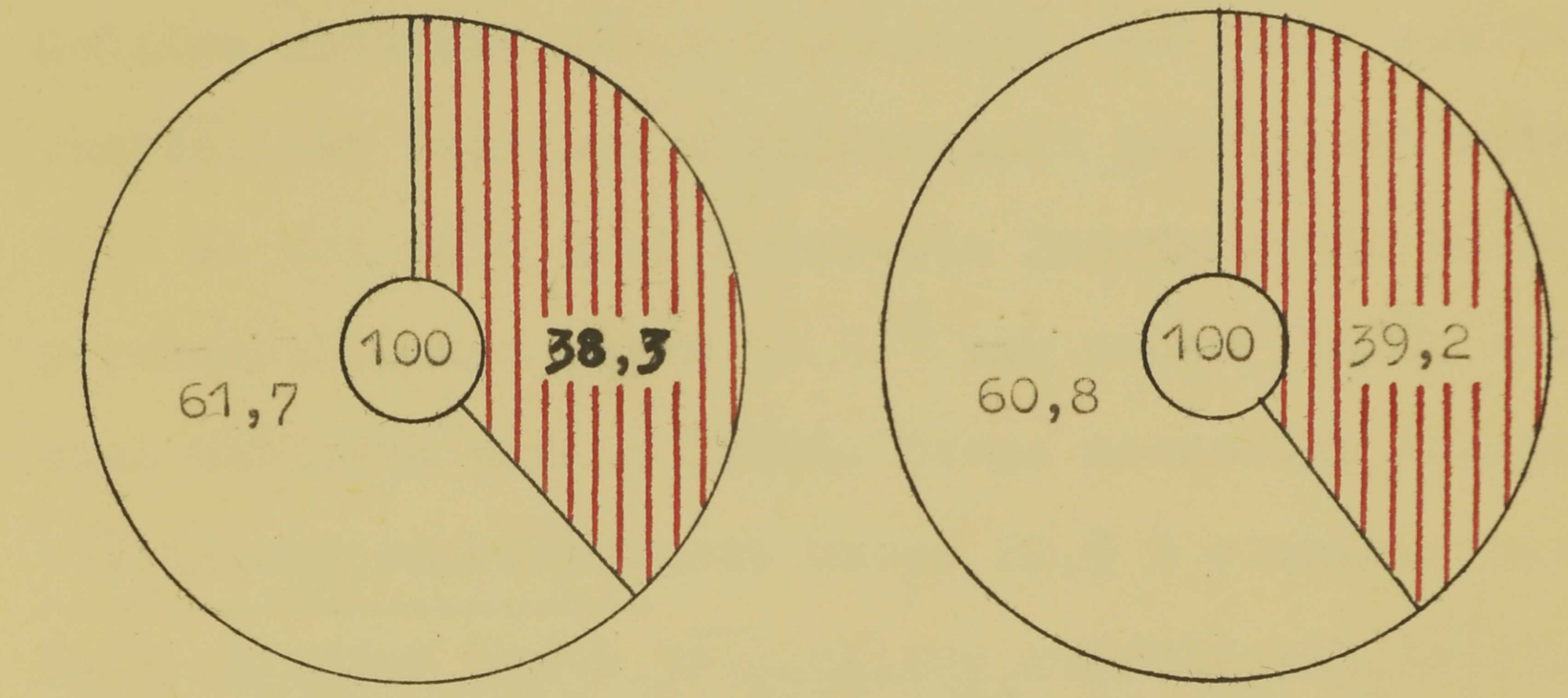
31. Кёёрна, А.А., Социально-экономические предпосылки Октябрьской революции в Прибалтике, „В помощь лектору", №56, на правах рукописи, Таллинн, 1966 г., стр. 35.

32. On antud veel arvud: 60 – A. M. Pankratova, Toolisliikumise algus Venemaal, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", I kd., nr. 4, Tallinn 1952, lk. 35; 218 – R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest. Nihked elanikkonna sotsiaalses koosseisus 1871 - 1917, Tallinn 1966, lk. 136.

33. On antud veel arvud: ligi 15000 – A. Takkin, Tallinna tööstustööliste..., lk. 138; üle 15000 – V. K. Jatsunski, op. cit., lk. 333; 15384 (ilma raudtee- ja sadamatöölisteta 1914. aasta algul) – Id., ib., lk. 333; 16000 – A. M. Pankratova, op. cit., lk. 35; 16000 töostustöölist – J. Saat, Eesti bolševikud..., lk. 8; 17000 – R. Renter, Suurtööstuse tekkimine ja arenemine Eestis XIX ja XX sajandil (Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini), Tallinn 1958, lk. 127.

34. On antud veel arvud 165 ja 167 – A. M. Pank-

oli 41609 töölist[35]. Seega asus Tallinnas 38,3 % Eesti suurtööstusettevôtetest ja 39,2 % suurtööstustöö-

Joon. 1.
Ettevôtete ja tööliste jagunemine suurtööstuses 1913. aastal.
(%-des)

---

ratova, op. cit., lk. 35.

35. On antud veel arvud: 38500 - R. Renter, op. cit., lk. 127; üle 40000 - Eesti NSV ajalugu, keskkooli IX - XI klassile, toim. K. Siilivask, Tallinn 1961, lk. 130; M. Lôhmus, K. Siilivask, Eesti NSV ajaloost. Lisamaterjale IX - XI klassi NSV Liidu ajaloo kursuse juurde, toim. H. Palamets, Tallinn 1969, lk. 31; 41700 - O. Karma, op. cit., lk. 384; 43000 - H. Saarniit, op. cit., lk. 10; A. M. Pankratova, op. cit., lk. 34; 37; A. Takkin, Eesti majandus sôja-aastail, lk. 535; J. Saat, Oktoobrirevolutsiooni vôit ja nôukogude vôimu kehtestamine Eestis (oktoober 1917 - veebruar 1918), „Abiks lektorile", nr. 1, Käsikirja ôigustes, Tallinn 1967, lk. 2; 43200 - A. Koorna, Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikest eeldustest Baltimaadel, lk. 31; A. Кеерна, op. cit., стр. 4; 43220 - G. Lukin, Eesti revolutsiooni uue tôusu aastail (1910 - 1914), Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, lk. 480; 44600 -

listest[36]. Elanikke oli Tallinnas 1. jaanuaril 1913 – 116132 ehk üle 12 % kogu Eesti rahvastikust[37] ja 1. jaanuaril 1914 – 131125. Protsendi arvutamiseks on õigem võtta keskmine elanike arv – 123440, kuna tööliste arv ei ole tõenäoliselt võetud 1. jaanuari seisuga. Sellise arvutuse järgi moodustasid Tallinna suurtööstustöölised Tallinna elanikkonnast järelikult umbes 13,2 %. Kui nüüd veel arvestada juurde nende tööliste perekonnaliikmed umbes 40 %[38] ehk umbes 10900, siis saab tööliste arvuks 27226. Seega moodustab Tallinna tööliskond suurtööstuses umbes 22,1 % elanikkonnast.

Mida pärandas Eesti tööliklass kodanluselt tööstuse alal, „Rahva Hääl" 21. VIII 1940, nr. 60, lk. 2; S. Kutsar-Zabrodskaja, Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, Tallinn 1960, lk. 13; 44620 – Tekstiiltööstuse seisukord Eestis, „Üleriikliku Tekstiiltöösturite Ühingu Aastaraamat", II, november, 1938, lk. 7; 44652 – V. Tarmisto, Muutustest tööstuse paiknemises Eesti NSV-s – Nõukogude Eesti majandus 1940 - 1960, Tallinn 1960, lk. 135; S. Nõmmik, Eesti NSV majandusgeograafia, I, Tartu Riiklik Ülikool, Geograafia kateeder, Tartu 1969, lk. 130; 44808 – O. Sepre, Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses, Tallinn 1963, lk. 42; 432000 (?) – A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, lk. 21.

36. On antud veel: 35 % – A. Takkin, Tallinna tööstustööliste..., lk. 139; 38,9 % – R. Pullat, Tallinna tööliklassi formeerumine aastail 1871 - 1917, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XIV kd., „Ühiskonnateadused", nr. 1, Tallinn 1965, lk. 72; R. Pullat, Elanikkond ja sotsiaalsed olud, Tallinna ajalugu XIX sajandi 60-ndate aastate algusest 1965. aastani, koost. Raimo Pullat, Tallinn 1969, lk. 41; 44 % tööliste üldarvust – R. Renter, op. cit., lk. 127; peaaegu 65 % Eesti vabrikutöölistest – A. Koorna, Rahvastik ja tema arenemine, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 2, lk. 87.

37. A. Koorna, Rahvastik..., lk. 87.

38. R. Pullat on võtnud arvutamise aluseks oma

Käsitöölisi oli üldse 8233, neist 4288 selli (töölist) ehk 52,1 % ja 1102 õpipoissi ehk 13,3 %, keda tuleb ka arvata tööliste hulka. Koos perekonnaliikmetega võib olla nende üldarv umbes 9000. Tööliskonna arv suureneb sellega 36200-ni ehk 29,3 %-ni elanikkonnast.

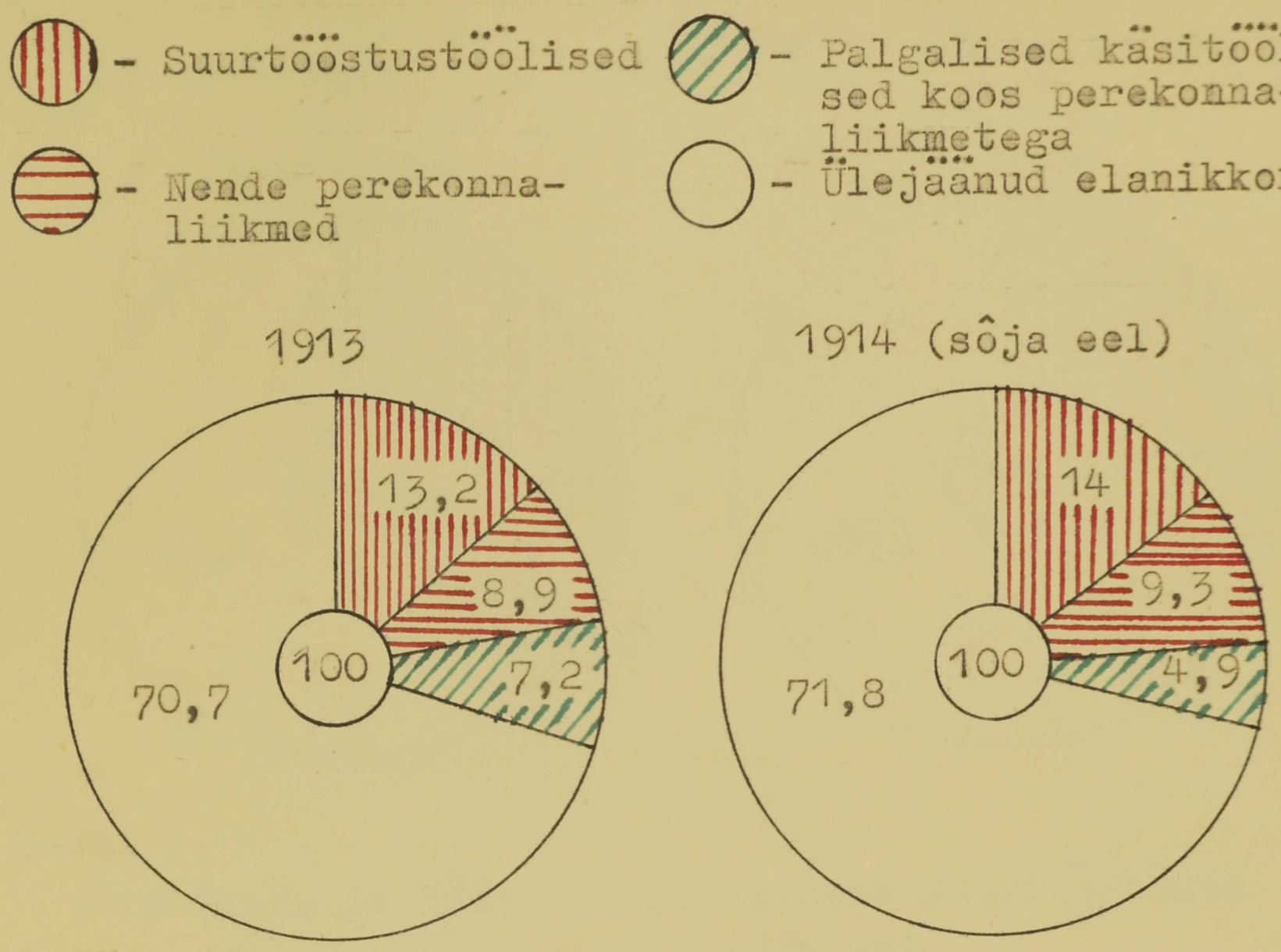
Aastal 1914 sõja eel oli Tallinna 84 suurtööstus- ettevõttes töölisi 18600 [39], kogu Eesti suurtööstuse 216 ettevõttes aga 45713. Suurtööstusettevõtetest asus Tallinnas 38,9 % ja -töölistest 40,7 %[40]. Elanikke oli Tallinnas keskmiselt 132876. Arvutamiseks tuleb ka siin võtta keskmine elanike arv. Tallinna elanikkonnast moodustasid suurtööstustöölised 14 %. Perekonnaliikmeid oli umbes 12400, seega töölisi kokku umbes 31000. Tööliskond moodustas umbes 23,3% elanikkonnast. Käsitöölisi oli üldse 5962, võttes neist umbes 65 %, saab tööliste hulka arvata neist umbes 3900 või koos

---

raamatus „Tallinnast ja tallinlastest" lk. 70 1897. aasta rahvaloenduse, mis toimus 25 aastat varem, andmete eeskujul 46 % perekonnaliikmete alla, kuid õigem on siiski võtta eeskujuks 1922. aastal, see on 5 aastat hiljem toimunud rahvaloenduse andmed, mille alusel see % on 39, või siis 17 aastat hiljem, see on 1934. aastal toimunud rahvaloenduse andmed, mille alusel vastav % on 41. Need mõlemad rahvaloendused on viidud läbi juba arenenud suurtööstuse olemas olles, 1913. aastal aga oli Tallinnas suurtööstus veelgi enam arenenud. Sellega arvestades ei või mitte üle 41 % võtta suurtööstustööliste perekonnaliikmete alla.

39. On antud veel arv 18580 – R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, lk. 65 ja 136.

40. On antud ka 40,4 % – R. Pullat, Tallinna töölisklassi formeerumine..., lk. 76 ja R. Pullat, Elanikkond ja sotsiaalsed olud, Tallinna ajalugu..., lk. 41.

Joon. 2.

Tööliste osa elanikkonnast Tallinnas.
(%-des)

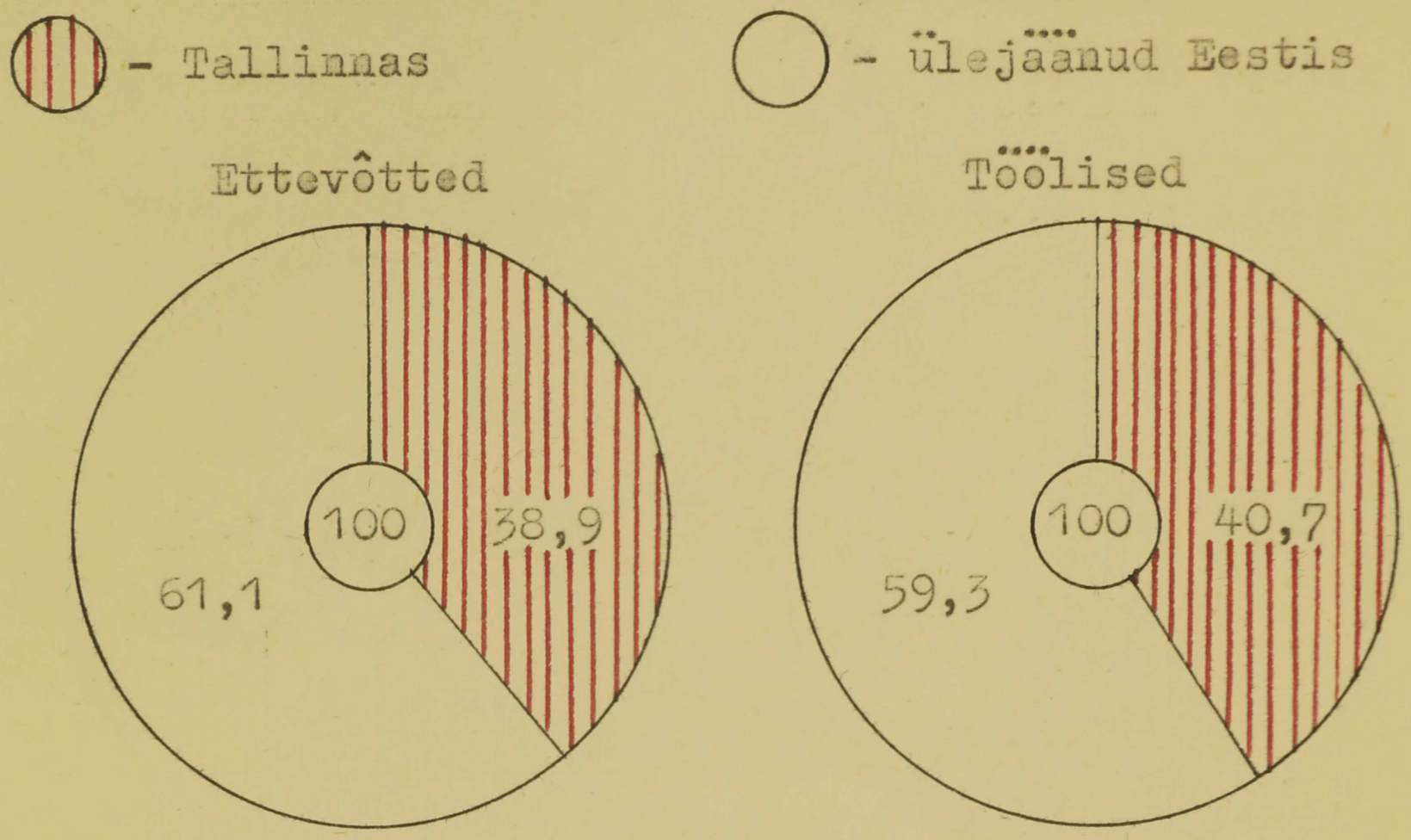
perekonnaliikmetega-umbes 6500. Tööliskonna arv suureneb sellega umbes 37500-ni ehk 28,2 % elanikkonnast.

1916. aasta lõpul oli Tallinnas suurtööstustöölisi umbes 27100 [41], kogu Eesti 143 ettevõttes 49600 [42].

---

41. On antud veel arv umbes 30000 – O. Karma, op. cit., lk. 385; Id., Tööstus, Tallinna ajalugu..., lk. 21; J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn 1956, lk. 8; A. M. Pankratova, op. cit., lk. 35.

42. On antud veel arvud: kuni 50000 – J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, lk. 15; umbes 50000 – O. Karma, op. cit., lk. 384; M. Lõhmus, K. Siilivask, Eesti NSV ajaloost, lk. 44; S. Nõmmik, Eesti NSV majandusgeograafia, I, lk. 119; üle 50000 – J. Saat, Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, lk. 7 ja A. M. Pankratova, op. cit., lk. 34 ja 37.

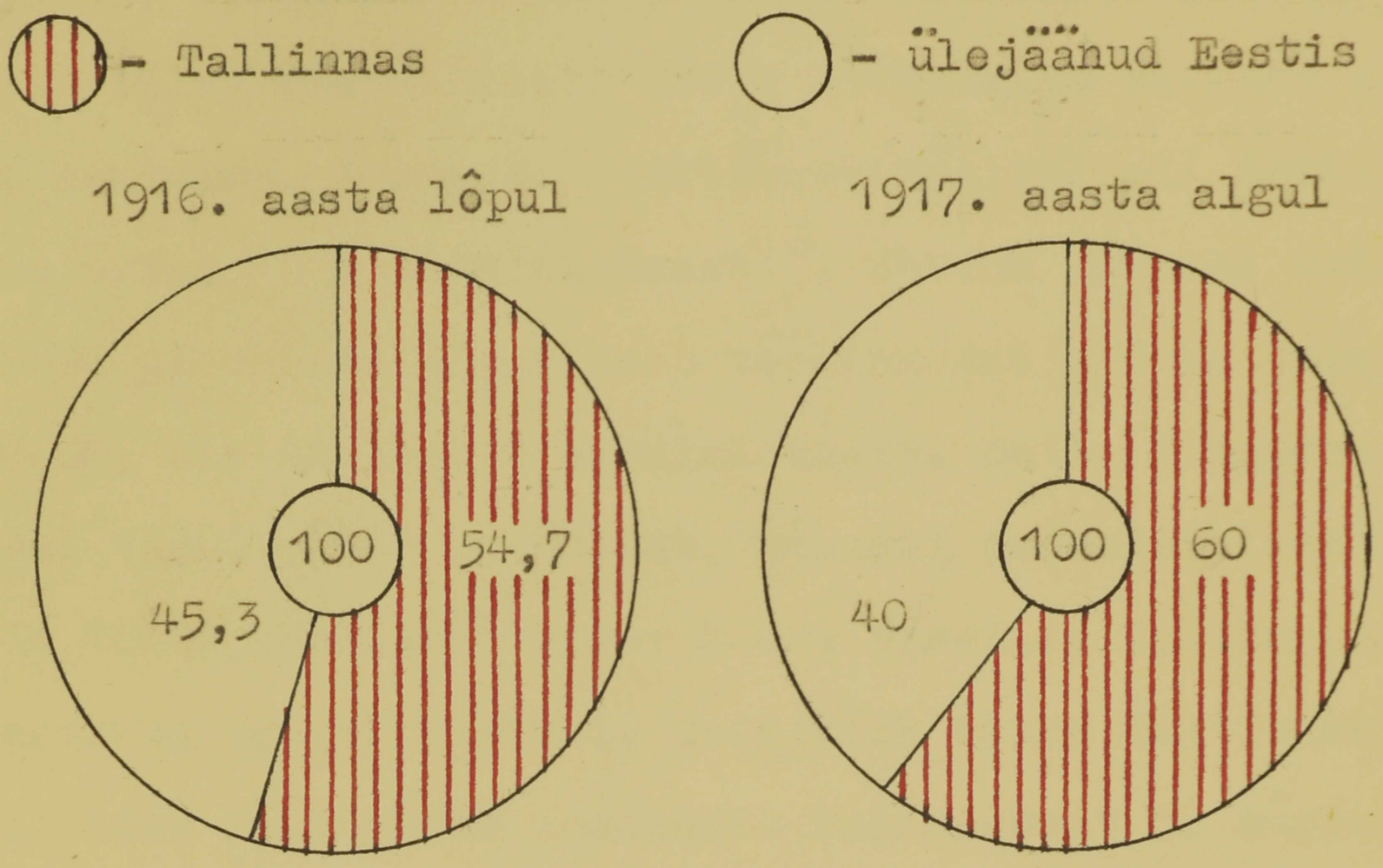
Joon. 3.
Ettevôtete ja tööliste jagunemine suurtööstuses
1914. aastal sôja eel.
(%-des)

Suurtööstustöölistest oli Tallinnas seega umbes 54,7 % aasta lôpul. Kuna tegemist on aasta lôpu andmetega, siis vôib arvestamise aluseks vôtta Tallinna elanike arvu 1. jaanuaril 1917 – 159193. Suurtööstustööliste osa Tallinnas on siis umbes 17 % elanikest. Kui juurde arvata perekonnaliikmeid umbes 18100, siis on tööliskonna arvuks umbes 45200 ja % elanikkonnast 28,4.

Aastal 1917 kuni 1. märtsini oli suurtööstustöölisi Tallinnas 30000 [43], kogu Eesti suurtööstuses

---

43. On antud veel arvud: 26000 – K. Siilivask, Veebruarirevolutsioon Eestis, lk. 31; 27000 – A. Takkin, Tallinna toostustööliste..., lk. 139; Id., Eesti Esimese..., lk. 71; umbes 27000 – A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 132; umbes 27000 toostustöölist –

Joon. 4.

Tööliste jagunemine suurtöostuses.
(%-des)

aga üle 50000 [44]. Veebruarirevolutsiooni eelôhtul oli seega 60 % suurtöostustöölistest[45] töol Tallinna ettevôtetes. Elanikke oli Tallinnas 1. jaanuaril 1917

A. Takkin, Klassivastuolude edasine teravnemine, Eesti NSV ajalugu, II kd., lk. 544.

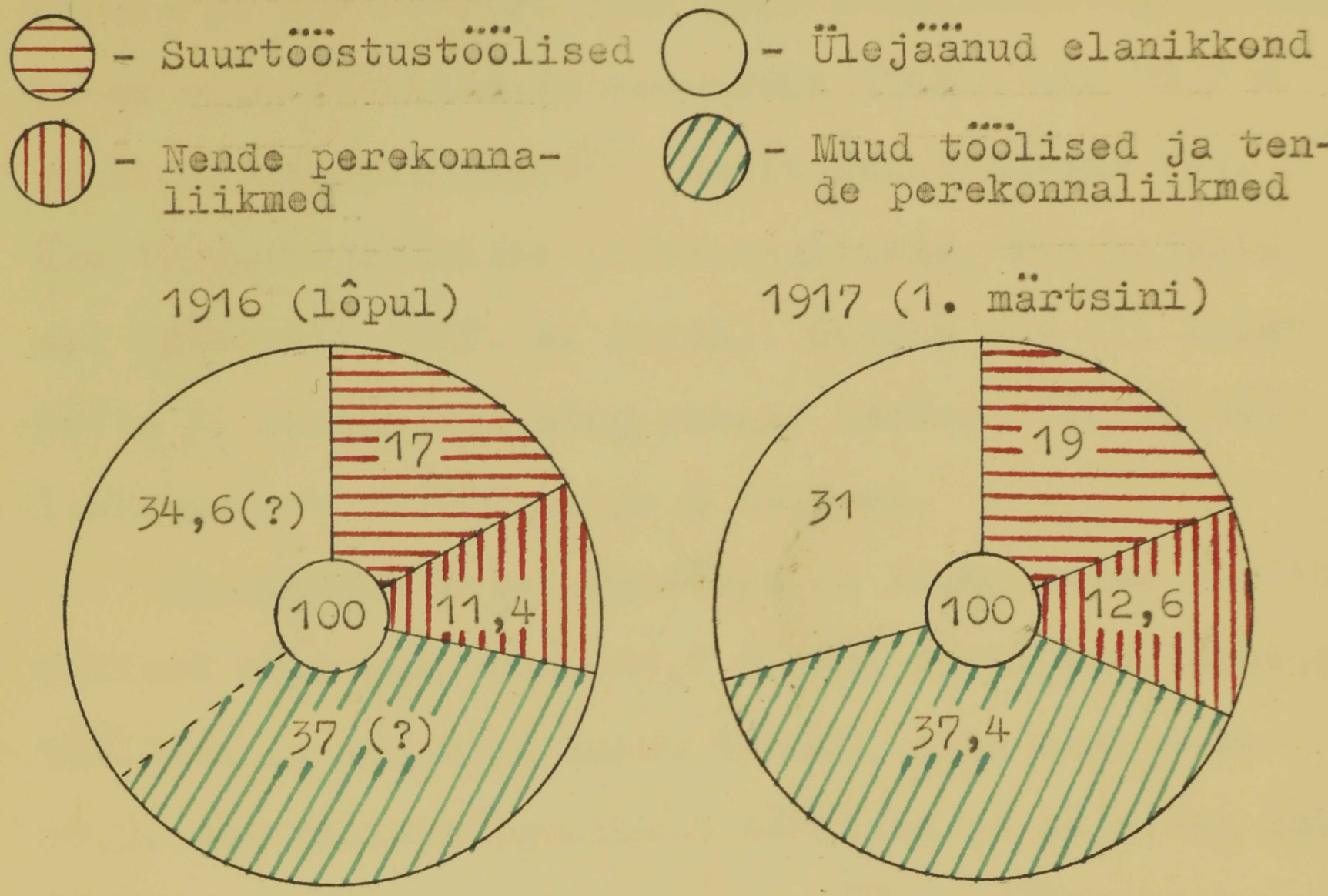
44. On antud veel arvud: 48000 - A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 132; 50000 - O. Karma, op. cit., lk. 385; H. Saarniit, op. cit., lk. 10; R. Renter, op. cit., lk. 128; A. Takkin, Tallinna töostustööliste..., lk. 139; Id., Klassivastuolude..., lk. 544; J. Saat, Kodanlik-demokraatlik..., lk. 563; E. Kaup, Ühtsetes ridades Oktoobrirevolutsioonile, „Horisont" 1967, nr. 6, lk. 2; E. Ploom, Töörahva Kommuun Võrumaal, „Töörahva Elu" 26. XI 1969, nr. 139 (4010), lk. 1; 51739 - O. Kuuli jt., Töörahva riigi eest. Eesti ametiühingute võitlusest aastatel 1918 - 1940, Tallinn 1967, lk. 10.

45. On antud veel 54 % - A. Takkin, Tallinna töös-

159193, aprillis 156350 ja aasta keskmine 158044. Siin tuleb tõenäoliselt võtta arvutamise aluseks aasta keskmine. Tulemus: suurtööstustöölisi oli Tallinnas umbes 19 % elanikkonnast[46]. Juurde arvates umbes 20000 perekonnaliiget saab tööliskonna arvuks umbes 50000, mis on 31,6 % elanikkonnast. Neile lisandus veel 13000 - 15000 töölist, mõnedel andmetel isegi üle 18000 töölise[46a], Peeter Suure nimelise Tallinna merekindluse ehitamisel, kuid kõik mitte Tallinnas. Tallinna Nõukogusse saadikute valimistest 3. märtsil aga võttis osa umbes 50000 töölist (valimisõiguslikke) ja 150000 sõjaväelast. Valimisõiguslikud töölised moodustasid elanikkonnast 31,6 %, koos perekonnatustööliste..., lk. 139.

46. On antud veel 18,8 % – R. Pullat, Tallinna töölisklassi formeerumine..., lk. 78.

46a. 13000 – M. Petrov, op. cit., lk. 30; 15000 – V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, Tallinn 1953, lk. 6; 18000 toolist + 3800 sõjavangi + 2500 teenistujat = 243000 – K. Siilivask, Tallinna elanikkonna sotsiaalsest koosseisust..., lk. 91.

Joon. 5.

Tööliste osa elanikkonnast Tallinnas.
(%-des)

liikmetega aga, keda oli umbes 33350, kokku 83350 ehk 52,8 %. Sõjaväelasi oli vaid 4 % vähem kui Tallinnas elanikke. Siin on muidugi tegemist valimistest osa võtnud sõjaväelastega, kellest suur osa oli Balti laevastiku madruseid. Peale kindlusetööliste, kellest võiks suvaliselt arvestada 10000 Tallinna, oli Tallinnas 1917. aastal veel umbes 6000 palgalist käsitöölist, umbes 500 töölist ja teenijat linnavalitsusele alluvates asutustes ja ettevõtetes, umbes 1400 kaubandustöölist ja teenijat. Arvestades perekonnaliikmeid umbes 13900, saab kokku umbes 34800. Lisandub veel umbes 30000 teenijat, päevilist ning trans-

pordi- ja sidetöölist koos perekonnaliikmetega. Kokku on siis tööliskonna suuruseks 124800 ehk 78,8 % Tallinna elanikkonnast[47]. Neile tuleb lisada veel üle 17000 sõjaväelase perekonnaliikme, kes vajasid abi (vähemalt 1917. a. suvel). Suurem osa oli neist tööta ja invaliidid ning vanad. Nendega tõuseb tööliskonna arv 141800-ni ja % 89,5-ni.

Elanikkond koos sõjaväega on kokku umbes 308044, sellest sõjaväge umbes 48,7 %. Kui võtta suurtööstustöölised ja sõjavägi kokku 180000, siis saab %-ks 58,5, või valimisõiguslikud töölised ja sõjavägi kokku 200000 ehk 65 %. Samuti suurtööstustöölised koos perekonnaliikmetega ja sõjavägi on kokku 200000 ehk 65 %. Valimisõiguslikud töölised koos perekonnaliikmetega ja sõjavägi annab kokku 233350 ehk 75,8 %, kui aga võtta kogu oletatav tööliskond ja sõjavägi, siis saab kokku 274800 ehk umbes 89 %. Kui lisada neile 17000 sõjaväelase perekonnaliiget, siis saab arvu 291800 ehk 94,6 %. Need näitajad on aga ilmselt liiga suured. Kui sellest maha arvestada 41500 väikekodanlast ja 8500 kodanlast[48], siis jääb üle 258000

---

47. On antud veel arv 100000 - 110000 inimest ehk 63 - 69 % (täpsemalt 63,4 - 69,8 %) - R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, lk. 70.

48. 7500 kodanlast ja 41500 väikekodanlast ehk %-des 4,7 ja 26,1 - R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, lk. 98 ja 112; Id., Elanikkond ja sotsiaalsed olud, Tallinna ajalugu..., lk. 43 ja 44; 8000 - 10000 kodanlast ehk umbes 6 - 7 % - K. Siilivask,

inimest ehk 83,7 %. Niisiis võib järeldada, et Tallinnas olevast umbes 308044 elanikust ja sõjaväelasest oli rahulolematuid ja revolutsioonilisi jõude umbes 258000 ehk 83,7 %. Ilma sõjavägе arvestamata aga oli Tallinna umbes 158044 elanikust aktiivseid jõude umbes 142000 ehk 89,8 %, mis ilmselt ei pea paika. Maha arvestades siit minimaalselt 49000 kodanlast ja väikekodanlast saab tulemuseks umbes 109000 aktiivset ehk 69 %, kellele lisandub revolutsiooniliselt meelestatud sõjavägi kuni 150000 meest. Ilmselt ei ole mingit põhjust arvestada vähemaga kui 250000 aktiivse inimesega Tallinnas. Need arvud vaatamata oma ligikaudsusele annavad selge vastuse kõigile kodanluse targutustele nii perioodikas kui ka kirjanduses nagu oleks revolutsiooni teinud ainult väike osa töölistest, keda olevat ülesse ässitatud palgatud mässajate poolt. See oli tugev ja ülekaalukas revolutsiooniarmee, kes ütles oma otsustava sõna revolutsiooni käigus. Siit saab vastuse ka sellele,kuidas võimu üleminek Tallinnas nii vaikselt ja libedasti toimus. „Veebruarirevolutsioonis 1917. a. oli ka Tallinna linnal suur tähtsus nii rohkearvulise revolutsioonilise töölisteulkade poolest, kui ka Tallinna sadamas seisva revolutsioonilise sõja-

---

Tallinna elanikkonna sotsiaalsest koosseisust (1871 - 1917), „Eesti NSV Taeduste Akadeemia Toimetised", XVII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 17/1, Tallinn 1968, lk. 90.

laevastiku poolest."[49] Kuid teiselt poolt kutsus sôda käesoleval perioodil esile sügavad ja tôsised nihked tööliskassi sotsiaalses koosseisus, nôrgendades arvuliselt proletariaadi pôhituumikut. Toimus pidev tööliskonna uuenemise protsess massiliste mobilisatsioonide ja tööjôu voolavuse môjul. Kaadritöölised asendati poolproletaarse elemendi, maalt tulnud käsitööliste ja laostunud talupoegadega, keda ajas taga vajadus ja soov vältida mobilisatsiooni tsaariarmeesse. 1917. aastal oli Eesti külas 2/3 talurahvast maata. Nemad tôid endaga kaasa ka küla elulaadi môjusid. Samal ajal tugevnes järsult mobilisatsioonist kôrvale hoidvate linna ja maa kodanlike ja väikekodanlike elementide , nagu igasuguste peremeeste poodnike ja teiste juurdevool tööliskonna ridadesse ka Tallinnas, kus tekkis suur tööjôu defitsiit. Seda just riiklikke sôjalisi tellimusi täitvates ettevôtetes ja kindlustustöödel. Seega ilmus proletariaadi koosseisu uus grupp, vähenes teiste tööliste erikaal. Sôjaeelsetel aastatel tulnuid mobiliseeriti kôige rohkem. Tööliste paigal püsimine ja paigale jäämine sôltus suuresti materiaalsetest tingimustest. Kôigel sellel oli tunduv môju tööliskonna sotsiaalsele koosseisule ja poliitilisele teadlikkusele.[50] „Sôjast alates muutusid vabrikute-te-

49. J. Jürgens, Tallinn seitsesada aastat vana, „Klassivõitlus" 1919, nr. 11, lk. 37.

50. А. Кеерна, op. cit., стр. 33, 38; С. С. Али-

haste töölised Venemaal koosseisult palju vähem proletaarseteks kui varem, sest et sõja ajal tulid tehastesse need, kes tahtsid end kõrvale hoida sõjaväeteenistusest. See on üldtuntud fakt."[51] Väikekodanlikud elemendid olid kodanliku ideoloogia kütkes ja desorganiseerisid proletariaadi ridu. Väikekodanlik stiihia „...ujutas üle kõik, lämmatas klassiteadliku proletariaadi mitte üksnes oma rohkusega, vaid ka ideeliselt, s. t. nakatas, haaras väikekodanlike vaadetega poliitikale väga laialdasi tööliste ringkondi.[52]" Nii töölistest kui sõjaväelastest oli küll suur osa väike- ja keskkodanlust ning nende demagoogiast mõjutatuid, kuid revolutsioonilist hoogu ja entusiasmi see kuigivõrd pidurdada siiski ei suutnud. Küll aga oli sellel tähtsus edasiste ümberkujunduste käigus, mil kodanlus püüdis kogu võimu enda kätte haarata. Järelikult tööliskonna kvantiteet suurenes kvaliteedi halvenemise arvel. Seda kõike ühest küljest. Kuid

---

яров, Изменения в составе рабочих Баку в годы первой мировой войны, „История СССР" 1969, №2, стр. 49, 54, 56, 58; Л.С. Гапоненко, Рабочий класс накануне Великого Октября (численность, состав, концентрация и размещение по основным промышленным районам), „Исторические записки" 1963, № 73, стр. 62, 64.

51. В.И. Ленин, Об условиях приёма новых членов в партию. Письма В. М. Молотову, 3, Полное собрание сочинений, издание пятое, Т. 45, Москва 1964, стр. 19.

52. V. I. Lenin, Proletariaadi ülesanded meie revolutsioonis, (Proletariaadi partei platvormi projekt),

ei vôi unustada, et töölisliikumises etendasid juhtivat osa siiski kaadritöölised, nad suunasid poliitiliselt kogenematud töölised vôitlusse isevalitsuse ja kapitalismi vastu. Töölisjôu intensiivse voolamise taga toimus uute tööliskruppide proletariseerumine tööstuses. Kôige väärtuslikum proletariaadi kiht, tema põhituum siiski säilis. Külast tulnud tööliste teadlikkus ja revolutsiooniline aktiivsus oli esialgu nôrk. Alles aja jooksul sai enamik töölistest aru klassivôitluse tähtsusest ja töölisorganisatsioonide vajalikkusest. Kôik eeltoodu avaldas kahtlematult negatiivset môju töölisklassi ühtsusele, mistôttu mitte kogu töölisklass ei järgnenud bolševikele, vaid suur osa toetas väikekodanlikke ja kodanlikke ning oportunistlikke parteisid, peamiselt menševikke ja esseere, uskudes nende demagoogilisi lubadusi.[53] Seetôttu, et proletariaat ei olnud küllalt teadlik ega organiseeritud, andis revolutsiooni esimene etapp vôimu kodanlusele.[54]

Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 43.

53. А. Дубнер, Бакинский пролетариат в годы революции (1917–1920), Баку 1931, стр. 168, 170; С. С. Алияров, op. cit., стр. 58, 61;

54. V. I. Lenin, Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 4.

c) Tallinna tööliskl assi dünaamika aastail 1913 - 1917 (märtsi algus).

Igas kapitalistlikus ühiskonnas loob kasvav mehhaniseeritud suurtööstus endise majanduselu paiksuse ja kinnisuse asemel paratamatult rahvastiku mehhaanilise liikuvuse ehk migratsiooni, mida endised ühiskondliku majanduse süsteemid ei vajanud ja mis oli nende ajal vähegi suuremas ulatuses võimatu. See rahvastiku liikuvus toimub põllumajandusest ja väiketööndustest kaubanduslik-tööstuslikule tegevusele, suurtesse tööstusettevõtetesse ning temaga kaasneb tööliste tarvete ning arenemisastme tõus. Need kõik koos ühiskonnastavad üha enam antud maa tootmist, ühes sellega aga ka tootmisest osavõtjad.[55] Selline rahvastiku liikuvus saab võimalikuks põhjusel, et sedamööda, kuidas kapitalistlik tootmine vallutab põllumajanduse, väheneb nõudmine põllutöölistele absoluutselt, see tähendab tekib relatiivselt üleliigne maarahvastik. Osa maarahvastikku on seepärast pi-

---

55. V. I. Lenin, Kapitalismi arenemine Venemaal, lk. 417, 453, 459, 461 - 463, 503.

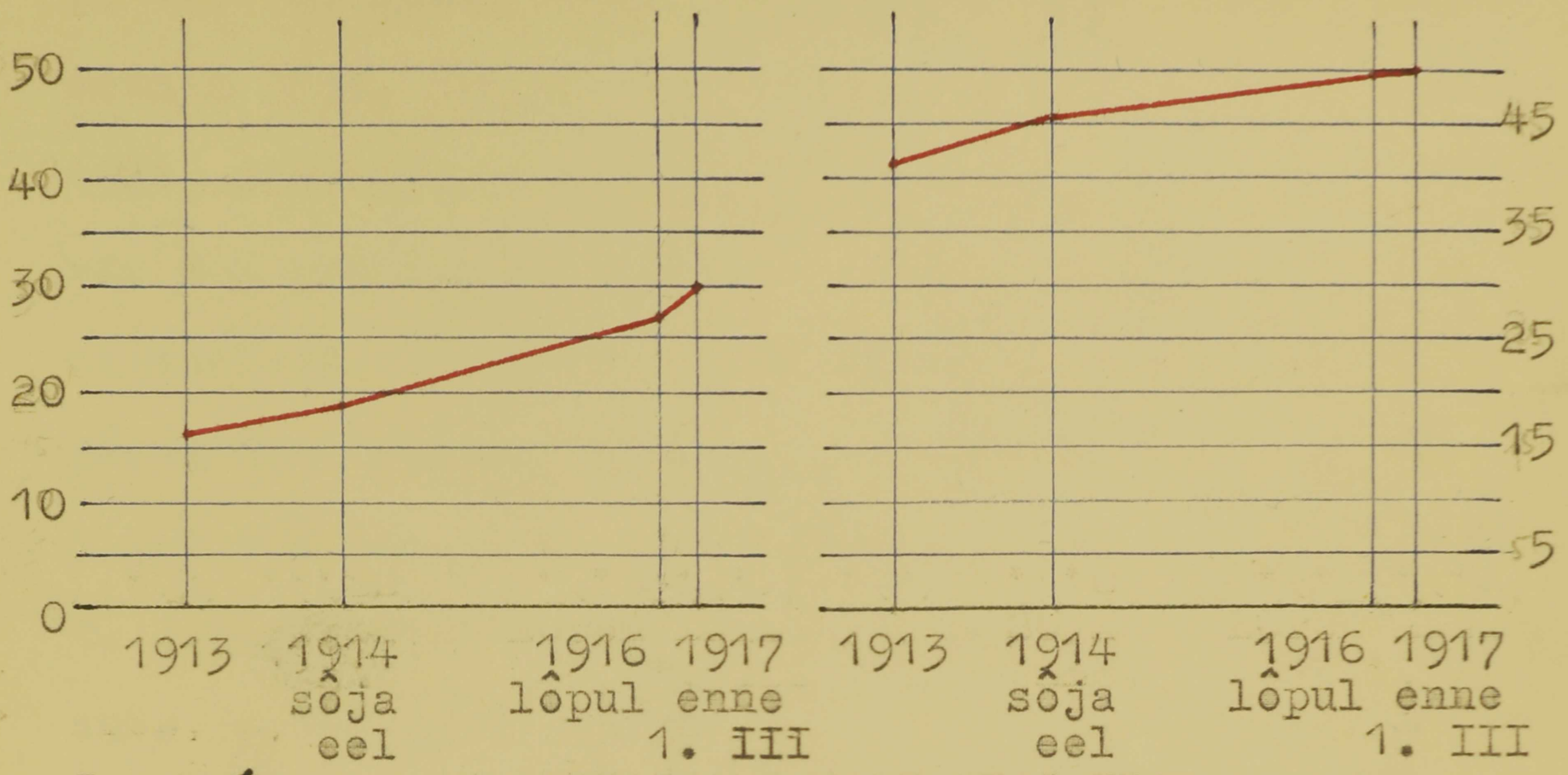
devalt üleminekuolukorras, muutumisel linnaproletariaadiks, ja seisab alati ühe jalaga pauperismi soos, see tähendab see osa rahvastikust kannatab igavesti tööpuuduse all.[56] See on ühtlasi ka kapitalistlik urbaniseerumisprotsess, milline oleneb peamiselt majanduslikest tingimustest: 1) tôukejôust, mille loob kapitalismi areng ja talurahva kihistumine maal, ning 2) tômbejôust, mida avaldab tööstuse, transpordi ja kaubanduse areng linnades.[57] Sellise tugeva elanikkonna liikuvuse ehk migratsiooni lôi teatavasti kapitalism ja eriti tema enamarenenud staadium – imperialism – ka Eestis. See ilmneb näiteks Tallinna töölisklassi kujunemises Esimese maailmasôja aastail, mil osa töölistest mobiliseeriti armeesse ning paljud tallinlased siirdusid paremat teenistust lootes Petrogradi, Riiga ja mujale, Tallinna aga saabus tööliesi Venemaa teistest, sisekubermangudest, eriti läänepoolsetelt, rindelähedastelt aladelt ja sôjatallermaaks muudetud Läti alalt. Linna elanikkond kasvas peamiselt Tallinna saabunud vene tööliste, vähemal määral ka Saksa vägede poolt okupeeritud aladelt evakueerunud lätlaste, poolakate ja leedulaste arvel.

Sôjapôgenikke oli Tallinnas 1. jaanuaril 1915 –

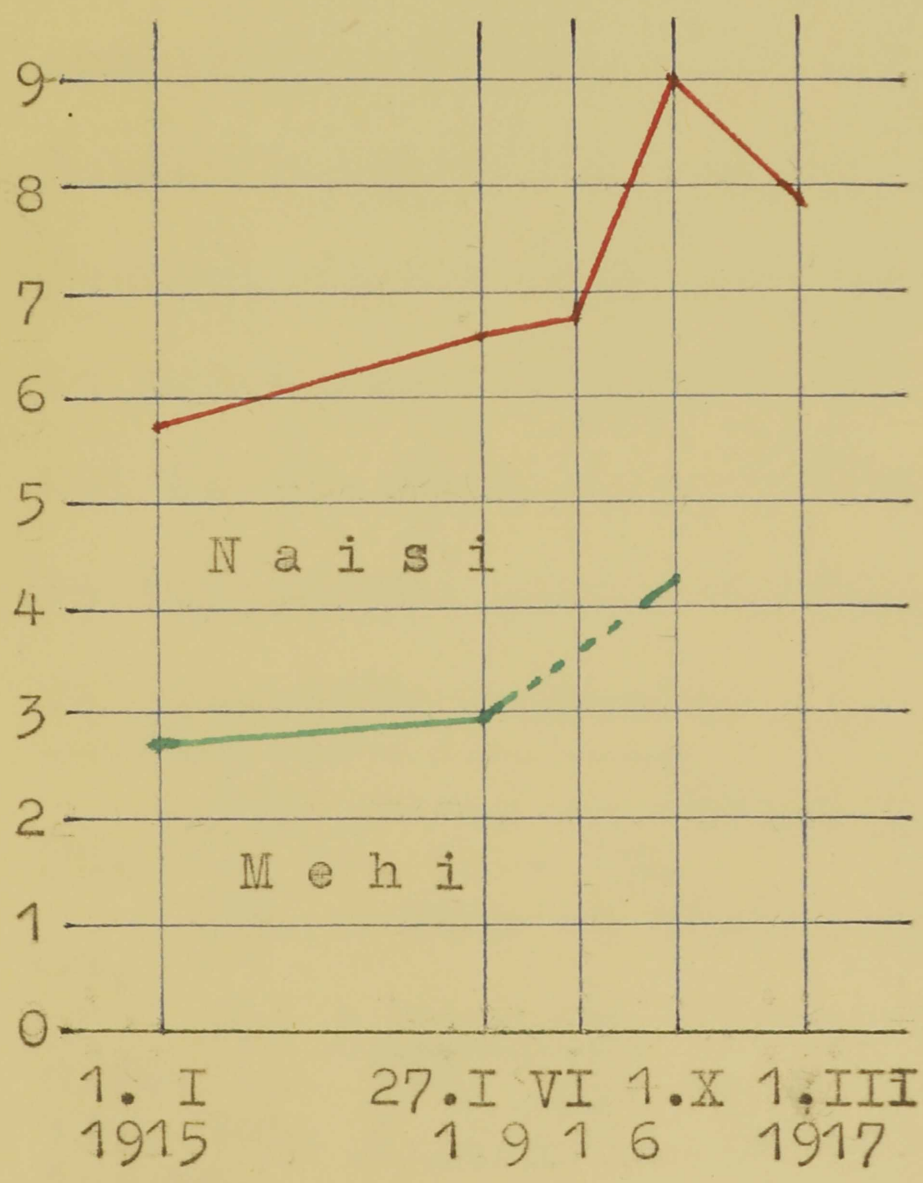
56. K. Marx, Kapital, Poliitilise ökonoomia kriitika, Esimene kd., Tallinn 1953, lk. 558.

57. R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, lk. 29.

Joon. 6.

Suurtööstustööliste arvu kasv Tallinnas ja kogu Eestis.[58]
(arvuliselt tuhandetes)

Joon. 7.

Sõjapõgenike arv Tallinnas.[59]
(tuhandetes)

5653, neist mehi 2581 ja naisi 3072, rahvuste järgi: lätlasi 3821, venelasi 704, poolakaid 506, leedulasi 433, juute 1, muude rahvuste esindajaid 188. 27. jaanuaril 1916 oli põgenikke juba 6522, neist mehi 2926 ja naisi 3596, sama aasta juunis 6657 ja 1. oktoobril Lätist üksinda 8963, neist me-

hi 4251 ja naisi 4712, ealiselt: 15-aastaseid ja noo-remaid 3733, üle 60 aasta vanuseid 306 ja töötajaoulisi 4924, rahvuste järgi: 67,5 % lätlasi, 13,4 % venelasi, 9 % poolakaid, 7,6 % leedulasi ja 3,5 % teistest rahvustest. 1. märtsil 1917 oli Tallinnas 7788 sõjapõgenikku. Peaaegu kõik sõjapõgenikud töötasid Tallinna tööstusettevõtetes või merekindluse ehitusel.[60] 1. augustist 1915 kuni 1. jaanuarini 1916 toimus tööstuse hoogne mobilisatsioon ja põgenike ulatuslik juurdevool Lätist. Seega sõjaajal muutus proletariaadi rahvuslik koosseis evakueeritud tööliste arvel kirjumaks. Just neil aastail suureneski Tallinna tööstusproletariaadis vene ja läti rahvusest tööliste arv. Toimus sisemigratsioon, mille tagajärjel sõja-aastate jooksul muutus Tallinna elanikkonna ja tööstustööliste koosseis. Suurenesid nii Tallinna elanike üldarv kui ka (ja seda eriti) tööstustööliste arv. Kõige selle tulemusena muutus tunduvalt ka Tallinna elanikkonna rahvuslik koosseis.

---

58. Andmed on võetud käesolevast tööst lk. 27 - 28, 30, 31, 32 - 33.

59. Andmed on võetud käesolevast tööst lk. 43 - 44.

60. A. Takkin, Klassivastuolude edasine teravnemine, lk. 544; Id.; Tallinna töostustööliste..., lk. 139, 140; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 44.

Tallinna elanikkonna rahvusliku koosseisu muutumine aastail 1913 - 1917 (aprillini):

Tabel 1.[61]

Aasta	1913		Aprill 1917	
Rahvus	Arv	%	Arv	%
Eestlasi	83133	71,5	90000	57,7
Venelasi	13275	11,4	40000	25,6
Sakslasi	12424	10,7	13000	8,3
Teisi	7300	6,4	13350	8,4
Kokku	116132	100,0	156350	100,0

Suurtööstustööliste osatähtsuse kasv Tallinna tsiviilelanikkonnas aastail 1871 - 1917:

Tabel 2.[62]

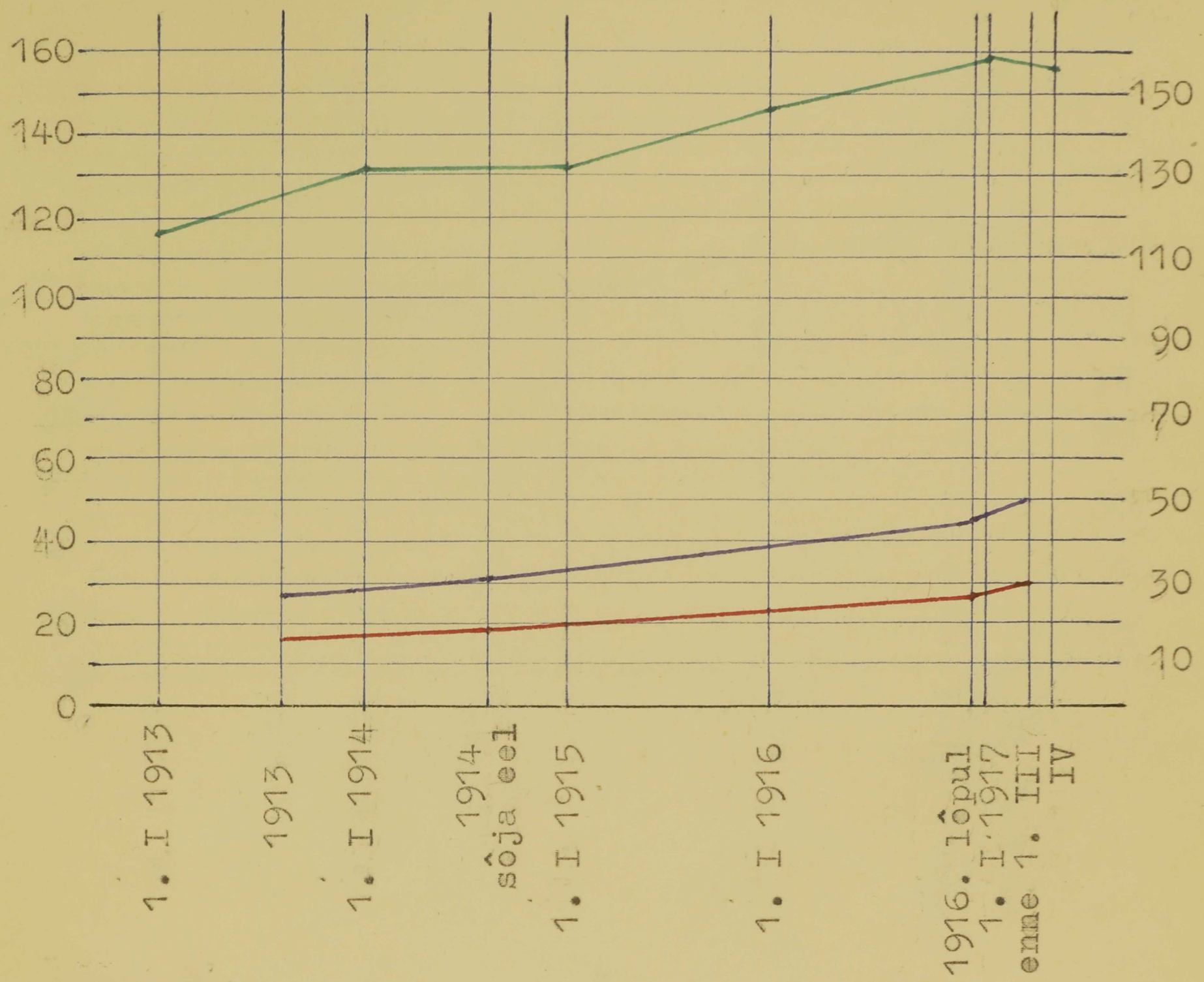
Aasta	Elanike		Suurtööstustööliste		
	arv	indeks	arv	indeks	% elanikkonnast
1871	29162	100	500	100	1,7
1897	58810	167	4000	800	6,8
1913	116132	399	16326	3268	13,2
1914	131125	450	18600	3722	14
1916	149071	512	27100	5428	17
1917	159193	547	30000	6000	19

Tabelis 1 toodud arvudest nähtub, et kuigi eestlaste arv suurenes ligi 7000 võrra, vähenes nende

---

61. Andmed võetud: A. Takkin, Klassivastuolude ..., lk. 544; kuid annab oma töös „Tallinna tööstustööliste..., lk. 140 1913. aasta kohta hoopis teistsugused arvud: eestlasi 92000, venelasi 15000, sakslasi 13000 ja teisi 8000, seega kokku 128000 elanikku ehk ligi 12000 elanikku rohkem.

62. Andmed võetud: Tallinna Linna Statistiline Aastaraamat, 1940, XVI aastakaik, Linna Statistikabüroo väljaanne, Tallinnas, 1941, lk. 11, tabel 11; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 26, tabel 2, ja käesolevast töost lk. 27 - 33.

Joon. 8.

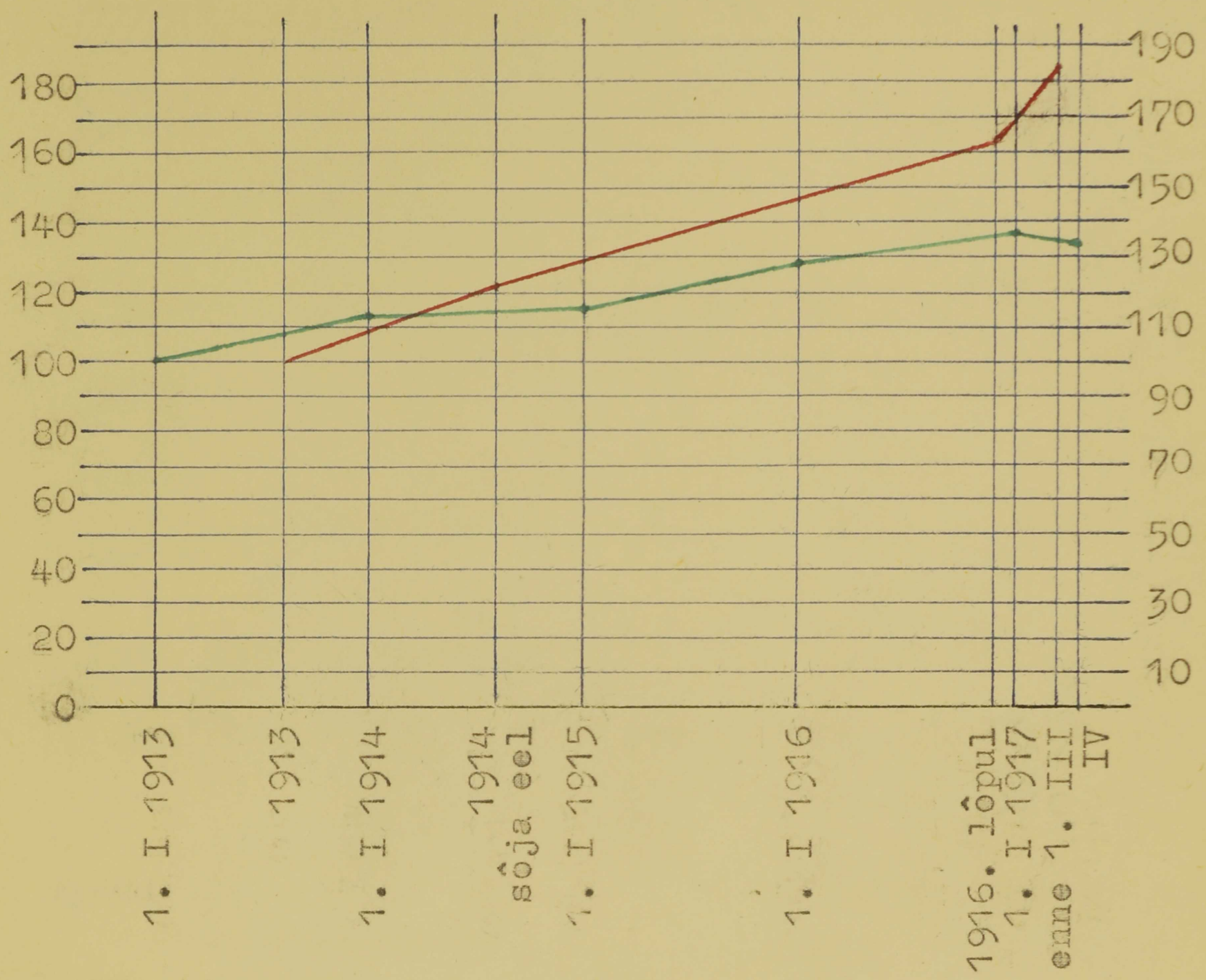
Elanike ja suurtööstustööliste arvu kasv Tallinnas aastail 1913 - 1917.[63]
(arvuliselt tuhandetes)

osa linnaelamikkonnas ligi 14 %. Venelaste arv suurenes ligi 27000 võrra ja nende osatähtsus tõusis 14 % võrra. Teiste rahvuste arv suurenes 6000 võrra ja osatähtsus 2 % võrra. Sama 2 % võrra vähenes sakslaste osatähtsus, kuigi arv suurenes 600 võrra.

Tabelis 2 toodud arvudest nähtub, et kui Tallin-

---

63. Arvud on võetud käesolevast tööst lk. 27 - 33 ja tabelist 2 lk. 45.

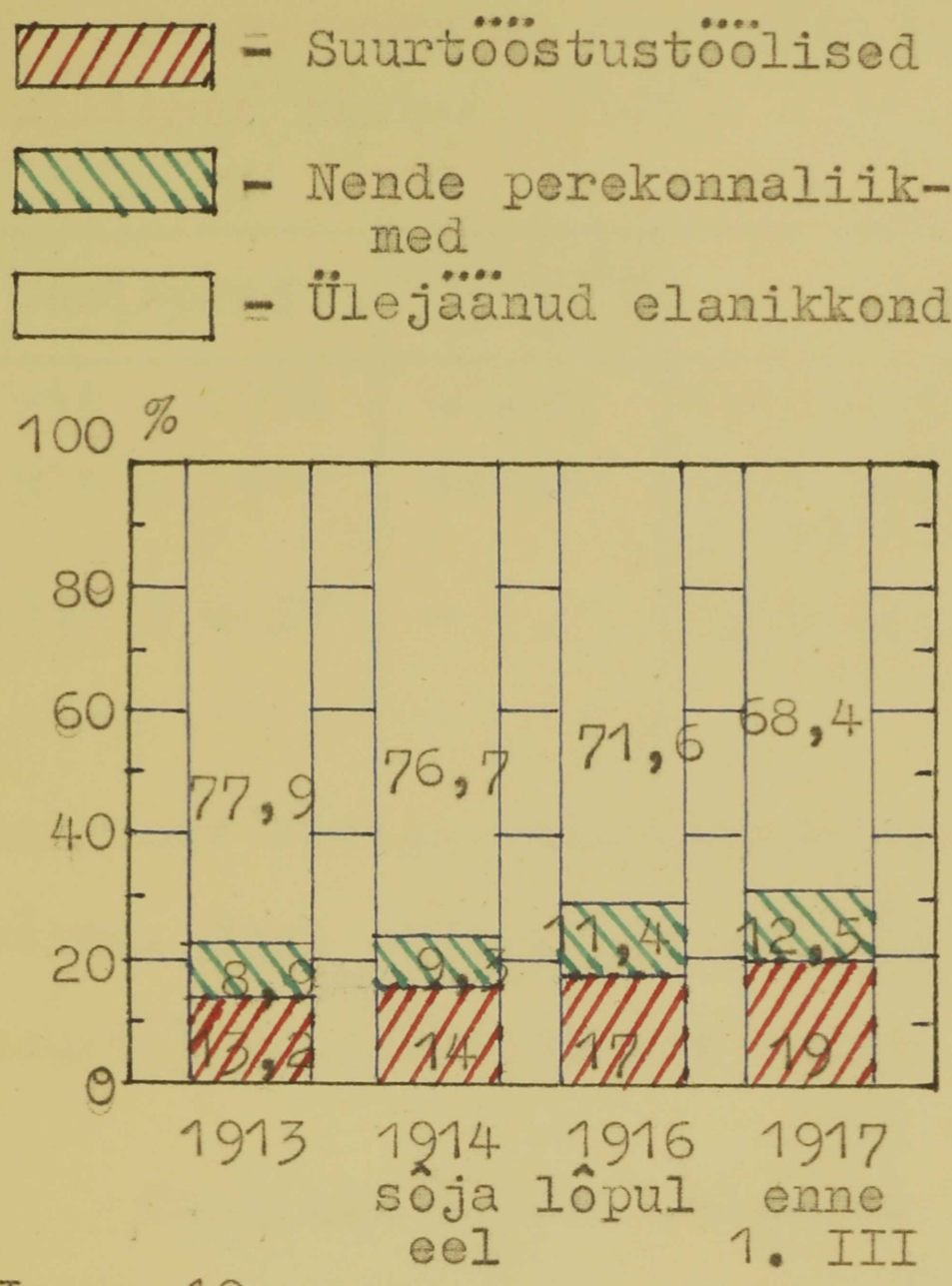
Joon. 9.

Rahvastiku ja suurtööstustööliste arvu dünaamika Tallinnas.[64]
(1913. a. = 100 %)

na elanike arv kasvas 1871. aastast kuni 1913. aastani 4-kordseks ja 1917. aastaks ligi 5,5-kordseks, siis suurtööstustööliste arv kasvas vastavalt 32,7- ja 60-kordseks. Need arvud näitavad suurtööstuse võimsat arengut Tallinnas enam kui 45 aasta jooksul. Suurtööstustööliste osatähtsus Tallinna tsiviilelanikkonnas kasvas vastavalt samal ajal 1,7 %-lt 13,2-le ja

---

64. Aluseks on arvud käesolevast tööst tabelist 2 lk. 45.

Joon. 10.

Suurtööstustööliste osatähtsuse tõus Tallinna tsiviilelanikkonnas.[65]

19 %-le. Joonis 10 alusel selgub, et suurtööstustööliste osatähtsus Tallinna tsiviilelanikkonnas tõusis võrreldes 1913. aastaga 1914. aastal 0,8 %, 1916. aasta lõpuks 3,8 % ja 1917. aasta 1. märtsiks 5,8 % võrra. Arvestades ka perekonnaliikmetega võis tõus olla umbes 9,5 % ehk 22,1 %-lt 1913. aastal 31,6 %-le 1917. aastal.

Tabelist 3 nähtub, et kui 1913.- 1914. aastal, see on sõja eel oli elanikkonna ja suurtööstustööliste arvu juurdekasvu erinevus vaid 1 %, siis sõja algusest 1914. aasta suvel kuni 1916. aasta lõpuni oli suurtööstustööliste arvu juurdekasv juba üle poole suurem elanikkonna juurdekasvust. 1917. aasta esimeste kuude jooksul suurtööstustööliste arvu juurdekasv

---

65. Aluseks on andmed käesolevast tööst lk. 29, 30, 32 ja 34.

Rahvastiku ja suurtööstustööliste arvu dünaamika Tallinnas aastail 1913 - 1917 (aprillini):

Tabel 3.

Perioodid	Elanikke ± %	Perioodid	Töölisi ± %
1913 - 1914	+12,9	1913 - 1914 (sõja eel)	+13,9
1914 - 1917	+21,4	1914 (sõja algus) - 1916 (lõpp)	+45,7
1917 I - IV	- 1,7	1916 (lõpp) - 1917 (1. märtsini)	+10,7

suurenes veelgi, elanikkond aga juba vähenes 1,7 % võrra. Nagu edaspidine analüüs näitab, hakkab ka suurtööstustööliste arv varsti sama teed minema.

Tallinna tsiviil-elanike ja suurtööstustööliste arv ja kasvutempo aastail 1913 - 1917 (aprillini):

Tabel 4.

Periood	Elanike		Töölised	
	arv 1. I	keskmine arv	arv	arv 1000 elaniku kohta (4 : 3) × 1000
1	2	3	4	5
1913	116132	123440	16326	132
1914	131125	132876	18600	140,3
1916 1.	159193	[illegible]	27100	170,2
1917 IV	156350	157771	30000	190,4

Kui kogu Vene riigis tuli 1913. aastal 1000 elaniku kohta 13,3 tööstustöölist ja Eestimaa kubermangus 43,8 [66], siis Tallinnas, nagu nähtub tabelist 4, oli samal ajal suurtööstustöölisi vastavalt 132.

---

66. S. Kutsar-Zabrodskaja, op. cit., lk. 12.

Tallinna suurtööstustööliste arv ja selle kasvutempo aastail 1913 - 1917:

Tabel 5.[67]

Arvestusaasta	Tööliste arv	Arvestusperiood	Arvestusperioodi pikkus aastates	Arvestusperioodi pikkus kuudes	Tööliste keskmine arv arvestusperioodil	Juurdekasv arvestusperioodi jooksul	1 aasta jooksul suurenes (7 : 4)	1 kuu jooksul suurenes (7 : 5)	Suurenemine 1000 töölise kohta (8 : 6 x 1000) aastas
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1913	16326								
		1913 - 1914 I pool	1,5	18	17463	2274	1516	126	86,8
1914 1. VII	18600								
		1914 II pool - 1916 lõpp	2,4	29	22850	8500	3542	295	159,3
1916 lõpp	27100								
		1916 lõpp - 1917 1. III	0,33	4	28550	2900	8787	732	309,9
1917 1. III	30000								

67. R. Pullat annab oma töödes „Tallinnast ja tallinlastest..", lk. 137 ja „Tallinna tööliskklassi formeerumine...", lk. 77 järgmised andmed: 1913.- 1914. aastal suurenemine 1 aasta jooksul 2300 ehk 1 kuus 191 töölist, mis teeb 1000 töölise kohta 131,8 töölist aastas. 1914.- 1916. aastal suurenemine 1 aasta jooksul

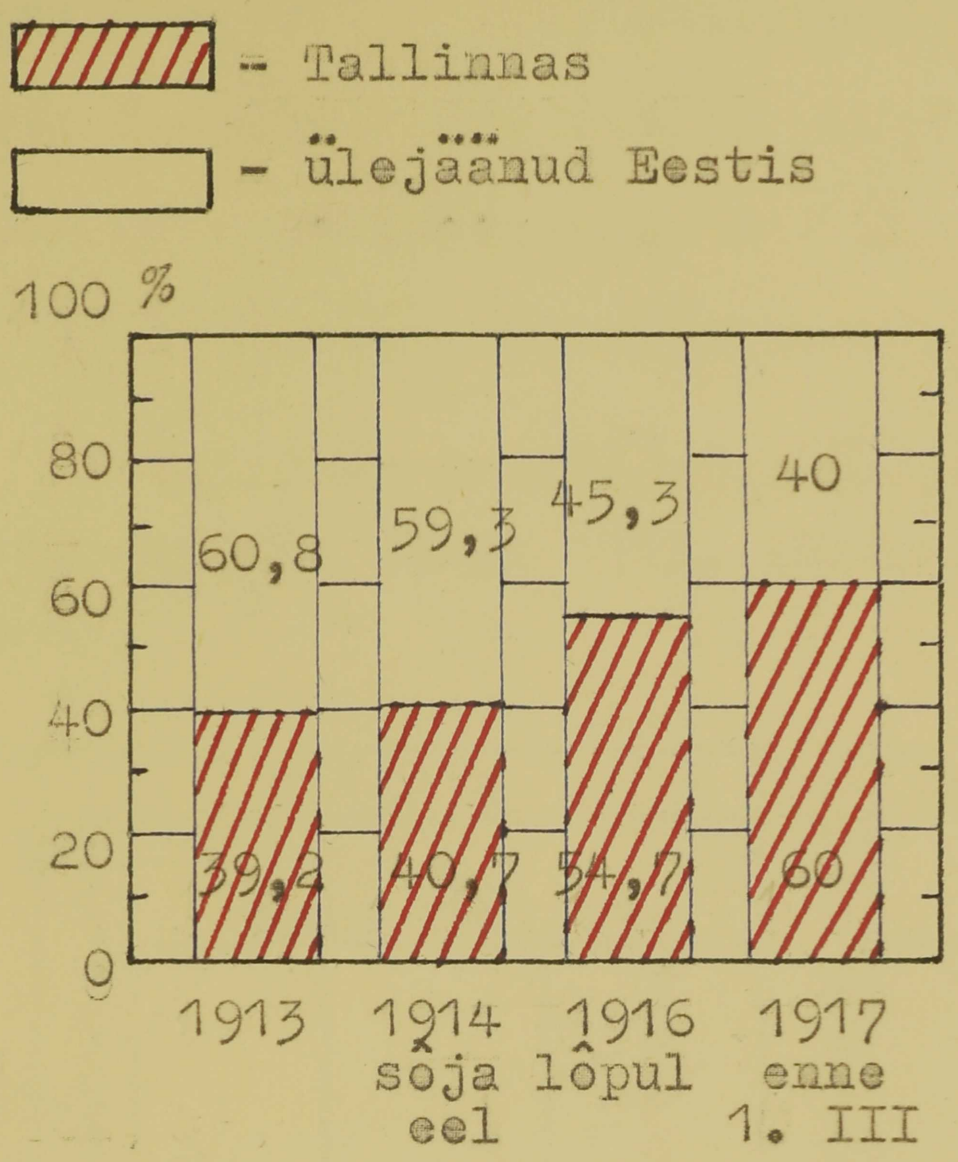
1914. aastal sõja eel tuli 1000 tsiviilelaniku kohta 140,3, 1916. aasta lõpul 170,2 ja 1. märtsil 1917 isegi 190,1 suurtööstustöölist. Suurtööstustööliste arvu absoluutne suurenemine oli 1913 - 1914 sõja eel 1,5 aasta jooksul tabel 5 leheküljel 50 alusel 2274 ehk aastas 1516 ehk kuus 126, seega 1000 töölise kohta 86,8 töölist. Sõja algusest 1916. aasta lõpuni oli suurenemine umbes 2,4 aasta jooksul 8500 ehk aastas 3542 ehk kuus 295, seega 1000 töölise kohta 159,3 töölist. 1916. aasta lõpust kuni 1. märtsini 1917 oli suurenemine umbes 4 kuu jooksul 2900 ehk kuus 732, seega 1000 töölise kohta 309,9 töölist.

Eesti oli 1917. aastani Tsaari-Venemaa ääremaa, kus geograafiliste ja ajalooliste tingimuste tõttu tööstus kasvas jõudsalt. Sõjaeelse tööstusliku tõusu ja Esimese maailmasõja ajal kiirenes tunduvalt suurtööstustööliste arvuline kasv ja kontsentreerumine suurematesse ettevõtetesse, ja seda peamiselt just uute ettevõtete arengu alusel ning sisemigratsiooni näol. See protsess oli ühtlasi tähtsam tööviljakuse tõstmise tee. Samal ajal hulk väike-ettevõtteid lõpetas oma tegevuse üldse. Kõige selle tulemusena saavutas Tallinna tööstustööliste kontsentratsioon erakordselt kõrge taseme suurtööstuses. Juba Esimese

---

3800 ehk 1 kuus 317 töölist, mis teeb 1000 töölise kohta 156,4 töölist aastas.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Joon. 11.
Suurtööstustööliste jaotuvus Eestis.

maailmasõja eel olid Eesti ja Läti oma tööstuse kontsentratsiooni tasemega ees paljudest Euroopa industriaalsetest kõrgestiarenenud tööstusega ja kõrge kontsentratsiooniga maadest.[68] Selle illustreerimiseks järgnevalt mõned tabelid ja joonised ning nende analüüs.

Suurtööstustööliste kontsentreerumist Tallinna iseloomustab joonis 3 ja 4 kui 1913. aastal oli 39,2 % suurtööstustöölistest Tallinnas, siis 1917. aastal 60 %, see on 1913. aastaga võrreldes tõus 20,8 % võrra. 1914. aastal oli tõus 1,5 %, 1916. aasta lõpuks aga juba 15,5 %.[69]

Järgnevates tabelites on tööstusettevõtete suurusgrupid tööliste arvu alusel tähistatud järgmiselt: A – 5000 ja enama töölisega; B – 2000 - 4999 töölise-

---

68. Eesti NSV TA Majanduse Instituut, Kapitaalne teos Nõukogude Eesti tööstuse kohta, „Eesti Kommunist" 1961, nr. 12, lk. 79; А. Кеерна, op. cit., стр. 5.

69. On antud veel 35 %-lt 1913/1914. aastal 54

ga; C – 1000 - 1999 töölisega; D – 500 - 999 töölisega; E – 200 - 499 töölisega; F – 100 - 199 töölisega; G – 50 - 99 töölisega; H – 20 - 49 töölisega; I – 16 - 19 töölisega. Ettevôtete grupp 16 - 19 töölisega

Tallinna suurtööstustööliste arv ettevôtete suurusgruppide järgi 1913. aastal ja 1914. aastal sôja eel:

Tabel 6.[70]

Grupid	1913				1914 (sôja eel)				1-s ettevôttes +1 töölist
	Ettevôtete arv	Neis tööliste arv	%	arv 1-s ettevôttes	Ettevôtete arv	Neis tööliste arv	%	arv 1-s ettevôttes	
A	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B	1	2000	12,3	2000	1	2000	10,8	2000	-
C	5	7712	47,2	1542	5	8800	47,3	1760	+218
D	2	1481	9,1	740	3	2199	11,8	733	- 7
E	5	1886	11,5	377	6	1958	10,5	326	- 51
F	7	1090	6,7	156	8	1332	7,2	167	+ 11
G	13	878	5,4	68	14	972	5,2	69	+ 1
H	38	1112	6,8	29	38	1220	6,6	32	+ 3
I	10	167	1	16,7	7	119	0,6	17	+ 0,3
=	81	16326	100,0	201	82	18600	100,0	227	+ 26

Ø-ni 1917. aastal – A. Takkin, Tallinna tööstustööliste..., lk. 139.

70. Andmete allikad: O. Karma, op. cit., lk. 293, 332 - 334, 338 - 344, 365; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 62 - 64, 66 - 67, 133 - 136; A. Takkin, Eesti Esimese maailmasôja aastail, lk. 24 - 25; R. Renter, op. cit., lk. 134; Jaan Michelson, Paberi- ja puutoostus, Eesti. Maa. Rahvas. Kul-

on võetud tabelitesse selleks, et edaspidi oleks võimalik kodanliku perioodi andmeid õigemini ja samadel alustel võrrelda, kuna edaspidi loetakse suurtööstusettevõtete minimaalseks tööliste arvuks mehhaaniliste jõumasinate kasutamise korral 20 ja ilma jõumasinateta 30.[71]

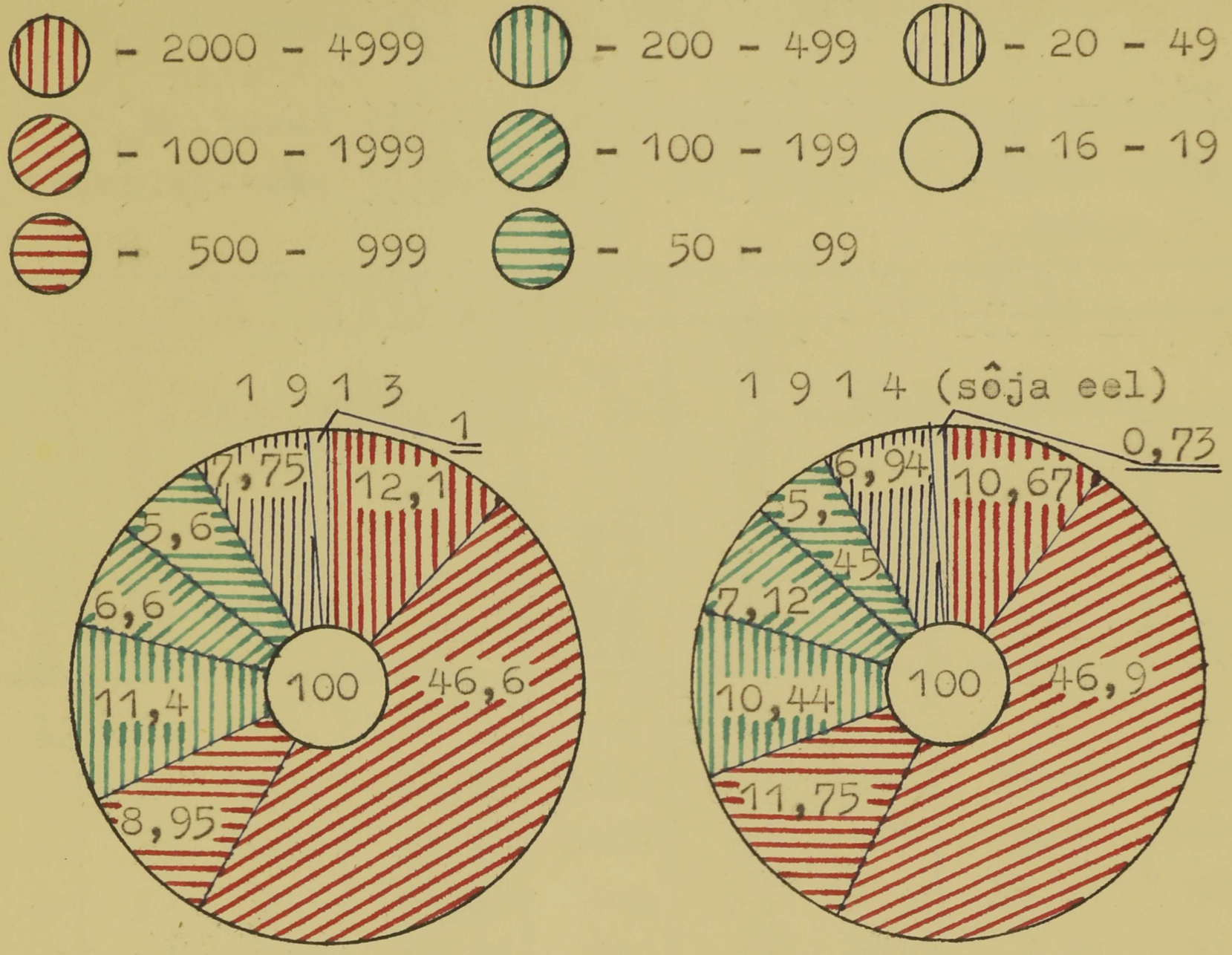
Tööliste arvu suurenemine 16326-lt 1913. aastal 18600-le 1914. aastal sõja eel, see on 2274 töölise võrra peaaegu sama arvu ettevõtete[72] juures tabel 6 alusel toimus põhiliselt C - F grupi ettevõtetes. Nii suurenes tööliste arv C grupi 5 ettevõttes 1088 võrra ehk 218 võrra 1 ettevõtte kohta, see on 1542-lt 1760-le. D grupi ettevõtetes suurenes tööliste arv kokku 718 võrra. 1 ettevõtte kohta aga vähenes 7 võrra, kuna ettevõtete arv selles suurusgrupis suurenes ka 2-lt 3-le. Ka F grupi ettevõtetes suurenes tööliste arv 242 võrra ehk 11 võrra 1 ettevõtte kohta, see on 156-lt 167-le. Peaaegu samaks jäänud ettevõtete üldarvu juures toimus sisemine ümbergrupeerumine väiksematest gruppidest suurematesse ja seda 8 väiksemas grupis. Keskmiselt tuli 1 suurtööstusettevõtte kohta 1913. a.

---

tuur, Tartu 1926, lk. 581; „Eesti Statistika" 1922, nr. 6 - 8, lk. 96; „Eesti Statistika" 1923, nr. 12(1), lk. 42, 56, 58.

71. Eesti. Tööstuse ja Kaubanduse Aadressraamat, Tallinn. Berliin 1921, lk. 36; H. Saarniit, op. cit., lk. 18.

72. On antud veel arv 60 - A. M. Pankratova, op. cit., lk. 35.

Joon. 12.

Suurtööstustööliste jagunemine ettevôtete suurusgruppide järgi.[73]
(%-des)

kogu Eestis 191, Tallinnas 201, Lätis 144 ja Leedus 44[75] töölist. Toodud andmeist järeldub, et ulatuslik tööliste kontsentreerumine suurematesse ettevôtetesse ja selle alusel ka ettevôtete suurenemine toimus juba sôja eelsel perioodil ja jätkus ka sôja ajal, väljaarvatud 1914. aasta II poolel ja 1915. aastal, mil

---

73. Aluseks on andmed tabelist 6 lk. 53.

75. A. Keerna, op. cit., стр. 6; A. Köörna, Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikest eeldustest Baltimaadel, lk. 31.

tublisti andis end tunda sôja laostav môju.

Muutused tööliste arvus grupis Tallinna suurtöös-tusettevôtetes 1914. aasta II poolel ja 1915. aastal:

Tabel 7.[76]

Grupid	1914 (II pool)				1915			
	Ettevôtete arv	Neis tööliste arv	Neis tööliste %	Lahkus tööliste	Ettevôtete arv	Neis tööliste arv	Neis tööliste %	Neis tööliste arv 1-s ettevôttes
A	-	-	-	-	-	-	-	-
B	3	6100	49,95	4100	2	4650	42,6	2325
C	2	2603	21,28	2484	2	3249	29,8	1625
D	3	1885	15,35	444	4	2415	22,1	603
E	4	1579	12,85	535	1	316	2,88	316
F	-	-	-	-	1	183	1,8	183
G	1	70	0,57	...	1	64	0,59	64
H	-	-	-	-	1	25	0,23	25
I	-	-	-	-	-	-	-	-
=	13	12237	100,0	7627	12	10902	100,0	910

Grupi ettevôtete kohta esitatud arvudest tabelis 7 on näha, et tööliste üldarv on vähenenud neis 1335 töölise vôrra. Koondamiste, vallandamiste ja mobili-

---

76. Andmete allikad: O. Karma, op. cit., lk. 355 - 359, 365, 368 - 369; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 66; R. Renter, op. cit., lk. 121; A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 68, 70, 72; A. Takkin, Eesti Esimese maailmasôja aastail, lk. 31; E. Maier, Tallinna Masinatehas 1865 - 1965. Tööline sammub läbi sajandi, Tallinn 1965, lk. 26; H. Linnuse, Balti Manufaktuur 1893 - 1963. Ajalooline ja majanduslik ülevaade, Tallinn 1965, lk. 53.

satsiooni tôttu lahkus sôja alguses neist vaatluse alla vôetud ettevôtetest 7627 töölist. Ümber grupeerusid B grupi tehased, kus 1-s neist toimus suur koondamine ja 1 ettevôte langes D gruppi. Ka E grupi tehased grupeerusid ümber, kusjuures 4-st 3-s toimus suur tootmise koondamine. B grupi ettevôtetes vähenes üldkokkuvôttes tööliste arv 1450 vôrra ehk 8 vôrra 1 ettevôtte kohta. C grupi 2-s ettevôttes suurenes tööliste arv 1 ettevôtte kohta 1301-lt 1625-le, see on 323 vôrra 1 ettevôtte kohta ehk üldse 646 vôrra. D gruppi tuli 1 ettevôte juurde B grupist. Tööliste arv suurenes siin 530 vôrra, 1 ettevôtte kohta aga vähenes 618-lt 603-le ehk 15 vôrra. B, C ja D grupi andmed kônelevad veenvas keeles kontsentratsiooni taseme püsimisest isegi sel raskel perioodil, mil töölisi lahkus kôige rohkem just suurtest ettevôtetest: B grupi ettevôtetest 4100 ja C grupi ettevôtetest 2484. Arvestades sellise suure lahkumisega oli siis B grupis tegelikult tööliste arvuline juurdekasv 2650 ja C grupis 3130 ehk vastavalt ühe ettevôtte kohta 1325 ja 1565 töölist. Ka D grupi ettevôtetes oli lahkumistega (444) arvestades juurdekasv 984 ehk 1 ettevôtte kohta mitte vähenemine 15, vaid suurenemine 123 töölise vôrra. Kui B grupis oli sôja alguses umbes 50 % töölistest 13 ettevôtte ulatuses, siis 1915. aastal juba 42,5 % 12 ettevôtte ulatuses. C grupi ettevôte-

Muutused tööliste arvus 17 Tallinna suurtöostus-ettevôttes 1916. aastal:

Tabel 8.[77]

Grupid	1916 (I pool)				1916 (II pool)			
	Ettevôtete arv	Neis tööliste arv	%	arv 1-s ettevôttes	Ettevôtete arv	Neis tööliste arv	%	arv 1-s ettevôttes
A	-	-	-	-	1	7300	34,87	7300
B	2	7000	43,6	3500	1	3200	15,31	3200
C	3	4461	27,8	1487	4	6115	29,17	1529
D	4	3053	19,1	763	5	3554	16,92	711
E	4	1211	7,5	303	2	464	2,2	232
F	1	124	0,76	124	1	124	0,59	124
G	2	156	0,97	78	2	156	0,74	78
H	1	43	0,27	43	1	43	0,2	43
I	-	-	-	-	-	-	-	-
=	17	16048	100,0	944	17	20956	100,0	1233

tes suurenes tööliste arv umbes 21 %-lt ligi 30 %-le ja D grupi ettevôtetes umbes 15 %-lt enam kui 22 %-le.

B, C ja D grupis vähenes keskmine tööliste arv 1 ette-

---

77. Andmete allikad: O. Karma, op. cit., lk. 369; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 66 - 67; R. Renter, op. cit., lk. 121 - 122; A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 70; E. Maier, op. cit., lk. 27; A. Takkin, Eesti Esimese maailmasoja aastail, lk. 24 - 28, 31; H. Linnuse, op. cit., lk. 58; Id., Masinaehitustehas „Ilmarine" 1859 - 1959, Tallinn 1959, lk. 25 - 26; A. Veimer, Viis aastat nôukogude võimu Eestis, (juulis 1945), Eesti NSV majandusprobleeme, Tallinn 1945, lk. 68, 141; A. Takkin, Eesti majandus sôja-aastail, lk. 534; В. Гусарова, Завод „Вольта". Страницн истории, Таллин 1967, стр. 48.

vôtte kohta 1323-lt 445-le ja suurenes sealt uuesti 1289-le.

Järgnevalt analüüs 1916. aasta kohta 17 ettevôtte andmete alusel. Arvudest tabelis 8 eelmisel leheküljel on näha, et Tallinna suurtöostustööliste arv suurenes 16048-lt 20956-le ehk 4908 töölise vôrra analüüsitavas 17 ettevôttes. Kui seni Tallinnas ei olnud ühtki A grupi ettevôtet, siis 1916. aasta lôpuks oli selliseks 7300 töölisega Vene-Balti laevatehas, mis hôlmas üksinda ligi 35 % ligi 21000 töölisest. B grupis vähenes selle vôrra ettevôtete arv ja ka tööliste arv 7000-lt 3200-le nüüd juba ühes ettevôttes, mis sellesse gruppi veel jäi. Kui aasta esimesel poolel kuulus B grupi ettevôtetesse ligi 44 %, siis aasta lôpul aga juba A ja B grupi ettevôtetesse üle 50 % töölistest. C grupis ettevôtete arv suurenes 3-lt 4-le ja tööliste arv 4461-lt 6115-le, see on 1654 töölise vôrra. 1 ettevôtte kohta suurenes tööliste arv 1487-lt 1529-le ehk 42 vôrra. D grupis suurenes ettevôtete arv 4-lt 5-le, tööliste arv 3053-lt 3554-le, see on 501 vôrra. 1 ettevôtte kohta aga langes tööliste arv 763-lt 711-le, see on 52 vôrra. Ka selle grupi erikaal langes 19 %-lt ligi 17 %-le. Alla 500 töölisega ettevôtete gruppides aga langes ettevôtete arv, tööliste arv ja nende erikaal. 1916. aasta ana-

lüüs kinnitab järjakordselt tugevat tendentsi kontsentreerumisele enam kui 500 töölisega ettevõtetes ja ettevõtetesse. Kontsentreerumine jätkus kuni 1917. aasta veebruarini. Seda kinnitavad ka andmed tabelis

Muutused tööliste arvus 15 Tallinna suurtööstusettevõttes 1917. aastal:

Tabel 9.[78]

Grupid	1917 (I - 1. III)				1917 (III - VIII)				1917 (X)	
	Ettevõtete arv	Neis tööliste arv	Neis tööliste %	Neis tööliste arv 1-s ettevõttes	Ettevõtete arv	Neis tööliste arv	Neis tööliste %	Neis tööliste arv 1-s ettevõttes	tööliste evakueerimisel	+ vallandatud
A	2	13375	49,3	6688	2	13200	52,5	6600	2000	+5375
B	2	5631	20,8	2816	2	5150	20,5	2575	1300	...
C	3	4350	16,05	1450	3	3400	13,5	1133	1300	+1257
D	5	3472	12,8	694	5	3104	12,4	621	...	+ 600
E	1	240	0,9	240	1	240	0,93	240	...	...
F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H	1	26	0,09	26	1	26	0,1	26	...	...
I	1	17	0,06	17	1	17	0,07	17	...	...
=	15	27111	100,0	1807	15	25137	100,0	1676	4600	+7232

---

78. Andmete allikad: O. Karma, op. cit., lk. 357 - 359, 366, 368 - 369; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest, lk. 67; H. Saarniit, op. cit., lk. 89; R. Renter, op. cit., lk. 120 - 122; A. Takkin, Eesti Esimese maailmasõja aastail, lk. 25; Id., Eesti majandus sõja-aastail, lk. 533 - 534; V. Kingissepp, op. cit., lk. 6 - 7; H. Linnuse, Masinaehitustehas „Ilmarine..., lk. 25, 43; Id., Balti Manufaktuur..., lk. 58; E. Maier, op. cit., lk. 27; Op. cit., toim. G. Naan, lk. 428; В. Гусарова, op. cit., стр. 69.

9 leheküljel 60. 1917. aasta esimestel kuudel oli analüüsitavates 15 ettevõttes kokku 27111 töölist. Nendest üle 49 % kuulus ettevõtetesse tööliste arvuga üle 5000, üle 70 % tööliste arvuga üle 2000, üle 86 % ettevõtetesse tööliste arvuga üle 1000 ning 98,95 % ettevõtetesse tööliste arvuga üle 500. Veebruarirevolutsioonist alates aga ilmneb kuigi vähesel määral veel, juba vastassuunaline tendents, sellest aga veidi hiljem.

Muutused tööliste kontsentratsioonis Tallinna suurtööstuses 1913.- 1917. aasta alguseni:

Tabel 10.[79]

Ettevõtte suurusgrupp tööliste arvu alusel	1913			1917 algul			1913 - 1917			
	Ettevõtete arv	Tööliste		Ettevõtete arv	Tööliste		Ettevõtteid	+ Tööliste		Suhteline suurenemine % alusel
		arv	%		arv	%		arv	%	
A - E	13	13079	80,1	13	27068	90,4	-	14000	207,5	10,3
A - D	8	11193	68,6	12	26828	89,5	6	15765	240	20,9
A - C	6	9712	59,5	7	23356	78,8	1	13644	240,5	19,3
A - B	1	2000	12,3	4	19006	63,4	3	17006	951	51,1
A	-	-	-	2	13375	44,6	2	13375	x	100,0
Üldse	81	16326	100	...	30000	100	...	13674	183,7	x

Kuigi tööliste arvud ettevõtetes on võib-olla

---

79. Andmete aluseks on tabelid 6 ja 9 leheküljedel 53 ja 60.

mitte päris õigesti valitud, on ebatäpsed ja ligikaudsed ning autoril veel vähe kogemusi selliseks tööks, annab eelnenud analüüs autori arvates võimaluse siiski enam-vähem õigesti määratleda tendentsi tootmise kontsentreerumisele, millel käesolevas diplomitöös on tähtsus just tööliste arvu analüüsimisel ettevõtete suurusrühmade alusel.

Kui tabel 10 alusel 1913. aastal töötas 16326 suurtööstustöölisest 200 ja enama töölisega ettevõtetes 13079 ehk üle 80,1%, siis 1917. aasta algul 30000 töölisest 27068 ehk 90,4 %. Seega juurdekasv absoluutarvudes umbes 14000 ehk üle 2 korra rohkem, %-des 10,3. 500 ja enama töölisega ettevõtteis oli 1913. aastal 11193 töölist ehk ligi 68,6 %, 1917. aasta algul 26828 ehk 89,5 %.[80] Juurdekasv 15765 ehk ehk üle 2,4 korra, %-des ligi 20,9. 1000 ja enama töölisega

---

80. On antud veel andmed: 1917. aastal 11 ettevõttes 26000 töölist - A. Takkin, Tallinna toostustööliste..., lk. 139; 85,6 % ehk 25700 töölist - R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 68; Id., Elanikkond ja sotsiaalsed olud..., lk. 41; 85,7 % ehk 25700 töölist - R. Pullat, Tallinna tööliskassi formeerumine..., lk. 76; 96 % ehk 26000 töölist - A. Takkin, Tallinna toostustööliste..., lk. 139; üle 85 % töölistest - H. Arumäe, Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Historiograafiline ülevaade, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVI kd., „Ühiskonnateadused", nr. 4, Tallinn 1967, lk. 393.

Võrdluseks veel andmed kogu Eesti kohta: 1913. aastal 17 ettevõttes 31600 töölist - S. A. Zabrodskaja, Eesti bolševikud Esimese maailmasoja eel, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", IV kd., nr. 4, Tallinn 1955, lk. 539; A. M. Pankratova, op. cit., lk. 35; 19 ettevõttes 32386 töölist ehk 75 % - A. M.

ettevôtteis oli 1913. aastal 9712 töölist ehk 59,5 %, 1917. aastal 23356 töölist ehk 77,8 %.[81] Juurdekasv seega 13644 ehk ligi 2,4 korda rohkem, %-des 19,3. 2000 ja enama töölisega ettevôtteis oli 1913. aastal 2000 töölist ehk 12,1 %, 1917. aastal 19006 töölist ehk 63,4 %. Juurdekasv seega 17006 ehk 9,5 korda rohkem, %-des 51,1. 5000 ja enama töölisega ettevôtteid

---

Pankratova, op. cit., lk. 37; 72 % töölistest – A. Koorna, Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikest eeldustest Baltimaadel, lk. 35; A. Keerna, op. cit., стр. 6; 78,1 % tööstustöölistest – A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, lk. 21; 1916. aasta lôpul 19 ettevôttes 42721 töölist ehk 85 % – A. M. Pankratova, op. cit., lk. 37; 86,6 % töölistest – A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 91; Id., Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, lk. 23; Id., Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikest eeldustest Baltimaadel, lk. 35; 1917. aasta algul 75 % ehk 32250 töölist – J. Saat, Oktoobrirevolutsiooni vôit..., lk. 2. Vôrdluseks andmed ka Petrogradi kubermangu kohta: 1917. aastal 77,8 % töölistest – А. Г. Рашин, Формирование рабочего класса в России, Москва 1958, стр. 106; 77, 9 % töölistest – А. Г. Рашин, op. cit., стр. 105, таблица 36.

81. On antud veel andmed: 1917. aastal umbes 23000 töölist ehk 76,7 % – R. Pullat, Tööliskklassi formeerumine..., lk. 76; Id., Elanikkond ja sotsiaalsed olud..., lk. 41; 233000 töölist ehk 86 % – A. Takkin, Tallinna tööstustööliste..., lk. 139.

Vôrdluseks veel andmed kogu Eesti kohta: 1913. aastal 10 ettevôttes 26576 töölist ehk 62 % – A. M. Pankratova, op. cit., lk. 35; 1916. aasta lôpul 12 ettevôttes 37800 töölist ehk 75 % – A. M. Pankratova, op. cit., lk. 37; L. Brutus, Tööstuse langus kodanlikus Eestis, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", II kd., nr. 2, Tallinn 1953, lk. 186.

Vôrdluseks andmed ka Petrogradi kubermangu kohta: 1917. aastal 67,9 % töölistest – А. Г. Рашин, op. cit., стр. 105, таблица 36.

1913. aastal ei olnud, 1917. aastal oli 2 ettevôtet, neis oli 13375 töölist ehk 44,6 %.

Neist andmetest on selgesti näha, et tööliskl-si organiseerimisvôimalused tunduvalt muutusid paremaks seoses tööliste kontsentreerumisega suurimaisse ettevôtteisse. 1917. aastal oli 2 suurimas ettevôttes kokku 13375 töölist, 1913. aastal aga 13 suuremas ettevôttes 13079 töölist ehk ligi 300 vähem. 1917. aastal oli 4 suurimas ettevôttes 19006 töölist, 1913. aastal aga 8 ettevôttes 16326 töölist ehk 2680 vähem. Tallinnas töötas 500 ja enama töölisega ettevôtteis 1917. aasta algul 89,5 % suurtööstustööliste üldarvust, Petrogradi kubermangus aga 77,8 %, kusjuures viimases on arvestatud tööliste üldarv alates juba 11 töölisega ettevôtetest. Siin 11 - 20 töölisega ettevôtetes töötas 0,7 % töölistest. Sellega arvestades on siis 77,8 % asemel vôib-olla õigem vôtta 78 %. 1000 ja enama töölisega ettevôtetes töötas Tallinnas 77,8 % suurtööstustöölistest, Petrogradi kubermangus aga 67, 9 % ehk ümmarguselt 68 %. Siit selge järeldus: Tallinna suurtööstustööliste kontsentratsioon ületas Petrogradi kubermangu - Venemaa ühe suurima tööstuskeskuse vastava taseme tunduvalt. Ta ületas ka paljude Euroopa industriaalmaade vastava taseme.[82] Venemaal oli üldse „... kôige ees-

82. A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrire-

rindlikum tööstus- ja finantskapitalism!"[83] ning selle tõttu oli ka tööliste kontsentreerumine kõrgem kui teistes maades, Eestis oli see aga erakordselt kõrge, eriti Tallinnas. Baltimaad ja sealhulgas Tallinn oma linnalise suurtööstusega ja kõrgeltarenenud kapitalistliku põllumajandusega seisid Vene kapitalismi süsteemis erilisel kohal ja omasid olulist tähtsust.[84] Venemaal oli välja arenenud „... pankade ja suurimate tööstus- ning kaubandusettevõtete nõndaütelda personaalunioon, nende liitumine aktsiate valdamise teel, pangadirektorite astumisega kaubanduslik-tööstuslike ettevõtete järelevalvenõukogude (või juhatuste) liikmeks ja ümberpöördult"[85]. Ka Tallinnas ja kogu Eestis tegutsevaid suuremaid aktsiaseltse kontrollis suurematesse Venemaa pankadesse koondunud Venemaa finantskapital samal kombel.[86] Krediit oli muutunud konkurentsivõitluse uueks ning kohutavaks relvaks ja kujunenud hiiglaslikuks sotsiaalseks kapitalide tsentraliseerimise mehhanismiks.[87] Suured pangad on vajalikud „riikliku aparaadina" sotsialismi teostamiseks

sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, lk. 21.

83. V. I. Lenin, Poliitilisi märkmeid, Teosed, 13. kd., Tallinn 1953, lk. 393.

84. P. I. Ljaštšenko, NSV Liidu rahvamajanduse ajalugu, II kd., Kapitalism, 4. väljaanne, Tallinn 1961, lk. 354.

85. V. I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, Teosed, 22. kd., Tallinn 1953, lk. 206.

86. A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 32.

87. K. Marx, Kapital, Esimene kd., lk. 544.

ja nad võetakse valmina kapitalismilt, kõrvaldatakse kõik seda suurepärast aparaati kapitalistlikult moonutav ja muudetakse see veel suuremaks, veel demokraatlikumaks, veel kõikehõlmavamaks. Kvantiteet muutub kvaliteediks.[88] Riigi osa laiendamine majanduselu reguleerimisel tähendas monopolistliku kapitalismi ümberkasvamist riiklik-monopolistlikuks kapitalismiks, mis „...on kõige täielikum materiaalne ettevalmistus sotsialismiks, on selle künnis... Sotsialism pole midagi muud kui riigikapitalistlik monopol, mis on suunatud kogu rahva kasuks ja on seevõrra lakanud olemast kapitalistlik monopol."[89] Selles kõiges väljendus kapitalismi progressiivne ajalooline osa: ühiskondliku töö tootlike jõudude suurenemine ja selle töö ühiskonnastamine.[90] Tootmise ühiskonnastumise protsess oli Eestis enne Esimest maailmasõda küllaltki selgelt väljendatud. Kõige eeltoodu juures [illegible] valitsevad „...eramajanduslikud ja eraomanduslikud suhted on kest, mis juba enam ei vasta sisule, kest, mis paratamatult peab roiskuma, kui selle kõrvaldamist kunstlikult venitada..."[91] Nii olidki tootmisvahendi-

---

88. V. I. Lenin, Kas bolševikud suudavad riigivõimu enda käes hoida?, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 83.

89. V. I. Lenin, Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 333 - 334.

90. V. I. Lenin, Kapitalismi arenemine Venemaal, lk. 501.

91. V. I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi

te tsentralisatsioon ja töö ühiskonnastamine jõudnud sellise punktini, kus nad muutusid ühtesobimatuks nende kapitalistliku kestaga. Lõi kapitalistliku eraomandi tund. Ja oktoobris algaski juba veebruaris lähenema hakanud ekspropriieerijate ekspropriieerimine.[92]

„Objektiivne olukord on näidanud, et sõda kiirendas kapitalismi arenemist ja see on läinud edasi kapitalismilt imperialismile, monopolilt riigistamisele. Kõik see on nihutanud lähemale sotsialistliku revolutsiooni ja loonud selleks objektiivsed tingimused."[93] Kuid „revolutsioone ei tehta tellimise peale, neid ei määrata ühele või teisele momendile ette kindlaks, vaid need valmivad ajaloolise arenemise protsessis ja puhkevad momendil, mille tingib terve rea sisemiste ja väliste põhjuste kompleks."[94] Üheks sisemiseks põhjuseks ongi töölisklass kui löögijõud, kelle koosseis, muutumine ja arenemine ongi käesolevas diplomitöös vaatluse all. Ja tema edusammud sõltuvad sellest kui hästi ja eesrindlike ideedega on relvastatud tema avangard – tööliste partei, kommunistlik partei.

---

kõrgeim staadium, lk. 280.

92. K. Marx, Kapital, Esimene kd., lk. 662.

93. V. I. Lenin, VSDT(b)P Seitsmes Ülevenemaaline (Aprilli)-konverents. 24.- 29. aprillil (7.-12. mail) 1917. 2. Ettekanne käesolevast momendist 24. aprillil (7. mail), Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 214.

94. V. I. Lenin, Ettekanne Moskva kubermangu tehasekomiteede konverentsil 23. juulil 1918. Ajalehes avaldatud kokkuvõte, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 506.

4. Tallinna töölisklass sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail.
(veebruar 1920 - detsember 1924)

a) Majanduslik ja poliitiline olukord Tallinnas.

Kontrrevolutsiooni võiduga ja kodanliku diktatuuri kehtestamisega lülitati Eesti „iseseisva" riigina imperialismi süsteemi. Imperialismi ajastul „...finantskapital ja sellele vastav rahvusvaheline poliitika, mis seisab suurriikide võitluses maailma majandusliku ja poliitilise jaotamise pärast, loovad terve rea üleminekuvorme riikliku sõltumuse alal. Sellele ajastule on tüüpilised mitte ainult kaks peamist maarühma: asumaade valdajad ja asumaad, vaid ka sõltuvate maade mitmekesised vormid, mis poliitiliselt, vormiliselt on iseseisvad, tegelikult aga mähitud finants- ja diplomaatliku sõltumuse võrkudesse."[95]

Eesti majanduslik sõltumus lääneriikidest väljendus pidevalt kasvavas riigivõlas, nendega sõlmitud ebavõrdsetes lepingutes ja reas teistes vormides. Sellega

---

95. V. I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, lk. 243 - 244.

kaasnes poliitiline sôltumus, mida tingis ka eesti kodanluse hirm „kommunismiohu" ees, mis sundis teda otsima liitu imperialistidega , arvestamata selle liidu majanduslikku kahjulikkust. Poliitilisel alal lähtus eesti kodanlus sellest, et tema riik on „bolševismivastase barjääri" tähtis koostisosa. Tulemus:Eesti sidemed Venemaa majandusega katkesid. Eesti tööstus jäi ilma oma tähtsast toor- ja kütteainebaasist ning kaotas ajalooliselt väljakujunenud müügituru. Sellele vaatamata püüdis kodanlus kohe pärast kodusôda jätkata tööstuse arendamist. 1923. aasta suvel puhkes Eestis majanduskriis, mis tähendas eesti kodanluse „tööstusliku orientatsiooni" läbikukkumist. 1924. aasta kevadel kuulutati välja „pôllumajanduslik orientatsioon". Järjekindlalt tugevdas oma positsioone kogu Eesti majanduselus väliskapital. Imperialistlikud riigid püüdsid kasutada Eestit peamiselt oma tööstustoodete müügituruna ja tooreinebaasina. Majanduslik suhtlemine Eesti ja Nôukogude Venemaa vahel piirdus juhuslike ajutiste kaubanduskokkulepetega, kuigi kôigi kapitalistlike riikide ja sealhulgas ka Eesti „...kôige pakilisemad, olulisemad, praktilisemad ja viimaseil aastail teravalt ilmsiks tulnud huvid [nôudsid - J. M.] , et kaubavahetust Venemaaga tuleb arendada, korrastada ja laiendada."[96] Majanduslikul alal püüti Eesti majan-

---

96. V. I. Lenin,

dusellu tõmmata väliskapitali nii kontsessioonide avamisega ja laenude tegemisega kui ka otse tööstusettevõtteisse paigutatavate kapitalimahutuste näol. Raketööstuse laostumise ja teiste tööstusettevõtete kroonilise alakoormatuse tõttu tekkis Eestis pidev ja laialdane töötus. Alalise töötute armee olemasolu andis vabrikantidele võimaluse tööliste palku alla suruda. Tööliste palgataseme poolest oli Eesti üks viimaseid riike Euroopas.[97] Äärmiselt viletsad olid tööliste toitlus- ja korteriolud. Tööliste riiklikku kindlustust töövõimetuse, vanaduse ja tööpuuduse vastu ei olnud. Ametliku 8 tunni asemel kestis tööpäev ametlikel andmetel 9, sageli aga kuni 12 tundi. Riigis kehtis tegelikult põhiseaduse asemel sõjaseisukorra seadus. Kommunistliku partei tegevus oli keelatud. Töölisorganisatsioone kiusati taga. Oma tegevust jätkasid kodusõjaaegsed sõja- ja välikohtud. Alatist jahti kommunistliku partei liikmetele, ametiühinguliikumise aktivistidele, tööliste organisatsioonidele ja ajakirjandusele pidas kaitsepolitsei koos teiste politsei- ja kohtuorganite ning sõjaväe vastuluurega. Aastail 1920 - 1924 toimus 165 poliitilist protsessi 620 kaebealuse üle. Sellega paralleelselt mõrvati töölisliikumise juhte ka ilma igasuguse kohtuotsuseta. Töölisliikumisele oli hoobi andnud ühelt poolt valge terror otse-

---

97. „Eesti Majandus" 1924, nr. 26 (70), lk. 484.

selt, teiselt poolt kaudselt, kuna selle tôttu suur osa juhtivaid kommuniste taandus 1918.- 1919. aastal koos Punaarmeega Nôukogude Venemaale. Suuresti oli muutunud eesti töölisklassi koosseis ühelt poolt seoses tööstuse struktuuri muutumisega ja laostumisega, teiselt poolt laostunud väikekodanluse, aga samuti ka naiste ja alaealiste juurdetulekuga. Töölisliikumist organiseeriti illegaalselt, poollegaalselt ja legaalselt mitmesuguste organisatsioonide poolt juba ülalpool märgitud rasketes tingimustes. Igal väikseimalgi ettekäändel piirati vôi keelati hoopiski organiseeritud tegevus. 27. novembril 1920 toimusid I Riigikogu valimised. Eesti muutus sellega parlamentaarseks vabariigiks, mis oli aga suur samm tagasi vôrreldes töölliste nôukogudega[98], millised Eestis eksisteerisid enne kodanlikku diktatuuri. Riigikogus moodustasid töölised küll avalikult Riigikogu kommunistliku töölliste fraktsiooni, kuid töötavale enamusele vabaduse ja demokraatia andmine pole vôimalik ega môeldav ühesski kodanlikus demokraatlikus vabariigis, sest ka kôige demokraatlikum kodanlik vabariik on masin proletariaadi rôhumiseks kodanluse poolt.[99] Sôjaseisukord, mis oli kehtestatud 1918. aasta novembris, kehtis Tallinnas ko-

---

98. V. I. Lenin, Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis, lk. 5.

99. V. I. Lenin, Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky, Teosed, 28. kd., Tallinn 1955, lk. 88 - 89.

gu kodanliku diktatuuri perioodi vältel. Sealjuures oli Tallinn kogu kodanliku vôimu aastatel Eesti rahvamajanduse kôige tähtsamaks keskuseks, kuna majanduslik tegevus kontsentreerus peamiselt Tallinna. Tallinnast sai ka kogu Eesti liikluse sôlmpunkt. Pealinna ja sadamalinnana oli ta ka tähtsaim kaubasadam ja tööstuskeskus. Revolutsioonilise liikumise juhtivaks jôuks oli Eestis endiselt Tallinna proletariaat. 18. märtsil 1921 vôeti 23 suuremalt Tallinna töölis- ja ametiühingult nende ruumid - Tööliste Maja. Sellele järgnes terve ahel repressioone. Töölisliikumise juhtimise legaalseks staabiks kujunes nüüd Tallinna linnavalitsuse endine kartulikelder linnaraamatukogu hoone keldrikorrusel, mis sai üldtuntuks „Tööliste Keldri" nime all. 1923. aastal alanud majanduskriis jôudis oma kulminatsioonipunkti 1924. aasta teisel poolel. Paljud tööstus- ja kaubandusettevôtted jäid pankrotti, tunduvalt langes toodang tööstuses, pidevalt vallandati töölisi. Tööpuudus kasvas eriti kiiresti Tallinnas. Kärbiti tööliste niigi madalaid palku. Tôsteti mitmete esmajärguliste tarbeainete sisseveotolle (isegi kuni 275 %), mis tôi kaasa elukalliduse tôusu. Töörahva kihtide materiaalne olukord muutus enneolematult raskeks. Majanduskriis ajas teravaks vastuolud ka kodanluse eri kihtide ja rühmituste vahel. Eestis olid 1924. aastal olemas revolutsioonilise situatsiooni pôhielemendid: 1) oli tekki-

nud olukord, kus kodanlus ei suutnud enam valitseda vanal, „demokraatlikul" viisil; 2) rôhutud klasside häda ja viletsus oli muutunud väljakannatamatuks; 3) rôhutud klasside revolutsiooniline aktiivsus oli tunduvalt suurem kui tavalisel „rahulikul" ajal. Relvastatud „ülestôus peab toetuma sellisele pöördepunktile kasvava revolutsiooni ajaloos, kus rahva esiridade aktiivsus on kôige suurem, kus kôikumised vaenlaste ridades ja rêvolutsiooni nôrkade, poolikute ebakindlate sôprade ridades on kôige tugevamad."[100] Niisugune pöördepunkt saabus Eestis 1924. aasta teisel poolel. Organiseerimistöö tulemusena oli Tallinnas novembrikuus 400 vôitlusrühmlast, relvijja laskemoona. Ülestôus algas 1. detsembril 1924 kell 5.15. Välja astus umbes 300 vôitlusrühmlast. Ebaedu niisugustes tähtsates punktides, nagu reetmise tôttu Sidepataljoni kasarmus, Sôjaväe Ühendatud Õppeasutustes, ratsapolitsei reservi juures, 10. jalaväerügemendis ja Sôjaministeeriumis ning tööliste mittekaasatômbamine määrasid ka lôpptulemuse. Kuus tundi pärast ülestôusu algust olid ülestôusnud kaotanud kôik oma positsioonid ja sunnitud taanduma. Lahingud üksikute taanduvate ülestôusnute rühmadega kestsid kohati veel kuni 2 nädalat. Järgnes metsiku valge terrori laine üle kogu Eesti. „...Rel-

---

100. V. I. Lenin, Marksism ja ülestôus. Kiri VSDT(b)P Keskkomiteele, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 4.

vastatud ülestôus on poliitilise vôitluse eri liik, mis allub eri seadustele, milledesse tuleb tähelepanelikult süveneda."[101] ülestôusu juht Eestimaa Kommunistlik Partei ei suutnud aga lôpuni kinni pidada niisugustest leninliku ülestôusukunsti nôudeist, nagu „... kui ülestôusu on alustatud, tuleb tegutseda suurima otsustavusega ja ...ilmtingimata asuda pealetungile; ...tuleb taotleda... kas vôi väikesigi edusamme... iga tund [Minu sôrendus - J. M.] ,"[102] Raskendavaks asjaoluks olid ranged konspiratsioonitingimused. See ülestôus küll nurjus, kuid ta andis vôitluskogemusi kôigi maade töölistele, oli suureks revolutsioonilise vôitluse kooliks Eesti proletariaadile. Eesti töörahva vôitluses nôukogude vôimu ja sotsialismi eest oli see üks kangelaslikumaid väljaastumisi.

---

101. V. I. Lenin, Eemalseisja nôuanded, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 153.
102. Sealsamas, lk. 154.

b) Tööliskassi arvuline suurus ja dünaamika.

1) Tööliskassi arvuline suurus 28. detsembril 1922.

Esimesed kogu Tallinna tööliskassi haaravad andmed on saadud rahvaloendusega Eestis 28. detsembril 1922. aastal. Nende alusel oli iseseisvaid, oma tööga elatusvahendeid hankivaid töölisi Tallinnas kôigis tootmisharudes ja kôigis ettevôtetes, vaatamata nende suurusele, kokku 37329, koos perekonnaliikmetega, keda oli 29798 [103], aga 67127. Iseseisvaid on seega kogu tööliskonnast 55,6 % [104]. Eesti linnades kokku oli iseseisvaid töölisi 74715, nende perekonnaliikmeid 61277 [105], kokku 135992. Siin on iseseisvaid töölisi 54,8 %. Tallinna töölised moodustasid Eesti linnade töölistest seega peaaegu 50 %, kogu tööliskond aga 49,4 %. Eestis oli kokku töölisi 198656 [106]. Seega

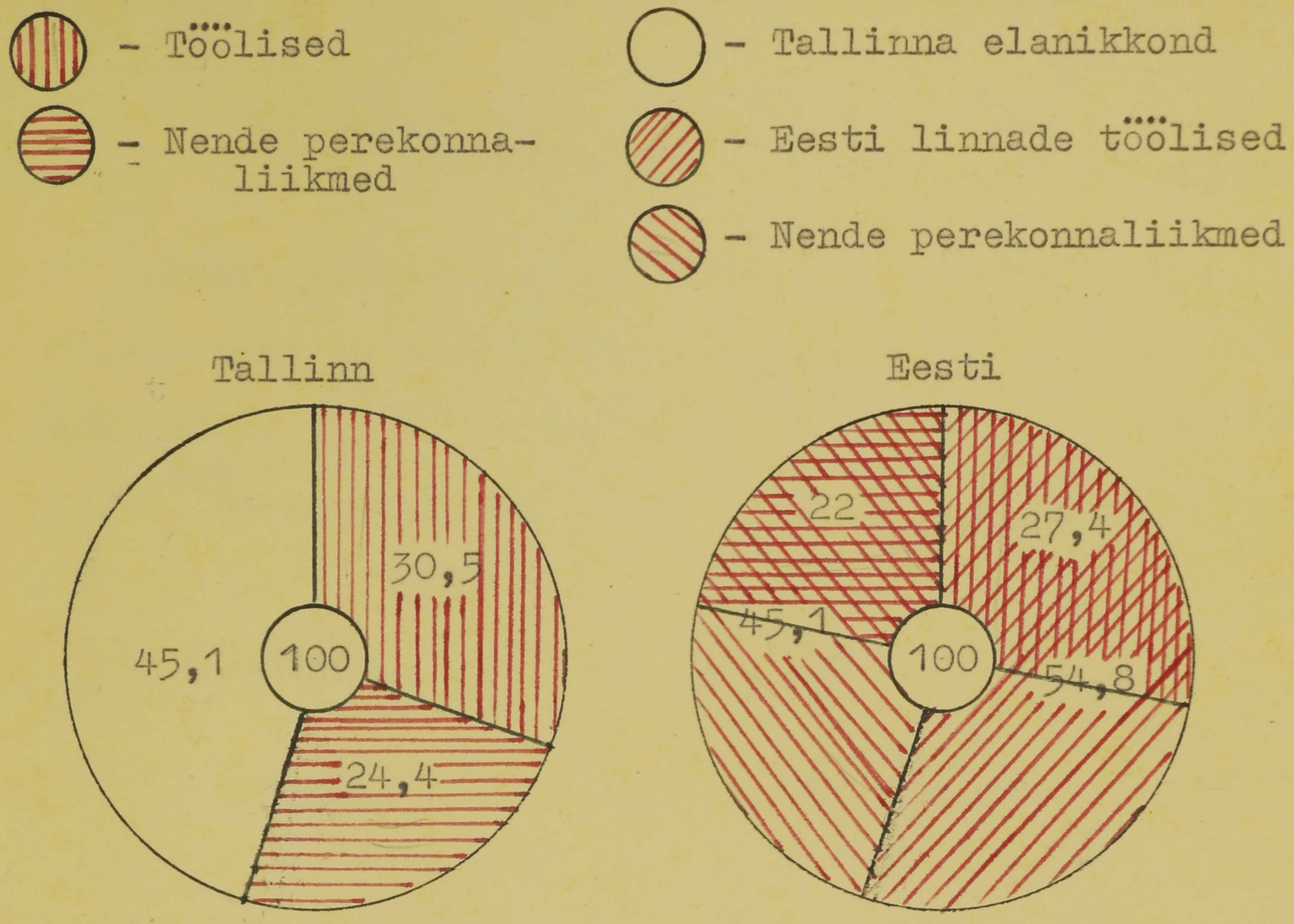
---

103. Üleriikline kokkuvôte tööharude ja ühiskondliste kihtide järele. 1922. a. üldrahvalugemise andmed (tabelid). Rahva tööala ja ühiskondline kihitus, vihk III, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1925, lk. 16 - 17, tabel 3.

104. On antud 57,5 %, mida arvutus ei kinnita - H. Reiman, Tallinna ühiskondlik pale, „Konjunktuur" 1935, nr. 2, Konjunktuuriinstituut, lk. 172, tabel 5.

105. Üleriikline kokkuvôte..., lk. 16 - 17.

106. Palgaliste arv ja tootaolu, „Eesti Statistika" 1931, nr. 115 (6), lk. 257.

Joon. 13.

Tallinna tööliste osa Tallinna elanikkonnast ja Eesti linnade tööliskonnast 28. detsembril 1922. (%-des)

Tallinna töölised moodustasid Eesti töölistest 33,8 %. Elanikke oli Tallinnas 122419 [107]. Tallinna töölised moodustasid kogu Tallinna elanikkonnast järelikult ligi 30,5 %, koos perekonnaliikmetega aga 54,9 %. Kogu Eesti töölised moodustasid 1107130 elanikust[108] ainult

---

107. Üleriikline kokkuvõte..., lk. 15; Harju maakond ja Tallinna linn. 1922. a. üldrahvalugemise andmed, vihk VI, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1924, lk. 11 ja II osa (tabelid), lk. 2, tabel 1.

108. Eesti rahva arv, „Eesti Statistika" 1927, nr. 64 (3), lk. 98. On veel antud arv 1107122 samuti 1. jaanuari seisuga 1923 - Eesti rahvaarv, „Eesti Statistika" 1926, nr. 47 (2), lisa, lk. 5.

ligi 19,9 %.

2) Tööstustööliste arvuline suurus
28. detsembril 1922.

Iseseisvaid tööstustöölisi oli Tallinnas kôigis tööstusharudes koos käsitöölistega, kuid ilma ehitustöölisteta 15602, perekonnaliikmeid 14148 ja kokku 29750.[109] Iseseisvaid oli seega 52,5 %. Kogu Tallinna

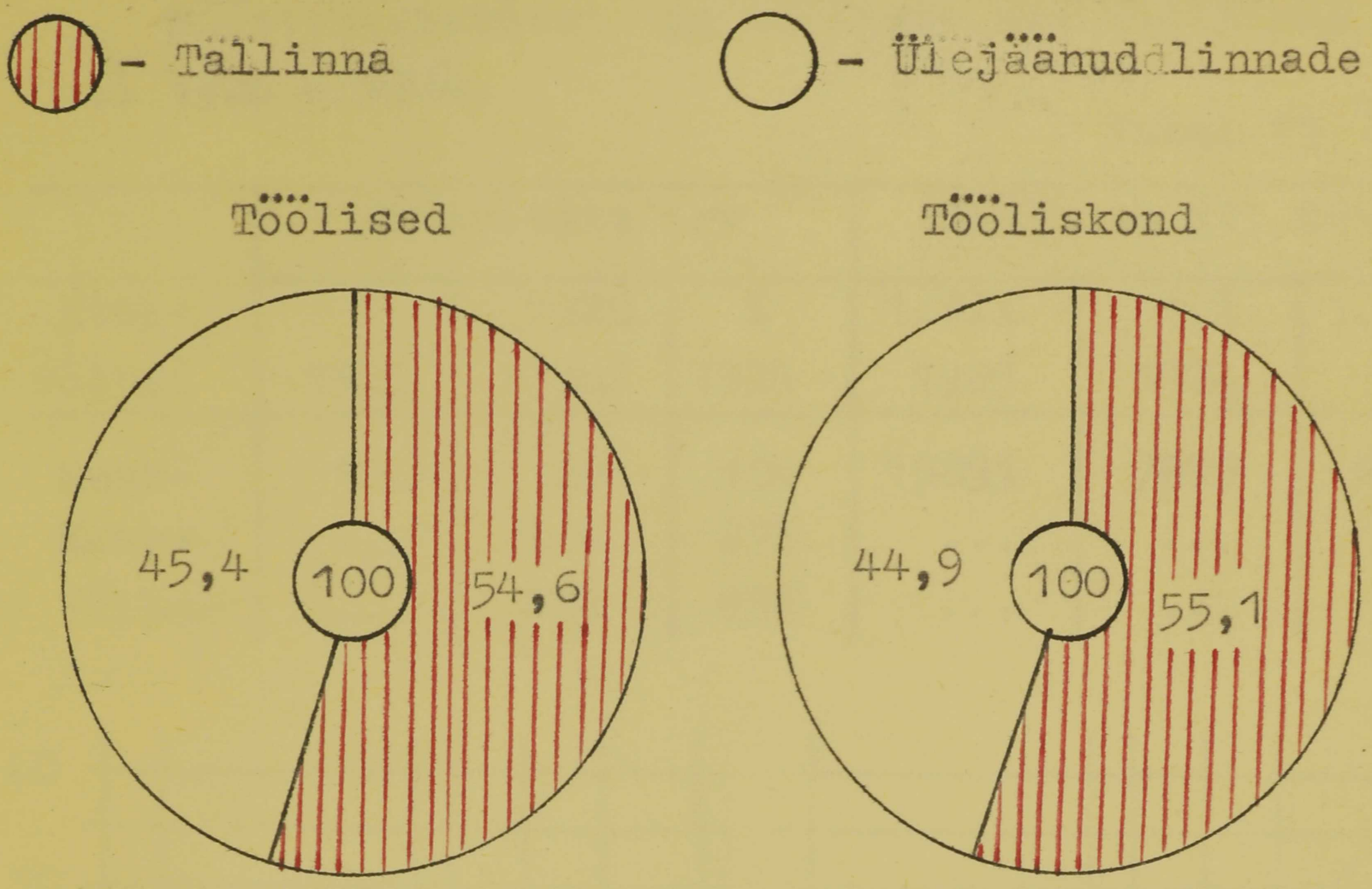

Joon. 14.
Tööstustööliste osa tööliskassist Tallinnas
22. detsembril 1922.
(%-des)

iseseisvatest oli tööstuses 41,8 %, perekonnaliikmetest 47,5 % ja üldse 44,3 %. Tallinna iseseisvad töö-

---

109. Üleriikline kokkuvôte..., lk. 16 - 82, tabel 3.

Joon. 15.

Tallinna tööstustööliste osa
Eesti linnade tööstustöölistest
28. detsembril 1922.
(%-des)

tööstustöölised moodustasid Eesti linnade iseseisvatest 54,6 %, kogu tööliskond aga vastavalt 55,1 %.

3) Suurtööstustööliste arvuline suurus ja dünaamika aastail 1920 - 1924.

Tallinna suurtööstuse kohta sel perioodil on andmeid napilt. Ettevõtete arv on vastavalt olemasolevaile tabelis 11 esitatud andmetele 1920. aastal 120, aasta lõpul aga 67 ja 1924. aasta jaanuaris 104. Aastail 1918 - 1924 asutati Tallinnas juurde 53 suurtööstusettevõtet.[110] Tööliste arvuks on antud 1. juulil 1923 15291,

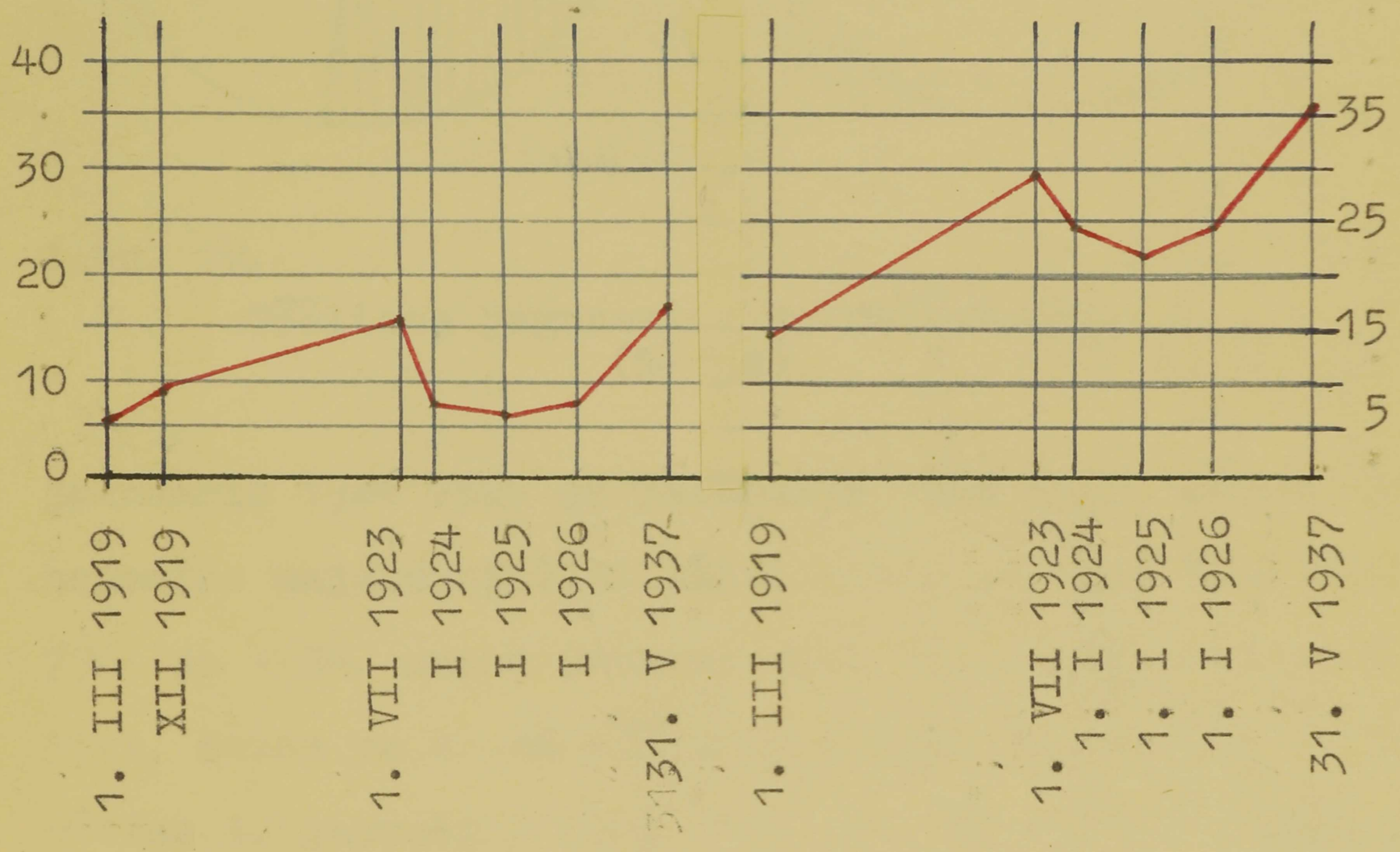
---

110. Tööstus Eestis 1924, „Eesti Majandus", vihk V, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1926, lk. 7.

Tööstusettevõtete ja tööliste arv Tallinnas aastail 1920 - 1924:

Tabel 11.[111]

Ettevõtted	Ettevõtete arv 1920	1920 lõpul	I 1924	Tööliste arv neis 1.VII 1923	1.I 1924	1. I 1925
Suur-	120	67	104	15291	7895	6505
Kesk-	...	304	275	...	...	...
Väike-	...	604	455	...	...	...

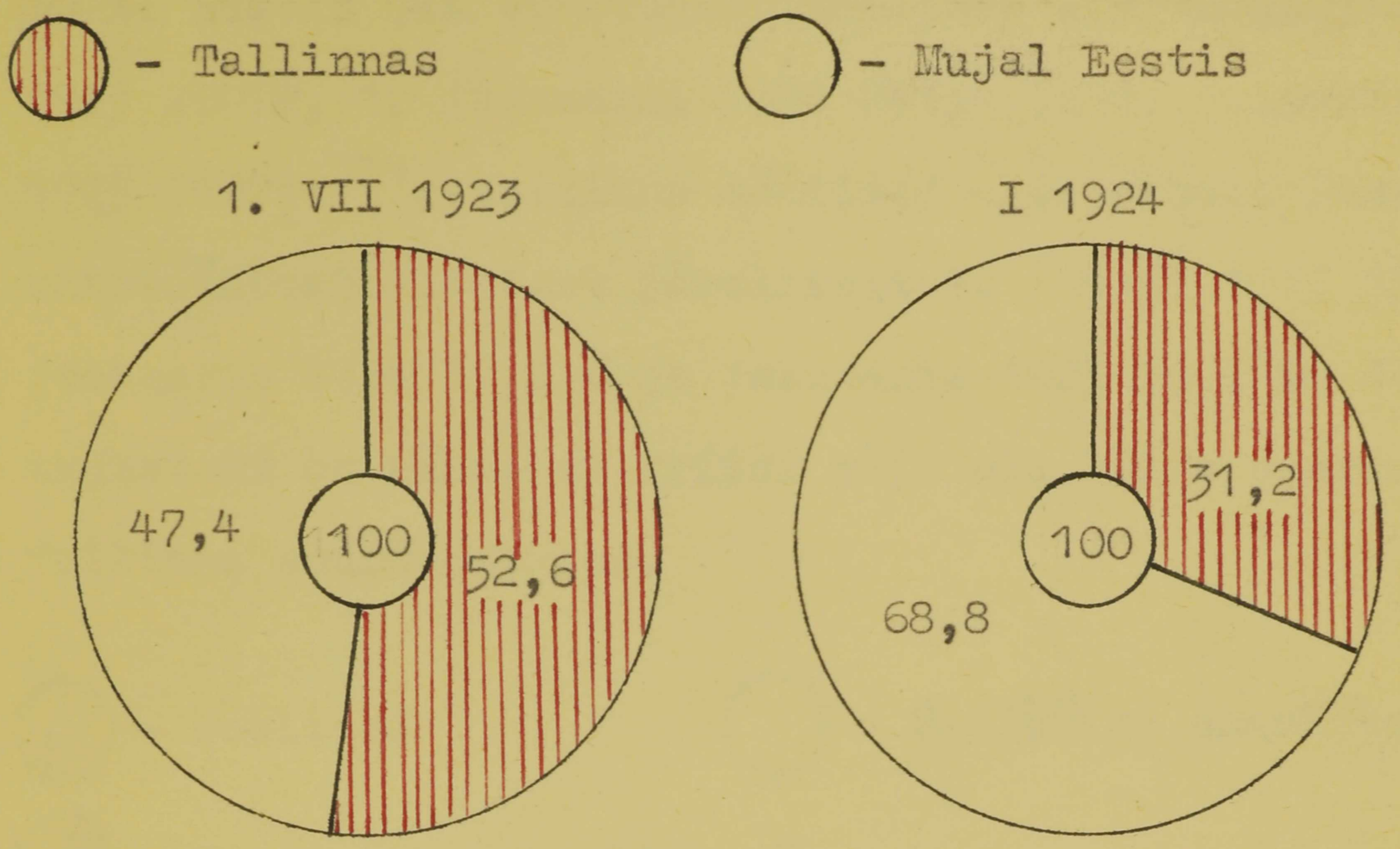

Joon. 16.

Suurtööstustööliste arvu muutumine Tallinnas ja kogu Eestis.[112]
(arvuliselt tuhandetes)

111: Andmed on võetud: Tööstus, „Konjunktuur" 1921, nr. 5, lk. 13 (kaubandus-tööstusministeeriumi statistikabüroo kokkuvõte); Tööstus Eestis 1924, „Eesti Majandus" 1926, vihk V, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 12 - 17, tabel 5; „Ametiühisusline kuukiri" 12. VIII 1925, nr. 12, lk. 4; R. Sõrmus, Töötaolu Tallinnas 8. aprillil 1926, „Eesti Statistika" 1927, nr. 62 (1), lk. 10.

112. Andmed on võetud käesolevast tööst tabelist

Joon. 17.

Tööliste jagunemine suurtööstuses.
(%-des)

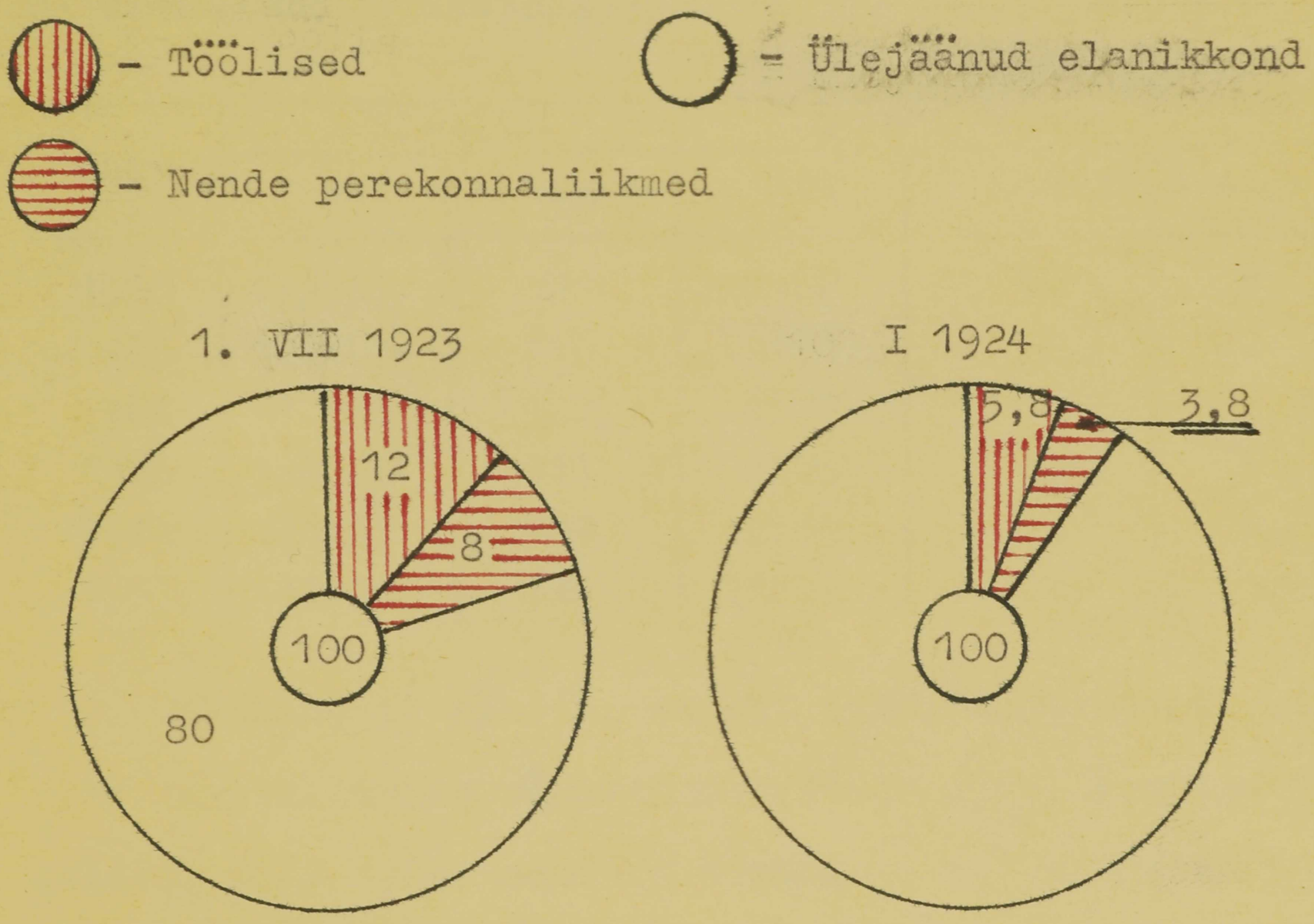
jaanuaris 1924 7527 ja jaanuaris 1925 6505, seega vähenemine majanduskriisi mõjul poole aastaga 50,8 % ehk 7764 ja 1924. aasta jooksul veel 13,6 % ehk 1022 töölist. Samas on antud tööliste arvuks 33 suuremas ettevõttes 1. jaanuaril 1924 7895 ehk 368 töölist rohkem. Tõenäoliselt võis jaanuaris tööliste arv veel enam väheneda. 1. jaanuaril 1925 oli samas 33 suuremas ettevõttes 5583 töölist[113], seega vähenemine aasta jooksul

---

11; R. Sõrmus, Töötaolu Tallinnas 8. aprillil 1926, „Eesti Statistika" 1927, nr. 62 (1), lk. 10; „Eesti Statistika" 1925, nr. 43 (10), lk. 36, tabel 18; „Eesti Statistika" 1926, nr. 49 (4), lk. 30, tabel 8; Töötus. 1937. a. majandusloenduse andmed, I Majandusloendus Eestis, vihk I, Tallinn 1939, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 10, tabel 2.

113. „Ametiühisusline kuukiri" 12. VIII 1925, nr. 12, lk. 4.

30 %. Eestis oli suurtööstustööliste arv 1. juulil 1923 29077, 1. jaanuaril 1924 24154 ja 1. jaanuaril 1925 21779 [114]. Tallinna töölised moodustasid Eesti suurtööstustöölistest järelikult 1. juulil 1923 52,6 %, jaanuaris 1924 31,2 % ja jaanuaris 1925 29,6 %. Neist andmetest on näha, et kriisi mõju oli kõige suurem Tallinna suurtööstuses.

Joon. 18.
Suurtööstustööliste osa elanikkonnast Tallinnas. (%-des)

---

114. R. Sõrmus ja A. Gutman, Töötaolu Eestis. Töötaolu ulatus, põhjusi ja lahendamisvõimalusi, Tallinn 1933, lk. 23; Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv (ORRKA), fond nr. 1831 - Riigi Statistika Keskbüroo, nimistu 1, säilitusühik 1101, lehed 27 ja 149. On antud veel 1. juulil 1923 29097 - ORRKA, f. 1831, n. 1, sü. 1101, l. 26 ja 150.

1923. aastal oli Tallinnas keskmiselt 127483, 1. jaanuaril 1924 130599 ja 1. jaanuaril 1925 129576 elanikku. Tallinna suurtööstustöölised moodustasid elanikkonnast vastavalt ligi 12 %, ligi 5,8 % ja üle 5 %. Perekonnaliikmeid arvestades olid arvud vastavalt 25500, 12540 ja 10850 ning %-d 20, 9,6 ja ligi 8,4.

Suurtööstustööliste osatähtsuse muutumine Tallinna elanikkonnas aastail 1920 - 1937 (1913. aasta = 100):

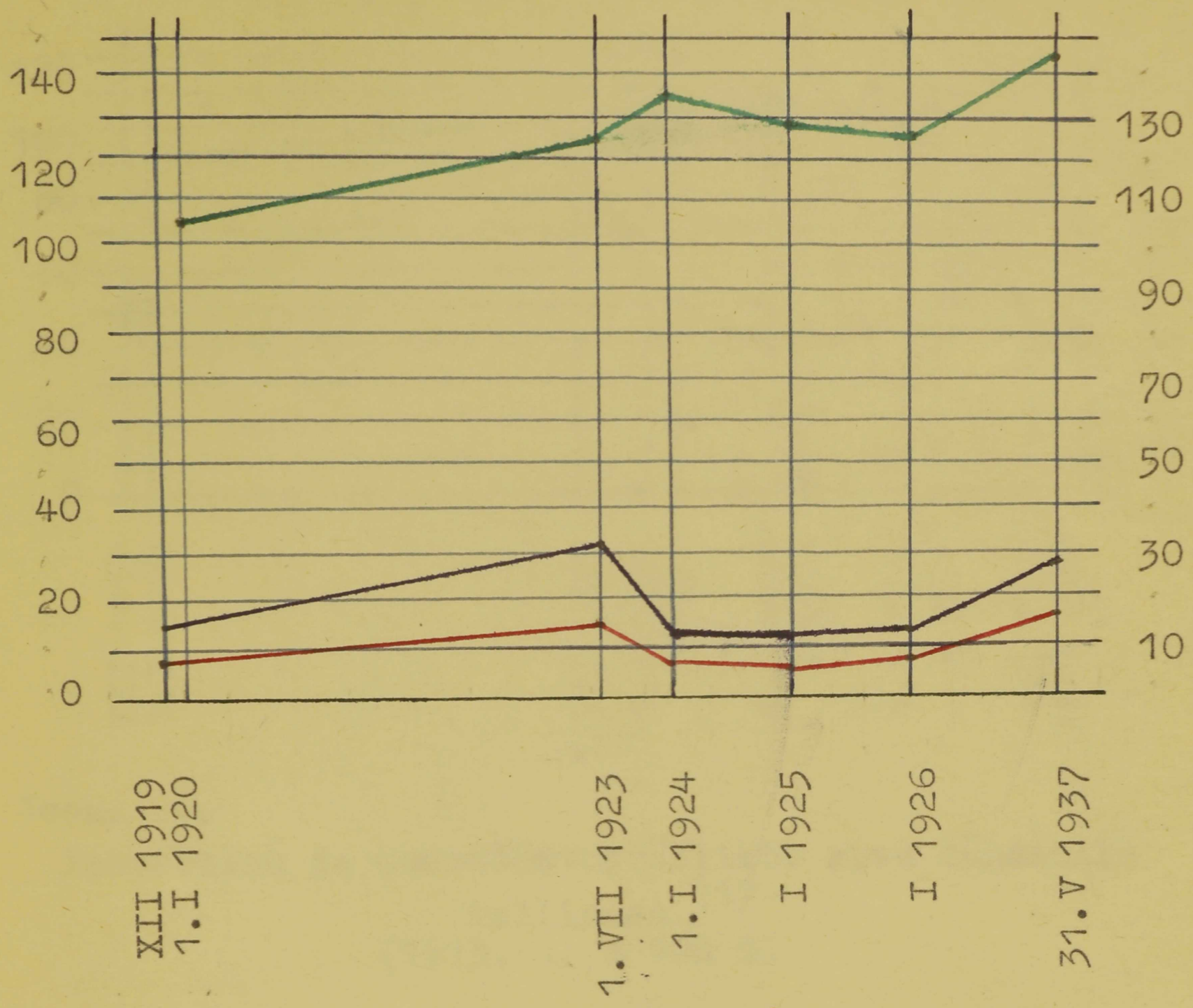
Tabel 12.[115]

Aasta	Elanike		Suurtööstustööliste		
	arv	indeks	arv	indeks	% elanikkonnast
1920	105535	91	8487	52	8
1923	127483	110	15291	94	12
1924	130599	112	7527	46	5,8
1925	129576	111	6505	40	5
1926	126557	109	7754	47	6,1
1937	143971	124	16893	104	11,8

Tabelist 12 nähtub, et kui 1920. aastaks oli elanike arv Tallinnas vähenenud 0,91-le 1913. aastaga võrreldes, siis 1923. aastaks tõusis ta 1,1 kordseks ja 1925. aastaks peaaegu ei muutunud, siis suurtööstustööliste arv kasvas 1923. aasta suveks küll 0,92-lt 0,94-le võrreldes 1913. aastaga, aga 1924. aasta jaanuaris langes juba 0,46-le ja jaanuariks 1925 0,4-le. Suurtööstustööliste osatähtsus elanikkonnas kasvas 8 %-lt

---

115. Andmed on võetud: Tallinna Linna Statistiline Aastaraamat, 1940, lk. 11, tabel 11 ja lk. 37; käesolevast tööst lk. 79, tabel 11; vt. ka viide 112.

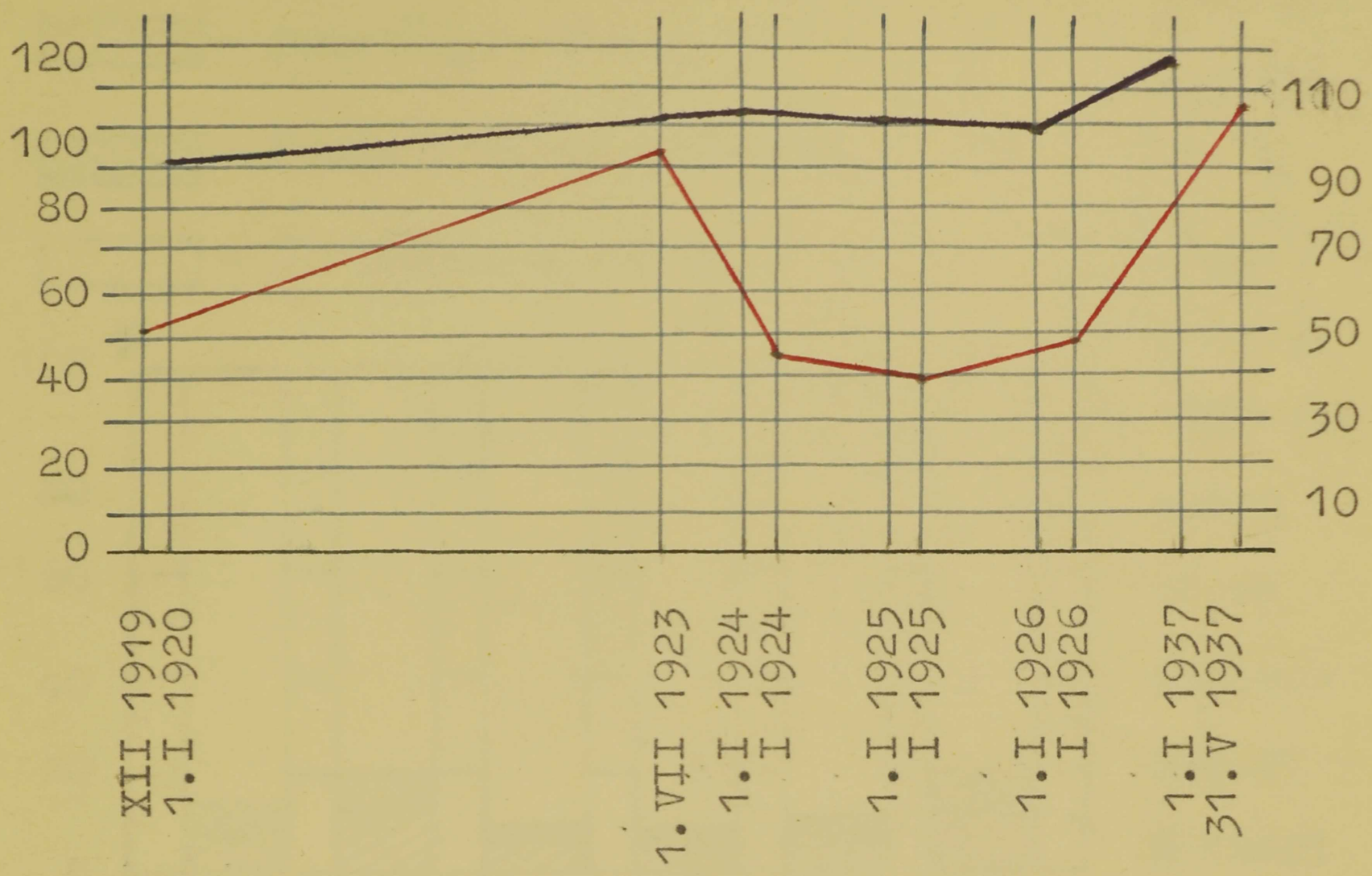
Joon. 19.

Elanike ja suurtööstustööliste arvu muutumine Tallinnas aastail 1920 - 1937.[116]
(arvuliselt tuhandetes)

1919. aasta lôpus 12 %-le 1923. aasta suveks, kuid saavutamata 1913. aasta taset, langes 1924. aasta jaanuaris 5,8 %-le ning jaanuaris 1925 koguni 5 %-le. Sellise languse põhjustas Eestit tabanud majanduskriis. Joonise 21 alusel tôusis suurtööstustööliste osatähtsus Tallinna elanikkonnas 1923. aasta suveks vôrreldes 1919. aasta lôpuga 4 % vôrra, kuid 1924. aasta jaanua-

---

116. Arvud on vôetud käesolevast tööst lk. 82 ja tabelist 12 samal leheküljel.

Joon. 20.

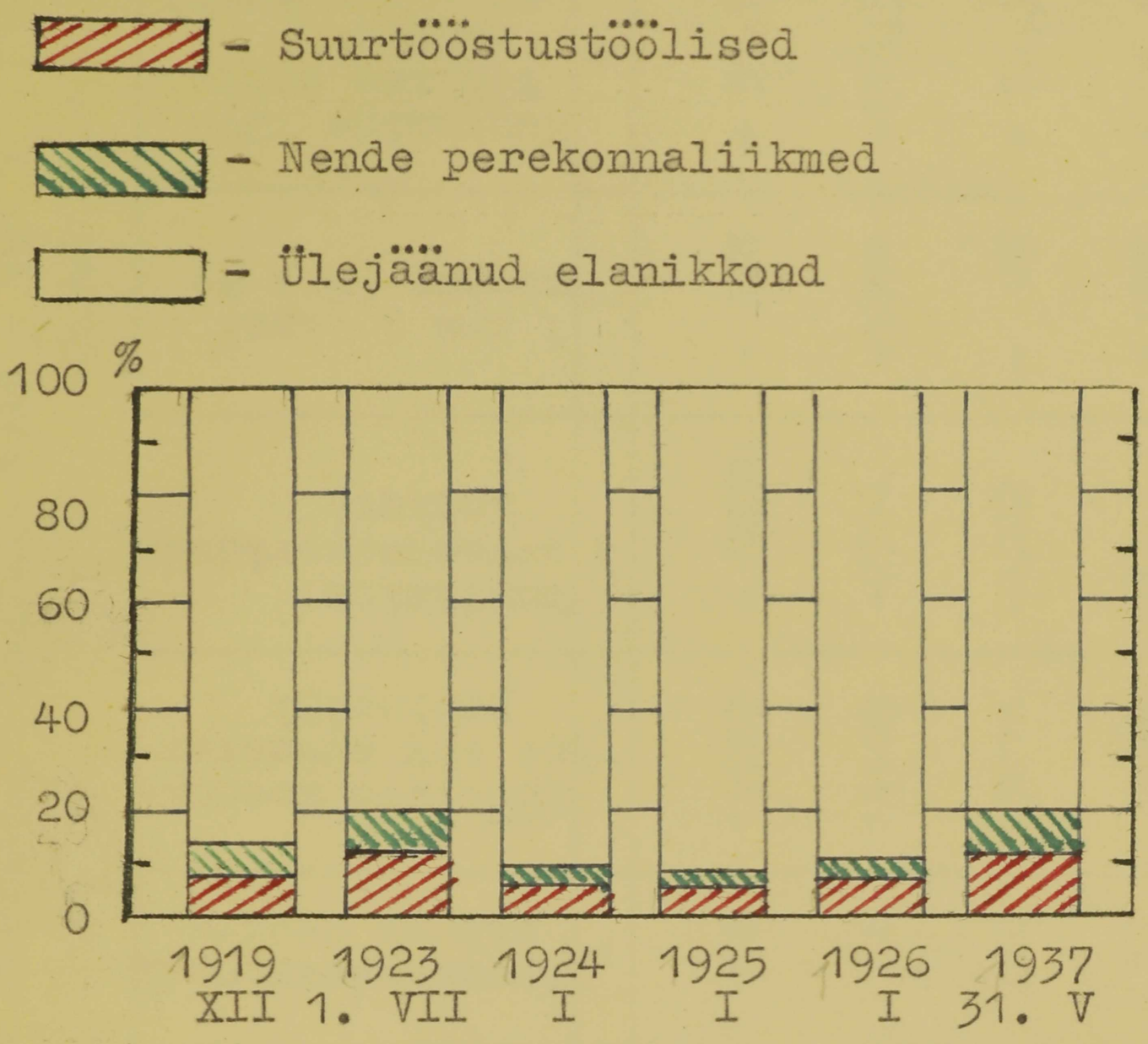
Rahvastiku ja suurtööstustööliste arvu dünaamika Tallinnas.[117]
(1913. a. = 100 %)

Tallinna elanike ja suurtööstustööliste arv ning kasvutempo aastail 1920 - 1937:

Tabel 13.

Periood	Elanike		Tööliste	
	arv 1.I	keskmine arv	arv	arv 1000 elaniku kohta (4:3)x 1000
1	2 2	3	4	5
1923 VII 1.	- -	127483	15291	120
1924 I	130599	-	7527	57,7
1925 I	129576	-	6505	50,2
1926 I	126557	-	7754	61,3
1937 V 31.	-	143577	16893	117,6

117. Aluseks on arvud käesolevast tööst tabelist 12 lk. 82.

Joon. 21.
Suurtööstustööliste osatähtsuse muutumine Tallinna elanikkonnas.[118]

Rahvastiku ja suurtööstustööliste arvu dünaamika Tallinnas aastail 1920 - 1937:

Tabel 14.

Perioodid	Elanikke ± %	Perioodid	Töölisi ± %
1920 I - 1923	+20,8	1919 XII - 1923 VII	+80
1923 - 1924 I	+ 2,3	1923 VII 1.- 1924 I	-50,7
1924 I - 1925 I	- 0,8	1924 I - 1925 I	-13,5
1925 I - 1926 I	- 2,3	1925 I - 1926 I	+19,3
1926 I - 1937 V	+13,7	1926 I - 1937 V	+117,8

---

118. Aluseks on andmed käesolevast tööst lk. 79 - 82.

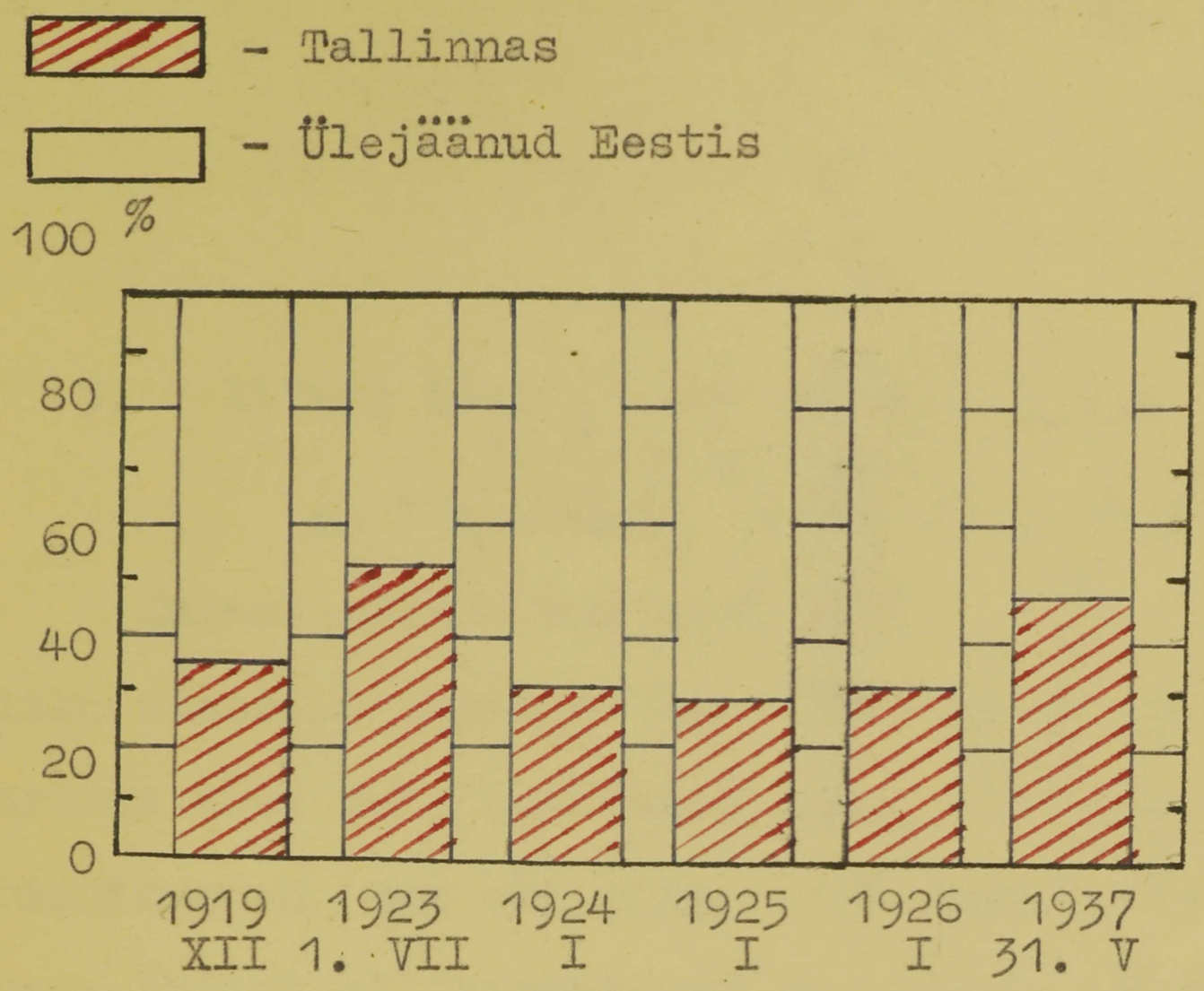
ris lan-
ges siis
6,2 %
ning jaa-
nuariks
1925 veel
0,8 %
vôrra,
seega tä-
hendab 3
% isegi
allapoole
1919. aas-
ta lôpu-
taset. Ar-
vestades ka perekonnaliikmetega vôis tôus olla 1923.

Tallinna suurtööstustööliste arv ja selle kasvutempo aastail 1913 - 1917:

Tabel 15.

Arvestusaasta	Tööliste arv	Arvestusperiood	Arvestusperioodi pikkus kuudes	Tööliste keskmine arv arvestusperioodil	Muutumine arvestusperioodi jooksul	1 kuu jooksul muutus (6 : 4)	Muutumine 1000 töölise kohta aastas (7 : 5 x 1000)
1	2	3	4	5	6	7	8
1919 XII	8487						
		1919 lõpp - 1923 1. VII	18	11889	+ 6804	+ 378	+ 31,8
1923 1. VII	15291						
		1923 1. VII - 1924 I	6	11409	-7764	-1294	-113,5
1924 I	7527						
		1924 I - 1925 I	12	7016	-1022	- 85	- 12,3
1925 I	6505						
		1925 I - 1926 I	12	7129	+1249	+ 104	+ 14,6
1926 I	7754						
		1926 I - 1937 31. V	136	12323	+9139	+ 67	+ 5,45
1937 31. V	16893						

aasta suveks 6,6 % ja langus 1924. aasta jaanuariks 10,4 % ning 1925. aasta jaanuariks veel 1,2 % ehk üldse 5 % alla 1919. aasta lôpu taset. Tabeli 14 pôhjal lk. 85 oli suurtööstustööliste arvuline kasv 59,2 % suurem kui elanikkonna arvuline kasv, seda 1919. aasta lôpust kuni 1. juulini 1923, juulist kuni jaanuariri 1924 oli elanikkonna arvuline suurenemine 2,3 %, kuid 1924. aastal vähenemine 0,8 %. Suurtööstustööliste arv aga kahanes 50,7 % vôrra ehk rohkem kui poole vôrra ja 1924. aastal veel 13,5 % vôrra. Tabel 13 pôhjal lk. 84 oli 1. juulil 1923 1000 elaniku kohta 120 suurtööstustöölist 1924. aasta jaanuaris aga 57,7 ja 1925. aasta jaanuaris ainult 50,2, milline tase küündis 38 %-ni 1913. aasta tasemest. Absoluutselt suurenes suurtööstustööliste arv tabel 15 pôhjal lk. 86 1919. aasta lôpust kuni 1. juulini 1923, see on 18 kuu jooksul 6804 vôrra ehk kuus 378 vôrra, seega 1000 töölise kohta 31,8 töölist. 1. juulist 1923 kuni jaanuarini 1924 oli aga absoluutne vähenemine 7764 ehk 1294 töölist kuus, see on 1000 töölise kohta 113,5 töölist kuus ning jaanuarist 1924 kuni jaanuarini 1925 absoluutne vähenemine 1022 ehk 85 töölist kuus, see on 1000 töölise kohta 12,3 töölist kuus. Kui 1919. aasta lôpul oli 35,1 % suurtööstustöölistest Tallinnas, siis 1. juulil 1923 52,6 %, jaanuaris 1924 aga jällegi 31,2 %, jaanuaris 1925 aga koguni 29,9 %,

Joon. 22.

Suurtööstustööliste jaotuvus Eestis.

seega 5,1 % vähem kui 1919 aasta lôpul. Kôigis eelnenud analüüsides kajastub täie teravusega alanud majanduskriisi môju Tallinna suurtööstusele, selle kôrgtase ja ajutise ebakindla stabilisatsiooni algus. Môju avaldus muidugi otsekohe suurtööstustööliste arvus, mis on üks tähtsamaid majanduslikke näitajaid rahvamajanduses.

3. Tallinna tööliskiass majanduskriisi aastail.

(1930 - 1934)

a). Majanduslik ja poliitiline olukord.

Majanduskriis aastatel 1929 - 1933 oli kapitalistliku süsteemi perioodiline ületootmise kriis, milline arenes nüüd juba kapitalistliku süsteemi üldkriisi tingimustes. See oli pikk, erakordselt sügav ja laostav. Kriisi all kannatavad suurriigid kärpisid tugevasti oma tellimusi Eestist ja alandasid Eesti eksportkaupade hindu. Eesti eksport vähenes katastroofiliselt. See tôi paratamatult kaasa kogu kodanliku Eesti rahvamajanduse toodangu kiire languse. Seoses töötajate ostujõu kahanemisega kitsenes kriisiaastail tunduvalt ka siseturg. See suurendas omakorda raskusi tööstuses ja pôllumajanduses. Tööstuses hakkasid kriisinähted ilmnema pôhiliselt alates 1930. aastast. Tööstus- ja agraarkriis viisid kriisiolukorda ka rahandus- ja krediidisüsteemi. 1931. aastaks kujunes välja rahvusvaheline valuutakriis, mille tagajärjel langes ka Eesti rahakurss umbes 35 % vôrra. See andis raske hoobi töörahva hulkadele, kuna tôusid tarbeainete hinnad siseturul. Tööliskiassi materiaalne olukord halvenes ka-

tastroofiliselt eelkôige erakordse ulatuse vôtnud tööpuuduse ja reaalpalga languse tõttu. Krooniline tööpuudus oli kodanlikule Eestile iseloomulik kogu tema eksisteerimise vältel, kuid alates 1931. aasta lôpust hakkas töötute armee kasvama tohutu kiirusega üle normaalsete piiride. Töötute suur enamik nälgis koos perekondadega. Tavaliseks nähtuseks oli töötute väljatôstmine korteritest, kuna nad ei suutnud üüri tasuda. Meeleheitele aetud töötute hulgas kasvas rahulolematus, mis ähvardas vôimulolevale kodanlikule klikile ohtlikuks kujuneda. See sundis valitsust organiseerima laiemas ulatuses niinimetatud hädaabitöid, kus osa töötuid ajutiselt tööd leidis. Hädaabitööde korras tehti mitmesuguseid riiklikke töid. Töötingimused olid neil töödel äärmiselt rasked. Elukallidus kriisi ajal küll mônevôrra langes, kuid palkade langus jôudis sellest varsti ette. Oma ôigusi kaitsesid töölised majanduslikku iseloomu streigivôitlusega neil aastail. Eesti kodanlus vôttis suuna fašismile. Siin oli tegemist kahe suunaga: majanduslikult Inglise kapitaliga seotud vanad kodanlikud parteid ja Saksa finantskapitaliga tihedalt seotud „Eesti Vabadussôjalaste Liidu" tegelased, keda rahvas „vapsideks" ehk „kaikameesteks". võitlust fašismi vastu Eestis raskendas töölisklassi ühisrinde puudumine. Peamiseks takistuseks töörahva hulkade koondamisel ühiseks fašismivastaseks rindeks

oli sotside liidrite lôhestustegevus. Eestimaa Kommunistlik Partei elas aga tol ajal üle organisatsioonilist kriisi. 24. jaanuaril 1934 kehtestati uus, fašistlik põhiseadus ning 12. märtsil 1934 viisid Päts ja Laidoner endale ustavatele sõjaväeosadele toetudes läbi riigipöörde. Algas kõigi elualade fašiseerimine. Järsult kõvendati survet töölisorganisatsioonidele. Karmid abinõud võeti tarvitusele streikijate vastu. Tööpuudus „likvideeriti" üsna lihtsalt: töötute registreerimine tööbörsidel faktiliselt lõpetati. Oma toetajatele jagati samal ajal lahkelt soodustusi. Kriisiaastail oli töötute võitlusega tihedalt seotud ka revolutsiooniliste ametiühingute tegevus. Töötud pidasid 1931. aasta veebruari algul Tallinnas I ülemaalise kongressi, kus eŋamusės olid revolutsioonilised töölised. Nad nõudsid laialdast abi töötutele, kuulutasid 25. veebruari ülemaaliseks töötute päevaks ja valisid töötute toimkonna. Kodanlus repressseeris tööutid nende võitluse pärast. 1932/33. aasta talvel võttis töötute võitlus veel suurema hoo ja omandas poliitilise iseloomu. Töötud pidasid mitmesuguseid koosolekuid, kongresse, näljamarsse, streike. Palgavõitlust pidasid Tallinna töölised. Töörahva majandusliku olukorra parandamise kõrval teda ka kasvatati, tõsteti tema klassiteadlikkust, milleks ametiühingud korraldasid kõnekoosolekuid, puhkeõhtuid, demonstratsioone ja

miitinguid. 1932. aasta kevadel V riigikogusse valitud 5 töölissaadikut paljastasid parlamendi kõnetoolist kapitalistlikku korda, kasvatasid töötajaid poliitiliselt. Väljaspool parlamenti esinesid nad sageli tööliskoosolekutel, selgitades revolutsioonilise klassivõitluse paratamatust. Laialdast poliitilist kasvatustööd tegid Tallinna proletariaadi keskel mitmesugused tööliste kultuuriühingud propageerides marksistlikku ideoloogiat ja tutvustades NSV Liidu saavutusi. 1929. aasta algkuudel hakkas Tallinnas tegutsema „Tööliste Klubi", millise juures tegutsesid mitmesugused ringid. 1931. aasta algul asutati „Tööliste Kultuur-Hariduslik Ühing", millise juures tegutsesid mitmesugused ringid. 1933. aasta kevadel see suleti.

b) Tallinna töölisklassi arvuline suurus
1. märtsil 1934
ja dünaamika
28. detsembrist 1922 kuni 1. märtsini 1934.

1934, aasta rahvaloenduse andmete alusel oli Tallinnas iseseisvaid töölisi kõigis tootmisharudes ja kõigis ettevõtetes, vaatamata nende suurusele , kokku 42884 [119], koos perekonnaliikmetega, keda oli 28884 [120], 71768 [121]. Iseseisvaid töölisi seega 59,7 % [122] kogu tööliskonnast. Võrreldes 1922. aastaga oli iseseisvate tööliste arv kasvanud 15 % võrra ja kogu tööliskond 7 % võrra. Eesti linnades oli iseseisvaid töölisi 89460, nende perekonnaliikmeid 66671, kokku 156131 [123]. Siin oli iseseisvaid töölisi üle 57,2 %, seega 2,4 % rohkem kui 1922. aastal. Tallinna töölised moodustasid Eesti

---

119. On antud veel arv 42872 - H. Reiman, Tallinna ühiskondlik pale, „Konjunktuur" 25. I 1935, nr. 2, lk. 172.

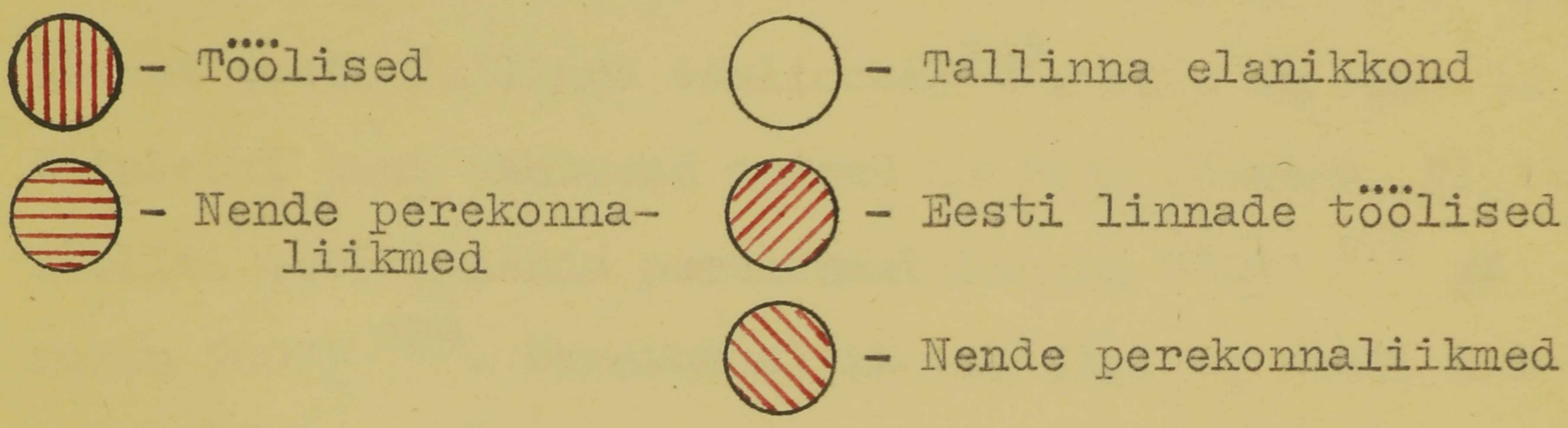
120. Rahvastiku koostis ja korteriolud. 1. III 1934 rahvaloenduse andmed. II rahvaloendus Eestis, vihk III, Tallinn 1935, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 35.

121. Rahvastiku koostis ja korteriolud, vihk II, Tallinn 1935, lk. 1. On antud veel arv 71727 - H. Reiman, Tallinna ühiskondlik pale, lk. 172, tabel 5.

122. On antud veel % 54,6 - H. Reiman, Tallinna ühiskondlik pale, lk. 172, tabel 5, kuid arvutuslikult peaks selle autori antud arvude juures % olema 59,8.

123. Rahvastiku koostis..., vihk III, lk. 35.

linnade töölistest seega 47,9 %, kogu tööliskond aga 46 %. Võrreldes 1922. aastaga oli vähenemine tööliste osas 2,1 % ja kogu tööliskonna osas 3,4 %. Elanikke

Joon. 23.

Tallinna tööliste osa Tallinna elanikkonnast ja Eesti linnade tööliskonnast seisuga 1. märts 1934. a.

oli Tallinnas 137792.[124] Tallinna töölised moodustasid kogu Tallinna elanikkonnast järelikult 31,1 %, koos perekonnaliikmetega 52,1 %[125]. Võrreldes 1922. aastaga oli

---

124. Rahvastiku koostis..., vihk II, lk. 1.

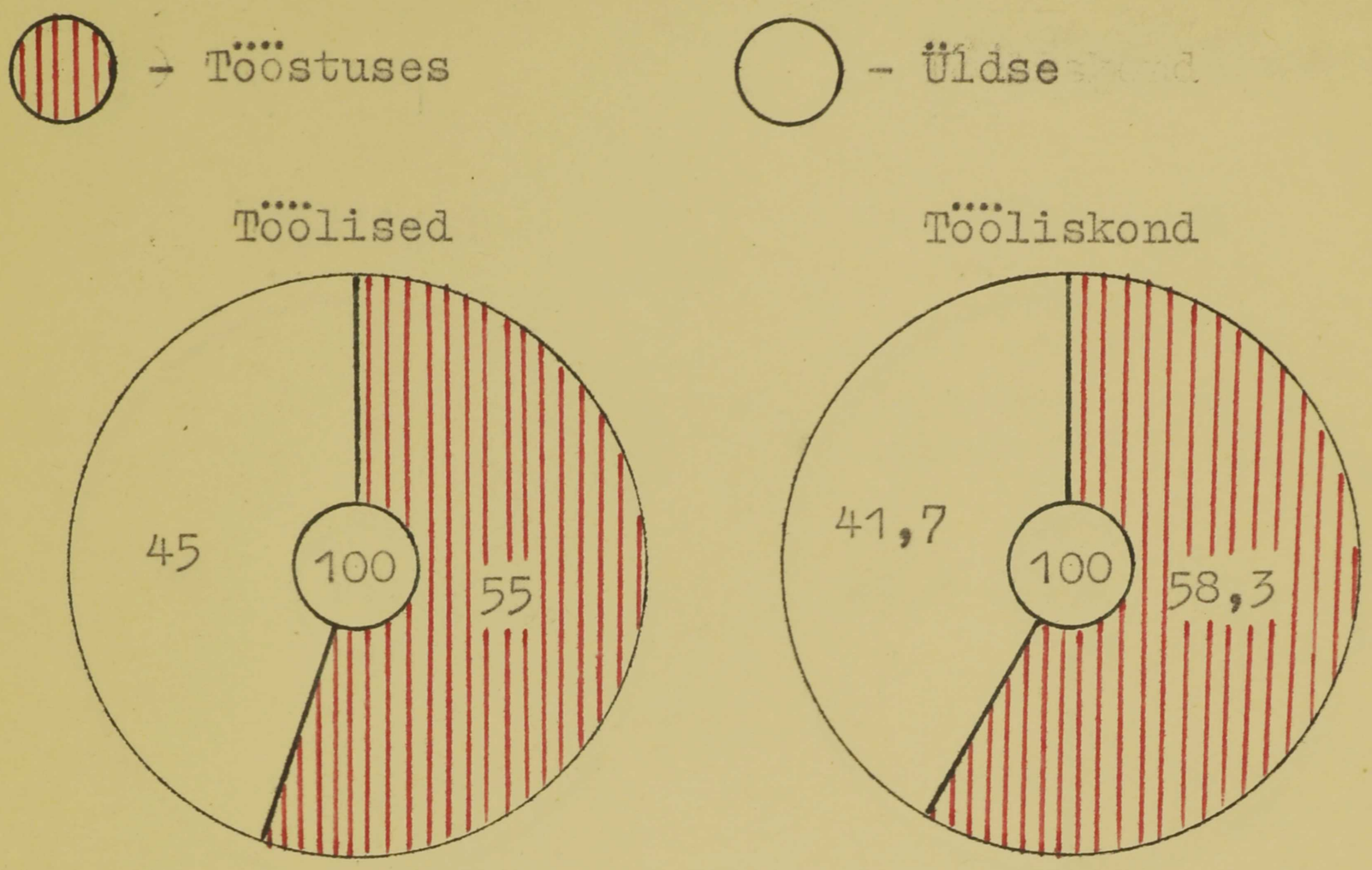
125. On antud veel: 52 % – H. Reiman, Tallinna ühiskondlik pale, lk. 172; 53,1 % – Id., Ühiskondlikud kihid, „Eesti Statistika" 1936, nr. 175 (6), lk. 296; Id., Rahvastiku tööharud ja ühiskondlik kihitus Eestis, „Eesti Statistika" 1935, nr. 163 (6), lk. 294, tabel 10. – sellise arvu saab arvutamisel aasta keskmise elanike arvuga.

tööliste osa kogu Tallinna elanikkonnas suurenenud 0,6 % võrra, kogu tööliskonna osa aga vähenenud 2.8 % võrra. Kui 1932. aastal peeti Nõmme töötute küsimust sisuliselt väga suurel määral Tallinna küsimuseks[126] ja Nõmmet peeti Tallinna eeslinnaks[127], siis on vajalik siinkohal tuua vastavad andmed ka koos Nõmmega. Niisiis töölisi 46058, nende perekonnaliikmeid 32019 [128] ja kokku 78077 [129]. Perekonnaliikmeid 41,1 %. Eesti linnade töölistest on % 51,5 ja kogu tööliskonnast 50. Elanikke on kokku 152897 [130]. Tööliste osa elanikkonnast ligi 30,1 % ja kogu tööliskonna osa üle 51 %. Tööliste osatähtsus Eesti linnade osas tõuseb seega 47,9 %-lt 51,1 %-le, kogu tööliskonna osa aga 46 %-lt 50 %-le. Nõmme tööliste lugemine Tallinna tööliste hulka on ilmselt täiesti põhjendatud, kuna Nõmmel tööstusettevõtetes töötas vähe töölisi ja enamus neist töötas Tallinnas. Sama kehtib ka kõigi teiste tööliste kohta.

Tööstustöölisi oli Tallinnas 23602 ehk 56,4 % ja nende perekonnaliikmeid 18280 ehk 43,6 %. 1922. aastaga võrreldes oli perekonnaliikmete osa suhteliselt vähenenud 4,5 % võrra. üldse oli tööstustööliskond suurenenud 9404 töölise ehk 28,9 % võrra. Nõmmet juurde arvestades on töölisi 55,7 % ehk 25057, nende perekonnaliikmeid

---

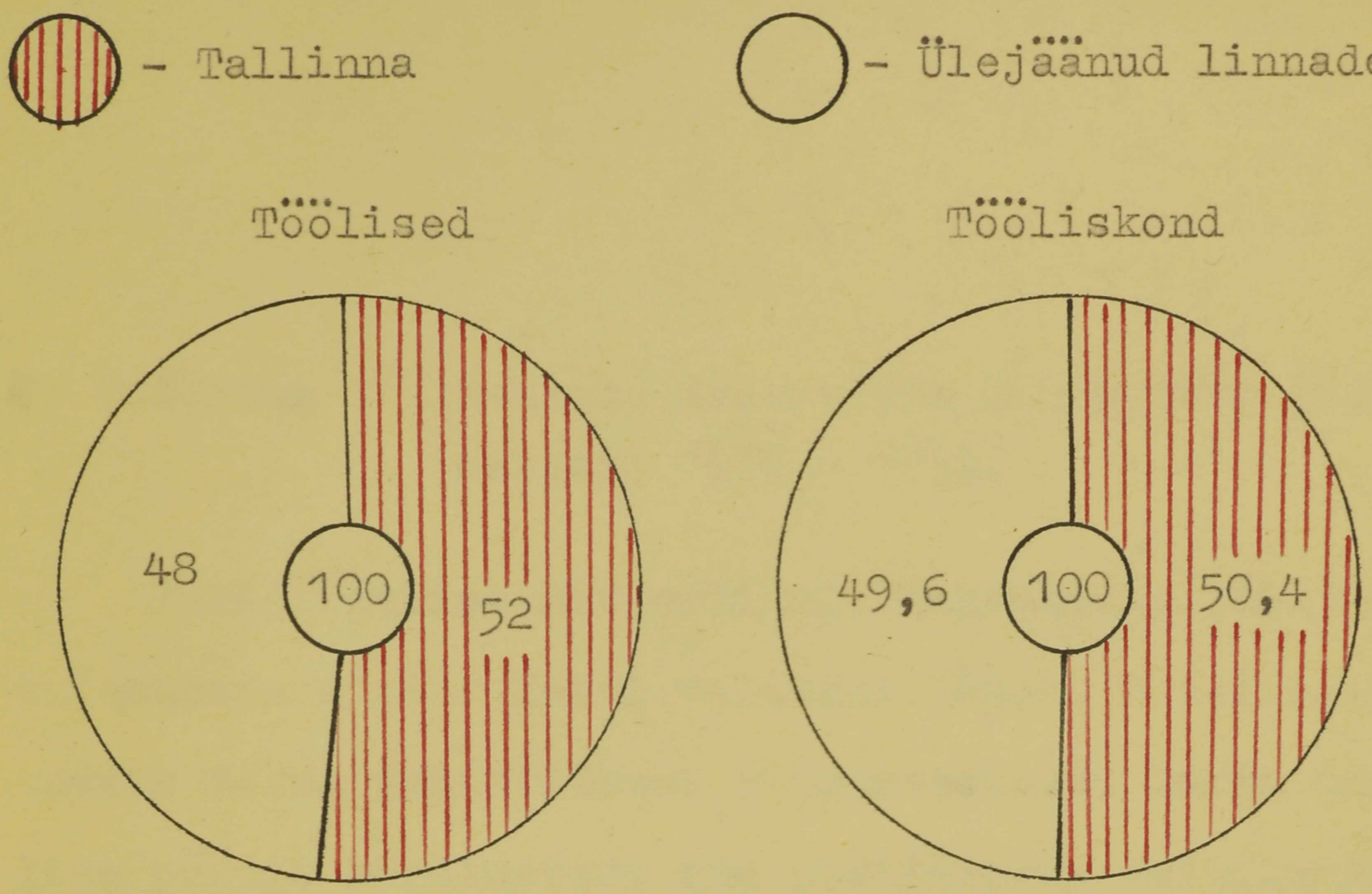
126. R. Sõrmus, Töötaolu linnades 1931/32 a., „Eesti Statistika" 1932, nr. 129 (8), lk. 401.
127. Vt. supra, lk. 14 - 15.
128. Rahvastiku koostis..., vihk III, lk. 35.
129. Rahvastiku koostis..., vihk II, lk. 1,
130. Ib., lk. 1.

Joon. 24.

Tööstustööliste osa tööliskassist Tallinnas 1. märtsil 1934. (%-des)

44,3 % ehk 20083. Perekonnaliikmete suhteline vähenemine on siis 3,8 %. Tööliskond tervikuna suurenes 12662 ehk 39 % võrra. Kogu Tallinna iseseisvatest tööstustöölistest oli tööstuses 55 % ehk 9,9 % rohkem kui 1922. aastal, perekonnaliikmetest 63,3 % ehk 10,8 % rohkem. Üldse oli Tallinna tööliskassist tööstuses 58,3 % ehk 10 % rohkem kui 1922. aastal. Tallinna iseseisvad tööstustöölised moodustasid Eesti linnade iseseisvatest tööstustöölistest 52 % ehk 2,6 % vähem kui 1922. aastal ja kogu tööliskond 50,4 % ehk 4,7 % vähem. Eesti linnades oli iseseisvaid tööstustöölisi 45440 ja kogu tööliskond 83135. Kui tööstuses suurenes tööliste osatähtsus

Joon. 25.

Tallinna tööstustööliste osa
Eesti linnade tööstustöölistest
1. märtsil 1934.
(%-des)

kogu Tallinna tööliskonna suhtes, siis samal ajal teiste linnade tööstuse suhtes Tallinna tööstuse osatähtsus langes, nagu näitab käesolev analüüs.

4. Tallinna tööliskiass fašistliku diktatuuri päevil aastail 1934 - 1939.

Järkjärgulise hitlerlikule Saksamaale lähenemise tulemusena muutus Eesti valitsus lõpuks täielikult sõltuvaks Saksa fašístlikest võimumeestest. Saksa imperialism püüdis kindlustada oma positsioone Baltikumis nii majanduslikul kui ka poliitilisel alal, kuna Baltikum pidi etendama eelposti osa NSV Liidu vastases agressioonis. Tunduvalt kasvas saksa kaupade import Eestisse, samuti eesti kaupade eksport Saksamaale. Ühtlasi tugevnes Saksamaa diplomaatiline surve Eestile ning muutusid aktiivsemaks Eesti sisepoliitilisse ellu vahelesegamise püüded. Ühine keel leiti kõigepealt Nõukogude-vastases tegevuses. 1935. aastast alates intensiivistus järsult Saksamaa majanduslik ekspansioon Eestis, seda soodustas 18. juunil 1935 Inglismaa ja Saksamaa vahel sõlmitud mereväekokkulepe, mis sisuliselt avaski vaba tee saksa fašístide majanduslikuks ja poliitiliseks ekspansiooniks ka Balti riikides. Selle tulemusena vähenes valmistoodangu osa poolfabrikaatide kasuks Eesti eksportdis. Samal ajal tuli suurendada valmiskaupade importi. See tähendas Eesti tööstuse veelgi kiiremat muutumist

poolkoloniaalset tüüpi tööstuseks. Üha enam kasvas kokku monopolidega kodanlik riigiaparaat. Mônevôrra tôusis sel ajajärgul suur- ja kesktööstuse osatähtsus. See tähendas tööstusproletariaadi ridade môningat tugevnemist, millel oli teatud tähtsus sotsialistliku revolutsiooni eelduste kujunemisel. Pôllumajanduses toimus neil aastail intensiivne diferentseerumine, tugevnesid kulaklluse positsioonid. 1939. aastal toimus pôllumajanduses järsk tagasilangus seoses ikaldusega ja Euroopa sôja algusega. Kodanliku valitsuse sisepoliitika pôhijooneks neil aastail oli maa poliitilise ja ühiskondliku elu järkjärguline fašiseerimine. 1934. aasta sügisel kutsuti veel korraks kokku riigikogu ja saadeti siis Pätsi dekreediga laiali ning Päts tegutses fašistliku diktaatori vôimutäiusega. 1935. aasta märtsis saadeti kôik parteid ja poliitilisi sihte taotlevad organisatsioonid lôplikult laiali. Nende asemele loodi uus partei – „Isamaaliit", mis pidi igati toetama vôimulolevat fašistlikku klikki. vapsidest asus osa koostööle Pätsiga, teine osa aga kavatses relvastatud mässu abil Pätsi valitsuse kukutada. See avantüür aga kukkus läbi. Fašistlikku režiimi süvendati pidevalt. Piirati veelgi töölisorganisatsioonide tegevust ja viidi peaaegu nullini kodanike poliitilised ôigused. Töötülide seadustega 1935. ja 1937. aastal keelati streigid tegelikult ära. 1938. aastal kitsendati veelgi ametiühingute tegevusvôimalusi

ja anti need täiesti politsei ja siseministri võimu alla. Samal ajal kehtestati trükiseadus, koosolekute seadus ning nende liitude seadus, mis olid samuti suunatud demokraatia säilmete likvideerimisele. Nende seaduste aktiivse ellurakendamise tulemusena suleti rohkearvuliselt töölisorganisatsioone, arreteeriti süstemaatiliselt revolutsioonilisi tegelasi või ka lihtsalt demokraatlike vaadetega isikuid ning saadeti suurematest keskustest välja. Alates 1934. aastast loodi Itaalia fašístlike korporatsioonide eeskujul hulgaliselt kodasid kutsealade esindajatele eesmärgiga allutada kõik elanikkonna kihid valitseva kildkonna kontrollile. Kriisijärgsel perioodil tõusis teatud määral tööstustoodang ja vähenes töötute arv, kuid samal ajal tõusid tarbeainete hinnad ja korteriüür ja seda pidevalt. Suurtööstuse töölised saavutasid visa streigivõitluse tulemusena sageli mõningase palgatõusu, kesk- ja väiketööstuse tööliste reaalpalk aga langes tunduvalt. Tööpuudus säilis, küigi väiksemas ulatuses. Töötute hirmutamiseks loodi töötute sundlaagreid „tööpõlgurite töölaagri" nimetuse all. Kõik eeltoodu suurendas rahvahulkade rahuolematust fašistliku diktatuuriga. Suurt mõju avaldasid Eesti töörahvale sotsialismi ülesehitamise edusammud Nõukogude Liidus. Need kasvatasid Eesti töörahvas veendumudt, et ainult fašistliku režiimi kukutamine ja nõukogude korra taaskehtestamine avab Eestile tee õnnelikku tulevikku.

b) Tallinna tööliskiassi arvuline suurus 31. mail 1937 ja dünaamika kuni 1939. aastani.

1) Tööstustööliste arvuline suurus 31. mail 1937.

Tööliskiassi arvulise analüüsi aluseks on 31. mail 1937 läbiviidud majandusloenduse andmed, millistega saab kindlaks teha iseseisvad töölised, kuid mitte nende perekonnaliikmete arvu. Seda võiks küll analoogia alusel 1934. aastaga teha, kuid antud juhul ei võimalda seda ajapuudus, mille tõttu tööliskiassi arvu analüüsist on väljajäetud looduslik liikumine kogu ulatuses ning on vähele jäetud ka stabilisatsiooniaastad ja 1939/40. aasta, viimase kohta ei jõudnud autor materjali hankida veel, kuna seda läbitöötatud materjalides, mida oli umbes 750 ühikut, ei leidunud.

Tööstustöölisi oli Tallinnas kõigis tööstusharudes 31. mail 1937. aastal koos käsitöölistega 27115 ehk 3513 töölist rohkem kui 1934. aastal, see on ligi 15 % rohkem. Ilma käsitöölisteta oli tööstustöölisi koos ehitustöölistega 20267. Eesti linnades oli tööstustöölisi 32898. Tallinna tööstustöölised moodusta-

Tööstusettevõtete arv 31. mail 1937:

Tabel 16.[131]

Ettevõtted	Eestis arv	Eesti linnades arv	Tallinnas arv	Tallinnas %	% Eesti linnade ettevõtetest	% Eesti ettevõtetest
Suur-	299	220	135	21,4	61,4	45,2
Kesk-	728	516	273	43,2	52,9	37,5
Väike-	2661	611	224	35,4	36,7	8,4
Kokku	3688	1347	632	100,0	48,4	17,1

Tööstustööliste arv 31. mail 1937:

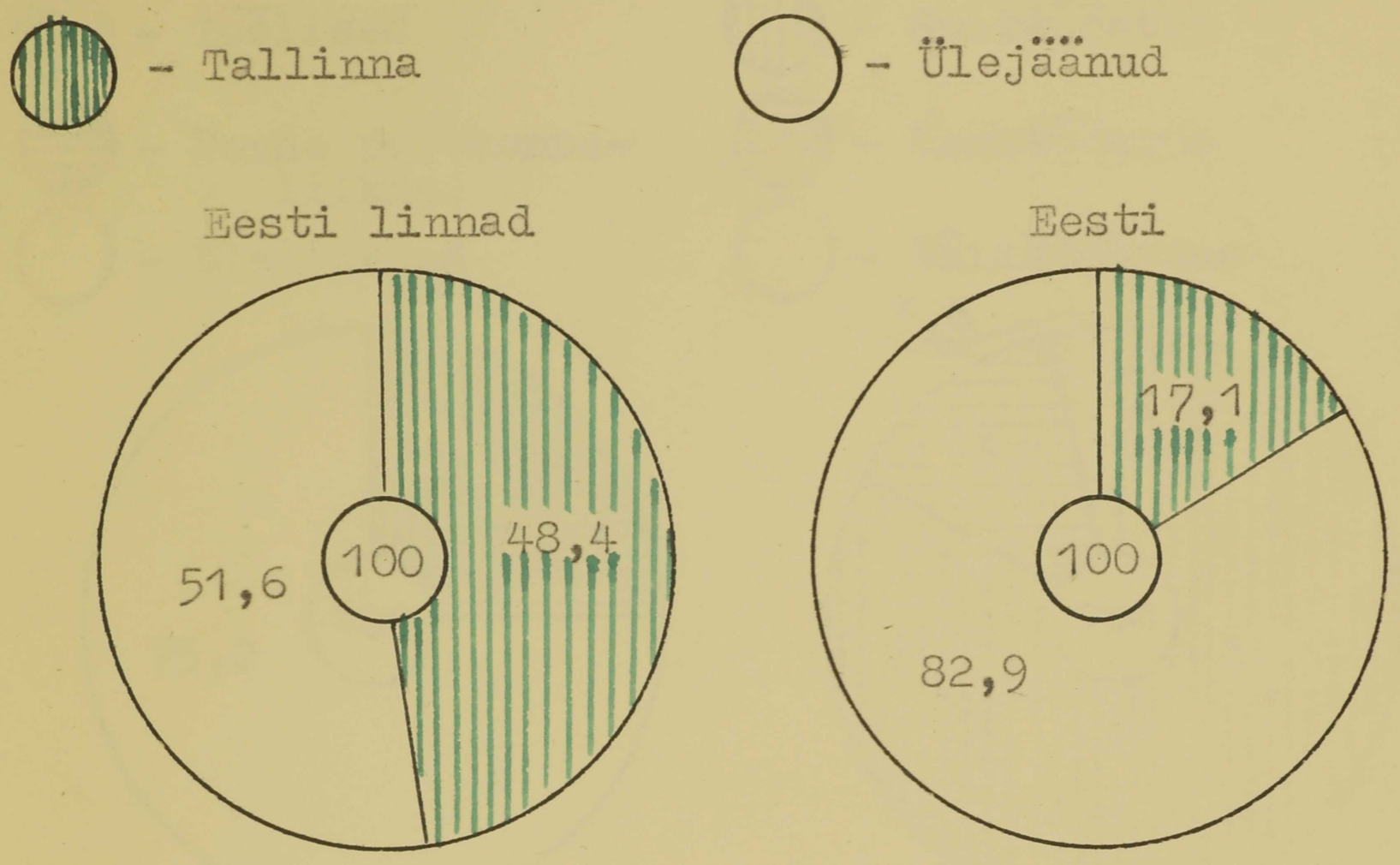
Tabel 17.

Ettevõtted	Eestis arv	Eesti linnades arv	Tallinnas arv	Tallinnas %	% Eesti linnade ettevõtetest	% Eesti ettevõtetest
Suur-	35495	26033	16893	83,4	64,9	47,6
Kesk-	6330	4949	2636	13	53,3	41,6
Väike-	5356	1922	738	3,6	38,4	13,8
Kokku	47181	32898	20267	100,0	61,7	43

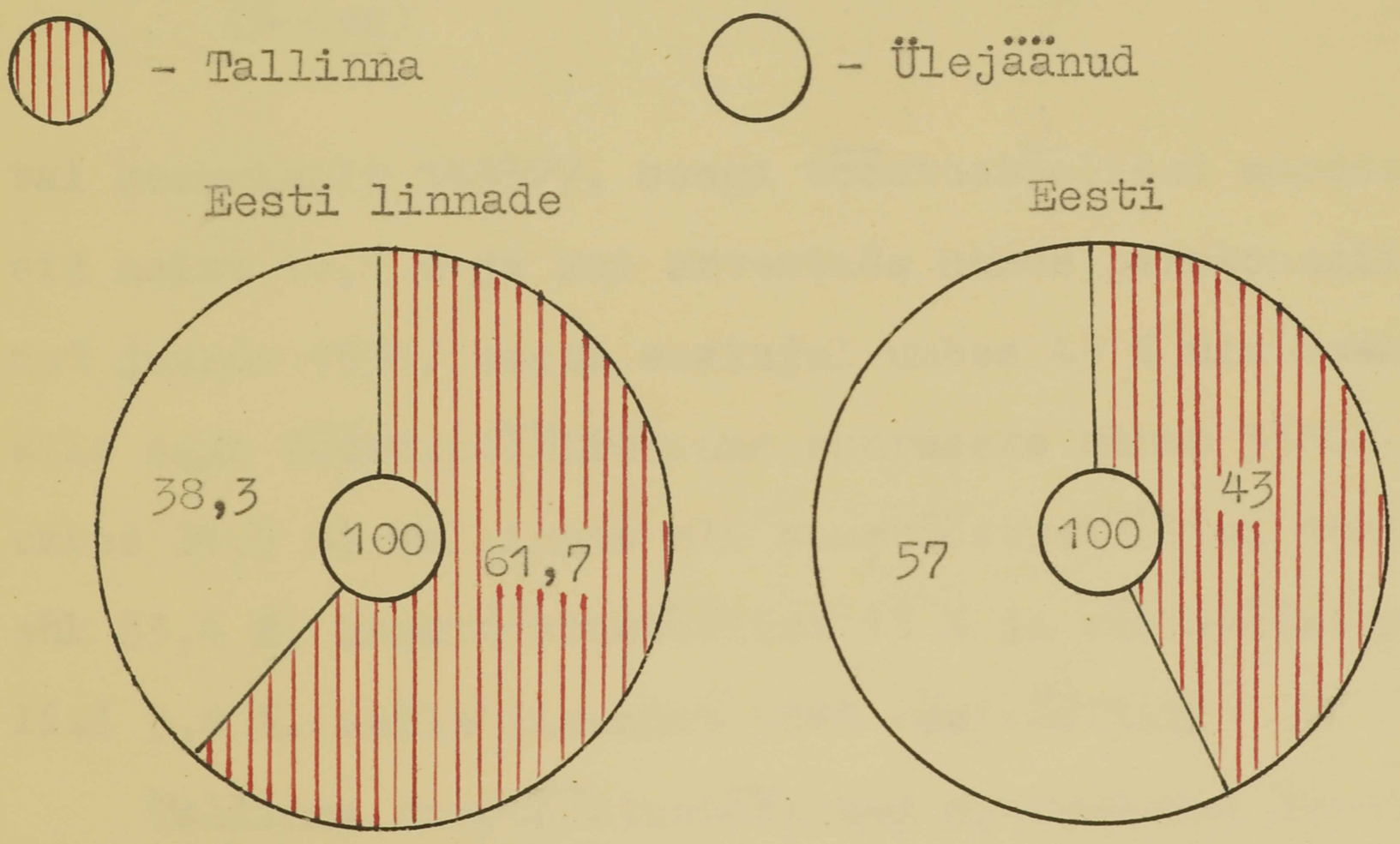
sid neist 61,7 % ehk 9,3 % rohkem kui 1934. aastal. Samal ajal tööstusettevõtteid oli Eesti linnades 1347, Tallinnas 632 ehk 48,4 %. Eestis oli tööstustöölisi 47181 ja -ettevõtteid 3688, Tallinna tööstustöölised moodustasid neist 43 % ja ettevõtted 17,1 %. 1937. aas-

---

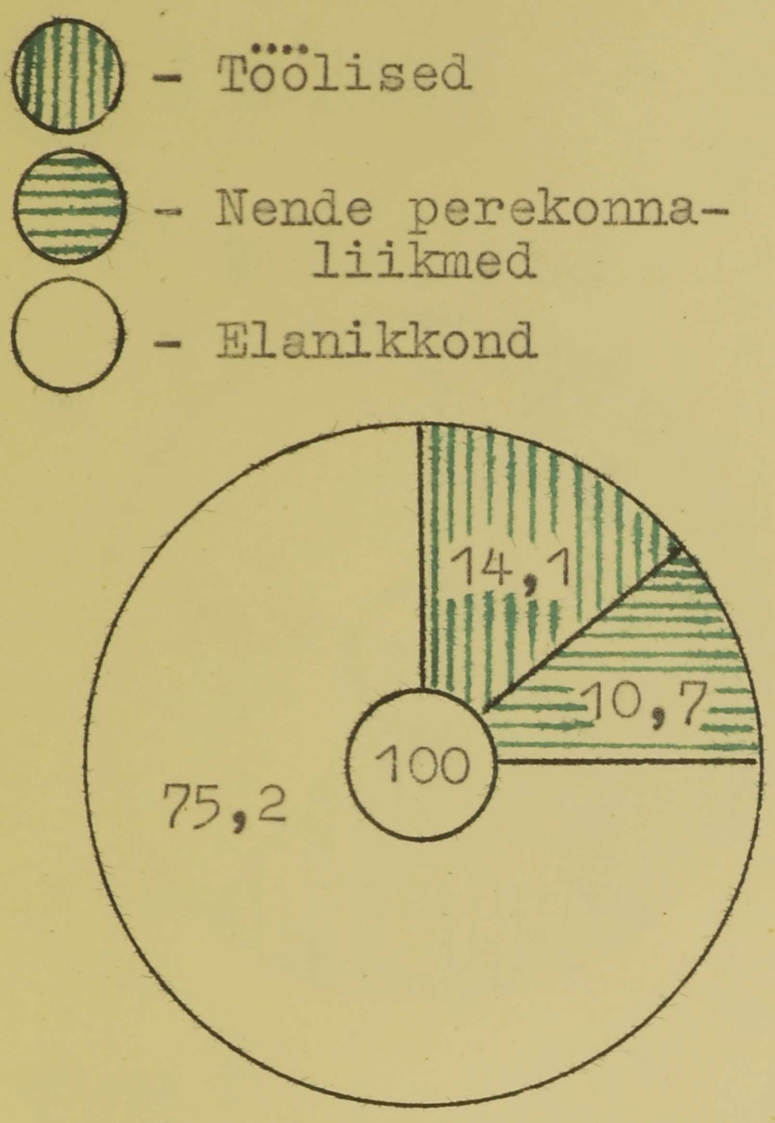
131. Tabelite 16 ja 17 andmed on võetud: Tööstus. 1937. a. majandusloenduse andmed, I Majandusloendus Eestis, vihk I, Tallinn 1939, Riigi Statistika Keskkbüroo, lk. 10, tabel 2; A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 59, 62.

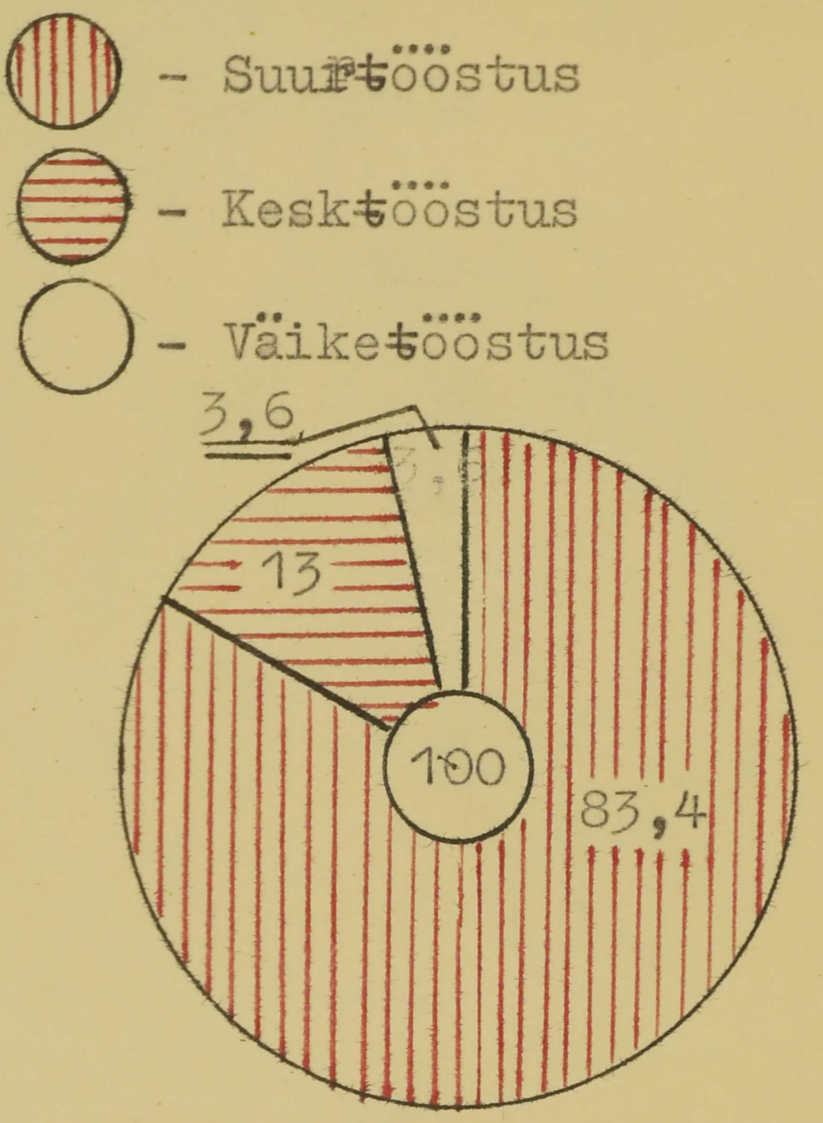
Joon . 26.
Tallinna tööstusettevõtete osa Eesti linnade ja Eesti tööstusettevõtetest 31. mail 1937.
(%-des)

Joon. 27.
Tallinna tööstustööliste osa Eesti linnade ja Eesti tööstustöölistest 31. mail 1937.
(%-des)

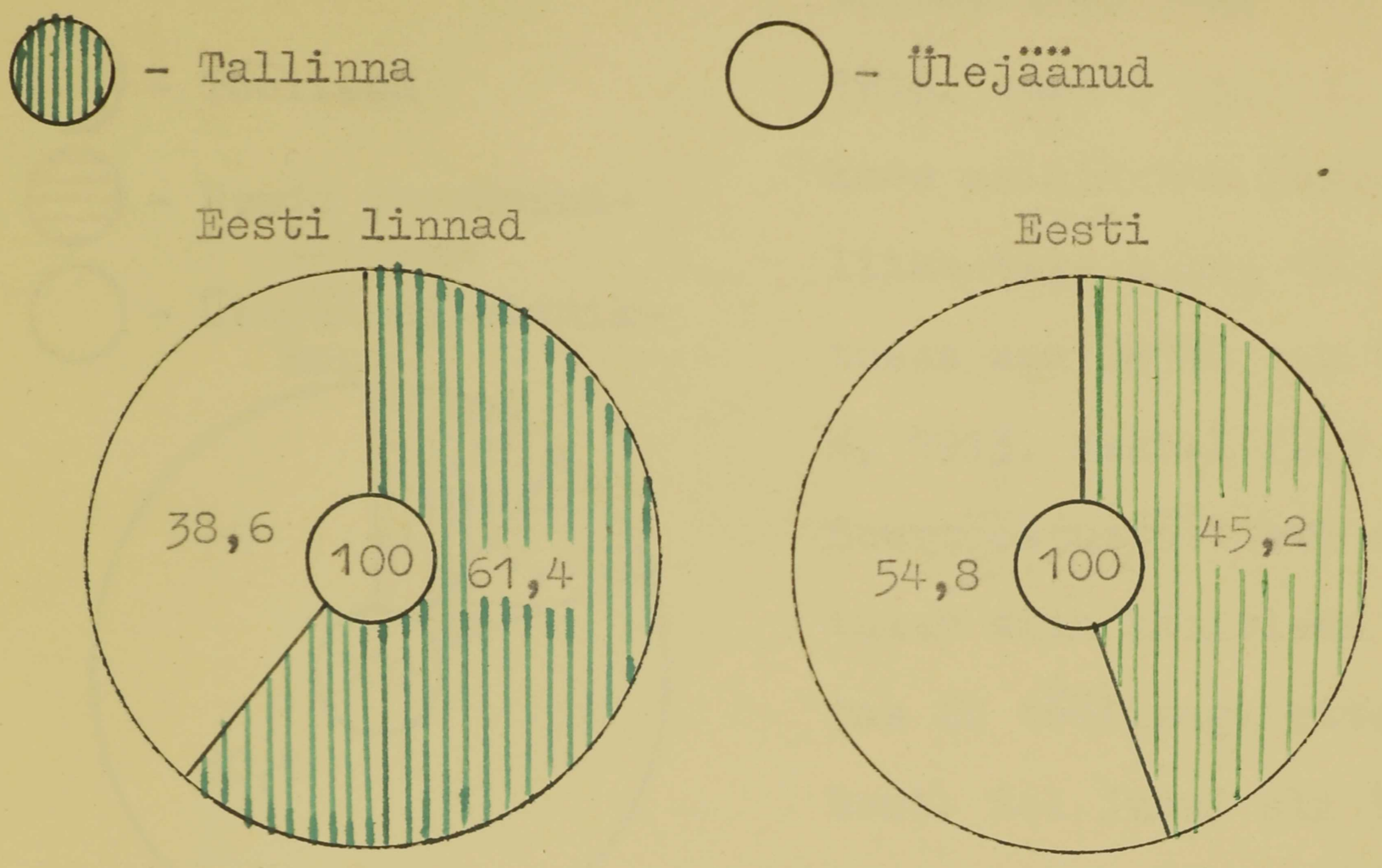
Joon. 28.
Tallinna tööstustöölis-konna osa Tallinna ela-nikkonnast.
(%-des)

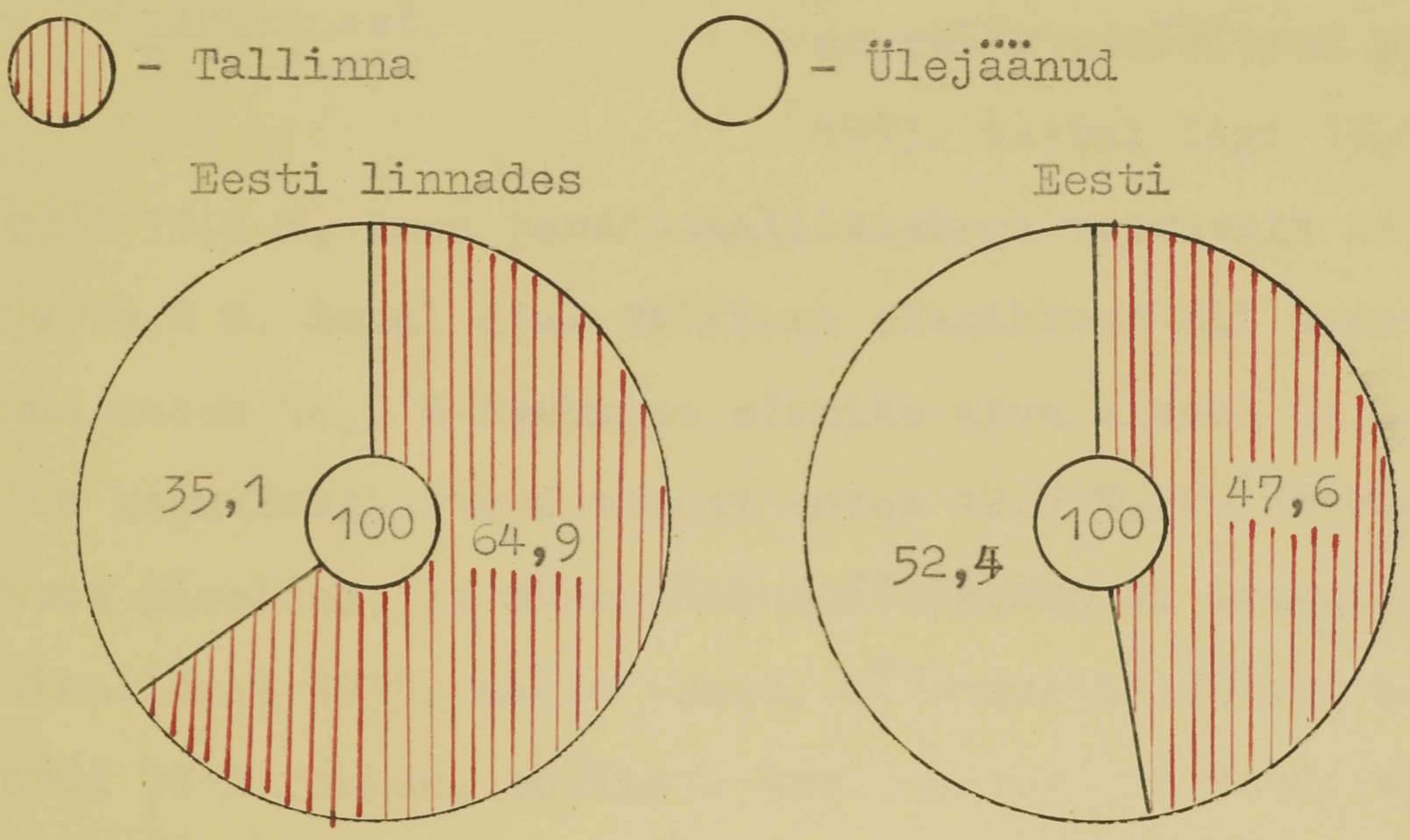
Joon. 29.
Tallinna tööstustööliste jagunemine.
(%-des)

tal keskmiselt 143577, seega tööstustöölised moodusta-sid neist 14,1 % ja kui arvestada nende perekonnaliik-med juurde 1934. aasta eeskujul umbes 43 % ulatuses, siis saab tööstustööliskonna suuruseks umbes 35600 ehk umbes 24,8 %. Tallinnas oli suurtööstustöölisi 16893 ehk 83,4 %, keskmine tööstustöölisi 13 % ja väike-tööstustöö-lisi 3,6 %, neile lisandus 6848 käsitööline.

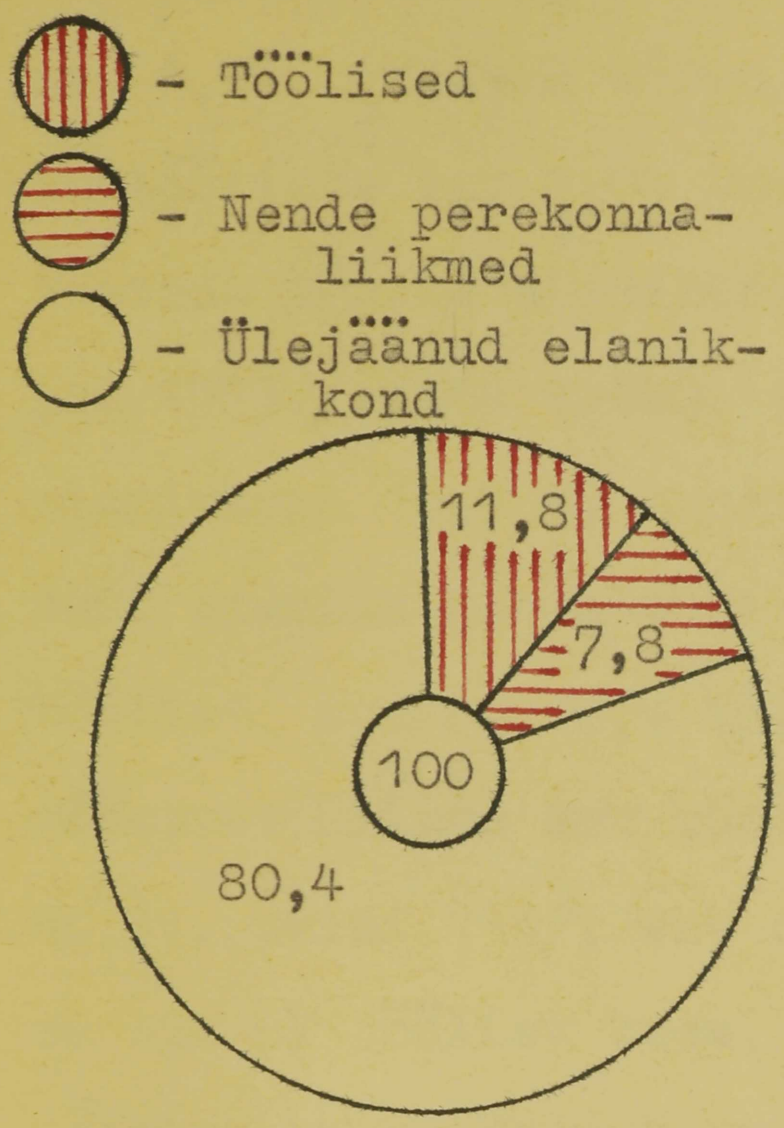
Tallinna suurtööstustöölised moodustasid Eesti lin-nade 26033 suurtööstustöölisest 64,9 % ja Eesti suur-tööstustöölistest 47,6 %, ettevõtted vastavalt 61,4 % ja 45,2 %. Tallinna elanikkonnast moodustasid suurtöös-

Joon. 30.
Tallinna suurtööstusettevõtete osa Eesti linnade ja ja Eesti suurtööstusettevõtetest.
(%-des)

Joon. 31.
Tallinna suurtööstustööliste osa Eesti linnade ja Eesti suurtööstustöölistest.
(%-des)

Joon. 32.
Tallinna suurtööstustööliste osa Tallinna elanikkonnast.
(%-des)

tustöölised ligi 11,8 %, 1913. aastal 13,2 %, koos koos arvatavate perekonnaliikmetega umbes 40 % ulatuses aga 28180 ehk 19,6 %, 1913. aastal 22,1 %. Suurtööstustööliste arvu tuleb siin käsitleda alates 20 töölisega ettevõtetest. Sel juhul oli Tallinnas suurtööstustöölisi võrreldes 1913. aastaga 4,5 % rohkem. Tallinna elanikkonnast moodustasid suurtööstustöölised siis 1913. aastal ligi 13,1 %, nüüd 11,8 %, koos perekonnaliikmetega vastavalt 21,8 % ja 19,6 %. Samal ajal Tallinna elanikkond oli suurenenud umbes 16,3 % keskmise elanike arvu alusel ja moodustas kogu Eesti rahvastikust umbes 12,7 %. Neist võrdlustest järeldub, et suurtööstustööliskond ei saavutanud sisuliselt 1913. aasta taset. Tööstusettevõtteid oli nüüd 90 % rohkem, tööliste arv 1 ettevõtte kohta aga 45 % võrra väiksem. Sisuliselt suurtööstus pihustus väiksemateks ettevõteteks kui 1913. aastal, aga seda ainult suuruse osas. Peale selle toimusid suured struktuurili-

sed muutused. 1937. aastaks tôusis elanike arv Tallinnas 1,24 kordseks vôrreldes 1913. aastaga ja suurtööstustööliste arv 1,04 kordseks. Suurtööstustööliste osatähtsus tôusis elanikkonnas 11,8 5-le, kuid ei saavutanud 1913. aasta taset. 1926. aastaga vôrreldes kasvas elanikkond 13,7 %, suurtööstustööliste arv 117,8 %. 1000 elaniku kohta tuli 31. mail 1937 117,6 suurtööstustöölist, see on 12,4 vôrra vähem kui 1913. aastal. Suurtööstustööliste arv suurenes 1926. aasta jaanuarist kuni 31. maini 1937, see on 11,33 aasta jooksul 12323 vôrra ehk 67 töölist kuus, seega 1000 töölise kohta 5,45 töölist kuus. Kogu Eesti suurtööstustöölistest oli 31. mail 1937 Tallinnas 47,6 %, seega ligi pooled. Tallinnas aktiviseerus selle tulemusena jällegi töölisliikumine, seda muidugi Eestimaa Kommunistliku Partei ja teiste töölisorganisatsioonide aktiivsel juhtimisel, mis lôpptulemusena viis 1940. aasta juunis alanud sotsialistlikule revolutsioonile. Seekord katkes revolutsioon Eestis fašistliku Saksa okupatsiooni tôttu veidi enam kui 3 aastaks, kuid nüüd vaid ajutiselt, kuigi raskete tagajärgedega Eesti majandusele ja rahvale.

Kokkuvôte.

Tallinna tööliskassi arvu analüüsides ilmnevad tôusu- ja languse perioodid, millised on seotud ja põhjustatud maailmá mastaabis toimuvatest sündmustest, kuid neil on kahtlematult kohalike tingimuste iseärasustest tingitud omapära. Esimene ja suurim tôus toimus I maailmasôja tingimustes, järgmine tôus Oktoobrirevolutsiooni järgsetel kuudel ja kolmas II maailmasôja eelsetel aastatel. Kolmas tôus saavutas ainult esimese tôusu lähtealuse, kuid kontsentratsioonilt jäi sellest tasemest kaugele maha. Käsitletaval ajajärgul esines 5 tôusuperioodi: 1913 - Veebrusrirevolutsioonini, Oktoobrirevolutsioonist - II 1918, XI 1918 - VII 1923, I 1925 - 1929, 1934 - 1939, ning 4 langusperioodi: Veebruarirevolutsioonist - Oktoobrirevolutsioonini, II - XI 1918, VII 1923 - I 1925, 1930 - 1934. Langusperioodid alates 1918 aastast on seotud tööliskassi deklasseerumisega ja tööliste lahkumisega Eestist ning nad on tingitud ja seotud ülemaailmsete majanduskriisidega. Kui esimesel langusperioodil tööstuse kontsentratsioon ja struktuur ei muutunud, siis järgmised olid seotud tööstuse

kontsentratsiooni ja struktuuri muutustega. Kodanlikus Eestis suurenes tööliskonnas iseseisvate tööliste osatähtsus perekonnaliikmete arvel tõenäoliselt majandusliku olukorra sunnil, mistõttu pidi rohkem perekonnaliikmeid perekonnale elatusvahendeid hankima, kuid teisest küljest võis see tingida väiksema abiellumuse ja perekonna loomisest loobumise, kuna Eesti oli oma elatustasemelt üks Euroopa viimaseid. Suurtööstus, eriti rasketööstus laostus, hääbus ja pihustus, lõpuks hakkas uuesti kontsentreeruma monopoliseerumise tulemusena. Suurtööstusega analoogilise tee käis läbi ka töölisklass, tema revolutsiooniline liikumine ja võitlus: revolutsiooniline tõus, mille tulemuseks olid Veebruari ja Oktoobri võidud, järgnes tugev mõõn ja deklasseerumine reaktsiooni ja kodusõja tingimustes, siis uus tõus, mis lõppes ebaõnnestunud Detsembriülestõusuga, uus mõõnaperiood, ja siis suurtööstuse teatud tõusu tingimustes uus tõus, mis lõppes võiduka võimu võtmisega kodanluselt ja seda ka nüüd rahulikul teel, ilma verevalamiseta. Ainus kord, mil verd valati, oli 1924. aasta. Iga revolutsioonilise tõusu põhjuseks olid majanduslikult rasked elutingimused ja poliitiline surve kogu töötava rahva suhtes. Vaatamata mõõnaperioodidele ja muutustele Tallinna tööstuses oli Tallinna tööstusproletariaat alati revolutsioonilise võitluse avangardis ja Tallinnas toimunud sündmused olid määravad kogu Eesti ulatuses.

II. TALLINNA TÖÖLISKLASSI PROFESSIONAALNE KOOSSEIS AASTAIL 1913 - 1940.

1. Tallinna tööliste professionaalne koosseis aastail 1913 - 1917.

a) Suurtööstustööliste professionaalne struktuur.

Enne Esimest maailmasôda oli Eesti üheks niisuguseks rajooniks Venemaal, kus oli küllaltki arenenud, kapitalistlikult korraldatud pôllumajandus ja suurtööstus. Soodsat môju Eesti majanduslikule arenemisele avaldas asjaolu, et Eesti oli ammust ajast olnud Venemaaga ühtses rahvamajanduslikus süsteemis. Eesti ala kapitalistliku suurtööstuse ja pôllumajanduse arengu peastiimuliks oli Venemaa siseturu nôuete rahuldamine. Eesti tööstus paistis silma tootmise eriti kôrge kontsentreerumise poolest. Juhtiv koht Eesti tööstuses oli tootmisvahendite tootmisel: suurlaevaehitus ja -vaguniehitus, elektrimasinaehitus, pôllutöömasinate tootmine ja nii edasi. Suurtööstus arenes käsikäes välismaise monopolistliku finantskapitali positsioonide tugevnemisega Eestis. Kasvas sôjatööstus. Militariseeriti rah-

vamajandus. Esimese maailmasõja eel selle ettevalmistamise palavikus Tallinna ehitatud laevaehitustehased hakkasid tööle alles 1917. aastaks. Maailmasõja algu- seks toimus reas tööstusharudes laostumine. Sadamatehastes remonditi laevu ja täideti sõjatellimusi mereväele. Sõja ajal laiendati ja täiendati sõjatellimus- tega seotud metallitehaseid ja nende sisseseadeid, kasvas neljani ujuvdokkide arv, asutati uus sõjasadam, niinimetatud miinisadam Paljassaare varju ning ehitati sinna ka remonditöökojad Uue Sadamatehase (töölis- te hulgas tuntud „Uue Portu") nime all. „Volta" tootis elektrimootoreid allveelpaatidele. Teistes tehastes valmistati mitmesuguseid masinaid ja seadeldisi sõjaväeasutustele, valati suurtükimürske, lasti välja sõjaväekaarikuid, mürsukaste ja muud sõjalist toodangut. Tekstiilitööstuse tootmistegevuses oli suuri raskusi tooraine eriti puuvilla vähesus saamisvõimaluste kitsenemise tõttu. Paberitööstusele anti suuri riiklikke ja sõjalisi tellimusi; toorainet ja kütust saadi kohapealt. Saeveskid, tellisetehased, klaasivabrikud, kiviraiumis- ja puutöökojad vähendasid tunduvalt tegevust või lõpetasid tegevuse täielikult. R. Mayeri keemiatehases tootmine isegi vähenes vaatamata tähtsatele sõjalistele tellimustele halva varustamise tõttu tooraine ja küttega, samuti tööprotsessis kulunud seadmete tõttu. A. M. Lutheri vineerivabrik oli sunnitud vähendama toot-

mist ekspordi katkemise, siseturul tellimuste vähenemise, korratult funktsioneeriva transpordi, mõningate materjalide mitteõigeaegse saamise ja töötajõu puudumise tõttu. Tunduvalt vähendasid või katkestasid tootmise sõjatellimuste puudumisel paljud väikeettevõtted. Sõjatingimustes, kus Eestit ähvardas okupeerimine Saksa vägede poolt, evakueeriti mitmed suurtehased ja Tallinna elanike arv langes 159193-lt 1. jaanuaril 1917 111291-le 1. jaanuaril 1918. A/s. „Volta" elektrimootorite tehasest evakueeriti Jekateriinburgi 95 % materjale ja pooltooteid ning umbes 90 % seadmeid, samuti jõujaam. A/s. Boecker ja Ko laevaehitustehasest, nüüd Põhja-Läänе Laevaehitustehasest evakueeriti Novorossiiski umbes 80 % materjale ning 85 % tööpinke ja seadmeid, tööriistade ladu aga täies ulatuses. A/s. „Franz Krulli" masinaehitustehasest evakueeriti valmistoodang 100 %-liselt, materjale 70 % ja seadmeist umbes 5 %, ülejäänud seadmeist demonteeriti umbes 50 %. A/s. Vene-Balti laevaehitustehasest evakueeriti Taganrogi 68,8 % tööpinkidest. A/s. „Noblessneri", nüüd Peetri laevaehitustehasest evakueeriti Petrogradi valmistooted, toormaterjalid ja osa masinaid. Tehase korpused ülejäänud seadmetega renditi Sadamatehastele. A/s. „Dvigateli" masinaehitustehasest evakueeriti Rjazani kubermangu peaaegu täielikult mootoriosakond. A/s. R. Mayeri keemiatehasest evakueeritud seadmetest loodi osakond Trjoh-

gornaja Manufaktuuri juurde. A/s. A. M. Lutheri vineeri- ja mööblivabrikust evakueeritud seadmetest loodi osakond Soomes Lohja linnas. Evakueerimisel töötas Vene-Baltis ligi 2000, Bekkeris 1300, „Dvigatelis" 500, Nobless-neris 400 ja „Voltas" ligi 400 töölist, kokku 4600.[132]

Sõja ajal muutus tööstusproletariaadi koosseis. seda põhjustasid muutused tööstuse struktuuris: tõusis metallitööstuse osatähtsus tööstustööliste hulgas 56,2 %-lt 1913. aastal 69,6 %-le 1917. aastal[133], absoluutarvudes aga 9164-lt 19914-le ehk ligi 2,1 korda. 3. kohalt 2. kohale tõusis tekstiilitööstus: 1913. aastal 2045 töölist, 1917. aastal 3065 ehk tõus ligi 1,5 korda, osatähtsus aga langes sealjuures 12,5 %-lt 10,7 %-le. 2. kohalt 4. kohale langes puidutööstus: 1913. aastal 2434 töölist, 1917. aastal 1680 ehk langus 31 % võrra, osatähtsus langes 14,9 %-lt koguni 5,8 %-le. Tselluloosi- ja paberitööstuse osatähtsus aga tõusis 5. kohalt 3. kohale ehk 4,5 %-lt 6,1 %-le. Tööliste arv

---

132. E. Brandt, Eesti majanduse olukord kodanliku diktatuuri perioodil, Tallinn 1955, lk. 8, 9; H. Saarniit, op. cit., lk. 9, 11; A. Takkin, Eesti Esimese maailmasõja aastail, lk. 25; O. Karma, op. cit., lk. 357 - 359; Tekstiiltööstuse seisukord Eestis, lk. 7; R. Renter, op. cit., lk. 120 - 121; Tallinna Linna Statistiline Aastaraamat, 1940, lk. 11, tabel 11; A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 13; A. Takkin, Eesti majandus sõja-aastail, lk. 533 - 535.

133. Analüüsimisel on 1917. aastat käsitatud 1918. aasta alguse seisu alusel, kuna teisi, õigemaid andmeid autoril ei õnnestunud leida diplomitöö ettevalmistamise käigus.

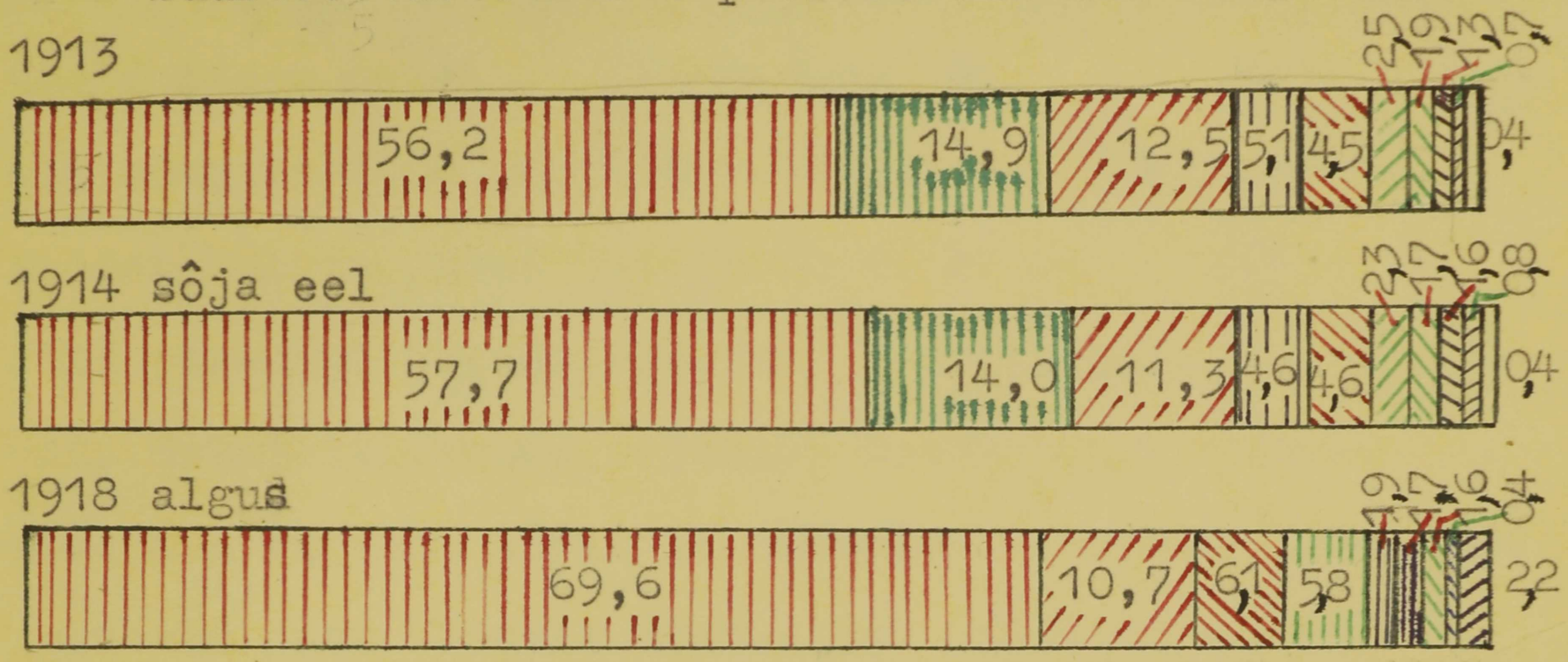
Tallinna suurtööstustööliste professionaalne struktuur aastail 1913 - 1917:

Tabel 18.[134]

Tööstusharud	1913			1914 sõja eel			1918 algus		Muutumine ± 1913 - 1918		
	Tööliste		Ette-	Tööliste		Ette-	Tööliste		Tööliste		
	arv	%	võtteid	arv	%	võtteid	arv	%	arv	vahe %	%[135]
Turba-	217	1,3	8	298	1,6	8	120	0,4	-97	-0,9	-44,7
Miner.-Ehit.	217	1,3	8	298	1,6	8	120	0,4	-97	-0,9	-44,7
Metalli-	9164	56,2	23	10736	57,7	23	19914	69,6	+10750	+13,4	+117,5
Keemia-	312	1,9	1	323	1,7	1	450	1,6	+138	-0,3	+44,2
Naha-	71	0,4	1	71	0,4	1	...	...	...	...	...
Tekstiili-	2045	12,5	5	2100	11,3	5	3065	10,7	+1020	-1,8	+49,7
Puidu-	2434	14,9	10	2604	14,0	10	1680	5,8	-754	-9,1	-31
Tsell.-paber	732	4,5	3	852	4,6	3	1744	6,1	+1012	+1,6	+138,6
Polügraafia	400	2,5	15	425	2,3	15	...	...	...	...	...
Toiduainete	825	5,1	13	866	4,6	13	556	1,9	-269	-3,2	-32,6
El.-j. ja g.	126	0,7	2	142	0,8	2	...	...	...	...	...
Loomasaad. t.	...	...	...	...	...	...	493	1,7	...	...	...
Muud	...	...	...	...	...	...	624	2,2	...	...	...
Kokku	16326	100,0	81	18600	100,0	82	28648	100,0	...	...	...
1 ettev. kohta	201	x	x	227	x	x	...	x	...	...	...

134. Andmed võetud: R. Pullat, Tööliskassi formeerumine..., lk. 78; Id., Tallin-

Suurtööstustööliste professionaalne struktuur:

Joon. 33.

tõusis absoluutarvudes 732-lt 1744-le ehk ligi 2,4 korda. Suurtööstustööliste üldarv suurenes 16326-lt 28648 - 30000-le ehk 1,7 - 1,8 korda. Kui kogu Venemaal kuulus üle 70 % tööstustöölistest tekstiili-, toiduaine- ja keemiatööstusse,[136] siis Tallinnas kuulus ainuüksi metallitööstusse ligi 70 % suurtööstustöölistest 1918.

---

nast ja Tallinlastest..., lk. 133 - 136; Tööstuse ja vabrikutööliste seisukorrast Eestis, „Sotsiaaldemokraat" 14. VIII 1919, nr. 170, lk. 1. 1914. aasta alguse kohta on mõnevõrra erinevad arvud andnud V. K. Jatsunski, op. cit., lk. 333.

135. Muutumine tööstusharus endas, kui 1913. aasta atse on 100 %.

136. Л.С. Гапоненко , op. cit., стр. 72.

aasta algul. Tallinna vabrikutööliste enamiku moodustasid seega metalli- ja masinatehaste töölised. Sellel oli suur tähtsus kasvavale töölisliikumisele revolutsiooni käigus, sest nimetatud tööstusharu töölised olid paremini organiseeritud, teadlikumad ja aktiivsemad. Metallitööstuse rajamist Eesti territooriumile mõõdunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi algul põhjustasid just Venemaa ulatusliku siseturu sûured nõuded. Samal ajal suurenes kiiresti Venemaa teistest osadest Eestisse toodavate saaduste hulk. Selles väljendus iseloomulikult Tallinna kui kiiresti areneva suurtööstusliku keskuse tihenev seos kogu Venemaa majandusega. Tootmisvahendeid tootva metallitööstuse peakeskuseks oli Eesti tähtsaim tööstuslinn Tallinn, kuhu üldse oli koondunud Eesti tööstuse põhiline osa. Siin olid suured esmaklassilised laevaehitustehased ja masinaehitusettevõtted. Tekstiilitööstus oli samuti väga arenenud. Kuni 1917. aastani domineerisidki Eestis metalli- ja tekstiilitööstus. Arenenud olid ka ehitusmaterjalide tootmine, puidutöötlemis- ja paberitööstus. Metalli- ja masinatööstuse arengu tulemusena töötasid Tallinnas 1917. aastal sellised väljapaistvad ettevõtted nagu laevaehitustehased, „Volta", Krulli tehas, Wiegandi tehas, „Dvigateli" vaguniehituse ja naftamootorite tehas ning raudteetehased. Puidu- ja paberitööstuses Lutheri vineerivabrik ja Tallinna tselluloosivab-

rik. Mitmed tehased spetsialiseerusid. Nii näiteks Krulli tehases toodeti viinavabrikute ja saeveskite sisseseadeid ning külmutusseadmeid, Wiegandi tehases piimatööstuse sisseseadeid ja naftamootoreid, Lutheri vineerivabrikus toolipôhju, pakkekasti plaate ja kontorimööblit. Määrav tähtsus suurtööstuse arengule Eesti alal üldse, eriti aga Tallinnas, oli kolme suure laevaehitus- ja mehhaanikatehase – Vene-Balti laevaehitus-jjammehhaanikatehase, Peetri tehase ja Bôeckeri tehase – rajamisel aastail 1912 - 1914 Tallinna, mille tõttu Tallinn kasvas üheks suuremaks laevaehituskeskuseks Venemaal. Tallinn oli Eesti tähtsama tööstuskeskusena ühtlasi oluliseks mereväebaasiks, mis andis tooni kogu Tallinna tööstusele. Tallinna majanduslik tôus ja tööliste arvu suurenemine olid aga ühekülgsed, kuna sel selle aluseks oli sôjatööstus, peamiselt laevaehitustööstus. Seega süvenes tunduvalt Tallinna tööstuse selgroo – metalli- ja masinaehitustööstuse osatähtsus. Rasketööstusse kuuluvate suurte tehaste ehitamine Tallinna andis môjuva tôuke ka teiste tööstusharude arenemisele Tallinnas esmajoones suurte laevatehaste teenindamise otstarbel. Tallinn oli ka Baltimaade üheks suurimaks sadamaks, mis oli raudteeliinide abil ühendatud Venemaa sisepiirkondadega ning spetsiaalselt kohandatud suurveokäibele. Talvel kui Soome lahe idapoolne osa kinni külmus, toimus transiit Tallinna – Peter-

buri eelposti kaudu. Tallinna tööstusproletariaadi arenemine sõja tingimustes kuni Veebruarirevolutsioonini näitab, et Tallinna tööstus etendas Eesti ja kogu Venemaa sõjatööstuses märkimisväärset osa. Mitmes tehases oli palju sõjaväekohustusest vabastatud töölisi ja isegi sõjaväelasi.[137]

---

137. E. Brandt, op. cit., lk. 10, 11; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 56, 68; A. Veimer, Viis aastat nõukogude võimu Eestis, lk. 141; Id., Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, lk. 10; O. Karma, op. cit., lk. 257; R. Renter, op. cit., lk. 126; Eesti metallitööstuse areng, „Käsitööstuskoja Teataja" 28. XII 1938, nr. 9, lk. 161; H. Saarniit, op. cit., lk. 10; A. M. Pankratova, op. cit., lk. 35, 36; V. K. Jatsunski, op. cit., lk. 333; В. Гусарова, op. cit., стр. 24.

b) Vabrikutööliste vanuseline-sooline struktuur.

Muutusi tööliskonna struktuuris tingis ka meestööliste mobiliseerimine sõjaväkke. Valitsuse eriotsusega lubati nüüd naiste ja laste töö kasutamine kõigis tööstusharudes ja ka öises vahetuses; samuti tehti neile kohustuslikuks ületunnitöö. Samal ajal läksid paljud töölised paremini tasutavale tööle merekindluse ehitamisel või metallitehastesse, kuhu võeti tööjõu suure puuduse tõttu suuremal hulgal ka naisi. Kõige selle tulemusena kasvas naiste ja laste ning alaealiste tööjõu osatähtsus tööliste hulgas. Soolise struktuuri kohta Tallinnas arvulisi andmeid ei õnnestunud leida. Küll aga märgitakse, et naiste osa Tallinna tööstuses jäi siiski teisejärguliseks, kuna neid tol ajal oli raske rakendada metalli- ja masinatehastes, mille arvel tööstus Tallinnas peamiselt arenes.[138] Sõja-aastail rakendati vabrikutööstuses rohkesti noorukeid, nende osatähtsus tõusis 7 %-lt 1914. aastal sõja eel 17 %-le 1916. aastal ehk 10 % võrra. Tunduvalt tõusis ka 41 - 50 aas-

---

138. R. Pullat, Tallinna töölisklassi formeerumine..., lk. 77; A. Koorna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 133; A. Takkin, Eesti majandus sõja-aastail, lk. 545; Id., Eesti Esimese maailmasõja aastail, lk. 28.

Tallinna vabrikutööliste vanuseline struktuur (%-des) 1914.- 1916. aastal:

Tabel 19.[139]

Vanus aastates	1914 (sõja eel)	1915	1916	Muutused ± 1914 - 1916
17 ja nooremad	7	13	17	+10
18 - 25	38	34	20	-18
26 - 40	43	36	36	-7
41 - 50	10	14	21	+11
üle 50	2	3	6	+4
Kokku	100	100	100	x

taste töölis-te osatähtsus: sõja eel oli neid 10 %, 1916. aastal aga 21 % ehk tõus 11 %. Ka üle 50 aasta vanuste töö-liste osatäht-sus tõusis 2 %-lt 6 %-le ehk 4 % võrra. Samal ajal aga 18 - 25 aas-tasvanuste tööliste osatähtsus isegi 18 % võrra ehk 38 %-lt 20 %-le. 26 - 40 aasta vanuste tööliste osa-tähtsus langes 43 %-lt 36 %-le ehk 7 % võrra.

---

139. Andmed võetud: O. Karma, op. cit., lk. 383; R. Pullat, Tallinna töölisklassi formeerumine..., lk. 77; Id., Tallinnast ja tallinlastest.., lk. 69.

c) Tallinna töötatöölistest ja nende tööle rakendamisest 1913 - 1917 1. märtsini.

Ajutiselt koondati tootmist toormaterjalide ja kütuse juurdeveo katkemise, aga samuti ka tööliste sõjaväkke mobiliseerimise tõttu. Mõni tehas ei saanud oma toodangut välisturul enam realiseerida, riiklikud tellimused aga ei kompenseerinud nõudmise vähenemist. Mõned tööstusettevõtted olid sunnitud töö ajutiselt katkestama, teised aga tootmist vähendama. Sõjaliste tellimuste saamisel hakkab tööliste arv aga üsna varsti seoses tootmise laienemisega uuesti suurenema. 1914.

Töötaolu 1913 - 1915 arvuliselt:

Tabel 20.[140]

	1913			1914			1915		
	M	N	=	M	N	=	M	N	=
Vallandatud	...	...	...	...	...	7627	...	...	...
Tööotsijad	...	...	...	...	...	...	1064	1811	2875
Töölevõetud	1232	133	1365	695	208	903	733	1192	1925

aasta teisel poolel lahkus töölisi koondamiste, vallandamiste ja mobilisatsiooni tõttu Tallinna 13 suurtöös-tusettevõttest kokku 7627. Tallinna „töökuulamise kon-

---

140. A. Köörna, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevo-

tori" kaudu võeti tööle 1913. aastal 1232 meest ja 133 naist, 1914. aastal 695 meest ja 208 naist. 1915. aastal pöördus büroo poole 2875 tööotsijat: 1064 meest, kellest enamiku moodustasid sisekubermangudest saabunud või rindelähedasest võöndist evakueeritud, ja 1811 naist, enamikus kohalike armeesse mobiliseeritud töölis-te naised. Tööle võeti 1915. aastal büroo kaudu 733 meest ja 1192 naist. Siit järeldub, et kaugeltki mitte kõik „töökuulajad" ei leidnud rakendamist tööstuses, kus nõudmine oli kvalifitseeritud töölõu järele.

---

lutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, lk. 64, 67, 68, 71, 72, 73; A. Takkin, Eesti majandus sõja-aastail, lk. 531, 532; Id., Eesti Esimese maailmasõja aastail, lk. 18; Id., Tallinna tööstustööliste..., lk. 43; Wabrikud seisma jäänud, „Päevaleht" 7. VIII 1914, nr. 176; Wabrikud seisma jäänud, „Päevaleht" 2. IX 1914, nr. 198; Wabrikutööliste seisukord, „Päevaleht" 3. X 1914, nr. 225.

2. Tallinna tööliskl[illegible]professionaalne koosseis aastail 1920 - 1924.

a) Demograafilised struktuurid seisuga 22. detsember 1922.

Eelkôige on rahvaloenduse ametlikest andmetest väja välja tuua ühiskondliku töö jaotus kui kogu kaubatootmise ja kapitalismi alus.[141] Tallinna tööliskl[illegible]assi majandusega tegelevast osast oli tööstuslik-kaubanduslik-

Professionaalne-majanduslik struktuur Tallinnas:

Tabel 21.[142]

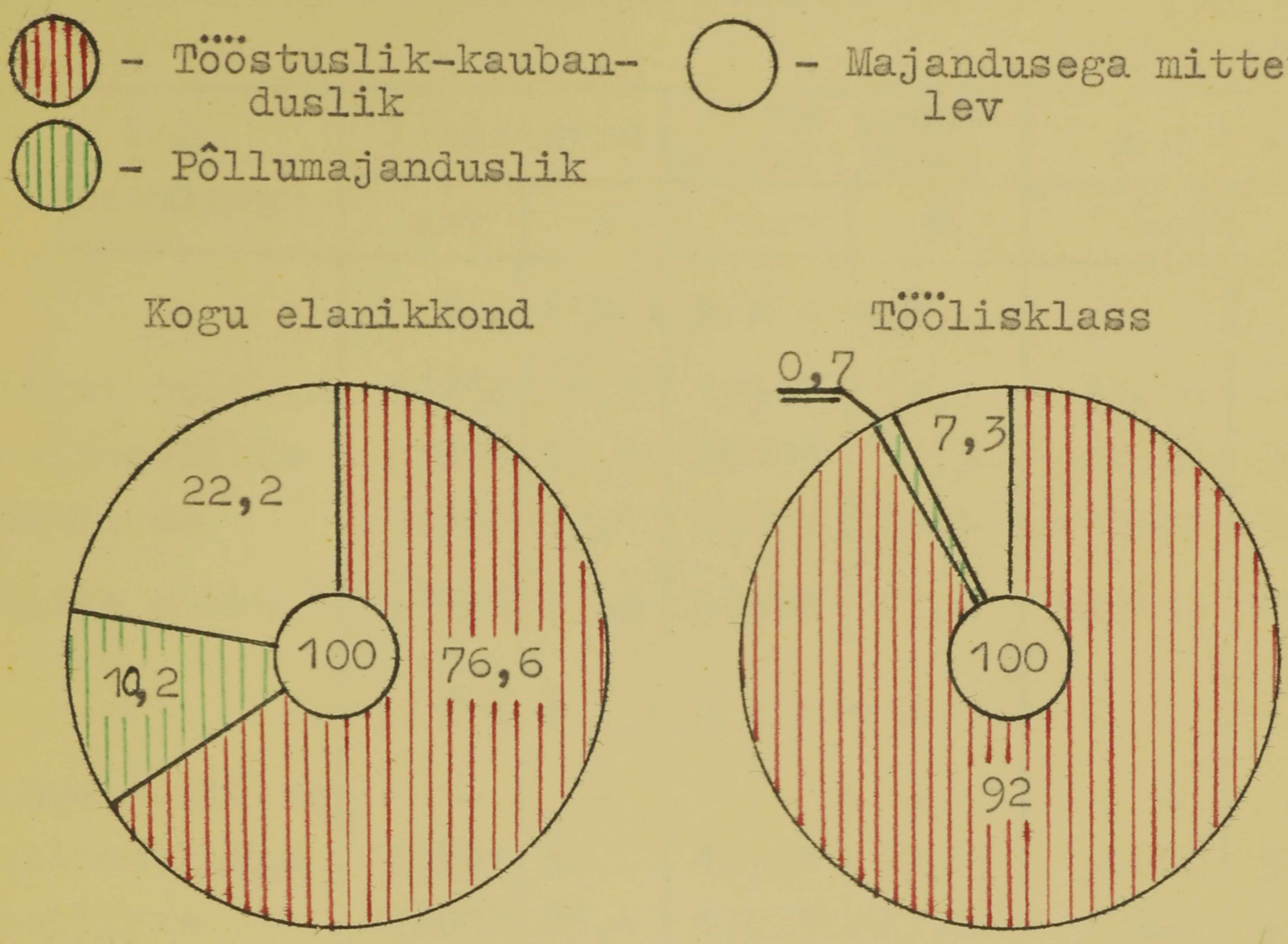
Rahvastik	Elanikkond		Tööliskond	
	arv	%	arv	%
Pôllumajanduslik	1429	1,2	449	0,7
Tööstuslik-kaubanduslik	93884	96,6	61749	92
Majandusega mittetegelev	27106	22,2	4929	7,3
K o k k u	122419	100,0	67127	100,0

ku tööliskonda 92 % ja pôllumajanduslikku 0,7 %. Samal ajal oli Tallinna elanikkonnast tööstuslik-kaubandus-

---

141. Л.В. Стародубский, Статистика буржуазной Латвии на службе реакции, изд. Академии Наук Латвийской ССР, Рига 1953, стр. 89.

142. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 15 - 45, tabel 3.

Joon. 34.

Rahvastiku professionaalne-majanduslik struktuur Tallinnas seisuga 28. detsember 1922 (%-des).

likku rahvastikku 76,6 %, seega ka üle 3/4 rahvast, ja põllumajanduslikku 1,2 %. Tööliskonnast ei tegelenud majandusega ainult 7,3 %, elanikkonnast aga 22,2 %, seega enam kui 1/5 rahvast. Järelikult oli Tallinn ka nüüd jäänud Eesti tähtsaimaks ja suurimaks tööstus-kaubanduskeskuseks vaatamata suurtööstuse hävimise protsessile ja ajalooliselt Venemaaga kujunenud majandussidemete purustamisele.

Tootmise seisukohast oli Tallinnas seisuga 28. detsember 1922 tootlikke töölisi 25,4 % , koos perekonnaliikmetega aga 49 % kogu tööliskonnast, pooltoot-

Tegevuslik struktuur Tallinnas:

Tabel 22.[143]

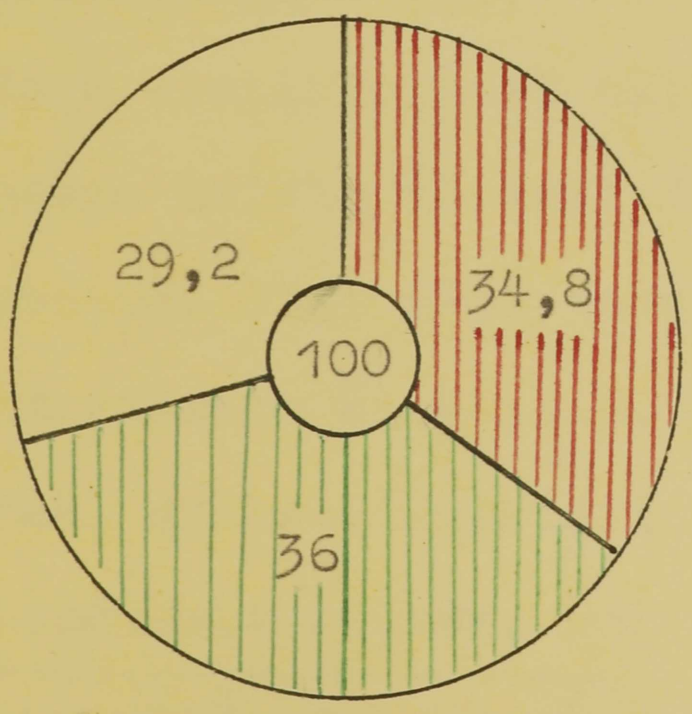
Suhe tootmisega	Iseseisvad		Ülalpeetavad pereliikmed		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
	Elanikkond					
Mittetootlikke	19756	16,1	15918	13,1	35674	29,2
Pooltootlikke	23818	19,5	20283	16,5	44101	36
Tootlikke	21367	17,4	21277	17,4	42644	34,8
Üldse kokku	64941	53,0	57478	47,0	122419	100,0
	Töölisklass					
Mittetootlikke	-	-	-	-	-	-
Pooltootlikke	20231	30,2	13969	20,8	34200	51
Tootlikke	17098	25,4	15829	23,6	32927	49
Üldse kokku	37329	55,6	29798	44,4	67127	100,0

- Tootlikud

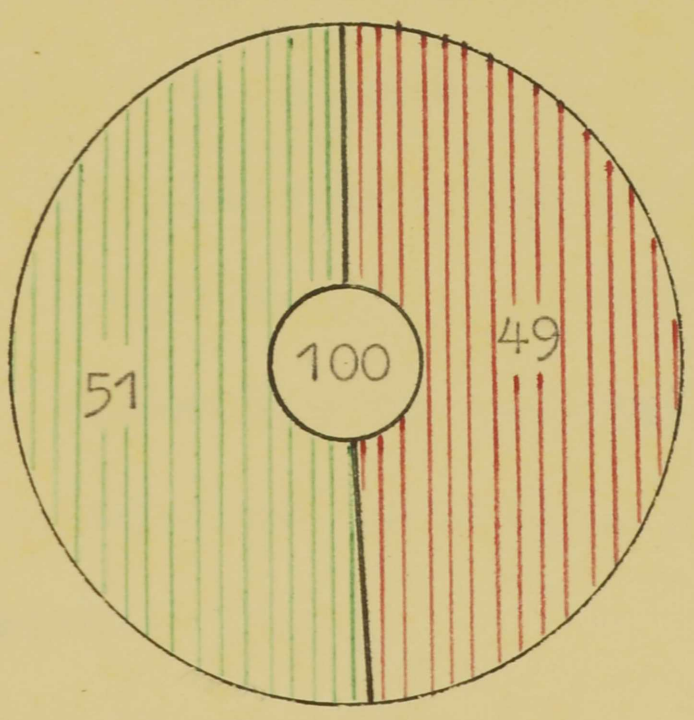
- Mittetootlikud

- Pooltootlikud

Kogu elanikkond

Töölisklass

Joon. 35.

Rahvastiku tegevuslik struktuur Tallinnas seisuga 28. detsember 1922 (%-des).

likke 30,2 %, koos perekonnaliikmetega aga 51 %, seega veidi üle poole tööliskonnast. Üldse oli iseseisvaid, see tähendab töötavaid töölisi (muidugi koos töötutega) 55,6 % ja perekonnaliikmeid 44,4 %. Elanikkonnast üldse oli tootlikke 17,44%, koos perekonnaliikmetega 34,8 %, pooltootlikke 19,5 %, koos perekonnaliikmetega 36 % ning mittetootlikke 16,1 %, see on ligi 1/6 , koos perekonnaliikmetega aga 29,2 % ehk 35674 inimest 122419-st.

Tallinna rahvastiku sooline struktuur:

Tabel 23.[144]

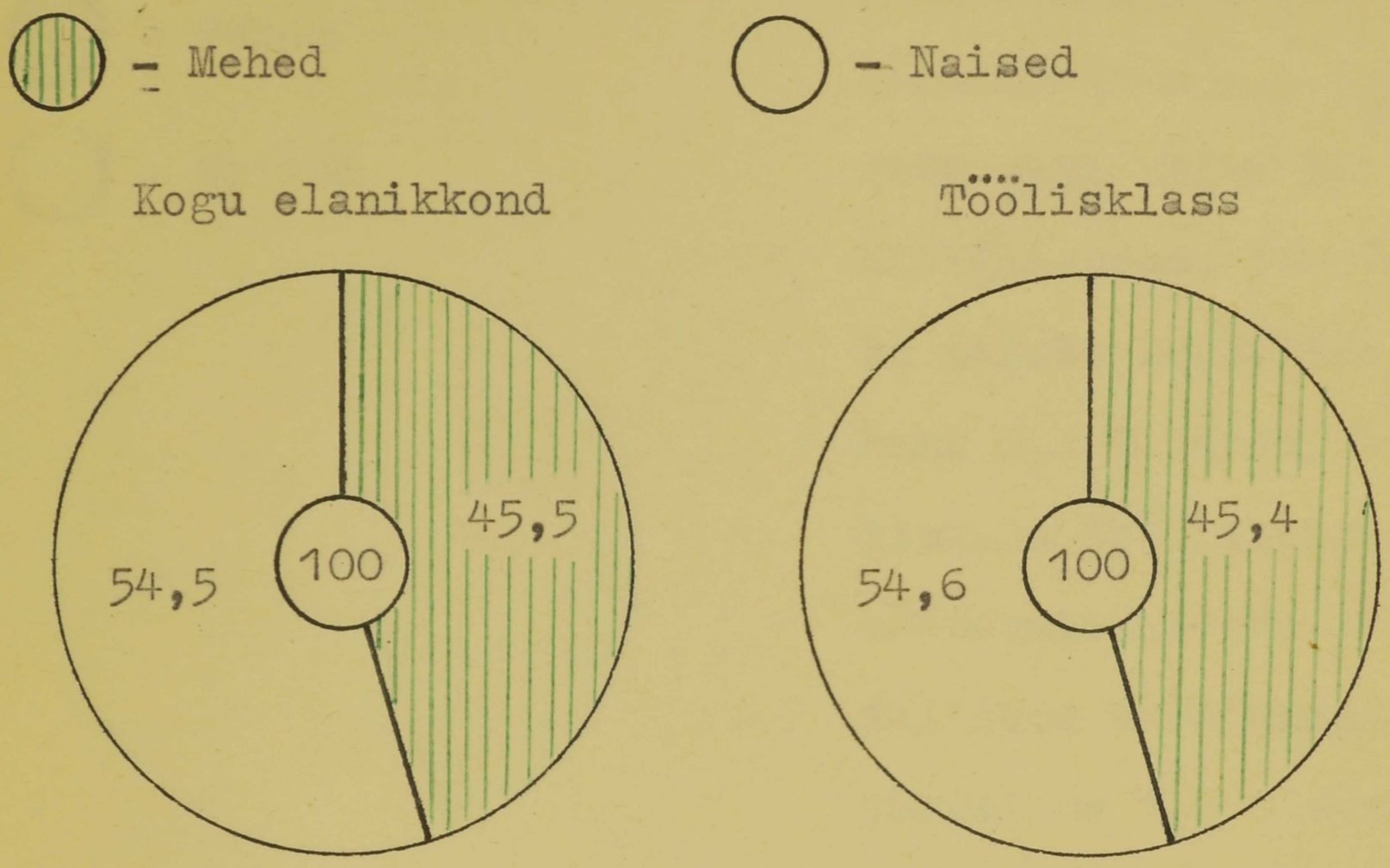
Grupp	Mehed		Naised		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
Tööliskond	30505	24,9	36622	29,9	67127	54,8
		45,4		54,6		100,0
Elanikkond	55680	45,5	66739	54,5	122419	100,0

Sooliselt koosnes töölisklass elanikkonna suhtes 24,9 %-st meestest ja 29,1 %-st naistest, seega kogu elanikkonnast 54,8 %. Naisi oli 5% rohkem kui mehi. Kogu elanikkonnast oli mehi 45,5 % ja naisi 54,5 %, seega naiste ülekaal 9 %. Töölisklass omaette vôetuna koosnes 45,4 %-st meestest ja 54,6 %-st naistest. Siin on naissoo ülekaal 9,2 %. Tööliskonnas on naiste ülekaal suurem, kuna siin meeste surevus on suhteliselt tunduvalt suurem, kui kogu elanikkonnas.

---

143. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 15 - 45, tabel 3.

144. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 15 - 17, tabel 3.

Joon. 36.

Tallinna rahvastiku sooline struktuur seisuga 22. detsember 1922 (%-des).

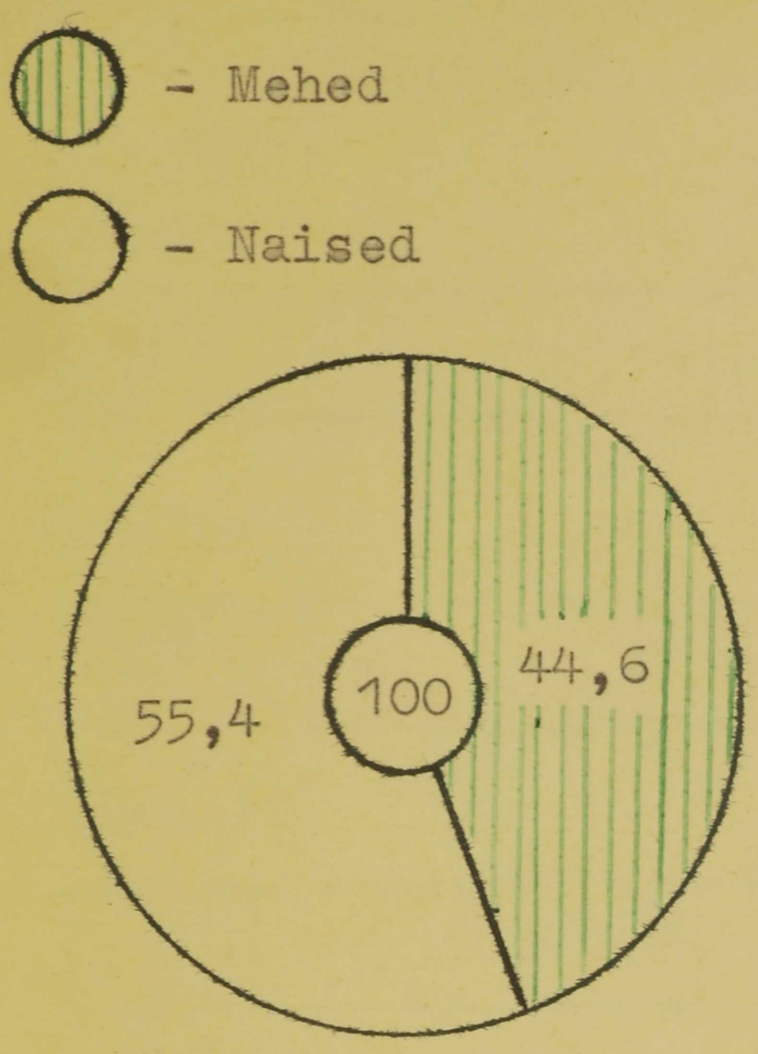
Tallinna ja kôigi Eesti linnade tööliskonna soolistruktuur:

Tabel 24.[145]

Tööliskond	Mehed		Naised		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
Tallinnas	30505	22,4	36622	27,0	67127	49,4
Eesti kôigis linnades	60705	44,6	75287	55,4	135992	100,0

Tallinna tööliskonnas oli kogu Eesti linnade tööliskonna suhtes vôetuna mehi 22,4 % ja naisi 27 %, seega naissoo ülekaal 4,6 %. Eesti linnade tööliskonnast oli mehi 44,6 % ja naisi 55,4 %. Siin on naissoo ülekaal 10,8 %, seega 1,6 % suurem kui Tallinna tööliskon-

145. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 15 - 17, tabel 3.

Joon. 37.
Eesti linnade töölisklassi sooline struktuur seisuga 22. detsember 1922 (%-des).

nas. Järelikult Tallinna tööliskonnas oli perekonnata mehi vähem kui kogu elanikkonnas, seepärast ka naiste suhteline üle-kaal 0,2 %. Kogu Eesti linnade tööliskonnas oli töötavate naiste osa aga Tallinna tööliskonnaga vôrreldes 1,6 % vôrra suurem. Järelikult oli siin tunduvalt rohkem perekonnaga mehi kui Tallinnas. Sellest aga vôib

Tallinna tööliste rakendatus seisuga 22. detsember 1922:

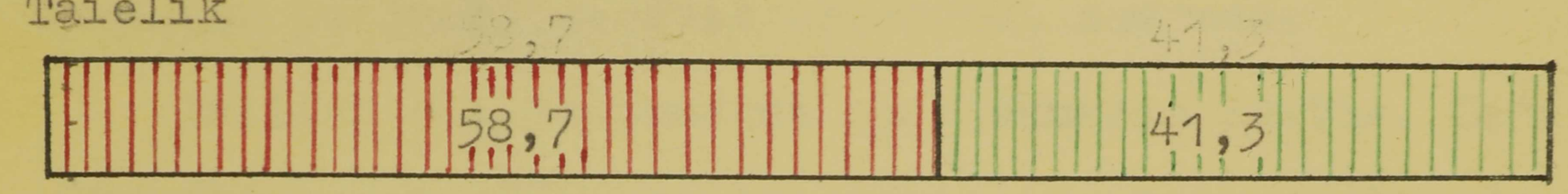
Tabel 25.[146]

Rakendatus	Mehed		Naised		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
Täielik	17811	78	12363	85,4	30174	80,9
		58,7		41,3		100,0
Osaline	3198	14	1067	7,3	4265	11,4
		75		25		1000
Töötaolu	1833	8	1057	7,3	2890	7,7
		63,5		36,5		100,0
Kokku	22842	100,0	14487	100,0	37329	100,0
		61,3		38,7		100,0

146. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 16 - 82, tabel 3.

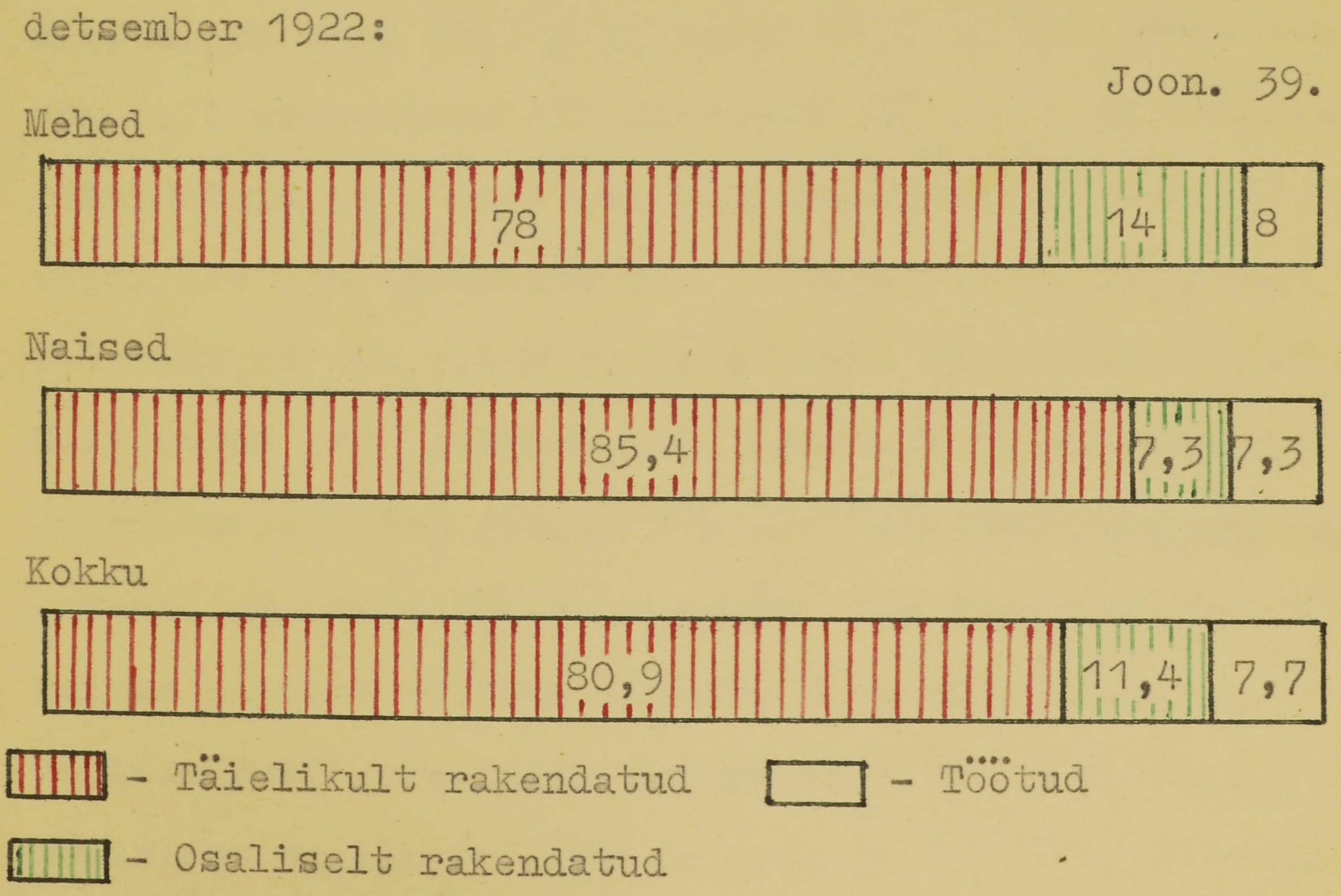
Tallinna tööliste rakendatus seisuga 28. detsember 1922:

Joon. 38.

Tallinna tööliste rakendatus soo järgi seisuga 28. detsember 1922:

Joon. 39.

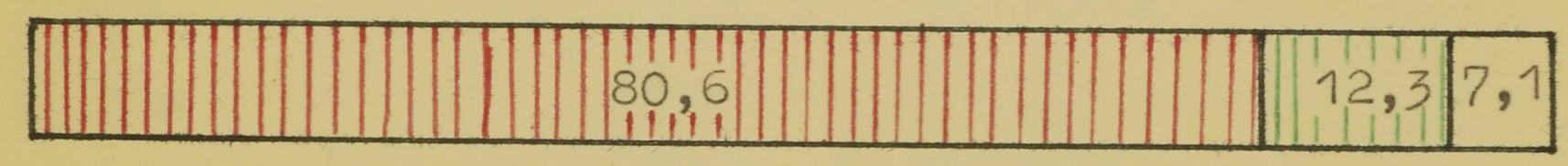
järeldada, et Tallinnas olid töötamis- ja elamistingimused raskemad ning elatustase madalam ega võimaldanud seetõttu paljudel meestel perekondi soetada.

Tallinn oli tööpuuduse peakeskuseks Eestis. Seda põhjustas rasketööstuse laostumine ja teiste ettevõtete krooniline alakoormatus. Täielikud või enamvähem täielikud andmed on olemas Tallinna tööliskklassi rakendatuse kohta ainult 28. detsembrist 1922. Nende alusel koostatud tabelist 25 on näha, et töölistest oli täiesti töötuid 7,7 % ehk 2890, sealhulgas mehi 63,5 %, see tähendab mitte palju alla 2/3 töötutest. Osaliselt rakendatuid, nagu ehitustöölised, teised hooajalised ja vahelduva tööalaga, oli 11,4 % ehk 4265 töölist, sealhulgas mehi 75 % ehk 3/4 hooajalistest. Täielikult rakendatud oli 80,9 % ehk 30174 töölist, see on 4/5, sealhulgas mehi 58,7 % ja naisi 41,3 %. Soolisuse seisukohalt arvestades oli meestest töötuid 8 %, osaliselt rakendatuid 14 % ja täielikult rakendatuid 78 % ehk veidi üle 3/4. Naistest oli töötuid 7,3 %, osaliselt rakendatuid ka 7,3 % ja täielikult rakendatuid 85,4 %. Siinjuures peab märkima, et kodanliku Eesti statistika on ehitustöölised pannud tööstustööliste hulka ega ole arvestatud nende töö sesoonsust. See andis muidugi võimaluse näidata tööstustööliste arvu suuremana, mis kodanliku Eesti prestiiži seisukohalt oli väga tähtis ja võimaldas osaliselt töötute arvu palju väiksemana näi-

data. Vahelduva tööalaga ja hooajalised töölised peale ehitustööliste on aga omakorda paigutatud maja- ja isikuteenijate gruppi, mis võimaldas üldisema käsitluse puhul täiesti eitada osaliselt ja täielikult töötute olemasolu, mis prestiiži seisukohalt ei olnud sugugi vähem tähtis. Osaliselt rakendatuid on nähtavasti ka puudulikult ülesantud tööala gruppi peidetud, kuid sealt välja tuua neid ei ole võimalik publitseeritud andmete põhjal. Tabel 26 alusel oli koos perekonna-

Tallinna tööliste rakendatus koos perekonnaliikmetega seisuga 28. detsember 1922:

Joon. 40.

liikmetega tootuid 4792 ehk 7,1 % tööliskonnast. Siin on % väiksem 0,6 võrra, järelikult oli siin palju üksikuid, ilma perekonnata töölisi. Hooajalisi ja teisi osaliselt töötuid oli koos perekonnaliikmetega 8264 ehk 12,3 %, see on ligi 1/8 tööliskonnast. Täielikult rakendatute % aga langeb siin 0,3 võrra ja on 80,6.

Rahvalugemise ajal 28. detsembril 1922 oli Tallinnas töötuid 2890, tööbörsis 3 päeva hiljem aga ainult 461, see on ligi 16 % töötute üldarvust. Järelikult

tööbörside andmed ei kajasta kaugeltki tegelikku tööpuudust. Statistilised andmed ei vasta tôsioludele.[147]

Töötaolu Tallinnas aastail 1920 - 1924 tööbörsi andmeil:

Tabel 26.[148]

	1920	1921	1922	1923	1924
Töötsijaid aastas	7274	4098	3585	2729	8370
Suurim arv kuus	1289	970	787	728	2306
Keskmiselt kuus	616	341,5	298,7	227,4	697,5
31. detsembril	298	531	461	342	1063
Tööle said ja jäid tööle	2758	1132	1203	802	2079
Nende % töötsijatest	37,9	27,6	33,6	29,4	24,8

Kuid ôigemate andmete puudumisel tuleb neid kasutada. Aastail 1920 - 1924 oli Tallinnas suurimaks töötute arvuks 8370 1924. aastal ja 7274 1920. aastal. See teeb kuus keskmiselt 697,5 ja 616 töötut samadel aastatel. Suurim arv töötuid oli 2306 1924. aasta veebruaris ja 1289 1920. aasta veebruaris. Tööd said ja jäid tööle 1920. aastal 37,9 % ehk 2758 ja 1924. aastal 24,8 % ehk 2079 töötut. Kôige vähem oli töötuid 1923. aastal - 2729 ehk 227,4 töötut kuus. Tööd said ja jäid

---

147. „Eesti Statistika" 1925, nr. 39 (6), lk. 16, 17; A. Östra-Oinas, Tööpuuduse vastu vôitlemise küsimus, „Linnad ja Alevid" 1928, nr 5, lk. 73; Rahaasjanduse komisjoni aruandja V. Linnamäe ettekanne, veerg 719; A. Pullerits, Tähtsamaid jooni Eesti majanduselust 1930. a., „Eesti Statistika" 1931, nr. 112 (3), lk. 46; A. Petrov, Kas inimtöojôu reservide puudus?, „Tööliskoja Teataja" 1937, nr. 5, lk. 135.

148. R. Sôrmus, Töötaolek Eestis 1922 - 1924. a., „Eesti Statistika" 1925, nr. 39 (6), lisa II, lk. 28, 29; Tallinna Statistiline Aastaraamat, 1940, lk. 118, tabel 132; Rahaasjanduse komisjoni aruandja V. Linna-

tööle 29,4 % ehk 802 töötut. Nagu näha, oli töötute arv miinimumis 1923. aastal ja siis tôusis 1924. aastal 96 vôrra suuremaks kui 1920. aastal. Ka töölesaanute % oli 1924. aastal ainult 24,8, seega 13,1 % väiksem kui 1920. aastal. Töötute kriitiline seis aasta lôpul 31. detsembril oli suurim 1924. aastal - 1063, ja väikseim 1920. aastal - 298. Tallinnas oli kogu Eesti töötutest mehi 52,6 % ja naisi 26,5 %.

Töötute ridu aitasid täiendada Eestis 1922. aasta andmetel umbes 18000 endist Loodearmee sôdurit ja 40000 opteeritut, kellest 60 % ehk 24000 olid täies tööeas, see on 21 - 60 aasta vanused. Aastaid 1920 - 1923 nimetati seetôttu immigratsiooni valdavaks perioodiks vôi ka opteerimisperioodiks. Nähtavasti pôhjustas immigratsiooni Eestisse neil aastail asjaolu, et majanduskriis Eestis algas tunduvalt hiljem kui mujal maailmas. 1924. aastast algab aga niinimetatud emigratsiooni valdav periood. See on ilmselt seotud nii majanduskriisi kui ka poliitilise olukorraga riigis. Tallinna saabus opteeritutest 1920. aastal 5513 ja 1921. aastal 3442 inimest, kokku seega 8955.[149]

---

mäe ettekanne, Protokoll nr. 203 (20) 20. III 1925. II Riigikogu. VII istugjärk. Protokollid nr. 184 - 217, Tallinn, veerg 718.

149. G. Tomberg, Rahvaliiklemine üle piiri 1929. a., „Eesti Statistika" 1930, nr. 99 (2), lk. 70; Id., Rahvaliiklemine üle piiri 1932, „Eesti Statistika" 1933, nr. 136 (3), lk. 160; „Eesti Statistika" 1922, nr. 5, lk. 21, tabel 5.

Töötute elukoht 1922. aastal (%-des):

Tabel 27.

	linnas	maal	välismaal (optandid)
Tallinnas	78,9	19,1	2,0
Nõmmel	80,0	16,6	3,4

Tallinna 2890 töötust oli järelikult 58 optanti, 552 maalt ja 2280 alalised kohalikud elanikud.[150] Tabelist 27 on näha, et töötute põhimassi moodustasid ikkagi kohalikud ja alalised Tallinna ning Nõmme elanikud ja ainult veidi üle 1/5 töötutest oli alalise elukohaga mujal. Tööpuuduse tõeliseks põhjuseks oli suure osa suurtööstusettevõtete sulgemine, mille põhjustasid turgude puudumine ja rahva väike ostujõud. Töölisi vallandati ka kesk- ja väiketööstuses. Alles jäänud suurtööstus kiratses. Tööstus ei olnud võimeline konkureerima Lääne tööstusega. Majandus oli ummikusse sattunud mõtlematu majanduspoliitika tõttu. Linnu hakati pidama koguni töötute tekitajateks. Mõisteti ka seda, et töötute probleem on kodanliku Eesti riigi elus krooniline haigus ja nähtus, mis ei ole mitte juhuslik, mööduv Eesti rahvamajanduses.[151] 1923. aastal anti Tal-

---

150. R. Sõrmus, Töötaolu linnades 1931/32. a., „Eesti Statistika" 1932, nr. 129 (8), lk. 399; H. Reiman, Töötaolu 1933/34. a. talvel, „Eesti Statistika" 1935, nr. 158 (1), lk. 13, 14.

151. V. Linnamägi, ettekanne, veerg 718, 720; L. Johansoni kõne rahaasjanduse komisjoni aruandja V. Linnamäe ettekande puhul, Protokoll nr. 203 (20) 20. III 1925, II Riigikogu. VII istugjärk. Protokollid nr. 184 - 217, Tallinn, veerg 723, 724; K. Tonkmani kõne V. Linnamäe ettekande puhul, Protokoll nr. 203 (20) 20. III 1925, II Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr. 184 - 217, Tallinn, veerg 730, 731, 732; A. Ostra-Oinas, Tööpuuduse vastu võitlemise küsimus, lk. 73.

linnas toiduainete ja tasuta lôunate näol 700 töötule, kellel ülalpeetavaid oli 1500. Töö-hoolekande ministeerium andis toetusena riidevarustust ja jalanôusid 3 aasta jooksul 4,5 miljoni marga väärtuses. Hädaabitöid korraldati esimest korda 1924. aasta suvel Järve jaama ehitustööde näol. Uuesti korraldati ühiskondlikke töid 10. novembrist alates 419 mees- ja 100 naistöölisele.[152] See ei olnud muidugi tôeline väljapääs olukorrast, vaid ajutine olukorra môningane leevendamine kodanluse vôimulpüsimise huvides. Rasketööstuse laostumise ja teiste ettevôtete kroonilise alakoormatuse tôttu Eestis tekkinud pidev ja laialdane tööpuudus tekitas alalise töötute armee. Sellise armee olemasolu andis vabrikantidele vôimaluse tööliste palku alla suruda, rängalt ekspluateerida naiste tööd ja alaealistelt töölistelt nôuda sama tööd nagu täiskasvanuilt. Ametliku statistika andmeil oli Eesti üks viimaseid riike Euroopas tööliste palgataseme poolest.

Professionaalse struktuuri aluseks on andmed tööharru kuuluvusest, tähendab tegemist on tegeliku professiooniga, tegeliku ametiga, tööga, millega isik tegeles rahva loendamise momendil kriitilise seisuga 28.

---

152. R. Sôrmus, Hädaabitööd 1924 - 26, „Eesti Statistika" 1927, nr. 69 (8), lk. 455; R. Sôrmus, Töötaolek Eestis 1922.- 1924. a., „Eesti Statistika" 1925, nr. 39 (6), lisa II, lk. 29.

Tallinna töölisklassi professionaalne struktuur seisuga 28. detsember 1922:

Tabel 28.[153]

Tegevusala	Töölised		Nende perekonnaliikmed		K o k k u	
	arv	%	arv	%	arv	%
1	2	3	4	5	6	7
Töstus	15602	41,8	14148	47,5	29750	44,3
		52,5		47,5		100,0
sellest ehitustöö	1247	3,3	1481	5	2728	4
		45,7		54,3		100,0
Kaubandus	3099	8,3	1857	6,2	4956	7,4
		62,5		37,5		100,0
Transport ja side	3568	9,6	4405	14,8	7973	11,9
		44,7		55,3		100,0
Maja- ja isikuteenimine	10981	29,4	5321	17,9	16302	24,3
		67,3		32,7		100,0
sellest maja- ja isikuteenimine	5073	13,6	901	3,2	5974	8,9
		85		15		100,0
vahelduv tööala sesoonne töö	3018	8,1	2518	8,5	5536	8,3
		54,5		45,5		100,0
töötaolu	2890	7,8	1902	6,4	4792	7,1
		60,4		39,6		100,0
Põllumajandus	249	0,7	200	0,7	449	0,7
		55,5		44,5		100,00
Ühiskondlik tegevus	2135	5,7	1966	6,5	4101	6,1
		52		48		100,0
sellest hariduse, kunsti ja muud kultuuri alad	344	0,9	239	0,8	583	0,9
		59		41		100,0
riigiteenistus	1184	3,2	1396	4,7	2580	3,8
		45,9		54,1		100,0
omavalitsusteenistus	165	0,4	166	0,5	331	0,5
		50		50		100,0

1	2	3	4	5	6	7
ülejäänud	442	1,1	165	0,5	607	0,9
		72,8		27,2		100,0
Puudulikult ülesantud tööala	448	1,2	420	1,4	868	1,3
		51,6		48,4		100,0
Kôik kokku	37329	100,0	29798	100,0	67127	100,0
		55,6		44,4		100,0

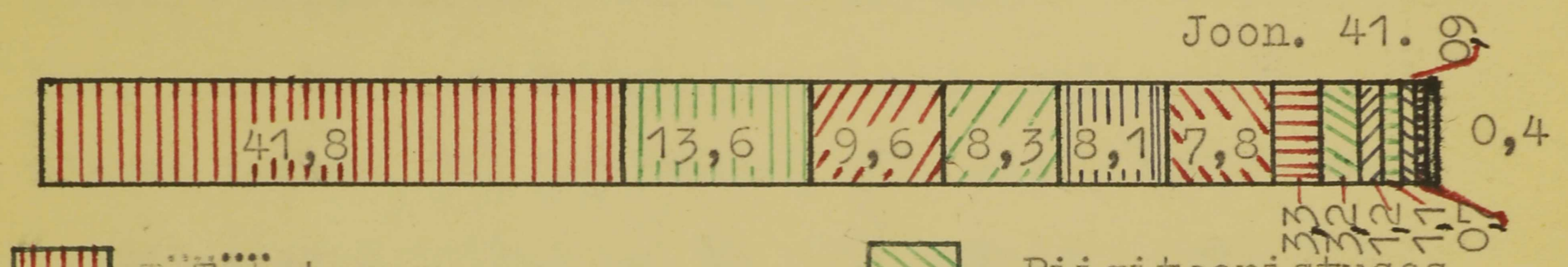
detsembril 1922. Professionaalse struktuuri osa käsitamisel autor lähtub küll rahvaloenduse kokkuvôtetes antud tegevusaladest, kuid grupeerib neid veidi teisiti. Nimelt ei ole ôige ehitustöölisi panna tööstustöölistega kokku. Neid tuleb vôtta eraldi grupina. Maja- ja isikuteenimist ei saa käsitleda ühtse grupina, kuna siia on peidetud ka töötud ja hooajatöölised ning vahelduva alaga vôi juhutöölised. Neid gruppe tuleb käsitleda eraldi, mida autor teebki. Tervishoiu, hariduse, kunsti ja muul kultuurilisel alal töötajate gruppi on peidetud riigi- ja omavalitsusteenistuses olevad töötajad, kultusetegelased, sôjaväelased (kodanlik „kaitsevägi") ja muud. Neist on vôimalik eraldi gruppidena käsitleda vaid riigiteenistuses ja omavalitsusteenistuses olevaid töötajaid. Ülejäänud aga jäävad peidetuks, kuna nende arvulist suurust eraldi ei ole antud. Siin on ilmselt püütud suurendada tervishoiu, hariduse ja kunstivallas töötajate arvu. Ka väljas-

---

153. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 16 - 82, tabel 3; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest ..., lk. 57, tabel 10.

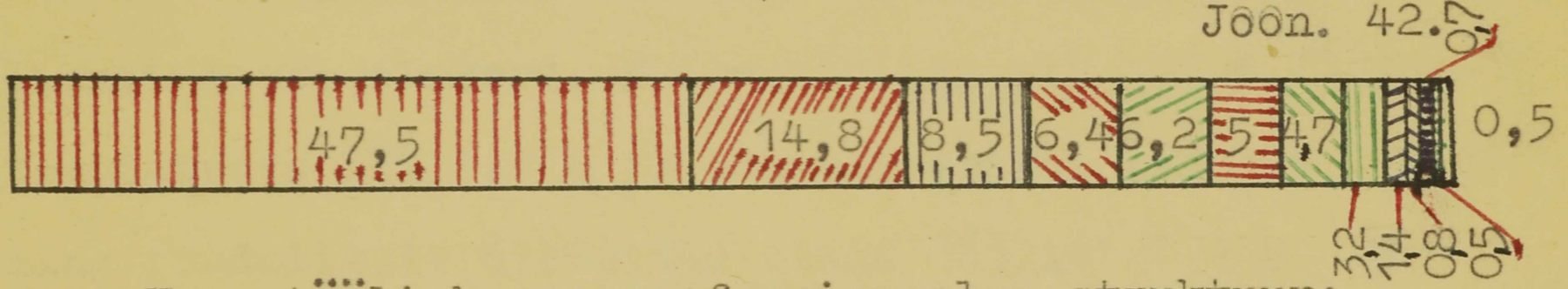
Tallinna tööliste professionaalne struktuur seisuga 28. detsember 1922:

Joon. 41.

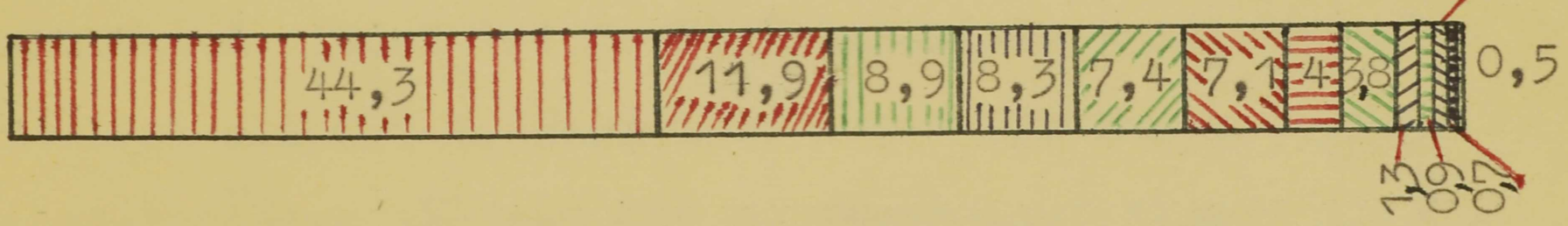
Perekommnaliikmeid professionaalsuse järgi:

Joon. 42.

Kogu tööliskonna professionaalne struktuur:

Joon. 43

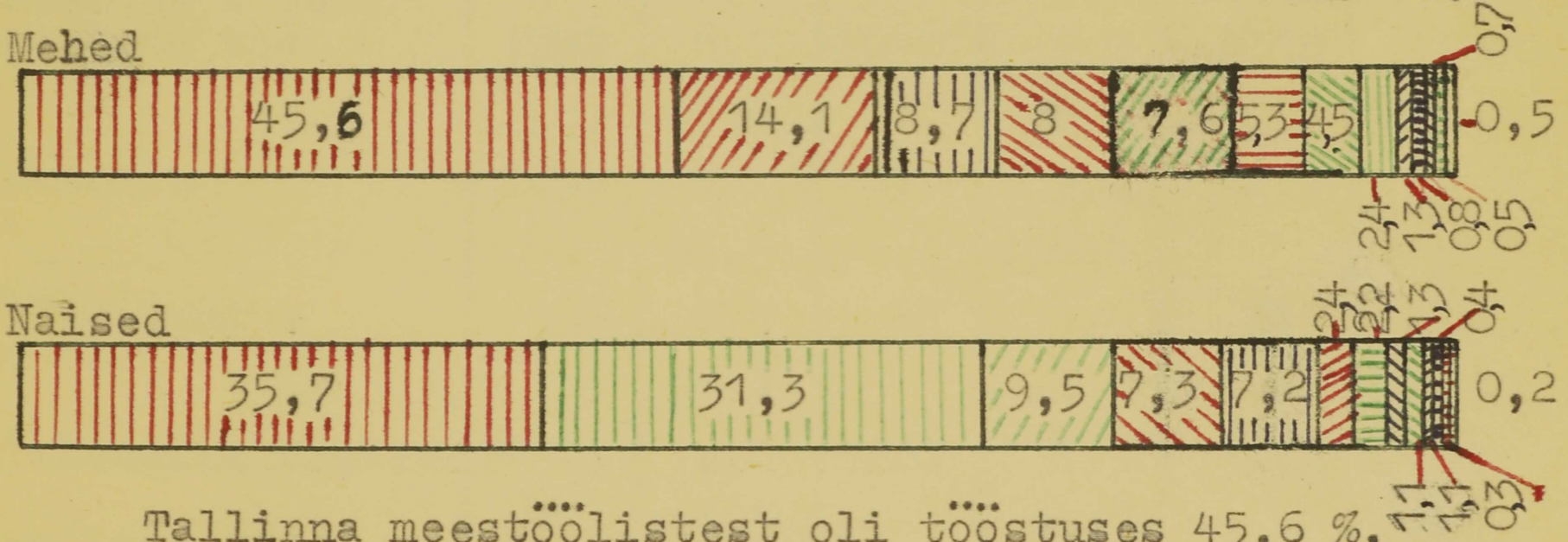
pool toodud tööharusid seisvate isikute gruppi on peidetud nii kapitalist kui ka ilma tööta sissetulekust elavad isikud, riigi- ja omavalitsuse ülalpidamisel olevad isikud, tegevusalata õpilased väljaspool perekonda, mujal ülalpeetavad, haiglates olevad haiged, vanglates karistust kandvad vangid ja deklasseerunud isikud. Publitseeritud materjalide põhjal ei ole võ-

malik neid kihte üksteisest eristada. Samuti on tabelitesse sisseviidud teadmata, selguseta tööharuga isikud, kuhu kuuluvad ka oma varanduse realiseerimisest elavad isikud. Nii kapitalist vôi ilma tööta sissetulekust elavad isikud kui ka oma varandusn realiseerimisest elavad isikud oleksid tabelites tulnud näidata eraldi, seda aga arusaadavatel pôhjustel ei ole tehtud. Tallinna töölistest oli tööstustöölisi 41,8 % – see oli töölisklassi revolutsioonilisem osa. Maja- ja isikuteenijaid oli 13,6 %, transpordi- ja sidetöölisi 9,6 %, kaubandustöölisi 8,3 %. Vahelduva ja sesoonilise tööga töölisi oli 8,1 % ning töötuid 7,8 % – ka seda osa töölisklassist sundis tegutsema tema majanduslikult raske olukord. Ehitustöölisi oli 3,3 %. Riigiteenistuses oli 3,2 % ja omavalitsusteenistuses 0,4 % ning puudulikult ülesantud alaga töölisi 1,2 %. Usukultuse teenistuses, sôjaväes ja muudel ühiskondlikuks nimetatud aladel 1,1 %. Pôllumajandusega tegelevaid töölisi oli 0,7 %. Hariduse, kunsti ja muudel kultuurialadel töötas töölisi 0,9 %. Perekonnaliikmete osatähtsus oli kôige suurem transpordis ja sides – 55,3 %, ehitustööl – 54,3 % ja riigiteenistuses – 54,1 %. Kôige vähem oli perekonnaliikmeid maja- ja isikuteenijail – 15 %, sôjaväelastel, usu ja muudel kodanlikku riiki („ühiskonda") teenivatel aladel 27,2 %, kaubanduses 37,5 % ja töötutest 54,3 %. Kui arvestada kogu töölis-

konda, see on töölisi koos nende perekonnaliikmetega, siis oli neid töostuses 44,3 %, transpordis ja sides 11,9 %, maja- ja isikuteenistuses 8,9 %, hooaja- ja juhutöödel 8,3 % ning kaubanduses 7,4 %, seega kokku 80,8 %. Töötuid oli 7,1 %. Ehitustöölisi oli 4 %. ülejäänud aladel oli kokku töölisi vaid 8,1 %. Järelikult Tallinna tööliskonna enamik oli aktiivne revolutsioonilises mõttes oma majandusliku olukorra tõttu. Kokku töötas töostuses, transpordis ja sides, maja- ja isikuteenistuses, juhu- ja hooajatöödel, ehitustööl ning oli töötuid 84,5 % ehk arvuliselt 56753 töölist 67127-st.

Tallinna tööliste professionaalne-sooline struktuur seisuga 28. detsember 1922:

Joon. 44.

Tallinna meestöölistest oli töostuses 45,6 %, transpordis ja sides 14,1 %, juhu- ja sesoonsetel töödel 8,7 %, ehitustööl 5,3 %, maja- ja isikuteenistuses 2,4 % ning töötuid 8 %, - kokku seega 84,1 % ehk 19224 22842-st. See oli aktiivsem osa. Kaubanduses oli meestöölisi 7,6 % ja põllumajanduses 0,8 %. Hariduse, kunsti ja muul kultuurilisel alal 0,7 %. Ülejäänuid oli

Tallinna tööliste professionaalne-sooline struktuur seisuga 28. detsember 1922:

Tabel 29.[154]

Tegevusala	Mehed		Naised		K o k k u	
	arv	%	arv	%	arv	%
1	2	3	4	5	6	7
Tööstus	10430	45,6	5172	35,7	15602	41,8
		66,9		33,1		100,0
sellest ehitustöö	1216	5,3	31	0,2	1247	3,3
		97,5		2,5		100,0
Kaubandus	1730	7,6	1369	9,5	3099	8,3
		55,9		44,1		100,0
Transport ja side	3222	14,1	346	2,4	3568	9,6
		90,2		9,8		100,0
Maja- ja isikuteenimine	4356	19,1	6625	45,8	10981	29,5
		39,6		60,4		100,0
sellest maja- ja isikuteenimine	541	2,4	4532	31,3	5073	13,6
		10,8		89,2		100,0
vahelduv tööala sesoonne töö	1982	8,7	1036	7,2	3018	8,1
		65,8		34,2		100,0
töötaolu	1833	8	1057	7,3	2890	7,8
		63,5		36,5		100,0
Põllumajandus	186	0,8	63	0,4	249	0,7
		74,7		25,3		100,0
Ühiskondlik tegevus	1415	6,2	720	4,9	2135	5,7
		66,3		33,7		100,0
sellest hariduse, kunsti ja muud kultuuri alad	156	0,7	188	1,3	344	0,9
		45,3		54,7		100,0
riigiteenistus	1015	4,5	169	1,1	1184	3,2
		85,8		14,2		100,0
omavalitsus-omateenistus	123	0,5	42	0,3	165	0,4
		74,7		25,3		100,0
ülejäänud	121	0,5	321	2,2	442	1,1
		27,3		72,7		100,0

1	2	3	4	5	6	7
Puudulikult üles-antud tööala	287	1,3	161	1,1	448	1,2
		64		36		100,0
Kôik kokku	22842	100,0	14487	100,0	37329	100,0
		60,2		39,8		100,0

6,8 %, neist 5 % riigi- ja omavalitsusteenistuses. Naistöölistest töötas 35,7 % tööstuses, 31,3 % maja- ja isikuteenijatena, 7,2 % juhu- ja hooajatöödel, transpordis ja sides 2,4 %, ehitustööl 0,2 % ja töötuid oli 7,3 %. Kokku oli samuti 84,1 % ehk 12174 naist 14487-st. Kaubanduses töötas 9,5 %, põllumajanduses 0,2 % naistest. Hariduse, kunsti ja muul kultuurilisel alal töötas 1,3 % naistest. Ülejäänud aladel töötas 4,7 %. Naiste ülekaal oli ainult maja- ja isikuteenistuses 89,2 %, usukultuse, sõjaväe ja muudel kodanlikku riiki („ühiskonda") teenivatel aladel 72,7 %, nihg hariduse, kunsti ja muul kultuurilisel alal 54,7 %. Meeste kôige suurem ülekaal oli ehitustööl 97,5 %, transpordis ja sides 90,2 %, riigiteenistuses 85,8 %, omavalitsusteenistuses 74,7 % ja põllumajanduses 74,7 %. Kogu tööliskonnast oli naisi 54,6 %, iseseisvatest töölistest aga ainult 39,8 % ehk 14487 37329-töölisest. Siit järeldub, et suur osa naistest töötas koduses majapidamises vôi oli ka lihtsalt ülalpeetav.

Tallinna tööstustöölistest töötas metallitööstuses

---

154. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 16 - 82, tabel 3.

Tallinna tööstustööliskonna professionaalne struktuur seisuga 28. detsember 1922:

Tabel 30.[155]

Tööstusharud	Töölised		Perekonna-liikmed		K o k k u	
	arv	%	arv	%	arv	%
Metalli-	4365	25,9	5728	36,7	10093	31,1
		43,3		56,7		100,0
sellest ehitustöö	1247	7,4	1481	9,5	2728	8,4
		45,7		54,3		100,0
Paberi- ja tselluloosi-	908	5,4	1375	8,8	2283	7
		39,8		60,2		100,0
Tekstiili-	1876	11,1	690	4,4	2566	7,9
		65,2		34,8		100,0
Puidu-	1293	7,7	1253	8	2546	7,8
		50,8		49,2		100,0
Kehakatte-	1605	9,5	751	4,8	2356	7,3
		68,2		31,8		100,0
Muud	6802	40,4	5832	37,3	12634	38,9
		53,8		46,2		100,0
Kôik kokku	16849	100,0	15629	100,0	32478	100,0
		51,9		48,1		100,0

18,5 %. See oli tööliskklassi kôige revolutsioonilisem osa, millele järgnesid tekstiilitöölised 11,1 %. Kokku oli neid 29,6 % ehk ligi 2/5 tööstustöölistest (koos ehitustöölistega), kôigist töölistest aga moodustasid nad ligi 13,4 %. Kehakatte- ja pudukaupade tööstuses töötas 9,5 %, puidutööstuses 7,7 % ning paberi- ja tselluloositööstuses 5,4 %. Muudes tööstusharudes töötas 40,4 % tööstustöölistest. Tööstustööliste perekon-

---

155. Andmed vôetud: Üleriikline kokkuvôte..., lk. 25, 62 - 71, tabel 3; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 52, 61, tabelid 8, 11.

naliikmeid oli kogu tööstustööliskonna perekonnaliikmetest 52,5 %. Perekonnaliikmeid oli suhteliselt kõige enam paberi- ja tselluloositööstuse töölistel – 60,2 % ja metallitöölistel 57,6 % ning ehitustöölistel 54,3 %. Kõige vähem perekonnaliikmeid oli kehakatte- ja pudukaupade tööstuse töölistel – 31,8 % ja tekstiilitöölistel 34,8 %. Koos perekonnaliikmetega oli kõige enam tööstustöölisi metallitööstuses – 31,1 %, neist ehitustöölisi 8,4 %, tekstiilitööstuses 7,9 %, puidutööstuses 7,8 %, kehakattetööstuses 7,3 % ning paberi- ja tselluloositööstuses 7 %. Muudes tööstusharudes oli kokku 38,9 %. Ülejäänud tööstusharude kohta eraldi andmeid ei leidunud publitseeritud materjalide hulgas.

Tallinna suurtööstusettevõtete arv oli 1924. aasta jaanuariks suurenenud võrreldes 1914. aastaga sõja eel suurenenud 83-lt vähemalt 104-le ehk 125,3 %-le, kuid tööliste arv oli vähenenud 1925. aasta jaanuariks 18600-lt 6505-le ehk 60,2 % võrra. Töölised jagunesid tööstusharude alusel jaanuaris 1924 ja jaanuaris 1925 järgmiselt tabel 31 andmete alusel: metallitööstuses 34,3 % ja 31,6 % ning tekstiilitööstuses 20,1 % ja 19,3 %, kokku seega 54,4 % ja 50,9 %. See oli töölisklassi kõige aktiivsem osa. Toidu- ja maitseainete tööstuses oli töölistest 11 % ja 12,9 %, puidutööstuses 10,2 % ja 11 %, polügraafias 7,8 % ja 8,1 % ning paberi- ja tselluloositööstuses 7 % ja 7,9 %. Kõigis

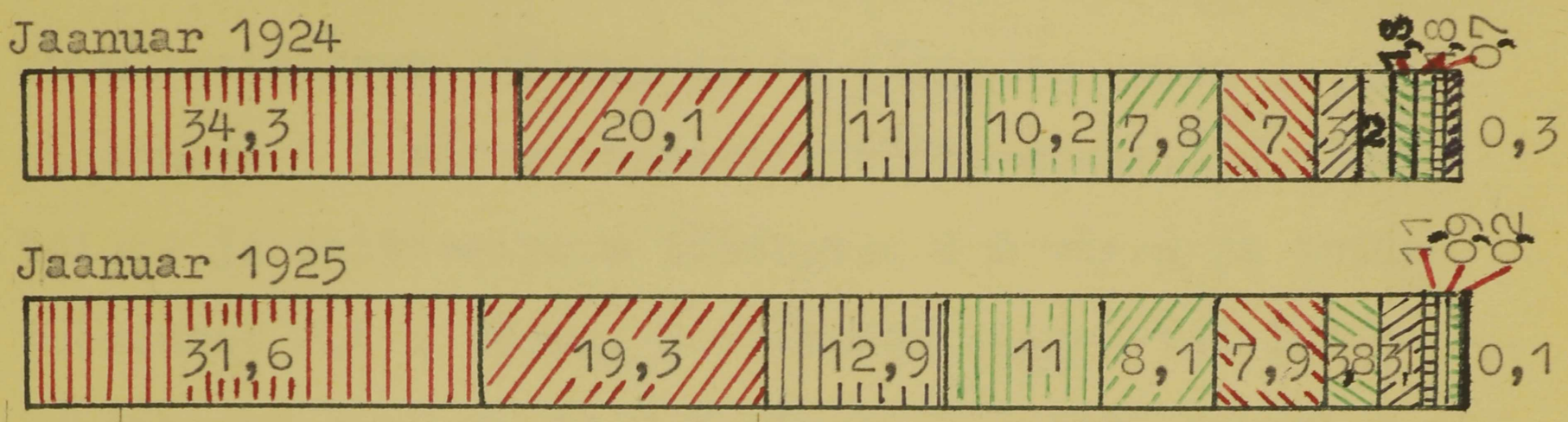
Tallinna tööstusrajooni suurtööstustööliste professionaalne struktuur 1924. a.:

Tabel 31.[156]

Töstusharud	1924 jaanuar			1924 keskmine		1925 jaanuar		1.III 1919 - I 1925 [157]			1913 - 1925 +
	Tööliste		Ettevõtteid	Tööliste		Tööliste		Tööliste			Tööliste
	arv	%		arv	%	arv	%	arv	%	%	%
Murrud	-	-	-	-	-	6	0,1	+6	x	100	-
Miner. töötl.	56	0,7	3	50,9	0,7	16	0,2	-64	-1,4	-80	-92,6
Metallitööstus	2578	34,3	28	2295,6	32,5	2057	31,6	+574	+5	+38,7	-77,5
Keemiatööstus	133	1,8	7	187,1	2,6	245	3,8	-186	-4,5	-63,1	-21,4
Nahatööstus	150	2	6	78,1	1,1	59	0,9	...	...	...	-16,8
Tekstiilitööst.	1515	20,1	10	1242,4	17,6	1254	19,3	+484	+4,5	+63	-38,7
Puidutööstus	770	10,2	10	826,6	11,7	715	11	+268	+2,4	+59,9	-70,6
Tsell.-paberit.	530	7	6	500,8	7,1	516	7,9	-551	-12,7	-51,6	-29,5
Polügraafia	588	7,8	13	556,8	7,9	530	8,1	...	...	...	+33
Toiduainete	827	11	19	860,1	12,1	842	12,9	+592	+8	+237	+1,8
Kehakattetööst.	135	1,8	...	125,0	1,8	69	1,1	...	...	...	-
El.-j. ja g.-v.	223	3	2	215,2	3,0	196	3,1	...	...	...	+55,6
Muud	22	0,3	...	135,4	1,9	-	-	-	-	-	-
Kokku	7527	100,0	104	7074,0	100,0	6505	100,0	+1325	x	+25,5	-60,2
1 ettev. kohta	72	x	x	...	x	...	x	...	x	...	...

156. Andmed võetud: „Eesti Statistika" 1925, nr. 43 (10), lk. 36, tabel 18; Töstus

Suurtööstustööliste professionaalne struktuur:

- Metallitöölised
- Tekstiilitöölised
- Puidutöölised
- Trükitöölised
- Keemiatöölised
- Tselluloositöölised
- Murdude töölised
- Toiduainete töölised
- Mineraalide töötlejad
- Nahatöölised
- Kehakattetöölised
- Elektrijaama ja gaasivabriku töölised
- Muudel aladel töötajad

Joon. 45.

ülejäänud tööstusharudes kokku 9,6 % ja 9,2 %. Suurtööstustööliste arv on 1. märtsist 1919 kuni jaanuarini 1925 suurenenud metallitööstuses 574 võrra ehk 38,7 %, tekstiilitööstuses 484 võrra ehk 63 %, toidu- ja maitseainete tööstuses 592 võrra ehk 23,7 % ning puidutööstuses 268 võrra ehk 59,9 %. Kuid samas oli tselluloosi- ja paberitööstuses vähenemine 551 võrra ehk 51,6 %, keemiatööstuses 186 võrra ehk 63,1 % ja mineraalide töötlemisel 64 võrra ehk 92,6 %. Üldse

---

Eestis 1924, „Eesti Majandus" 1926, vihk V, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 12, 13, tabel 5; „Eesti Statistika" 1925, nr. 37 (4), lk. 28 - 29, tabel 12.

157. Tööstusharusisene muutumine, kui 1919. aasta 1. märtsi seisuga tase on võrdne 100 %-ga.

suurenes tööliste arv 1325 võrra ehk 25,5 %. Tööliste arvu osatähtsus tööstusharude järgi suurenes metallitööstuses 5 % võrra, tekstiilitööstuses 4,5 % võrra, toidu- ja maitseainete tööstuses 8 % võrra ja puidutööstuses 2,4 % võrra. Osatähtsus langes tselluloosi- ja paberitööstuses 12,7 % võrra, keemiatööstuses 4,5 % võrra ja mineraalide töötlemisel 1,4 % võrra 1925. aasta jaanuariks. Paistab nagu oleks asi üsnagi korras. Kuid 1913. aasta tasemega võrreldes tööliste arv langes mineraalide töötlemisel ja ehitusmaterjalide tööstuses 92,6 %, metallitööstuses 77,5 %, puidutööstuses 70,6 %, keemiatööstuses 21,4 %, tselluloosi- ja paberitööstuses 29,5 % ning tekstiilitööstuses 38,7 %, nahatööstuses 16,8 %, tervikuna suurtööstuses aga langes 60,2 %. Tööliste arv suurenes siiski samal ajal elektrijaamas ja gaasivabrikus 55,6 %, polügraafias 33 % ning toidu- ja maitseainete tööstuses 1,8 %. Välja on jäetud suurtööstusest pesukojad ja ehitustöö.

Ettevõtete arv suurenes Tallinna tööstuses üldse üldse suurenes ettevõtete arv Tallinna tööstuses kõigis tööstusharudes kokku 1918.- 1924. aastal 53 võrra.[158] Ettevõtete arvu suurenemine ja samal ajal tööliste arvu tunduvalt madalam tase võrreldes 1913. aastaga näitavad, et toimus suurtööstuse pihustumise protsess nii toormaterjalide puuduse kui ka turustamisvõimaluste vähesuse tõttu. Tööliste arvu mõjutas suuresti ka majanduskriis.

---

158. Tööstus Eestis 1924, „Eesti Majandus", vihk V, Tallinn 1926, lk. 7.

Tööstuse struktuuris toimusid sügavad muutused. Kui näiteks metallitööstuses töötas 1914. aastal sõja eel 57,7 % ja puidutööstuses 14 % tööliste üldarvust, siis 1925. aasta jaanuaris olid need arvud vastavalt 31,6 % ja 11 %. Kuid samal ajal tekstiilitööstuses suurenes tööliste arv 11,3 %-lt 19,3 %-le ning toidu- ja maitse-ainete tööstuses 4,6 %-lt 12,9 %-le. Langes järsult tööstuse kontsentratsiooni aste, vähenes suurtööstuse osatähtsus nii tööliste üldarvus kui ka toodangus. Kui sõja eel tuli ühe Tallinna suurtöösstusettevõtte kohta tööliste arvuga alates 20-st 247 töölist, 1925. aasta jaanuaris aga ainult umbes 62 - 63 töölist. Kui sõja eel oli Tallinna suurtööstuse ettevõtteis töötanud 18481 töölist, siis 1925. aasta jaanuaris kõigest 6505 töölist. Sõja eel töötas ainuüksi 7,3 % 1000 ja enama töölisega ettevõttes 10800 töölist ehk 58,1 % töölistest, Venemaal samal ajal 41,4 % töölistest 2,4 % ettevõtetes. 500 ja enama töölisega ligi 11 % ettevõtetes töötas 12999 töölist ehk 59,9 %, Venemaal samal ajal 56,5 % kõigist töölistest ja Ameerika Ühendriikides umbes 1/3 kõigist töölistest.[159] Seega oli 1925. aasta jaanuaris suurtöösstustöölisi Tallinnas 2 korda vähem kui 1913. aastal 500 ja enama töölisega ettevõtetes.

Metallitööstus kiratses. Tallinna 7 suurettevõttes:

---

159. L. Metelitsa, Bolševike partei revolutsiooni uue tõusu eesotsas (1910 - 1914), Tallinn 1966, lk. 50.

(Vene-Balti, Noblessner, Tallinna Sadamatehased, „Volta", Fr. Krull, Fr. Wiegand, „Dvigatel") töötas 1913. aastal kokku 6147, 1914. aastal 7527, 1917. aastal 21861, jaanuaris-veebruaris 1918 14230, juunis 1918 3130, 1920. aastal 2859, 1921. aastal 2796, 1922. aastal 2794, 1923. aastal 2607 ja 1924. aastal 1844 töölist.[160] Toodud arvud näitavad ilmekalt Tallinna suurimate suurtööstusettevõtete häämbumist, laostumist, mis seal toimus, vaatamata Tartu rahulepingu alusel saadud rahade kulutamisele „tööstusliku orientatsiooni" aastatel. See oli eesti kodanluse nõukogudevastase poliitika arendamise täiesti seaduspärane tulemus.

---

160. On antud veel: 1913. aastal 12025, mis on ilmselt ettevõtete normaalvõimsuse näitaja, 1920. aastal 2838, 1921. aastal 2790, 1924. aastal 1826 töölist – A. Liebman, Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebruar 1920 - detsember 1924), Tallinn 1961, lk. 9.

3. Tallinna tööliskklassi professionaalne koosseis aastail 1930 - 1934.

a) Demograafilised struktuurid seisuga 1. märts 1934.

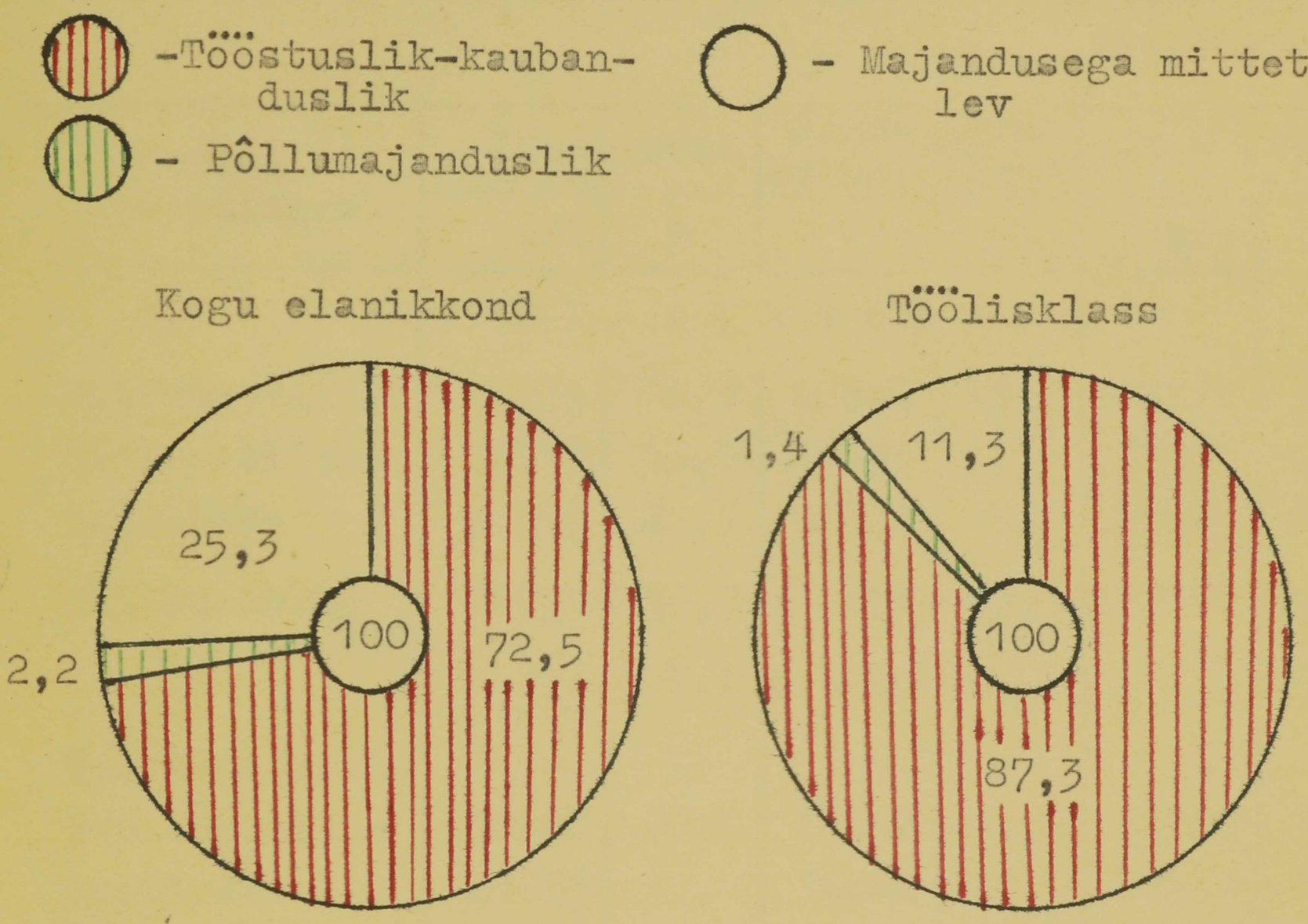
Et tutvuda nende muutustega, mis toimusid kapitalismi arenemise tulemusena ühelt poolt ja Tallinna suurtööstuse laostumise tulemusena Eesti iseseisvuse ajal teiselt poolt pärast 1922. aastat, tuleb tutvuda ka II rahvaloenduse andmetega 1934. aastast ning neid võrrelda omavahel.

Professionaalne-majanduslik struktuur Tallinnas:

Tabel 32.[161]

Rahvastik	Elanikkond		Tööliskond	
	arv	%	arv	%
Põllumajanduslik	2988	2,2	996	1,4
Tööstuslik-kaubanduslik	99941	72,5	62685	87,3
Majandusega mittetegelev	34863	25,3	8087	11,3
Kokku	122419	100,0	67127	100,0

Tallinna tööliskklassi majandusega tegelevast osast oli tööstuslik-kaubanduslikku tööliskonda 87,3 %

Joon. 46.

Rahvastiku professionaalne-majanduslik struktuur Tallinnas seisuga 1. märts 1934 (%-des).

ja põllumajanduslikku 1,4 %. Võrreldes 1922. aastaga kasvas tööstuslik-kaubanduslik tööliskond 936 võrra, kuid suhteliselt vähenes 4,7 %. Põllumajanduslik tööliskond suurenes arvuliselt 547 võrra ja suhteliselt 0,7 % ehk kaks korda. Tallinna elanikkonnast oli tööstuslik-kaubanduslikku rahvastikku 72,5 %, siin on vähenemine 4,1 %, ja põllumajanduslikku 2,2 %, siin on suurenemine 1 %. Majandusega ei tegelenud tööliskonnast 11,3 %, see on 4 % rohkem kui 1922. aastal, ja elanikkonnast 25,3 % , siin on suurenemine 2,1 %. Järelikult Tallinn oli ka nüüd tööstus-kaubanduskeskuseks.

Tallinna rahvastiku tegevuslik struktuur:

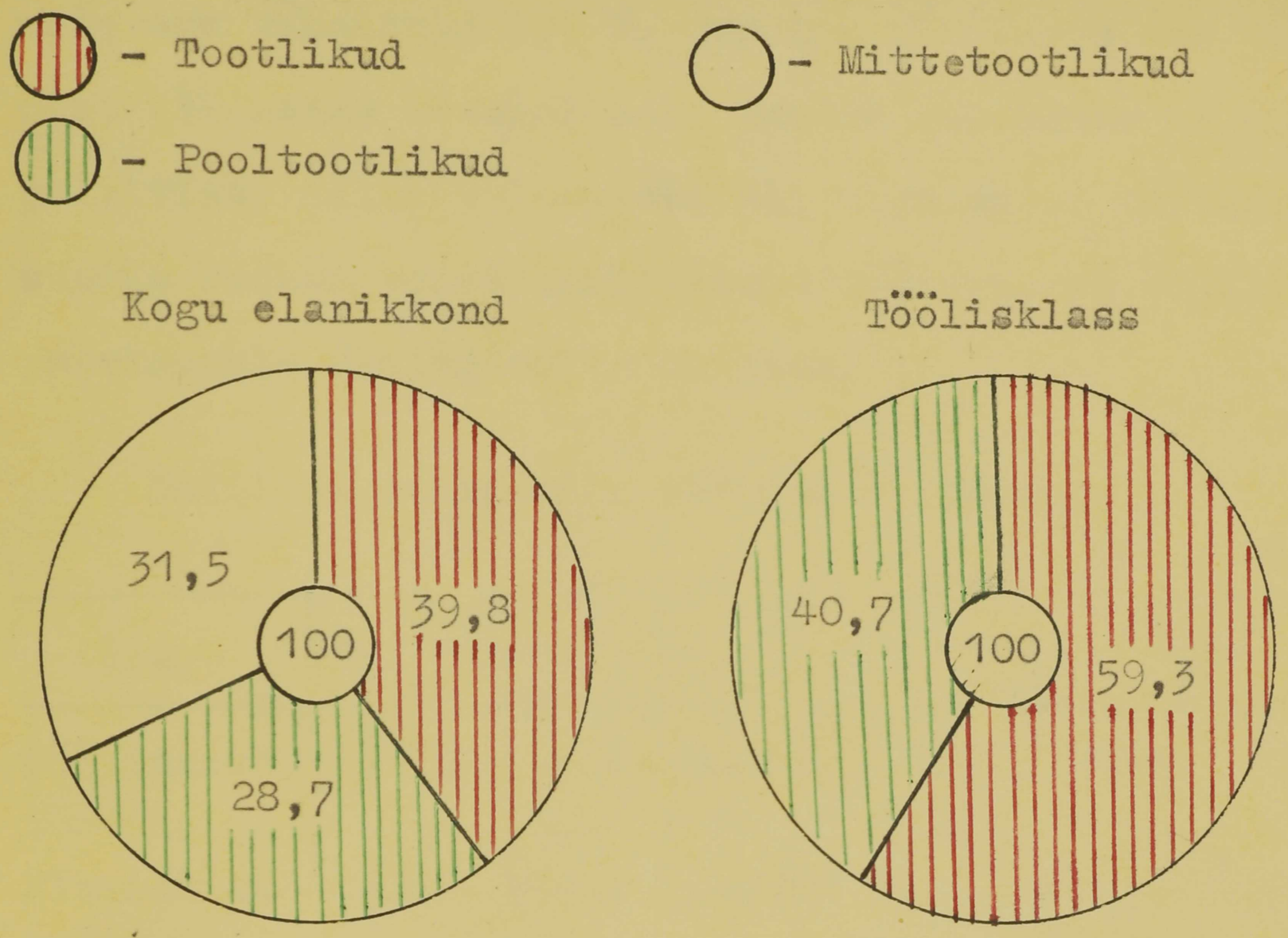
Tabel 33.[162]

Suhe tootmisega	Iseseisvad		Nende perekonnaliikmed		K o k k u	
	arv	%	arv	%	arv	%
	E l a n i k k o n d					
Mittetootlikke	25525	18,5	18846	13	44371	31,5
Pooltootlikke	23118	16,7	15455	12	38573	28,7
Tootlikke	29913	21,7	24932	18,1	54845	39,8
Üldse kokku	78556	56,9	34303	43,1	137792	100,0
	T ö ö l i s k o n d					
Mittetootlikke	-	-	-	-	-	-
Pooltootlikke	18628	26,0	10262	14,2	28890	40,2
Tootlikke	24256	33,8	18622	26,0	42878	59,8
Üldse kokku	42884	59,8	28884	40,2	71768	100,0

Tootmise seisukohast oli Tallinnas seisuga 1. märts 1934 tootlikke töölisi 33,8 %, koos perekonnaliikmetega aga 59,8 % kogu tööliskonnast, pooltootlikke 26 %, koos perekonnaliikmetega 40,2 %. Üldse oli iseseisvaid, töötavaid töölisi (koos töötutega) 59,8 % ja perekonnaliikmeid 40,2 %. 1922. aastaga võrreldes oli tootlikke töölisi 8,4 % rohkem, perekonnaliikmeid aga 2,4 % rohkem. Kokku oli tootliku tööliskonna osa suurenenud 10, 8 %. Pooltootlike tööliste osa oli vähenenud 4,2 %, nende perekonnaliikmete osa 6,6 %. Kokku oli pooltootlike tööliste osa vähenenud 10,8 %.

---

162. Andmed on võetud: Rahvastiku koostis ja korteriolud, ... vihk III, lk. 15 - 45.

Joon. 47.

Rahvastiku tegevuslik struktuur Tallinnas seisuga 1. märts 1934 (%-des).

Elanikkonnast oli üldse tootlikke 21,7 %, koospperekonnaliikmetega 39,8 %, pooltootlikke 16,7 %, koos perekonnaliikmetega 28,7 % ning mittetootlikke 18,5 %, koos perekonnaliikmetega 31,5 % ehk 44371 137792-st. Ka elanikkonnas üldse oli tootlike osa tôusnud 4,3 %, koos perekonnaliikmetega 5 %. Pooltootlike osa oli langenud 1,8 %, koos perekonnaliikmetega. Mittetootlike osa oli tôusnud 2,4 %, koos perekonnaliikmetega 2,3 %. Üldse oli elanikkonnas isseseisvaid 56,9 % ja perekonnaliikmeid 43,1 %. Iseseisvate isa oli suurenenud 3,9 % ja perekonnaliikmete osa vähenenud 3,9 %. Perekonnaliik-

mete osa vähenenud 3,9 %. Perekonnaliikmete osa vähenemist põhjustas tõenäoliselt Eestis kodanluse majanduspoliitika, mille tulemuseks oli väga madal töötasu. See sundis rohkem perekonnaliikmeid töötama, et endale ja perekonnale ülalpidamist hankida.

Tallinna rahvastiku sooline struktuur:

Tabel 34.[162]

Grupp	Mehed		Naised		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
Tööliskond	31680	22,4	40088	29,7	71768	52,1
		44,2		55,8		100,0
Elanikkond	60874	44,2	76918	55,8	137792	100,0

Joon. 48.

Tallinna rahvastiku sooline struktuur seisuga 1. märts 1934 (%-des).

---

162. Andmed on võetud: Rahvastiku koostis ja korteriolud, ... IIIvihk, lk. 35; Rahvastiku koostis ja korteriolud, ... II vihk, lk. 1.

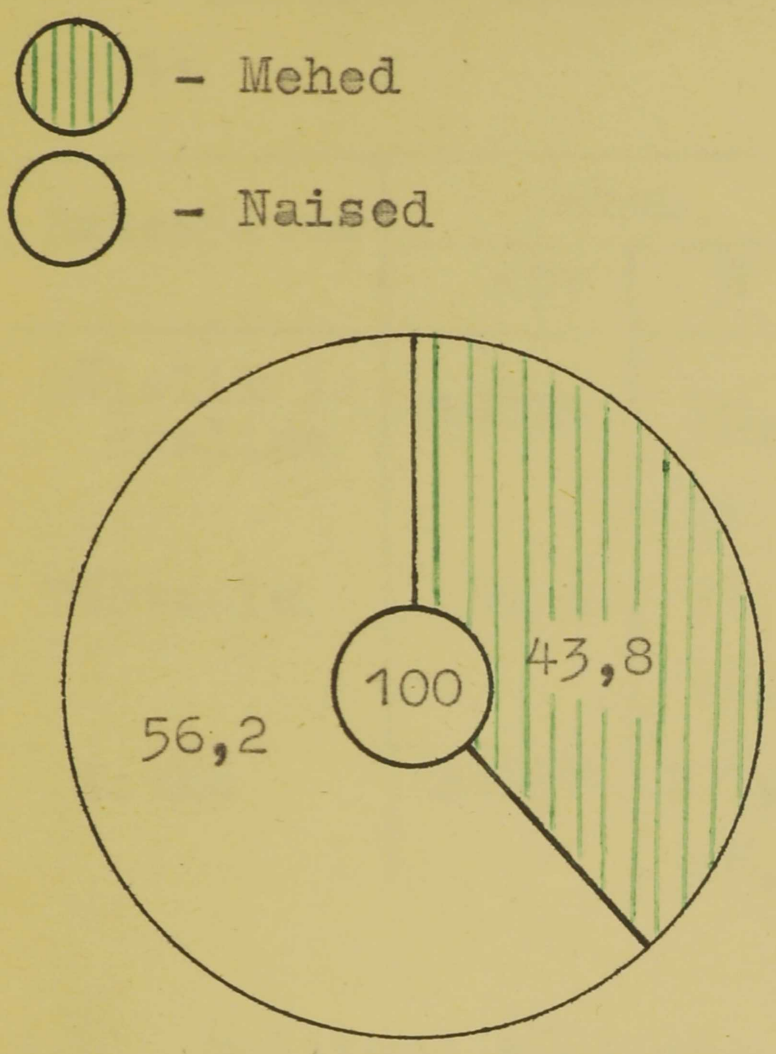
Sooliselt koosnes töölisklass elanikkonna suhtes 22,4 %-st meestest ja 29,7 %-st naistest, kokku kogu elanikkonnast 52,1 %. Naisi oli seega 11,6 % rohkem kui mehi. 1922. aastaga võrreldes oli mehi vähem 2,1 % ja naisi 0,2 %. Kokku seega 2,3 % vähem. Kogu elanikkonnast oli mehi 44,2 % ja naisi 55,8 %, seega naiste ülekaal 11,6 %. Samad suhted olid ka töölisklassil omaette võetuna. Kogu elanikkonnas oli seega meeste osa vähenenud 1,3 % ja naiste osa suurenenud 1,3 %. Tööliskonnas omaette võetuna oli meeste osa vähenenud 1,2 % ja naiste osa suurenenud 1,2 %. Kogu elanikkonnas oli naiste ülekaal suurenenud 2,6 %, tööliskonnas 2,4 %. Et põhjusi kindlaks määrata õigesti, selleks on vaja analüüsida ka abiellumust, sündimust ja suremust ning nende tulemusi, tagajärgi ja põhjuslikke asjaolusid. Tallinna töölis-

Tallinna ja kõigi Eesti linnade tööliskonna sooline struktuur:

Tabel 35.[163]

Tööliskond	Mehed		Naised		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
Tallinnas	31680	20,1	40088	26	71768	46,1
Eesti kõigis linnades	68334	43,8	87797	56,2	156131	100,0

konnas oli kogu Eesti linnade tööliskonna suhtes võetuna mehi 20,1 % ja naisi 26 %, seega naissoo ülekaal 5,9 %. Võrreldes 1922. aastaga oli meeste osa Tallin-

Joon. 49.
Eesti linnade tööliskl assi sooline struktuur seisuga 1. märts 1934 (%-des).

nas vähenenud 2,3 % ja naiste osa 1 %. Naiste ülekaal oli suurenenud 1,3 %. Eesti linnade tööliskonnast oli mehi 43,8 % ja naisi 56,2 %. Ka siin oli meeste osa vähenenud 0,8 % ja naiste osa suurenenud samavõrra. Siin oli naissoo ülekaal 12,4 %, suurenemine 1,6 %. Võrreldes Tallinna tööliskonnaga oli naiste ülekaal vähenenud 1,6 %-lt 0,8 %-le. Nii Tallinna tööliskonnas kui ka elanikkonnas oli nüüd naisi suhteliselt võrdselt. Kogu Eesti linnade tööliskonnas oli naiste suhteline ülekaal võrreldes Tallinnaga 0,4 %, seega ka 0,4 % vähem kui 1922. aastal. Siit järeldub, et Tallinnas oli rohkem naisi tööle asunud vahepeal majanduslikult raske olukorra tõttu. Nähtavasti oli majanduslik olukord üle Eesti ühtlustunud. Teisest küljest võttes võis olla suurenenud ka abiellumus just Tallinnas.

Tallinna tööliskl assi rakendatuse kohta on andmeid osaliselt 1. märtsist 1934. Nende alusel koostatud tabelist nähtub, et täiesti töötuid oli 21,3 % ehk

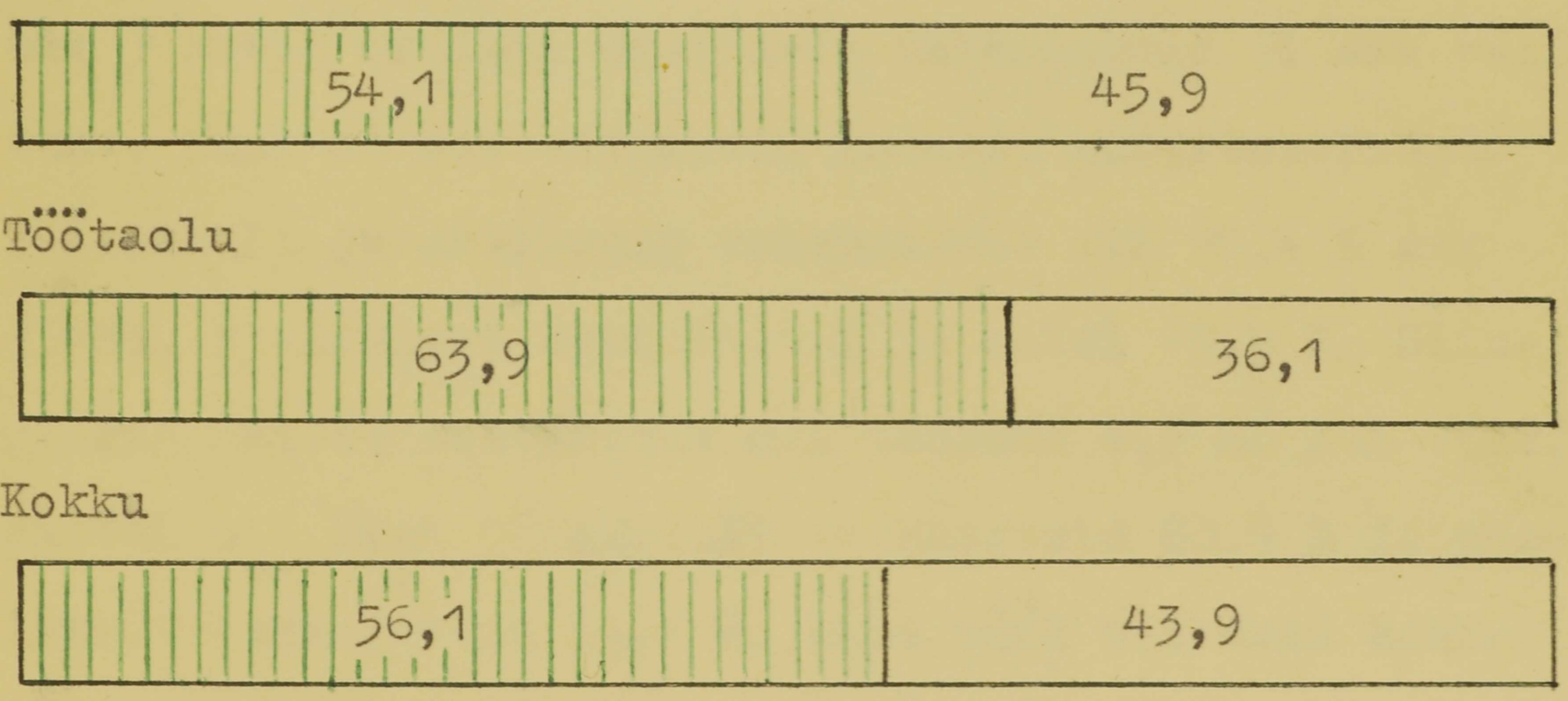
Tallinna tööliste rakendatus seisuga 1. märts 1934:

Tabel 36.[164]

Rakendatus	Mehed		Naised		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%
Täielik ja osaline	18204	75,7	15524	82,5	33728	78,4
		54		46		100,0
Töötaolu	5853	24,3	3303	17,5	9156	21,6
		63,9		36,1		100,0
Kokku	24057	100,0	18827	100,0	42884	100,0
		56,2		43,8		100,0

Tallinna tööliste rakendatus seisuga 1. märts 1934:

Joon. 50.

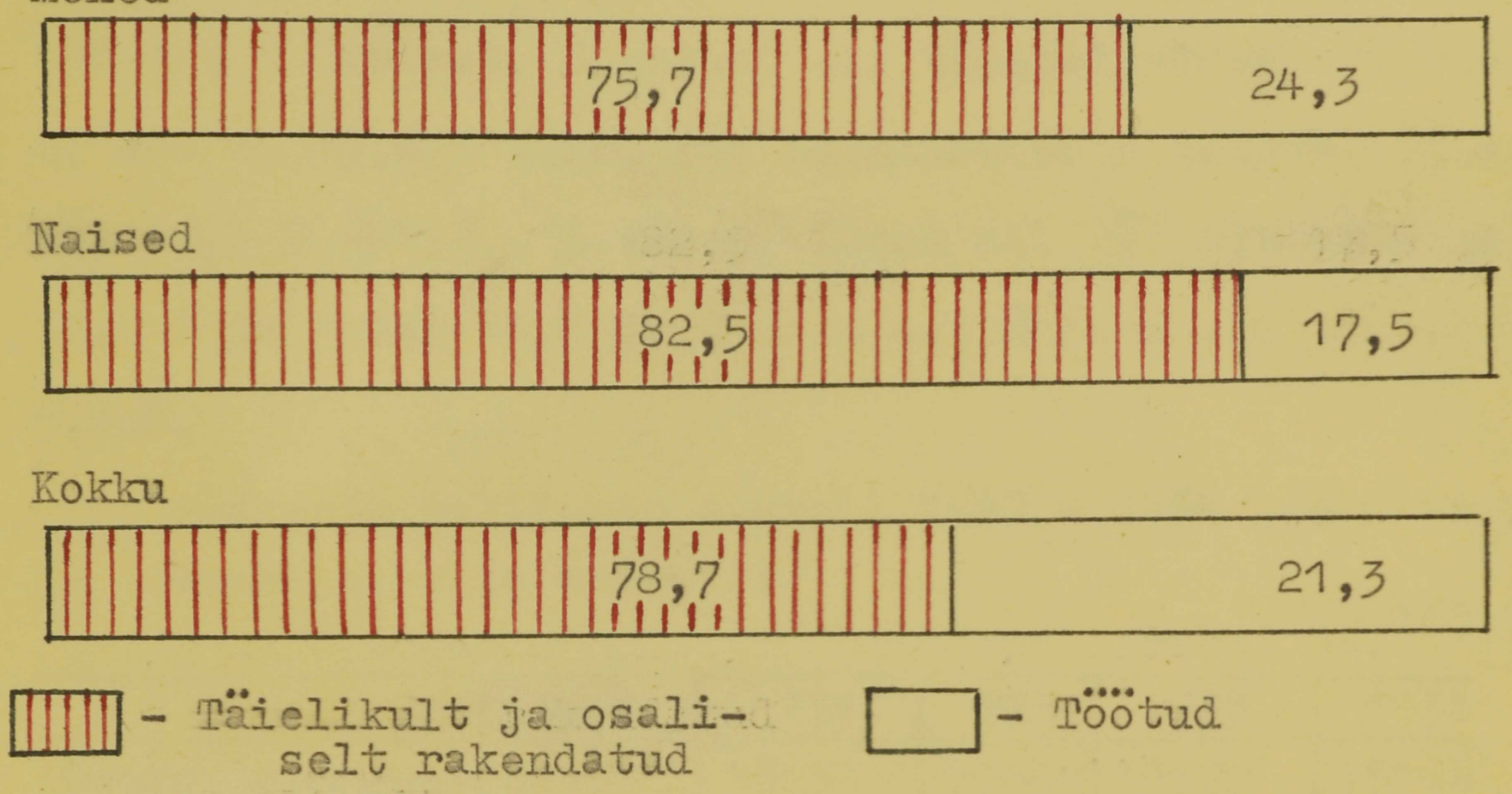
9156, sealhulgas mehi 63,9 %. 1922. aastaga võrreldes oli töötuid 12, 6 % ehk 6266 rohkem, see on tublisti

---

164. Andmed on võetud: Rahvastiku koostis ja korteriolud, ...: III vihk, lk. 35 - 69; „Eesti Statistika" 1934, nr. 149 (4), lk. 224, tabel 29; H. Reiman, Töötaolu 1933/34. a. talvel; „Eesti Statistika" 1935, nr. 158 (1), lk. 2, tabel 1.

Tallinna tööliste rakendatus soo järgi seisuga 1. märts 1934:

Joon. 51.

üle 3 korra rohkem. Osaliselt rakendatuid ei saa välja tuua, kuna ei ole vastavaid andmeid publitseeritud. Täielikult ja osaliselt rakendatuid oli 78,4 % ehk 33728, sealhulgas mehi 54,1 % ja naisi 45,9 %. Siinjuures naiste osatähtsus oli tôusnud 4,7 %. Kui 1922. aastal oli üksi täielikult rakendatuid 80,9 % ja osaliselt rakendatuid 11,4 %, siis nüüd oli neid kokku täielikult rakendatutestki 2,5 % vähem. Kui arvestada ka Nômmega, siis oli täielikult töötuid 9976 ehk 21,6 %. Soolisuse seisukohalt arvestades oli meestest töötuid 24,3 %. Naistest oli töötuid 17,5 %. Meestest töötute arv oli tôusnud 16,3 % vôi 2,3 % isegi vôrreldes töötute ja osaliselt rakendatutega. Naistest töötute arv oli tôusnud 10,2 % vôi 2,9 % vôrreldes

töötute ja osaliselt rakendatutega. Tuleb märkida, et samal ajal Tallinna tööbörsis ja eravahetalituses oli arvel 3084 tööotsijat, mis teeb töötuse %-ks ainult 7,2 ehk 1/3 töötutest. Meestest oli tööotsijatena arvel 4,7 %, see on 19,6 % vähem kui tegelikult. Naistest oli arvel 10,3 % ehk 7,2 % vähem. Üldse oli tööliste mehi 56,2 % ja naisi 43,8 %. Naiste osatähtsus oli tõusnud 5,1 %.

Töötaolu Tallinnas aastail 1930 - 1934 tööbörsi ja eravahetalituse andmeil:

Tabel 37.[165]

	1930	1931	1932	1933	1934
Tööotsijaid aastas	11158	13638	19669	19170	15468
neist eravahetalitusest	3973	4325	3745	1215	3098
Suurim arv kuus	2521	3058	4806	6532	3589
Keskmiselt kuus	1929,8	1136,5	1639	1597,5	1289
31. detsembril	2719	3376	5028	4123	1087

---

165. Andmed on võetud: Linna Tööbüroo tegevuse ülevaade, lk. 118, tabel 132; „Eesti Statistika" järgmised numbrid: 1930, nr. 100 (3), lk. 190, tabel 29; nr. 101 (4), lk. 248; nr. 102 (5), lk. 305; nr. 103 (6), lk. 374; nr. 104 (7), lk. 450; 461; nr. 105 (8), lk. 532; nr. 108 (11), lk. 664; 1931, nr. 110 (1), lk. 61; nr. 111 (2), lk. 125; nr. 112 (3), lk. 193; nr. 115 (6), lk. 343, 346; nr. 116 (7), lk. 418; nr. 117 (8), lk. 497, 506; nr. 118 (9), lk. 572; nr. 119 (10), lk. 638; nr. 120 (11), lk. 706; nr. 121 (12), lk. 761; 1932, nr. 122 (1), lk. 65; nr. 123 (2), lk. 130; nr. 125/126 (4/5), lk. 257, 258; nr. 127 (6), lk. 318; nr. 128 (7), lk. 382; nr. 129 (8), lk. 463, 474; nr. 130 (9), lk. 546; nr. 131 (10), lk. 620; nr. 132 (11), lk. 682; nr. 133 (12), lk. 754; 1933, nr. 134 (1), lk. 62; nr. 135 (2), lk. 126; nr. 136 (3), lk. 184; nr. 137 (4), lk. 238; nr. 138 (5), lk. 290; nr. 139 (6), lk. 342; nr. 140/141 (7/8), lk. 420, 421; nr. 143 (10), lk. 541, 542; nr. 144 (11), lk. 598; nr. 145 (12), lk. 658;

Aastail 1930 - 1934 oli Tallinnas suurimaks töötute arvuks 19669 1932. aastal ja 19170 1933. aastal, see teeb keskmiselt kuus vastavalt 1639 ja 1597,5 töötut. Suurim arv töötuid oli jaanuaris 1933 - 6532 ja detsembris 1932 - 4806. See oli raskeim periood tööturul.[166] Töötute arv oli ehdiselt suurim talvekuudel. Tööd saanute kohta puuduvad andmed. Kõige vähem oli töötuid registreeritud 1930. aastal 11158 ehk 129,8 töötut kuus. 1933. aasta tase ületas 1930. aasta taseme 76,2 %-ga, 1929. aasta taseme 60 %-ga, 1925. aasta taseme 57 %-ga ja 1920. aasta taseme 169 %-ga. Töötute kriitiline seis aasta lõpul 31. detsembril oli suurim 1932. aastal - 5028 ja väikseim 1934. aastal - 1087. Eravahetalituses oli registreeritud töötuid 1933. aastal 2915 ehk 15,2 %, 1931. aastal 4325 ehk 32,7 %, 1930. aastal 3973 ehk 36 % ja 1934. aastal 3098 ehk 20 %.

Töötaolu liigitatakse alaliseks, mis tekib tööstuse koondamise ja urbanisatsiooni tulemusena; sesoonseks, mida põhjustavad klimaatilised tingimused ja madalad palgad - neid peeti Eesti majanduselus vältimatuks; permanentseks, mida põhjustas teaduse ja tehni-

---

1934, nr. 146 (1), lk. 54; nr. 148 (3), lk. 170; nr. 149 (4), lk. 224; nr. 150 (5), lk. 274; nr. 151 (6), lk. 338; nr. 152/153 (7/8), lk. 420, 421; nr. 154 (9), lk. 488; nr. 155 (10), lk. 554; nr. 156 (11), lk. 602; nr. 157 (12), lk. 670; 1935, nr. 158 (1), lk. 54; nr. 159 (2), lk. 110.

166. Tööstuse seisukord, Eesti Majandus 1934. a., Eesti Panga aastaraamat, Tallinn 1935, lk. 35.

ka progress; akuutseks, mida põhjustavad majanduskriisid. Märgiti, et kogu Eesti „iseseisvuse" ajal pole olnud majanduses tööpuudusest vaba momenti. Ja üldse kapitalistlikus majandussüsteemis on töötaolu alaline nähtus. Järelikult niikaua, kui püsib kapitalistlik majandussüsteem senistes vormides kõigi temale omaste oluliste tunnustega, tuleb majanduskriisidest põhjustatud töötaolu võtta kui vältimatut sotsiaalset pahet. Vihjatakse ka plaanimajandusele individualistliku süsteemi asemel. Märgitakse, et Eesti tööliste palgad on madalaimad maailmas, töömeetodid ja tootmisvahendid aga moraalselt vananenud. Kuid ratsionaliseerimist väldita kse, et mitte suurendada tööpuudust. Hea hoolitsus! Teiseks tähtsamaks, sealjuures ainsaks mõjuvaks permanentse tööpuuduse lahendamise teeks peeti sisekolonisatsiooni, see tähendab asundamist riigi tagavaramaade ja osalt ka eramaade arvel. Põhiliseks järjest süvenava tööpuuduse tekitajaks linnades peeti maalt linnadesse valguvat tööjõudu. Teisele kohale seati majanduskriisid, tööstuse ja transpordi süvenev mehaniseerimine ja tööprotsesside ratsionaliseerimine, sesoonne töötaolu ja nii edasi. Mitte kuidagi aga ei tahetud tunnistada, et põhjuseks on kapitalistlik majandussüsteem oma lakkamatu kasumijahiga.[167] 1931/32. aastal analüü-

---

167. R. Sõrmus ja A. Gutman, Töötaolu Eestis. Töötaolu ulatus, põhjusi ja lahendamisvõimalusi, Tallinn 1933, lk. 24, 34, 36 - 39, 42, 43, 47, 51, 59, 61; R. Sõrmus, Töötaolu linnades 1931/32. a., „Eesti Statisti-

sitigi sellelt seisukohalt töötute päritolu endist alalist elukohta arvestades: 1931. aastal oli Tallinna töötutest kohalikke 55,9 %, teistest linnadest 15,5 % ja maakondadest 28,6 %, 1932. aastal kohalikke 61,3 %, teistest linnadest 17,2 % ja maakondadest 21,5 %. Selle alusel on teistest linnadest saabunuid umbes 1/6 ja maalt saabunuid keskmiselt 1/4. Üksikuid oli töötutest vastavalt 33,2 % ja 59,3 %, perekonnainimesi 66,8 % ja 40,7 %. Hoolekandelist abi said Tallinna tööbörsil registreeritutest 1931. aastal 2,8 % ja 1932. aastal 7,5 %.[168] Töötute enamik nälgis koos perekondadega. Nad tõsteti välja korteritest. Meeleheitele aetud töötute hulgas kasvas rahulolematus, mis ähvardas võimulolevale kodanlikule klikile ohtlikuks kujuneda. Töötaolus nähti moraali languse ja kuritegude kasvu põhjust ning poliitilist radikalismi. See oligi kõige tähtsam! Töötu on sündinud revolutsionäär, kes võib teatud arvukuse juures saada hädaohtlikuks kodanliku riigi julgeolekule. See sundiski valitsust organiseerima laiemas ulatuses nõndanimetatud hädaabitöid, kus osa töötuid ajutiselt tööd leidis. Hädaabitööde korras tehti mitmesuguseid riiklikke töid (teedeehitus, maaparandustööd, sõjaliste objektide ehitamine ja muud). Hädaabitööd ku-

---

ka" 1932, nr. 129 (8), lk. 397; Eesti arvudes. 1934. a. rahvaloenduse mälestuseks, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1934, lk. 26.

168. R. Sõrmus, Töötaolu linnades 1931/32, lk. 398, 400, tabel 2, lk. 408, tabel 7, lk. 411.

junesid kodanlusele igati kasulikuks tööliste ekspluateerimise vormiks. Töötingimused olid neil töödel äärmiselt rasked, teenistus äärmiselt väike. Ja siiski piirati märksa hädaabitöödest osavôtmise tingimusi. Esimeses järjekorras vôeti hädaabitöödele neid, kes olid elanud tööbörsi asukohas vähemalt 2 aastat, on töötanud palgatööl peale eelmiste hädaabitööde lôppu vähemalt 20 nädalat ja olnud tööta vähemalt 2 kuud, kelle ülalpidamisel on alla 16 aasta vôi töövôimetuid perekonnaliikmeid, kusjuures ei vôi olla ühelgi perekonnaliikmel sissetulekuid kuus üle 25 krooni ega mingisugust tulu. See avaldas môju tööbörsidesse registreerimisele. Samuti avaldasid môju abitööde iseloom ja talvised ilmastikutingimused. 1930. aastal asutati riigi poolt Kopli töömaja normaalkoormusega 50 mehele. See asutati kôlava eesmärgiga – vôimaldada puudust kannatavatel töövôimelistel isikutel ajutiselt teenistust leida ja kaasa aidata kindla teenistuse saamiseks. Tore abi küll 20000 töötule! Ikkagi 0,25 %-le töötutest osutatakse abi riigi poolt. Tööd leidsid siin aastail 1930 - 1934 umbes 450 hoolealust, töötuid oli samal ajal keskmiselt 1318,4 kuus ehk keskmiselt 15820,6 aastas. Ja pealegi ühiskond peab riigi pôhiseaduse §25 alusel hoolitsema oma liikmete heaolu eest. Töötud muidugi ei saa töötasu, nende ostujôud väheneb. See aga viib hindade langusele, mille tôttu ettevôtjad piiravad

veelgi tootmist. Töö muretsemise võimalusena nähti tööde venitamist, tööliste ümberpaigutamist või tööde korraldamist töötuile. Aitama pidi ka tööaja lühendamine. Liigset abistamist (!) peeti aga sotsiaalpoliitiliseks väärsammuks.[169]

Tallinna töötute päritolu. 1934. aasta

Tabel 38.

	1931	1932
Kohalikke	55,9	61,3
Teistest linnadest	15,5	17,2
Maakondadest	28,6	21,5

1. märtsi rahvaloenduse andmetes ei ole võimalik ümbergrupeerimisi teha, kuna avaldatud on vaid kõige üldisemad andmed. Seetõttu on liialdatud andmed tööstuse kohta, samuti maja- ja isikuteenijate kohta. Ei ole võimalik välja tuua kultuurilisel ja tervishoiu alal töötajaid, ehitustöölisi, juhu- ja hooajatöölisi, kuna need on peidus teiste alade arvudes. Nähtavasti tuli ka siin krediitidest puudus loenduse materjalide läbitöötamise kahjuks.[170]

Tööstustöölisi oli Tallinnas 55 %, see on 13,2 %

---

169. A. Pullerits, Tähtsamaid jooni Eesti majanduselust 1930. a., „Eesti Statistika" 1931, nr. 112 (3), lk. 46; A. Tuisk, Lastekaitse ja hoolekanne, „Eesti Statistika" 1937, nr. 187 (6), lk. 290; Lastekaitse ja hoolekanne, Tallinn 1937, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 16; R. Sõrmus ja A. Gutman, Töötaolu Eestis. Töötaolu ulatus, põhjusi ja lahendamisvõimalusi, lk. 50 - 53, 58; O. Kuuli, Eestimaa Kommunistlik Partei majanduskriisi ja kodanliku parlamentarismi kokkuvarisemise ajajärgul (1930 - 1934), Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, (aastad 1920 - 1940); toim. A. Panksejev, M. Pesti, Tallinn 1963, lk. 200.

170. Rahva demograafiline koosseis..., vihk III, Tallinn 1925, lk. 65.

Tallinna töölisklassi professionaalne struktuur seisuga 1. märts 1934:

Tabel 39.[171]

Tegevusala	Töölised		Nende perekonnaliikmed		K o k k u	
	arv	%	arv	%	arv	%
Tööstus	23602	55	18280	63,3	41882	58,3
		56,4		43,6		100,0
Kaubandus	4796	11,2	2642	9,1	7438	10,4
		64,5		35,5		100,0
Transport ja side	3332	7,8	3397	11,8	6729	9,4
		49,5		50,5		100,0
Maja- ja isikuteenimine	5738	13,4	898	3,1	6636	9,2
		86,5		13,5		100,0
Põllumajandus	654	1,5	342	1,2	996	1,4
		65,7		34,3		100,0
Ühiskondlik tegevus	2373	5,5	2206	7,6	4579	6,4
		51,8		48,2		100,0
Puudulikult ülesantud tööala	2389	5,6	1119	3,9	3508	4,9
		68,2		31,8		100,0
Kõik kokku	42884	100,0	28884	100,0	71768	100,0
		59,8		40,2		100,0

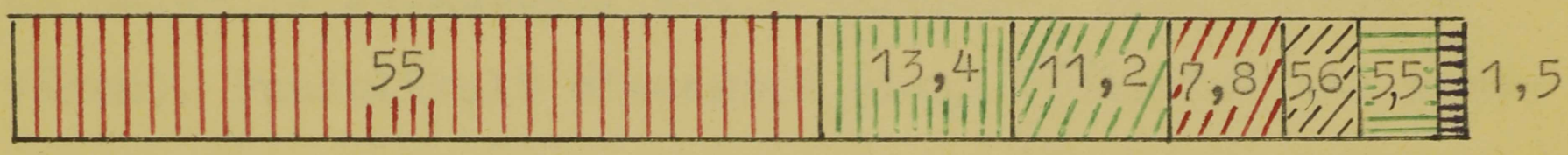
rohkem kui 1922. aastal (koos ehitustöölistega). Maja- ja isikuteenijate grupis 13,4 %, see os 0,2 % vähem kui oli maja- ja isikuteenijate alagrupis 1922. aastal. Transpordi- ja sidetöölisi oli 7,8 %, see on 1,8 % vähem kui 1922. aastal. Kaubandustöölisi oli 11,2 %, see on 2,9 % rohkem kui 1922. aastal. Puudulikult ülesantud tööalaga töölisi oli 5,6 %, see on 4,4 % rohkem kui

---

171. Andmed on võetud: Rahvastiku koostis ja korteriolud, ... III vihk, lk. 35 - 69.

Tallinna tööliste professionaalne struktuur seisuga 1. märts 1934:

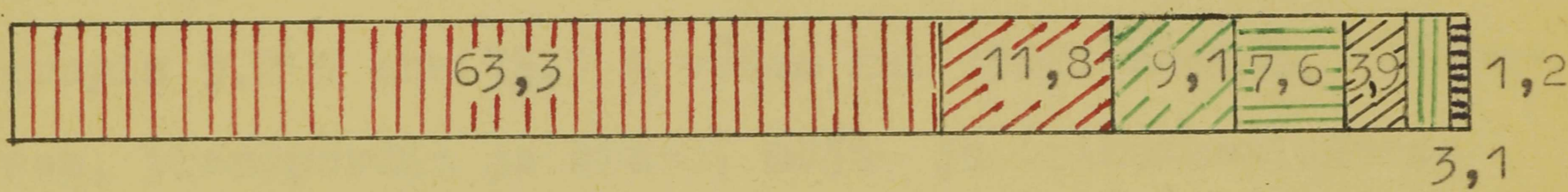
Joon. 52.

- Tööstuses
- Transpordis ja sides
- Maja- ja isikuteenistuses
- Kaubanduses
- Ühiskondlikus tegevuses
- Põllumajanduses
- Teadmata

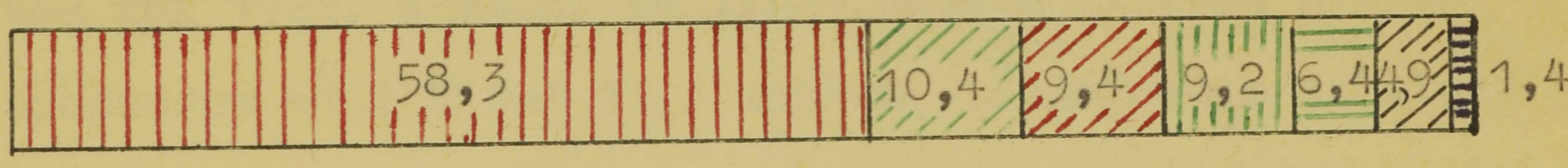
Perekonnaliikmeid professionaalsuse järgi:

Joon. 53.

Kogu töölisklassi professionaalne struktuur:

Joon. 54.

1922. aastal. Põllumajandusega tegeles 1,5 % töölistest ehk 0,8 % rohkem kui 1922. aastal. Ühiskondliku tegevuse grupis oli 5,5 % töölistest ehk 0,2 % vähem kui 1922. aastal. Perekonnaliikmete osatähtsus oli kõige suurem endiselt transpordis ja sides 50,5 %, kuid nüüd 4,8 % vähem kui 1922. aastal. Tööstuses 43,6 % ehk 4,5 % rohkem. Ühiskondliku tegevuse grupis oli 48,2 % ehk 0,2 % rohkem. Kõige vähem oli perekonnaliikmeid maja- ja isikuteenijail 13,5 % ehk 19,1% vä-

hem kui 1922. aastal (siin on arvatavasti ôigem vôrrelda maja- ja isikuteenijate alagrupiga, siis on 1,5 % vähem). Puudulikult ülesantud alaga töölistel oli perekonnaliikmeid 31,8 %, see on 16,6 % vähem kui 1922. aastal. Pôllumajanduses oli 34,3 % ehk 10,2 % vähem ja kaubandustöölistel 35,5 % ehk 2 % vähem. Kui arvestada kogu tööliskonda, siis oli neid koos perekonnaliikmetega töstuses 58,3 % ehk 10 % vähem kui 1922. aastal. Kaubanduses oli 10,4 % ehk 3 % rohkem, transpordis ja sides 9,4 % ehk 2,5 % vähem, maja- ja isikuteenistuse grupis 9,2 % ehk 15,1 % vähem kui 1922. aastal. Töstuses, transpordis ja sides, maja- ja isikuteenistuses oli 76,9 % ehk 55247 töölist 71768-st, seega 7,6 % vähem kui 1922. aastal. Tallinna meestöölistest töötas töstuses 61,9 % ehk 11 % rohkem, transpordis ja sides 12,5 % ehk 1,6 % vähem, maja- ja isikuteenijate grupis 2,5 % ehk 16,6 % vähem kui 1922. aastal. Kokku seega 76,9 % ehk 16492 meestöölist 24057-st, see on 7,2 % vähem kui 1922. aastal. Kaubanduses oli 10,2 % ehk 2,6 % rohkem, pôllumajanduses 1,5 % ehk 0,7 % rohkem, ühiskondliku tegevuse grupis 6,1 % ehk 0,1 % vähem, puudulikult ülesantute grupis 5,3 % ehk 4 % rohkem kui 1922. aastal. Naistöölistest töötas töstuses 46,4 % ehk 10,5 % rohkem, maja- ja isikuteenistuse grupis 27,2 % ehk 18,6 % vähem, transpordis ja sides 1,7 % ehk 0,7 % vähem kui 1922. aastal. Kokku 75,3 % ehk 14580 naistöö-

Tallinna tööliste professionaalne-sooline struktuur seisuga 1. märts 1934:

Tabel 40.[172]

Tegevusala	Mehed		Naised		K o k k u	
	arv	%	arv	%	arv	%
Tööstus	14877	61,9	8725	46,4	23602	55,0
		63		37		100,0
Kaubandus	2462	10,2	2334	12,4	4796	11,2
		51,4		48,6		100,0
Transport ja side	3016	12,5	316	1,7	3332	7,8
		90,5		9,5		100,0
Maja- ja isikuteenimine	599	2,5	5139	27,2	5738	13,4
		10,4		89,6		100,0
Põllumajandus	359	1,5	295	1,6	654	1,5
		54,9		45,1		100,0
Ühiskondlik tegevus	1465	6,1	908	4,8	2373	5,5
		61,8		38,2		100,0
Puudulikult ülesantud tööala	1279	5,3	1110	5,9	2389	5,6
		53,5		46,5		100,0
Kõik kokku	24057	100,0	18827	100,0	42884	100,0
		56,2		43,8		100,0

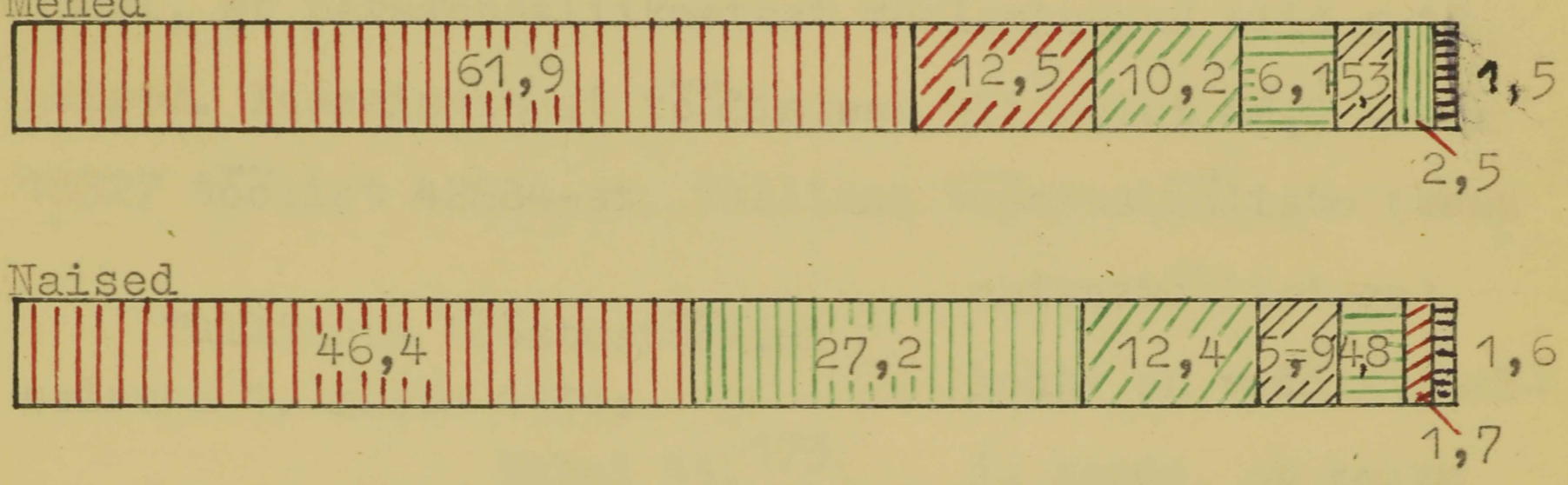
list 18827-st, see on 8,8 % vähem kui 1922. aastal, kuid arvuliselt siiski 2406 võrra rohkem kui 1922. aastal. Kaubanduses töötas 12,4 % ehk 2,9 % rohkem, põllumajanduses 1,6 % ehk 1,2 % rohkem, ühiskondliku tegevuse grupis 4,8 % ehk 0,1 % vähem, puudulikult ülesantud tööalal 5,9 % ehk 4,8 % rohkem kui 1922. aastal. Naiste ülekaal oli ainult maja- ja isikuteenimisel 89,6 %, see on 0,4 % rohkem kui 1922. aastal maja- ja isikuteenimi-

---

172. Andmed on võetud: Rahvastiku koostis ja korteriolud, ... III vihk, lk. 35 - 69.

Tallinna tööliste professionaalne-sooline struktuur seisuga 1. märts 1934:

Joon. 55.

se alagrupis, grupis tervikuna aga 29,2 % rohkem. Meeste ülekaal oli kôige suurem transpordis ja sides 90,5 % ehk 0,3 % rohkem, tööstuses 63 % ehk 8,7 % vähem, ühiskondliku tegevuse grupis 61,8 % ehk 4,5 % vähem, põllumajanduses 54,9 % ehk 19,8 % vähem, puudulikult ülesantud tööalaga grupis 53,5 % ehk 10,5 % vähem ja kaubanduses 51,4 % ehk 4,5 % vähem kui 1922. aastal. Kogu tööliskonnast oli naisi 55,8 % ehk 1,2 % (arvuliselt 3466) rohkem jaiiseseisvatest töölistest 43,8 % ehk 4 % (arvuliselt 4340) rohkem kui 1922. aastal. Kui naiste osatähtsus üldse tôusis tööliskonnas 1,2 % ehk 3466 vôrra, siis iseseisvate tööliste osas 4 % ehk 4340 vôrra. Seega tööliskonda tuli juurde iseseisvat töojôudu naiste näol 3466 töölist ehk ligi 8,1 %. Senisest tööliskonnast läks üle iseseisvateks ehk palgalisele töole veel 874 naist, see on üle 2 % töölistest. Tööliste arv suurenes üldse 5555 vôrra, neist naisi 4340 ehk ligi 78,2 %. Seega vähenes koduse majapidamisega tegele-

vate ja ülalpeetavate naiste arv 1922. aastaga võrreldes absoluutselt 914 võrra ehk 4,2 %. Seda muidugi eeldusel, et perekonnaliikmetest tööleminejad olid vaid naised. Iseseisvatest töölistest oli naisi 43,8 % ehk 18827 töölist 42884-st. Tallinna tööstustööliste (koos ehitustöölistega) kohta on vaid niipalju teada, et kokku oli neid 23602 ehk 56,4 % ja perekonnaliikmeid 18280 ehk 43,6 % tööstustöölistest. Töölistest mehi oli 14877 ehk 63 % ja naisi 8725 ehk 37 %. Meeste osa oli vähenenud võrreldes 1922. aastaga 8,7 %, naiste osa samavõrra suurenenud. Perekonnaliikmete osa oli suhteliselt vähenenud 4,5 % võrra. Üldse oli tööstustööliskond suurenenud 9404 ehk 28,9 % võrra. Tallinna suurtööstuse kohta on teada vaid tema struktuur ettevõtete arvu alusel: mineraalide ümbertöötlemine 5, metallitööstus 28, keemiatööstus 7, nahatööstus 3, tekstiilitööstus 7, puidutööstus 12, paberitööstus 6, polügraafia 13, toidu- ja maitseainete tööstus 20, kehakatte-

Tallinnas tööstustöölisi seisuga 1. märts 1934:

Tabel 41.[173]

	arv	%
Töölisi	23602	54,6
Nende perekonnaliikmeid	18280	43,6
Kokku	41882	100,0
K o o s N õ m m e g a		
Töölisi	25057	55,7
Nende perekonnaliikmeid	20083	44,3
Kokku	45140	100,0

---

173. Andmed on võetud: Rahvastiku koostis ja korteriolud, ... III vihk, lk. 55.

ja pudukaupade tööstus 13 ning elektrijaam ja gaasivabrik – kokku seega 116 ettevôtet. Vôrreldes 1913. aastaga on ettevôtete arv suurenenud 35 vôrra. 1924. aastaga vôrreldes on suurenemine mineraalide töötlemisel 2 ning toidu- ja maitseainete tööstuses 1 ettevôte. Kehakatte- ja pudukaupade tööstuse kohta ei ole andmeid 1924. aastast. Vähenenud on tekstiilitööstus 3, nahatööstus 3, ja puidutööstus 2 ettevôtte vôrra. Arvatavasti toimus siin kontsentratsioon monopoliseerimise ja konkurentsi alusel.[174]

---

174. E. Grep, Suur- ja kesktööstuse leving linnades, aleveis ja maal 1930. a., „Eesti Statistika" 1932, nr. 130 (9), lk. 525.

4. Tallinna tööliskklassi professionaalne koosseis aastail 1935 - 1940.

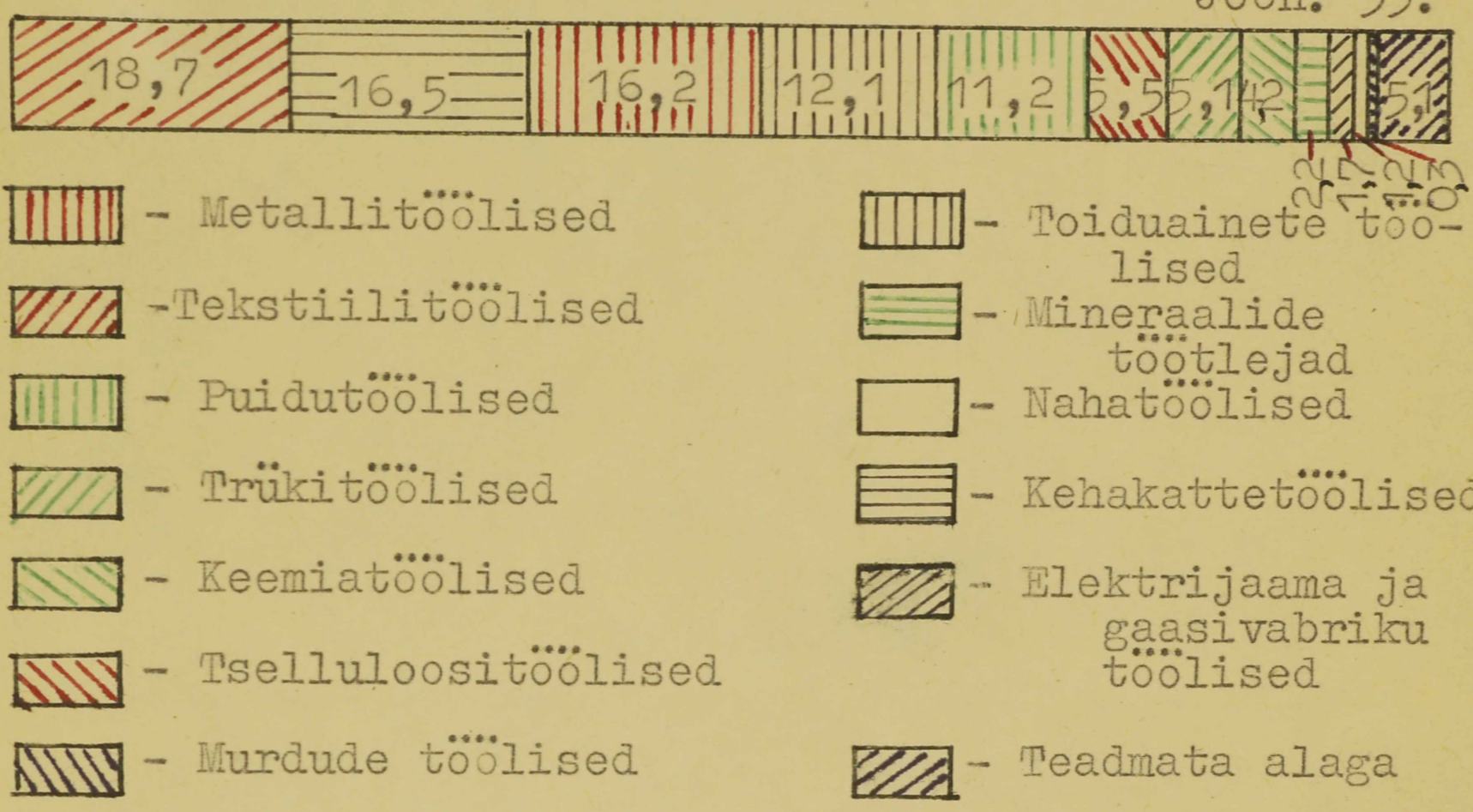
a) Demograafilised struktuurid seisuga 31. mai 1937.

Kogu Tallinna tööliskklassi kohta puuduvad andmed sellel perioodil, kuid olemas on andmed Tallinna tööstustööliste kohta 31. maist 1937, mil viidi läbi majandusloendus Eestis. Tööliste arvu on võimalik võrrelda 1922. aastaga ja tööstusettevõtete arvu 1924. aastaga, mida autor ka alljärgnevalt teeb, kusjuures aasta arvu enam korduvalt ei märgi.

Majandusloenduse andmete alusel oli tekstiilitööstuses töölisi 5085 ehk 18,7 %. Tööliste arv oli suurenenud 3209 võrra ehk 7,6 %, juurdekasv tööstusharus 203 % ehk enam kui 3-kordseks. Ettevõtete arv oli vähenenud 70 võrra ehk 52,2 %. Teisel kohal oli rõivastus- ja galanteriitööstus: 4487 töölist ehk 16,5 %. Tööliste arv oli suurenenud 2882 võrra, suhteline kasv 7 % ja juurdekasv tööstusharus 179,4 % ehk ligi 2,8 kordseks. Ettevõtete arv oli vähenenud 40 võrra ehk 41,7 %. Kolmandal kohal alles oli metallitööstus: 4386

Tallinna tööstus- ja käsitööliste professionaalne struktuur seisuga 31. mai 1937:

Joon. 55.

töölist ehk 16,2 %. Tööliste arv oli suurenenud 21 võrra, suhteline langus 9,7 % ja langus tööstusharus 0,5 %. Ettevõtete arv oli langenud 45 võrra ehk 23,7 %. Neljandal kohal oli toiduainete tööstus: 3282 töölist ehk 12,1 %. Tööliste arvu ei saa võrrelda. Ettevõtete arv vähenes 72 võrra ehk 40,7 %. Viiendal kohal oli puidutööstus: 3025 töölist ehk 11,2 %. Tööliste arv oli suurenenud 1732 võrra, suhteline suurenemine 3,6 % ja juurdekasv tööstusharus 133,8 % ehk enam kui 2,3 kordseks. Tööstusettevõtete arv suurenes 12 võrra ehk 13,8 %. Kuuendal kohal oli paberi- ja tselluloositööstus: töölisi 1480 ehk 5,5 %. Tööliste arv oli suurenenud 572 võrra, suhteline suurenemine 0,2 % ja juurdekasv 63 % ehk enam kui 1,6 kordseks.

Tallinna tööstus- ja käsitööliste professionaalne struktuur seisuga 31. mai 1937:

Tabel 42.[175]

Tööstusharud	28.XII 1922 1924			31.V 1937			1922 - 1937 ±			1924 - 1937 ±	
	Tööliste		Ettevõtteid	Tööliste		Ettevõtteid	Tööliste			Ettevõtete	
	arv	%		arv	%		arv	%	%[176]	arv	%
Murrud	...	...	7	73	0,3	3	...	...	...	-4	-57,2
Miner. töötl.	...	...	54	611	2,2	41	...	...	...	-13	-24,1
Metallitööstus	4365	25,9	190	4386	16,2	145	+21	-9,7	-0,5	-45	-23,7
neist ehitust.	1247	7,4	-	...	...	-	...	...	...	-	-
Keemiatööstus	...	...	41	1155	4,2	49	...	...	...	+8	+19,5
Nahatööstus	...	...	17	338	1,2	11	...	...	...	-6	-35,3
Tekstiilitööst.	1876	11,1	134	5085	18,7	64	+3209	+7,6	+203	-70	-52,2
Puidutööstus	1293	7,7	87	3025	11,2	99	+1732	+3,6	+133,8	+12	+13,8
Tsell.-paberit.	908	5,4	27	1480	5,5	16	+572	+0,2	+63	-11	-40,8
Polügraafia	...	...	28	1375	5,1	36	...	...	...	+8	+28,6
Toiduainete	...	...	177	3282	12,1	105	...	...	...	-72	-40,7
Kehakattetööst.	1605	9,5	96	4487	16,5	56	+2882	+7	+179,4	-40	-41,7
El.-j. ja g.-v.	...	...	2	469	1,7	2	...	...	...	-	-
Teadmata	6802	40,4	-	1349	5,1	5	x	x	x	x	x
Kokku	16849	100,0	834	27115	100,0	632	+10266	x	+60,9	-202	x

175. Andmed on võetud: Üleriikline kokkuvõte..., lk. 25, 62 - 71, tabel 3; R. Pullat, Tallinnast ja tallinlastest..., lk. 52, 61, tabelid 8, 11; Tööstus Eestis

Ettevôtete arv vähenes 11 vôrra ehk 40,8 %. Seitsmendal kohal oli polügraafia: töölisi 1375 ehk 5,1 %. Ettevôtete arv oli kasvanud 8 vôrra ehk 28,6 %. Kaheksandal kohal oli keemiatööstus: töölisi 1155 ehk 4,2 %. Ettevôtete arv oli kasvanud 8 vôrra ehk 19,5 %. Elektrijaamas ja gaasivabrikus oli töölisi 469 ehk 1,7 %. Mineraalide töötlemisel oli töölisi 611 ehk 2,2 %. Ettevôtete arv vähenes 13 vôrra ehk 24,1 %. Nahatööstuses oli töölisi 338 ehk 1,2 %. Ettevôtete arv oli vähenenud 6 vôrra ehk 35,3 %. Murdudes töötas 73 töölist ehk 0,3 %. Ettevôtete arv vähenes 4 vôrra ehk 57,2 %. Tööstusharu on teadmata 1349 töölisel, samuti on teadmata 5 tööstusettevôtte kuuluvus. Kokku oli töölisi 27115 ehk 10266 rohkem kui 1922. aastal. Juurdekasv seega 61 % ehk 1,6 kordseks. Kui siia lisada Nômme ettevôtete 167 töölist, siis on tööliste arvuks 27282. 1937. aasta tööliste arv on vôetud koos käsitöölistega, keda oli kokku 6848, sel pôhjusel, et need olid tegelikud tootjad töölise seisukorras. Maha arvates käsitöölised ja Nômme töölised jääb Tallinna tööstustöölis-

---

1924, „Eesti Majandus" 1926, vihk V, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 12 - 13, tabel 5; Palgaolud suurtööstuses, „Eesti Statistika" 1925, nr. 37 (4), lisa, lk. 8 - 9, tabel 1; Tööstus. 1937. a. majandusloenduse andmed. I Majandusloendus Eestis, vihk I, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1939, lk. 31 - 39, tabel 8; Käsitööstus, I Majandusloendus Eestis, vihk II, Tallinn 1939, lk. 10.

176. Siin on välja toodud tööstusharusisene muutumine, kui 1922. aasta 28. detsembri tase on vôetud vôrdseks 100 %-ga.

te arvuks 20267, juurdekasvuks 3418 ehk 20,3 % ehk 1,2 kordseks. Ettevõtete arv oli vähenenud 182 võrra ehk 28,3 %. Kui lisada Nõmme 20 tööstusettevõtet, saame ettevõtete arvuks 652.

Ilma käsitöölisteta oli Tallinna tööstuse struktuur tööliste arvu alusel järgmine: 1) tekstiilitööstus 4767 töölisega 64 ettevõttes ehk 23,5 %, 2) metallitööstus koos ehitustöölistega 3829 töölist 145 ette-

Tallinna tööstustööliste professionaalne struktuur seisuga 31 mai 1937:

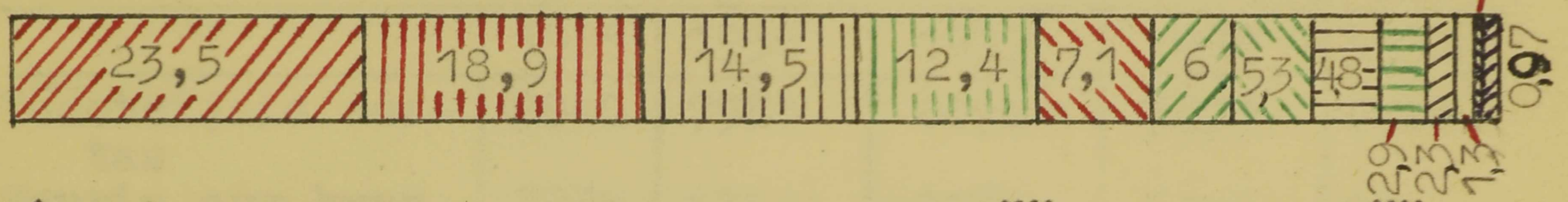
Tabel 43.[177]

Tööstusharud	Tööliste		Ettevõtteid
	arv	%	
Paemurrud	7	0,03	3
Mineraalide töötlemine	582	2,9	41
Metallitööstus	3829	18,9	145
Keemiatööstus	1081	5,3	49
Nahatööstus	265	1,3	11
Tekstiilitööstus	4767	23,5	64
Puidutööstus	2503	12,4	99
Paberi- ja tselluloositööstus	1444	7,1	16
Polügraafia	1210	6	36
Toiduainete tööstus	2945	14,5	105
Rõivastus- ja galanteriitööstus	973	4,8	56
Elektrijaam ja gaasivabrik	469	2,3	2
Teadmata	192	0,97	5
K o k k u	20267	100,0	632
Nõmme tööstus	167	-	20

177. Tööstus., vihk I, lk. 31 - 39, tabel 8.

Tallinna tööliskl assi professionaalne struktuur seisuga 31. mai 1937:

Joon. 56.[178]

võttes ehk 18,9 %, 3) toiduainete tööstus 2945 töölisega 105 ettevõttes ehk 14,5 %, 4) puidutööstus 2503 töölisega 99 ettevõttes ehk 12,4 %, 5) paberi- ja tselluloositööstus 1444 töölisega 16 ettevõttes ehk 7,1 %, 6) polügraafias 1210 töölisega 36 ettevõttes ehk 6 %, 7) keemiatööstus 1081 töölisega 49 ettevõttes ehk 5,3 %, 8) rõivastus- ja galanteriitööstus 973 töölisega 56 ettevõttes ehk 4,8 %, 9) elektrijaam ja gaasivabrik 469 töölisega 2 ettevõttes ehk 2,3 %, 10) mineraalide töötlemine 582 töölisega 41 ettevõttes ehk 2,9 %, 11) nahatööstus 265 töölisega 11 ettevõttes ehk 1,3 % ja murrud 7 töölisega 3 ettevõttes 0,03 %. Teadmata on 5 ettevõtte ja 192 töölise kuuluvus. Kokku on töölisi 20267 ja ettevõtteid 632. Kui juurde arvestada Nõmme, saab töölisi 20434 ja ettevõtteid 662. Järelikult oli 15 aasta jooksul tööstuses toimunud kontsentratsioon ettevõtete arvu vähenemise ja tööliste arvu suurenemise alusel. Oli muutunud tööstusharude osatähtsus põhiliselt siseturu nõuete alusel kergetööstuse ja tarbimisvahendite tootmise kasuks.

Aastail 1935 - 1939 oli Tallinnas suurimaks töö-

---

178. Tähistused samad, mis joonisel 55, lk. 173.

Töötaolu Tallinnas aastail 1935 - 1939 tööbüroo andmeil:

Tabel 44.[179]

	1935	1936	1937	1938	1939
Töötsijaid aastas	9840	7988	6092	5671	6286
Suurim arv kuus	2938	1142	1121	1169	1043
Keskmiselt kuus	820	665,7	507,7	472,6	523,8
31. detsembril	819	789	716	660	802

tuid kuus oli 1760 meest veebruaris 1935 ja 1178 naist jaanuaris 1935. Ülejäänud aastatel oli 1043 - 1169 töötut kuus. Keskmiselt oli töötuid kuus 1935. aastal 820, 1936.- 1939. aastal 472,6 kuni 665,7. 31. detsembril oli kõige rohkem töötuid 1935. aastal - 819 ja 1939. aastal - 802. Ülejäänud aastail oli 660 - 789 töötut. Töötuid oli registreeritud küll vähem kui kriisiaastail, ent siiski väga palju tööstusliku mõningase tõusu aastate kohta. Eriti veel, kui arvestada sellega, et tööbörside tegevus oli kitsendatud ja piiratud, mistõttu nende andmed ei vastanud kaugeltki tegelikkusele. Kui töötuudust liigitati alaliseks ja hooajaliseks, siis tuleb teda veel liigitada ka avalikuks ja varjatuks. Avalikku töötuudust suurendasid, eriti 1939. aastal, suurearvulised vallandamised. Varjatud töötuudus esines lühendatud tööajaga töötamise näol, näiteks 4 päeva nädalas või 4 - 5 tundi päevas.

---

179. Linna Tööbüroo tegevuse ülevaade 1918 - 1939, lk. 118, tabel 132.

Avalike tööde kohta andmeid ei ole. Kopli töömajast said abi 1935.- 1936. aastal umbes 89 meest.[180]

Tallinna suurtööstuse osas on võimalik täpsemalt analüüsida. Tööliste arvu on võimalik võrrelda 1926. aasta jaanuari andmetega ja tööstusettevõtete arvu 1924. aasta jaanuari andmetega. Esikohale oli tõusnud tekstiilitööstus – 4514 töölist ehk 26,9 %. Tööliste arv on kasvanud 2587, juurdekasv tööstusharus 134,1 % ehk enam kui 2,3 kordseks, suhteline suurenemine 2 %. Ettevõtete arv kasvas 20 võrra ehk 200 %, see on 3-kordseks. Teisele kohale langes metallitööstus – 3082 töölist ehk 18,3 %. Tööliste arv suurenes 1048 võrra, suhteline langus 7,9 % ja juurdekasv tööstusharus 50 % ehk 1,5 kordseks. Ettevõtete arv oli vähenenud 5 võrra ehk 17,85 %. Kolmandal kohal oli endiselt toiduainete tööstus – 2218 töölist ehk 13,1 %. Tööliste arv suurenes 1236 võrra, suhteline tõus 0,4 % ja juurdekasv tööstusharus 125,8 % ehk 2,3 kordseks. Neljandale kohale oli tõusnud puidutööstus – 2014 töölist ehk 11,9 %. Tööliste arv suurenes 1298 võrra, suhteline tõus 2,7 % ja juurdekasv tööstusharus 181,4 % ehk enam kui 2,8 kordseks. Ettevõtete arv tõusis 2 võrra ehk 20 %. Viiendale kohale oli langenud paberi- ja

---

180. A. Petrov, Kas inimtöötajõureservide puudus?, „Tööliskoja Teataja" 1937, nr. 5, lk. 135; Sotsiaalminister O. Kase vastusest L. Johansoni küsimusele 20. XI 1939, Riigivolikogu stenograafilised aruanded, veerg 276; Lastekaitse ja hoolekanne, Tallinn 1937, Riigi Statistika Keskburoo, lk. 16.

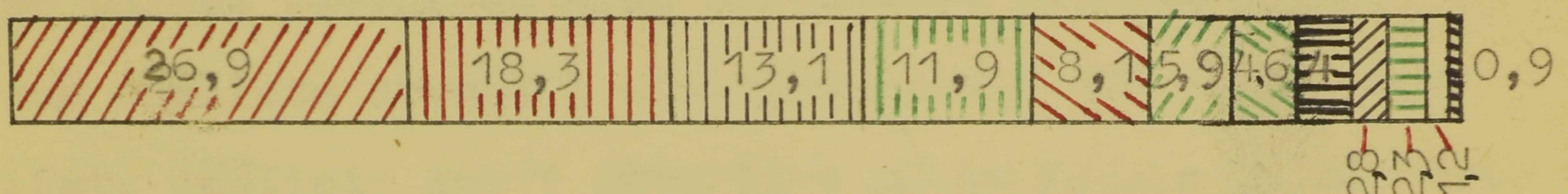
tselluloositööstus – 1374 ehk 8,1 %. Tööliste arv suurenes 572 võrra, suhteline langus 2,3 % ja juurdekasv 71,4 % ehk enam kui 1,7 kordseks. Endiselt kuues oli polügraafia – 992 töölist ehk 5,9 %. Tööliste arv suurenes 486 võrra, suhteline langus 0,6 % ja juurdekasv 96 % ehk ligi 2-kordseks. Seitsmendale kohale oli tõusnud keemiatööstus – 776 töölist ehk 4,6 %. Tööliste arv suurenes 586 võrra, suhteline tõus 2,2 % ja juurdekasv 308 % ehk ligi 4-kordseks. Ettevõtete arv oli kasvanud 1 võrra ehk 14,3 %. Kaheksandal kohal püsis rõivastus- ja galanteriitööstus – 680 töölist ehk 4 %. Tööliste arv kasvas 469 võrra, suhteline tõus 1,3 % ja juurdekasv 222,2 % ehk enam kui 3,2 kordseks. Elektrijaam ja gaasivabrik langesid üheksandale kohale – 469 töölist ehk 2,8 %. Tööliste arv kasvas 244 võrra, suhteline langus 0,1 % ja juurdekasv 108,4 % ehk ligi 2,1 kordseks. Kümnendale kohale tõusis mineraalide töötlemine – 395 töölist ehk 2,3 %. Tööliste arv suurenes 366 võrra, suhteline tõus 1,95 % ja juurdekasv 1263 % ehk enam kui 13,6 kordseks. Ettevõtete arv kasvas 5 võrra ehk 166,7 %. Üheteistkümnendale kohale langes nahatööstus – 202 töölist ehk 1,2 %. Tööliste arv kasvas 65 võrra, suhteline langus 0,5 % ja juurdekasv 47,3 % ehk ligi 1,5 kordseks. Ettevõtete arv vähenes 3 võrra ehk 50 %. Kokku oli töölisi 16893 ja ettevõtteid 135. Tööliste arv kasvas 9139 võrra ehk 118 %, see on ligi 2,2 kordseks. Ettevõtete arv kasvas 31 võrra ehk 29,8 %.

1 ettevôtte kohta oli 125 töölist ehk 50,4 vôrra rohkem, kasv seega 67,8 % ehk ligi 1,7 kordseks.

Täiesti põhjendatud ja palju objektiivsem on vôrdlus 1913. aasta tasemega. Alljärgnevalt autor teebki seda. Tekstiilitööstus oli tôusnud 3. kohalt 1. kohale. Tööliste arv tôusis 2469 vôrra, suhteline tôus 14,4 % ja juurdekasv tööstusharus 120,3 % ehk 2,2 kordseks. Ettevôtete arv oli kasvanud 25 vôrra ehk 500 %. Metallitööstus langes 2. kohale. Tööliste arv langes 6082 vôrra, suhteline langus 37,9 % ja langus tööstusharus 66,4 % ehk 2/3. Ettevôtete arv oli jäänud samaks, kusjuures suurettevôtted olid likvideeritud. Toiduainete tööstus tôusis 4. kohal 3. kohale. Tööliste arv kasvas 1939 vôrra, suhteline tôus 8 % ja juurdekasv 168,6 % ehk ligi 2,7 kordseks. Ettevôtete arv suurenes 6 vôrra ehk 46,2 %. Puidutööstus langes 2. kohalt 4. kohale. Tööliste arv langes 420 vôrra, suhteline langus 3 % ja langus tööstusharus 17,2 %. Ettevôtete arv aga kasvas 2 vôrra ehk 20 %. Paberi- ja tselluloositööstus oli endiselt 5. kohal. Tööliste arv tôusis 642 vôrra, suhteline tôus 3,6 % ja juurdekasv 87,8 % ehk ligi 1,9 kordseks. Ettevôtete arv kasvas 3 vôrra ehk 100 %. Polügraafia oli endiselt 6. kohal. Tööliste arv kasvas 592 vôrra, suhteline tôus 3,4 % ja juurdekasv 148 % ehk ligi 2,5 kordseks. Ettevôtete arv aga vähenes 2 vôrra ehk 13,3 %. Keemiatööstus oli endiselt 7. kohal.

Tallinna suurtööstustööliste professionaalne struktuur seisuga 31. mai 1937:

Joon. 57.[181]

Tööliste arvssuurenes 464 võrra, suhteline tõus 2,7 % ja juurdekasv 145,6 % ehk ligi 2,5 kordseks. Ettevõtete arv kasvas 7 võrra ehk 700 % (enne oli ainult 1 suurettevõte). Rõivastus- ja galanteriitööstus oli nüüd 8. kohal, 1913. aastal aga suurtööstusena veel ei eksisteerinud. Nüüd oli 10 ettevõttes 680 töölist, suhteline tõus 4 %. Endiselt 9. kohal olid elektrijaam ja gaasivabrik. Tööliste arv tõusis 343 võrra, suhteline tõus 2,1 % ja juurdekasv 272,5 % ehk enam kui 3,7 kordseks. Ettevõtete arv oli jäänud samaks. Mineraalide töötlemine oli 10. kohal, 1913. aastal oli ehitusmaterjalide tööstus 8. kohal. Ettevõtete arv oli endiselt 8. Tööliste arv kasvas 178 võrra, suhteline tõus 1 % ja juurdekasv 82 % ehk enam kui 1,8 kordseks. Nahatööstus langes 10. kohalt 11. kohale. Tööliste arv kasvas 131 võrra, suhteline tõus 0,8 % ja juurdekasv 184,7 % ehk enam kui 2,8 kordseks. Ettevõtete arv oli kasvanud 2 võrra ehk 200 %. 12. kohal olid paemurrud Lasnamäel 177 töölisega, osatähtsus 0,9 % (1913. aastal suurtööstusse ei kuulunud).

---

181. Tähistused samad, mis joonisel 55 lk. 173.

On otstarbekas analüüsida ka ettevôtete suurust tööstusharudes. Uute tööstusharudena olid suurtööstusse tulnud paemurrud ning rôivastus- ja galanteriitööstus tööliste arvuga 1 ettevôtte kohta 177 ja 68 töölist. Tööliste arv 1 ettevôtte kohta tôusis ka elektrijaamas ja gaasivabrikus 63-lt 234,5-le ehk 273 %, see on enam kui 3,7 kordseks; toiduainete tööstuses 63,5-lt 116,7-le ehk 83,7 %, see on enam kui 1,8 kordseks; polügraafias 26,7-lt 76,3-le ehk 186 %, see on ligi 2,9 kordseks. Mineraalide töötlemisel ja ehitusmaterjalide tööstuses 27,2-lt 49,4-le ehk 90,5 %, see on enam kui 1,9 kordseks. Langus oli kôige suurem – 312-lt 97-le ehk 68,9 %, see on ligi 2/3. Väiksem oli langus puidutööstuses – 243,4-lt 167,8-le ehk 31 %, see on ligi 1 /3. Paberi- ja tselluloositööstuses oli langus 244-lt 229-le ehk 6,1 %, see on üle 1/16. Nahatööstuses oli langus 71-lt 67,3-le ehk 5,2 %, see on üle 1/20. Kogu suurtööstuse ulatuses tervikuna oli langus 227,8-lt 125,1-le ehk 45 %. Niisiis kunagine orienteerumine põllumajandusele oli vilja kandnud ka tööstuses: juurde tuli suurtööstusse 2 tööstusharu, suurenemine oli 4 tööstusharus ning langus 6 tööstusharus ja kogu suurtööstuses tervikuna. Siinjuures oli nii tööstuse enda kui kogu rahvamajanduse seisukohalt tähtsamates tööstusharudes, nagu metalli-, keemia-, tekstiilitööstuses ja teistes. Siit järeldub, et kuigi kodanluse vôimutse-

mise tingimustes toimus tööstuse monopoliseerimise alusel kontsentreerumine, oli tervikuna võttes toimunud üsna ulatuslik ja suur dekontsentreerumine suurtööstuses ja seda eriti niisugustes tähtsates harudes, nagu ülevenemaalise tähtsusega metallitööstus, kus likvideeriti laevaehitus, masinaehitus ja tööstusharu lakkas eksisteerimast rasketööstuse ning tootmisvahendeid tootva tööstuse osana. Pihustati veel ülevenemaalise tähtsusega tekstiilitööstus ja keemiatööstus. Nendes kolmes tööstusharus oli langus eriti suur. Ka puidutööstuses oli langus küllaltki suur. Selline ettevõtete pihustamine ja suurtööstuse arengu suund halvendasid tunduvalt tööliskassi organiseeritud võitluse tingimusi. Langesid nende klassiteadlikkus ja aktiivsus, mis vastas just kodanluse eesmärkidele. See oli kodanluse tagurliku, bolševismivastase poliitika ja sellest tuleneva majandusliku poliitika tagajärg. Kõik see ei tähendanud muidugi tööliskassi täiesti passiivseks jäämist, kuna neid sundis aktiivsusele majanduslikult raske olukord, mis oli Euroopa ulatuses võrreldav vaid Albaaniaga. Suurtööstuses tervikuna tööliste arv kasvas ligi 25 aasta jooksul 567 võrra ehk 4,5 % samal ajal kui Tallinna elanikkond oli suurenenud elanike keskmise arvu alusel vähemalt 20117 võrra ehk 16,3 % või 1. jaanuari seisu alusel 27839 võrra ehk 23,7 %.[182] Veel enam muu-

---

182. Tallinna Linna Statistika Aastaraamat, 1940, lk. 37, 11, tabel 11.

dab kodanluse poliitika kahjuks suurtööstuse allakäigu see, et samal ajal toimus ju üldine tehnilise ja teadusliku taseme tõus tööstuses, mis oleks pidanud viima ja kindlasti olekski viinud Tallinnas paikneva suurtööstuse veel tunduvalt kõrgemale tasemele, kui see oli 1917. aastaks sõjamajanduse sunnil ja selle tingimustes arenenud. Oli ilmne, et Eesti tööstus saab areneda vaid oma loomulikes toorainebaasi ja turu tingimustes – see on Venemaa või nüüd juba Nõukogude Liidu koosseisus, selle ühtse rahvamajanduse osana.

Kokkuvôte.

Käesoleva diplomitöö põhilisteks andmete allikateks on Eestis 1922. ja 1934. aastal läbiviidud rahvaloenduste tulemuste kohta avaldatud materjalid, 1937. aastal läbiviidud majandusloenduse tulemuste kohta avaldatud materjalid ning statistika keskorganite avaldatud materjalid. Osaliselt sai andmeid ka monograafiatest ja perioodikast. Arvestades tekkinud ajadefitsiiti ja diplomitöö piiratud mahtu, tuli osa läbitöötatud ja valmiskirjutatud materjale, nagu perioodid 1917 - 1920, 1924 - 1929 ja 1940, kus andmeid on väga vähe, tööliskiassi looduslik liikumine ja põhjalikud majanduslik-poliitilised ülevaated, välja jätta vôi kirjutada lühendatult. Seepärast on majanduslik-poliitilised ülevaated väga napisônaliselt kirjutatud. Materjale oli üldse kogutud enam kui 800 ühikust (teosed, monograafiad, statistilised väljaanded, perioodika numbrid ja muidugi klassikute teosed). Antud teemat on vôimalik edasi arendada laiuti ja sügavuti ning palju põhjalikumalt.

Käesolevas diplomitöös on analüüsitud kogu Tallin-

na töölisklassi arvu, dünaamikat, demograafilisi struktuure, nagu professionaalne, sooline, tegevuslik, majanduslik ja rakendatus. Suurtööstustöölisi on analüüsitud kôigi käsitletud perioodide ulatuses, see tähendab 1913. aastast kuni 1937. aastani. Käsitelust selgub, et 11 „iseseisvuse" aasta jooksul Tallinna töölisklass kasvas arvuliselt ainult 7 % vôrra, kusjuures iseseisvad töölised moodustasid 15 %. Ilmselt kasvas majandusliku olukorra tôttu üheltpoolt vallaliste tööliste arv ning teiselt poolt suurenes töötavate liikmete arv perekonnas. 1922. aastal oli iseseisvaid töölisi 55,6 % ja 1934. aastal 59,7 % kogu tööliskonnast. Tallinna iseseisvad töölised moodustasid Eesti linnade töölistest 1922. aastal peaaegu 50 %, 1934. aastal 47,9 %. Tallinna elanikonnast moodustas töölisklass 1922. aastal 54,9 % ja 1934. aastal 52,1 %. Tallinna töölised moodustasid kogu Eesti töölistest 1922. aastal 33,8 %. Suurtööstustööliste arv, kui arvestada suurtööstuseks ettevôtted 20 töölisest alates, oli 1913. aastal 16159, 1914. aastal sôja eel 18481, 1917. aasta alguses ligi 30000, 1918. aasta alguses 28648, 1918. aasta novembris 3000, 1919. aasta lôpul 8487, 1. juulil 1923 15291, jaanuaris 1925 6505 ja 31. mail 1 1937 16893 töölist. Ühe suurtööstusettevôtte kohta oli töölisi 1913. aastal ligi 228, 1914. aastal sôja eel 220, 1917. aasta algul umbes 1800, 1924. aastal umbes

72 ja 31. mail 1937 125. Metallitööstuses töötas suurtööstustöölistest 1913. aastal 56,2 % ja tekstiilitööstuses 12,5 %, 1914. aastal sõja eel 57,7 % ja 11,3 %, 1918. aasta algul 69,6 % ja 10,7 %, 1. märtsil 1919 26,6 % ja 14,8 %, jaanuaris 1924 34,3 % ja 20,1 %, jaanuaris 1925 31,6 % ja 19,3 %, jaanuaris 1926 26,2 % ja 24,9 % ning 31. mail 1937 12,3 % ja 26,9 %. Toodud kokkuvõtlikud, kogu käsitletavat ajavahemikku läbivad arvud näitavad üsnagi hästi arengu suundi ja tendentse Tallinna suurtööstustööstuses. Väga suured olid arvulised kõikumised ja struktuurilised muutused. Metallitööstuse osatähtsus langes 69,6 %-lt 18,3 %-le, tekstiilitööstuse osatähtsus aga tõusis 10,7 %-lt 26,9 %-le tööliste arvu alusel.

Käesolev diplomitöö annab käsitletud probleemidest ülevaate ja on autori teada esimeseks katseks analüüsida Tallinna tööliskiassi arvuliselt ja demograafiliselt, kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt. Ajalooliselt põhjustasid rahvusvahelised majanduslik-poliitilised tingimused (nii objektiivsed kuikka subjektiivsed) seda, et Tallinnas võitis Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon faktiliselt juba 23. oktoobri õhtul. Aga enne 4 kuu möödumist likvideeriti Eestis imperialismileeri aktiivsel toetusel nõukogude võim ja tema esialgsed saavutused. 1940. aasta juunis toimus uus võidukas revolutsioon, mille esimesed saavutused jällegi Saksa

imperialistliku sõjamasina abil hävitati, kuid nüüd mitte enam 23-ks, vaid ainult 3-ks aastaks. Kogu käsitletava ajavahemiku sündmusi Eestis tuleb vaadelda ja analüüsida tihedas seoses üheltpoolt imperialismileeri ja teiseltpoolt Nõukogudemaa ajalooga. Sellises plaanis sündmusi vaadeldes selguvad ka põhjused, mille mõjul toimusid Tallinna töölisklassi ridades ja struktuuris nii suured ja sügavad muutused.

Tallinna suurtööstustööliste professionaalne struktuur ning selle dünaamika 1924. aasta maist kuni 31. maini 1937:

Lisa 1

Tabel 45.[183]

Töstusharud	1924 V			31. V 1937			I 1926 – 31.V 1937 ±			1924 – 1937 ±		1913 – Ettevõtete		31. V 1937			1913 1937 Ettevõtte kohta		
	Tööliste		Ettevõt-teid	Tööliste		Ettevõt-teid	Töliste			Ettevõtete		Ettevõtete		Töliste			à	à	
	arv	%		arv	%		arv	%	%	arv	%	arv	%	arv	%	%			± %
Paemurrud	5	0,05	–	177	0,9	1	+172	+0,85	+3540	...	...	+1	x	+177	x	–	–	177	100
Mineraalide töötlemine	29	0,35	3	395	8,3	8	+366	+1,95	+1263	+5	166,7	–	–	+178	+1	82	27,2	49,4	+90,5
Metallitööstus	2034	26,2	28	3082	18,3	23	+1048	-7,9	+50	-5	17,85	–	–	-6082	-37,9	-66,4	398,4	134	--66,4
Keemiatööstus	190	2,4	6	776	4,6	8	+586	+2,2	+308	+1	+14,3	+7	+700	+464	+2,7	+145,6	312	97	-68,9
Nahatööstus	137	1,7	6	202	1,2	3	+65	-0,5	+47,3	-3	-50	+2	+200	+131	+0,8	+184,7	71	67,3	-5,2
Tekstiilitööstus	1927	24,9	10	4514	26,9	30	+2587	+2	+134,1	+20	+200	+25	+500	+2469	+14,4	+120,3	409	150,5	-63,2
Puidutööstus	716	9,2	10	2014	11,9	12	+1298	+2,7	+181,4	+2	+20	+2	+20	-420	-3	-17,2	243,4	167,8	-31
Paberi- ja tselluloositööstus	802	10,4	6	1374	8,1	6	+572	-2,3	+71,4	–	–	+3	+100	+642	+3,6	+87,8	244	229	-6,1
Polügraafia	506	6,5	13	992	5,9	13	+486	-0,6	+96	–	–	-2	-13,3	+592	+3,4	+148	26,7	76,3	+186
Toiduainete tööstus	982	12,7	19	2218	13,1	19	+1236	+0,4	+125,8	–	–	+6	+46,2	+1393	+8	+168,6	63,5	116,7	+83,7
Rõivastus- ja galanteriitööstus	211	2,7	...	680	4,	10	+469	+1,3	+222,2	...	...	+10	x	+680	+4	–	–	68	100
Elektrijaam ja gaasivabrik	225	2,9	2	469	2,8	2	+244	-0,1	+108,4	–	–	–	–	+343	+2,1	+272,5	63	234,5	+273
Teadmata	–	–	...	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
K o k k u	7754	100,0	104	16893	100,0	135	+9139	x	+118	+31	+29,8	+54	+29,7	+567	x	+4,5	227,8	125,1	-45
1 ettevõtte kohta	74,6	x	x	125,1	x	x	+50	x	+68	x	x	x,	x	-102,7	x	45	x	x	-45

183. Andmed on võetud: Palgaolud suurtööstuses, „Eesti Statistika" 1925, nr 37 (4), lisa, lk. 8 – 9, tabel 1; Tööstus Eestis 1924, „Eesti Majandus" 1926, vihk V, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 12 – 13, tabel 5; Tööstus. 1937. a, majandusloenduse andmed. I Majandusloendus Eestis, Vihk I., Tallinn 1939, Riigi Statistika Keskbüroo, lk. 31 – 33, tabel 8; „Eesti Statistika" 1926, nr. 49 (4), lk. 30, tabel 8.

Kasutatud kirjandus ja allikad.

Marx, K., Kapital. Poliitilise ökonoomia kriitika, Esimene kd., Tallinn 1953.

Marx, Karl, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümaar, Karl Marx Ja Friedric Engels, Valitud teosed kahes köites, I kd., Tallinn 1957, lk. 185.

Lenin, V. I., Narodnikluse majanduslik sisu ja selle arvustus hr. Struve raamatus. (Marksismi kajastus kodanlikus kirjanduses), Teosed, 1. kd., Tallinn 1948, lk. 301.

Lenin, V. I., Uus vabrikuseadus, Teosed, 2. kd., Tallinn 1949, lk. 231.

Lenin, V. I., Kapitalismi arenemine Venemaal, Teosed, 3. kd., Tallinn 1950, lk. 1.

Lenin, V. I., Poliitilisi märkmeid, Teosed, 13. kd., Tallinn 1953, lk. 391.

Lenin, V. I., Tänapäeva põllumajanduse kapitalistlik kord, Teosed, 16. kd., Tallinn 1953, lk. 393.

Lenin, V. I., Vaimulik seisus valimistel ja valimised vaimuliku seisusega, Teosed, 18. kd., Tallinn 1953, lk. 312.

Lenin, V. I., Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia, Teosed, 21. kd., Tallinn 1953, lk. 9.

Lenin, V. I., Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, Populaarne ülevaade, teosed, 22. kd., Tallinn 1953.

Lenin, V. I., Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses, I vihik, Kapitalism ja põllumajandus Ameerika Ühendriikides, Teosed, 22. kd., Tallinn 1953, lk. 1.

Lenin, V. I., Statistika ja sotsioloogia, Teosed, 23. kd., Tallinn 1953, lk. 261.

Lenin, V. I., Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis, Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 1.

Lenin, V. I., Proletariaadi ülesanded meie revolutsioonis (Proletariaadi partei platvormi projekt), Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 37.

Lenin, V. I., VSDT(b)P Seitsmes Ülevenemaaline (Aprilli)-konverents. 24.- 29. aprillil (7.- 12. mail) 1917. 2. Ettekanne käesolevast momendist 24. aprillil (7. mail), Teosed, 24. kd., Tallinn 1954, lk. 199.

Lenin, V. I., Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda, Teosed, 25. kd., Tallinn 1954, lk. 297.
Lenin, V. I., Eemalseisja nõuanded, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk.
Lenin, V. I., Kas bolševikud suudavad riigivõimu enda käes hoida?, Teosed, 26. kd., Tallinn 1954, lk. 65.
Lenin, V. I., Marksism ja ülestõus. Kiri VSDT(b)P Keskkomiteele, Tallinn 1954.
Lenin, V. I., Ettekanne Moskva kubermangu tehasekomiteede konverentsil 23. juulil 1918. Ajalehes avaldatud kokkuvõte, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 504.
Lenin, V. I., VI Ülevenemaaline Erakorraline Tööliste, Talupoegade, Kasakate ja Punaarmeelaste Saadikute Nõukogude kongress 6.- 9. novembril 1918, Teosed, 28. kd., Tallinn 1955, lk. 117.
Lenin, V. I., Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky, Teosed, 28. kd., Tallinn 1955.
Lenin, V. I., Riigist. Sverdlovi ülikoolis 11. juulil 1919 peetud loeng, Teosed, 29. kd., Tallinn 1954, lk. 434.
Lenin, V. I., Kõne Presnja rajooni tööliste ja punaarmeelaste parteitul konverentsil 24. jaanuaril 1920. Ajalehes avaldatud kokkuvõte, Teosed, 30. kd., Tallinn 1954, lk. 276.
Маркс, К., Население, преступность и пауперизм, Маркс, К. и Энгельс, Ф., Соч., Т. 13, стр. 312.
Ленин, В. И., Об условиях приёма новых членов в партию. Письма В. М. Молотову. 3, Полное собрание сочинений, издание пятое, Т. 45, Москва 1964.
Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, (XiX sajandi 90. aastad - 1920), Tallinn 1961.
Постановление ЦК КПСС о мерах по дальнейшему развитию общественных наук и повышению их роли в коммунистическом строительстве, „Вопросы истории" 1967, №9, стр. 3.
Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, (aastad 1920 - 1940), Tallinn 1963.

Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklik Keskarhiiv. Tallinn (ORRKA), fond nr. 1831 - Riigi Statistika Keskbüroo

Eesti arvudes. 1934. a. rahvaloenduse mälestuseks, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1934.
Eesti rahva arv, „Eesti Statistika" 1927, nr. 64 (3), lk. 98.
„Eesti Statistika" 1922, nr. 5, 6 - 8.
„Eesti Statistika" 1923, nr. 12 (1).
„Eesti Statistika" 1925, nr. 37 (4), 39 (6), 43 (10).

„Eesti Statistika" 1926, nr. 49 (4).
„Eesti Statistika" 1930, nr. 100 (3), 102 (5), 103 (6), 104 (7), 105 (8), 108 (11), 101 (4).
„Eesti Statistika" 1931, nr. 110 (1), 111 (2), 112 (3), 115 (6), 116 (7), 117 (8), 118 (9), 119 (10), 120 (11), 121 (12).
„Eesti Statistika" 1932, nr. 122 (1), 123 (2), 125/126 (4/5), 127 (6), 128 (7), 129 (8), 130 (9), 131 (10), 132 (11), 133 (12).
„Eesti Statistika" 1933, nr. 134 (1), 135 (2), 136 (3), 137 (4), 138 (5), 139 (6), 140/141 (7/8), 143 (10), 144 (11), 145 (12).
„Eesti Statistika" 1934, nr. 146 (1), 148 (3), 149 (4), 150 (5), 151 (6), 152/153 (7/8), 154 (9), 155 (10), 156 (11), 157 (12).
„Eesti Statistika" 1935, nr. 158 (1), 159 (2).
Elukallidus, „Eesti Majandus" 1924, nr. 26 (70), lk. 484.
Grep, E., Suur- ja kesktööstuse leving linnades, aleveis ja maal 1930. a., „Eesti Statistika" 1932, nr. 130 (9), lk. 525.
Harju maakond ja Tallinna linn. 1922. a. üldrahvaluge-mise andmed, vihk VI, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1924.
Johanson, L., Kõne rahaasjanduse komisjoni aruandja V. Linnamäe ettekande puhul, Protokoll nr. 203 (20) 20. III 1925, II Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr. 184 - 217, Tallinn, veerg 723, 724.
Käsitööstus, I Majandusloendus Eestis, vihk II, Tallinn 1939.
Lastekaitse ja hoolekanne, Tallinn 1937, Riigi Statistika Keskbüroo.
Linnamäe, V., - rahaasjanduse komisjoni aruandja ettekanne, Protokoll nr. 203 (20) 20. III 1925, II Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr. 184 - 217, Tallinn, veerg 718 - 720.
Linna Tööbüroo tegevuse ülevaade 1918 - 1939, Tallinna Linna Statistiline Aastaraamat, 1940, Tallinn 1941, lk. 118.
Palgaliste arv ja töötaolu, „Eesti Statistika" 1931, nr.115 (6) lk. 257.
Palgaolud suurtöostuses, „Eesti Statistika" 1925, nr. 37 (4), lk. 8.
Pullerits, A., Tähtsamaid jooni Eesti majanduselust 1930. a., „Eesti Statistika" 1931, nr. 112 (3), lk. 46.
Rahvastiku koostis ja korteriolud, II rahvaloendus Eestis. 1. III 1934 rahvaloenduse andmed, vihk II, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1935.
Rahvastiku koostis ja korteriolud, II rahvaloendus Eestis. 1. III 1934 rahvaloenduse andmed, vihk III, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1935.

Reiman, H., Rahvastiku tööharud ja ühiskondlik kihitus Eestis, „Eesti Statistika" 1935, nr. 163 (6), lk. 294.
Reiman, H., Tallinna ühiskondlik pale, „Konjunktuur" 1935, nr. 2, Konjunktuuriinstituut, lk. 168.
Reiman, H., Töötaolu 1933/34. a. talvel, „Eesti Statis- 1935, nr. 158 (1), lk. 13.
Reiman, H., Ühiskondlikud kihid, „Eesti Statistika" 1936, nr. 175 (6), lk. 296.
Sotsiaalminister O. Kase vastusest L. Johansoni küsimusele 20. XI 1939, Riigivolikogu stenograafilised arvanded, veerg 276.
Sôrmus, R., Gutman, A., Töötaolu Eestis. Töötaolu ulatus, põhjusi ja lahendamisvõimalusi, Tallinn 1933.
Sôrmus, R., Hädaabitööd 1924.- 1926, „Eesti Statistika" 1927, nr. 69 (8), lk. 455.
Sôrmus, R., Töötaolek Eestis 1922.- 1924. a., „Eesti Statistika" 1925, nr. 39 (6), lisa II, lk. 28.
Sôrmus, R., Töötaolu linnades 1931/32. a., „Eesti Statistika" 1932, nr. 129 (8), lk. 401.
Sôrmus, R., Töötaolu Tallinnas 8. aprillil 1926, „Eesti Statistika" 1927, nr. 62 (1), lk. 10.
Sôrmus, R., Käsitöö ulatus ja levik, „Konjunktuur" 1937, nr. 36/37 (11/12), lk. 752.
Tallinna Linna Statistiline Aastaraamat, 1940, XVI aastakäik, Linna Statistikabüroo väljaanne, Tallinnas, 1941.
Tekstiiltööstuse seisukord Eestis, „Üleriikliku Tekstiiltööstturite Ühingu Aastaraamat", II, november, 1938, lk. 3.
Tomberg, G., Rahvaliiklemine üle piiri 1929. a., „Eesti Statistika" 1930, nr. 99 (2), lk. 70.
Tomberg, G., Rahvaliiklemine üle piiri 1932, „Eesti Statistika" 1933, nr. 136 (3), lk. 160.
Tonkman, K., Kõne V. Linnamäe ettekande puhul, Protokoll nr. 203 (20), 20. III 1925, II Riigikogu. VII istungjärk. Protokollid nr. 184 - 217, Tallinn, veerg 730 - 732.
Tuisk, A., Lastekaitse ja hoolekanne, „Eesti Statistika" 1937, nr. 187 (6), lk. 290.
Tööstus, „Konjunktuur" 1921, nr. 5, lk. 13.
Tööstus Eestis 1924, „Eesti Majandus"; Vihk V, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1926.
Tööstuse seisukord, Eesti Majandus 1934/34 a., Eesti Panga aastaraamat, Tallinn 1935.
Tööstus. 1937. a. majandusloenduse andmed. I Majandusloendus Eestis, vihk I, Tallinn 1939, Riigi Statistika Keskbüroo.
Üleriikline kokkuvõte tööharude ja ühiskondliste kihtide järele. 1922. a. üldrahvalugemise andmed (tabelid). Rahva tööala ja ühiskondline kihitus, vihk III, Riigi Statistika Keskbüroo, Tallinn 1925.

Eesti. Tööstuse ja Kaubanduse Aadressraamat, Tallinn. Berliin, 1921.

Arumäe, H., Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Historiograafiline ülevaade, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVI kd.; „Ühiskonnateadused", nr. 4. Tallinn 1967, lk. 378.

Billig, W.: ref. Pullat, R., Eesti linnarahvastiku dünaamika aastail 1917 - 1940; „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 17/4, Tallinn 1968, lk. 366.

Brandt, E., Eesti majanduse olukord kodanliku diktatuuri perioodil, Tallinn 1955.

Brutus, L., Tööstuse langus kodanlikus Eestis, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", II kd., nr. 2, Tallinn 1953, lk. 181.

Eesti metallitööstuse areng, „Käsitööstuskoja Teataja" 28. XII 1938, nr. 9 lk.161.

Eesti NSV ajaloo lugemik, II kd., toim. E. Laul ja A. Traat, Tallinn 1964.

Eesti NSV ajalugu, keskkooli IX - XI klassile, toim. K. Siilivask, Tallinn 1961.

Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, Tallinn 1963.

Eesti NSV ajalugu, toim. G. Naan, 2. tr., Tallinn 1957.

Eesti NSV TA Majanduse Instituut, Kapitaalne teos Nõukogude Eesti tööstuse kohta, „Eesti Kommunist" 1961, nr. 12, lk. 78.

Jalajas, O., Lühike ülevaade Eesti iseseisvuse tekkimisest ja arengust, Tallinn 1928.

Jatsunski, V. K., Majanduslikud sidemed Venemaaga Baltimaade linnade arenguteguriina kapitalismi ajastul, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", II kd., nr. 3, Tallinn 1953, lk. 327.

Kahk, J., Konkreetsetest sotsioloogilistest uurimustest, „Eesti Kommunist" 1965, nr. 3, lk. 9.

Kahk, J., Vastused lugejate küsimustele, „Noorte Hääl" 6. VIII 1969, nr. 181 (7759),lk. 1.

Karma, O., Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis. Tööstuse arenemine 1917. aastani, Tallinn 1963.

Kaup, E., Ühtsetes ridades Oktoobrirevolutsioonile, „Horisont" 1967. nr. 6, lk. 1.

Kingissepp, V., Iseseisvuse ikke all, Tallinn 1953.

Krinal, V. jt., Majandusliku mõtte põhijooni kodanlikus Eestis (1920 - 1940), Tallinn 1968.

Kuuli, O., Eestimaa Kommunistlik Partei majanduskriisi ja kodanliku parlamentarismi kokkuvarisemise ajajärgul (1930 - 1934), Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, (aastad 1920 - 1940), Tallinn 1963, lk. 197.

Kuuli, O. jt., Töörahva riigi eest. Eesti ametiühingute võitlusest aastatel 1918 - 1940, Tallinn 1967.
Kutsar-Zabrodskaja, S., Eestimaa Kommunistlik Partei 1940. aasta sotsialistlikus revolutsioonis, Tallinn 1960.
Käbin, J., Suure Oktoobri võiduka lipu all, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 10, lk. 3.
Köörna, A., Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalmajanduslikest eeldustest Baltimaadel; „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVI kd., „Ühiskonnateadused", nr. 1, Tallinn 1967, lk. 29.
Köörna, A., Rahvastik ja tema arenemine, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 2, lk. 87.
Köörna, A., Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni majanduslikud eeldused Eestis, Tallinn 1961.
Köörna, A., Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaalsed ja majanduslikud eeldused Eestis, „Eesti Kommunist" 1966, nr. 12, lk. 18.
Laaman, Ed., Eesti iseseisvuse sünd, Eesti rahva ajalugu, Lisaköide, I, toim. August Oinas, jt., Tartu 1936.
Liebman, A., Eestimaa Kommunistlik Partei sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebruar 1920 - detsember 1924), Tallinn 1961.
Linnuse, H., Balti Manufaktuur 1893 - 1963, Ajalooline ja majanduslik ülevaade, Tallinn 1965.
Linnuse, H., Masinaehitustehas „Ilmarine" 1859 - 1959, Tallinn 1959.
Ljaštšenko, P. I., NSV Liidu rahvamajanduse ajalugu, II kd., Kapitalism, 4. väljaanne, Tallinn 1961.
Lukin, G., Eesti revolutsiooni uue tõusu aastail (1910 - 1914), Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, Tallinn 1963, lk. 478.
Lõhmus, M., Siilivask, K., Eesti NSV ajaloost. Lisamaterjale IX - XI klassi NSV Liidu ajaloo kursuse juurde, toim. H. Palamets, Tallinn 1969.
Maier, E., Tallinna Masinatehas 1865 - 1965. Tööline sammub läbi sajandi, Tallinn 1965.
Michelson, Jaan, Paberi- ja puutööstus. Eesti. Maa. Rahvas. Kultuur, Tartu 1926, lk. 571.
Mida pärandas eesti töölisklass kodanluselt töostuse alal, „Rahva Hääl" 21. VIII 1940, nr. 60, lk. 2.
Metelitsa, L., Bolševike Partei revolutsiooni uue tõusu eesotsas (1910 - 1914), Tallinn 1966.
Ostra-Oinas, A., Töopuuduse vastu võitlemise küsimus, „Linnad ja Alevid" 1928, nr. 5, lk. 73.
Pankratova, A. M., Töölisliikumise algus Venemaal, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", I kd., nr. 4, Tallinn 1952, lk. 3.
Palli, H., Kvantitatiivne ajalugu, „Nõukogude Kool" 1969, nr. 6, lk. 451.
Petrov, A., Kas inimtöojõureservide puudus?, „Tööliskoja Teataja" 1937, nr. 5, lk. 135.

Petrov, M., Balti laevastiku meremeeste osavôtt vôitlusest nôukogude vôimu eest 1917. aastal, Tallinn 1957.
Ploom, E., Töörahva Kommuun Vôrumaal, „Töörahva Elu" 26. XI 1969, nr. 139 (4010), lk. 1.
Pullat, R., Eesti linna rahvastiku dünaamika aastail 1917 - 1940, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 17/4, Tallinn 1968, lk. 360.
Pullat, R., Elanikkond ja sotsiaalsed olud, Tallinna ajalugu XIX sajandi 60-ndate aastate algusest 1965. aastani, koost. Raimo Pullat, Tallinn 1969, lk. 34.
Pullat, R., Môningaid andmeid Tallinna demograafiast aastatel 1917 - 1940, „Ajaloo järskudel radadel", toim. J. Kahk, Tallinn 1966, lk. 205.
Pullat, R., Tallinnast ja tallinlastest. Nihked elanikkonna sotsiaalses koosseisus 1871 - 1917, Tallinn 1966.
Pullat, R., Tallinna töölisklassi formeerumine aastail 1871 - 1917, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XIV kd., „Ühiskonnateadused", nr. 1, Tallinn 1965, lk. 72.
Päll, Eduard,, Ühiskonnateaduste tänased ja homsed ülesanded, „Edasi" 31. VII 1969, nr. 177 (5947), lk.1.
Raid, J., Okupatsiooni ikkes. 1918. a. Saksa okupatsioon Eestis, Tallinn 1966.
Reiman, V., Eesti bolševikud vôitluses nôukogude vôimu eest, 1917 - veebruar 1918, Tallinn 1957.
Renter, R., Suurtööstuse tekkimine ja arenemine Eestis XIX ja XX sajandil (Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini), Tallinn 1958.
Saarniit, H., Kodanlik Eesti sôjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920--1924), Tallinn 1958.
Saat, J., Eesti bolševikud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise perioodil, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", I kd., nr. 1, Tallinn 1952, lk. 5.
Saat, J., Eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni ajajärgul, Tallinn 1956.
Saat, J., Kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon Eestis, Eesti NSV ajalugu, II kd., Peatoim. J. Saat, Tallinn 1963, lk. 560.
Saat, J., Kodanluse „Eestimaa autonoomia seadus", „Rahva Hääl" 7. VI 1967, nr. 132 (7470), lk. 2.
Saat, J., Oktoobrirevolutsiooni vôit ja nôukogude vôimu kehtestamine Eestis (oktoober 1917 - veebruar 1918), „Abiks lektorile", nr. 1, Käsikirja ôigustes, Tallinn 1967.
Saat, J., Oktoobrirevolutsioon Tallinnas, tema saavutusi ja nende kaitsmine (november 1917 - märts 1918), „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVI kd., „Ühiskonnateadused", nr. 16/1, Tallinn 1967, lk. 3.

Sepre, O., Suurtööstustööliste arv Eestis enne Esimest maailmasõda ja kodanliku diktatuuri lõpupäevil, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", VII kd., „Ühiskonnateaduste seeria", nr. 3, 1958, lk. 198.
Siilivask, K., Eesti bolševike sidemed teiste VSDT(b)P organisatsioonidega oktoobriperioodil, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 10, lk. 15.
Siilivask, K., Eesti Oktoobrirevolutsiooni ja Kodusõja perioodil 1917 - 1920, 3. tr., Tartu Riiklik Ülikool, NSV Liidu ajaloo kateeder, Tartu 1967.
Siilivask, K., Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit Eestis, „Nõukogude Kool" 1967, nr. 11, lk. 843.
Siilivask, K., Tallinna elanikkonna sotsiaalsest koosseisust (1871 - 1917), „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", XVII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 17/1, Tallinn 1968, lk. 90.
Siilivask, K., Veebrusrirevolutsioon Eestis, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 2, lk. 31.
Sildmäe, I., Oktoobrirevolutsioon ja nõukogude riikluse areng Eestis, „Eesti Kommunist" 1967, nr. 10, lk. 12.
Sunila, A., Eesti proletariaadi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924, Tallinn 1961.
Taigro, Ü., Eesti töörahva võitlus nõukogude võimu ja rahu eest Kodusõja aastail (1918 - 1920), Tallinn 1957.
Taigro, Ü., 29. november 1918. 50 aastat Eesti Töörahva Kommuuni asutamisest, Tallinn 1968.
Taigro, Ü., Kilde suure võitluse teelt, „Horisont" 1968, nr. 2, lk. 33.
Tallinna tööstusringkonnast ja tema korraldusest, „Kiir" 1. (14.) VII 1917, nr. 79, lk. 2.
Takkin, A., Eesti Esimese maailmasõja aastail, Tallinn 1961.
Takkin, A., Eesti majandus sõja-aastail, Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, Tallinn 1963, lk. 531.
Takkin, A., Klassivastuolude edasine teravnemine, Eesti NSV ajalugu, II kd., peatoim. J. Saat, Tallinn 1953, lk. 541.
Takkin, A., Tallinna tööstustööliste majanduslikust ja poliitilisest olukorrast 1914.- 1917. a., „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", VIII kd., „Ühiskonnateadused", nr. 2, Tallinn 1959, lk. 138.
Tarmisto, V., Muutustest tööstuse paiknemises Eesti NSV-s — Nõukogude Eesti majandus 1940 - 1960, Tallinn 1960.
Veimer, A., Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958.
Veimer, A., Viis aastat nõukogude võimu, (juulis 1945), Eesti NSV majandusprobleeme, Tallinn 1955.
Vihalem, Paul, Eesti kodanlus imperialistide teenistu-

ses (1917 - 1920), Tallinn 1960.
Vihalem, P., Sotsioloogia ja tootmine, „Abiks lektorile", nr. 10, Käsikirja õigustes, Tallinn 1969.
„Ametiühisusline kuukiri" 12. VIII 1925, nr. 12.
Jürgens, J., Tallinn seitsesada aastat vana, „Klassivõitlus" 1919, nr. 11, lk. 37.
Nõmmik, S., Eesti NSV majandusgeograafia, I, Tartu Riiklik Ülikool, Geograafia kateeder, Tartu 1969.
Zabrodskaja, S. A., Eesti bolševikud Esimese maailmasõja eel, „Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised", IV kd., nr. 4, Tallinn 1955, lk. 539.
Sepre, O., Eesti kodanlik riik monopolide teenistuses, Tallinn 1963.
? Wabrikud seisma jäänud, „Päevaleht" 7. VIII 1914, nr. 176.
? Wabrikud seisma jäänud, „Päevaleht" 2. IX 1914, nr. 198.
Wabrikutöölise seisukord, „Päevaleht" 3. X 1914. nr. 225.
Алиаров, С.С, Изменения в составе рабочих Баку в годы первой мировой войны, „История СССР" 1969, №2, стр. 49.
Дубнер. А., Бакинский пролетариат в годы революции (1917–1920), Баку 1931.
Гапоненко, Л.С., Рабочий класс России накануне Великого Октября, „Исторические записки" 1963, №73.
Гусарова, В., Завод „Вольта". Страницы истории, Таллин 1967.
Кирьянов, Ю.М., Влияние первой мировой войны на изменения численности и состава рабочих России, „Вопросы истории" 1960, №1.
Стародубский, Л.В., Статистика буржуазной Латвии на службе реакции, изд. Академии Наук Латвийской ССР, Рига 1953, стр. 89.
Рашин, А.Г., Формирование рабочего класса в России, Москва 1958.
Кёёрна, А.А., Социально-экономические предпосылки Октябрьской революции в Прибалтике, „В помощь лектору", №56, На правах рукописи, Таллин 1966.
Яхот, О.О., Статистика в социологическом исследовании, серия „Философия", 2, Москва 1966.
Яхот, О., Статистическая закономерность в социологическом анализе, серия „Философия", 4, Москва 1969.

Р е з ю м е

В данной дипломной работе рассматривается рабочий класс Таллина, как основную силу для перехода от капиталистической формации к социалистической, его численность, динамику, профессиональный состав, концентривованность по предприятиям, занятость,его структурные изменения в зависимости от связей и взаимовлиянии различных сторок общественной жизни за период с I9I3 по I940 г. Рассматривать рабочий класс целиком дали возможность переписи населения, проведенные в I922 и I934 гг. На протяжение всего рассматривамого периода исследовать авангард эксплуатируемых трудящихся масс - рабочих крупной промышленности - можно было на основе демографических структур. Концентрация пролетариата в крупные предприятия в Таллине было очень высокой, например, 228 рабочих на одно предприятие в I9I3 году и около I800 рабочих на одно предприятие перед Февральской революцией I9I7 г. (на I5 крупных предприятий). В I9I3 г. на крупных предприятиях работало I6 I59 рабочих, в начале I9I7 г. - около 30 000, в ноябре I9I8 г. - 3000, на I июня I923 г.- I5 29I, в январе I925 г. - 6 505 и на 3I мая I937 г. - I6 893. Таким образом за четверть века рост составлял л лишь 734 чел. При этом самая активная часть рабочих крупной промышленности - металлистов составляло 56,2% в I9I3 и 69,6% в начале I9I8 г. и потом к 3I мая I937 г. упала до I2,3%.

Такой состав рабочего класса дал возможность уже к вечеру 23 октября захватить власть в Таллине - в соответствии с ленинским общим планом восстания. Впоследствии в результате различных объективных и субъективных, внешних и внутренних причин крупная промышленность с мощной производственной базой развалилась, а рабочий класс рассеялся, а отчасти и деклассировался . В результате этого рабочий класс только к 1940 г. был в состоянии вторично подняться на революцию и приступить к социалистическому строительству, причем решающим было выступление именно рабочего класса Таллина.

В данной дипломной работе, насколько автору известно, впервые рассматривается рабочий класс Таллина в целом за весь период буржуазной диктатуры. За основу взят уровень 1913 г. Данная тема требует еще тщательного исследования, особенно в период буржуазной диктатуры.

Sisukord.

Sissejuhatus lk. 2

I. Tallinna tööliskassi suurus ja dünaamika aastail 1913 - 1940

1. Tallinna tööliskass Esimese imperialistliku maailmasõja ajal kuni Veebruarirevolutsioonini (juuli 1914 - märts 1917).

a) Majanduslik ja poliitiline olukord Tallinnas (juuli 1914 - märts 1917). 20

b) Tallinna tööliskassi arvuline suurus aastail 1913 - 1917 27

c) Tallinna tööliskassi dünaamika aastail 1913-1917 41

2. Tallinna tööliskass sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (veebruar 1920 - detsember 1924).

a) Majanduslik ja poliitiline olukord ning tööliskassi revolutsiooniline tegevus Tallinnas (veebruar 1920 - detsember 1924) 68

b) Tallinna tööliskassi arvuline suurus ja dünaamika. 75

1) Tööliskl assi arvuline suurus 28. detsembril 1922 75

2) Tööstustööliste arvuline suurus 28. detsembril 1922 77

3) Suurtööstustööliste arvuline suurus ja dünaamika aastail 1920 - 1924 78

3. Tallinna tööliskl ass majanduskriisi aastail 1930 - 1934

a) Majanduslik ja poliitiline olukord 89

b) Tallinna tööliskl assi arvuline suurus ja dünaamika aastail 1930 - 1934 93

c) Tallinna tööliskl assi arvuline suurus 1. märtsil 1934 ja dünaamika 28. detsembrist 1922 kuni 1. märtsini 1934 93

4. Tallinna tööliskl ass fašístliku diktatuuri päevil aastail 1934 - 1940.

a) Majanduslik ja poliitiline olukord 98

b) Tallinna tööliskl assi arvuline suurus 31. mail 1937 ja dünaamika kuni 1939. aastani 101

Kokkuvôte 108

II. Tallinna tööliskl assi professionaalne koosseis aastail 1913 - 1940 110

1. Tallinna tööliste professionaalne koosseis aastail 1913 - 1940

a) Suurtööstustööliste professionaalne struktuur 110

b) Vabrikutööliste vanuselis-sooline struktuur 119

c) Tallinna tööliste rakendatus 121

2. Tallinna töölisklassi professionaalne koosseis aastail 1920 - 1924 123

a) Demograafilised struktuurid seisuga 28. detsember 1922 123

3. Tallinna töölisklassi professionaalne koosseis aastail 1930 - 1934 150

a) Demograafilised struktuurid seisuga 1. märts 1934 150

4. Tallinna töölisklassi professionaalne koosseis aastail 1934 - 1940 172

a) Tallinna tööstustööliste demograafilised struktuurid seisuga 31. mai 1937 172

Kokkuvõte 186

Lisa. 190

Kasutatud kirjandus ja allikad 191

Резюме 200

Sisukord 202